

ΣΙΦΝΙΑΚΑ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ
2001

Θ'

ΣΙΦΝΙΑΚΑ
ΑΘΗΝΑΙ 2001
ΕΤΟΣ 9ο - ΤΟΜΟΣ Θ΄

Τό Συμωνοποπερτίτικο μετόχι τοῦ Ἀγίου Ἀντίπα (1636). Βλ. σελ. 91 ἐπ. (φωτογρ. Αὐγ. Ναρλῆ).

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΔΑΠΑΝΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΙΦΝΟΥ

ΣΙΦΝΙΑΚά

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΥΛΗΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ 2001 ΤΟΜΟΣ Θ'

Συναγάγετε τά περισσεύσαντα κλάσματα ἵνα μή τι ἀπόλλυται.
Ἰωάνν. ΣΤ', 12.

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ
Ἀμμοχώστου 18α - Περισσός - 142 33 Ν. Ἰωνία, Τηλ. 2797.317
Ἐκδοτική παραγωγή: ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε., Ἀρδηττοῦ 12-16,
116 36 Ἀθήναι, Τηλ. 9214.452, 9217.513 Fax: 9237033
E-mail: eptalofos@ath.forthnet.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Νέος Μητροπολίτης Κασσανδρείας ὁ Σίφνιος κ. Νικόδημος Κορακῆς	σελ. 5
2. Οἰκονομία καί ἐμπόριο τῆς Σίφνου κατὰ τό δεύτερο μισό τοῦ 17ου αἰῶνα	σελ. 19
3. Σχέσεις Καθολικῶν-Ὁρθοδόξων τῆς Σίφνου	σελ. 91
4. Αἰτήματα Σιφνίων Ἀγωνιστῶν τοῦ '21	σελ. 109
5. Ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα Σίφνου καί Μήλου	σελ. 121
6. Ναθαναήλ καί Γρηγόριος, διδάσκαλοι στίς Ἰνδίες.	σελ. 145
7. Ὁ Σίφνιος εἰκονογράφος Ν. Πρατικός	σελ. 153
8. Γεώργιος Ψαραύτης, ἓνας ἀξιολύμηντος διδάσκαλος	σελ. 168
9. Ἀποστολική ἔκθεσι τοῦ Vincenzo Castelli	σελ. 177
10. Σύμμικτα	σελ. 189
11. Σημειώματα	σελ. 195
12. Εὐρετήριο	σελ. 199

Copyright Σ.Μ. Συμεωνίδη

ISSN 1105-4239

Η ΣΦΡΑΓΙΔΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ προέρχεται ἀπό ἔγγραφο τῆς 19ης Μαΐου 1822 πού ἀπέστειλαν «οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Σίφνου» πρὸς τοὺς Ἀρμοστάς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. (Μπενάκειο Μουσεῖο. Ἀρχεῖο Ἀγῶνος. Φάκ. 87/3). Εἶναι ἡ παλαιά «ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΣΙΦΝΟΥ».

• Ὁ παρὼν Θ' τόμος τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως καὶ οἱ προηγούμενοι, διατίθενται ἀπὸ τὸν Δῆμο Σίφνου.

Ὁ σεβασμ. Μητροπολίτης Κασσανδρείας, υπέρτιμος καί ἑξαρχος
Κόλπου Θερμαϊκοῦ, κ.κ. Νικόδημος Κορακῆς, ὁ Σίφνιος.

ΝΕΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ Ο ΣΙΦΝΙΟΣ κ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΚΟΡΑΚΗΣ

Στή χηρεύουσα ἔδρα τῆς ἱστορικῆς Μητροπόλεως Κασσανδρείας, μετὰ τὴν ἐκδημία τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου κυροῦ Συνεσίου Βισβίνη (1960-2000), ἡ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξέλεξε στίς 12-1-2001 διάδοχό του (μέ 62 ψήφους στό τριπρόσωπο ψηφοδέλτιο καί μέ 55 μεταξύ τῶν δύο πρώτων) τόν ἀρχιμανδρίτη-πρωτοσύγκελλο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νέας Κρήνης καί Καλαμαριᾶς κ. Νικόδημο Κορακῆ, τόν Σίφνιο. Ἀκολούθησε τό μέγα μήνυμα στόν ἱερό ναό τῆς Μονῆς Ἀσωμάτων-Πετράκη καί τὴν ἐπομένη, 13 Ἰανουαρίου, ἡμέρα Σάββατο, ἡ χειροτονία του σέ ἐπίσκοπο στόν μητροπολιτικό ναό Ἀθηνῶν. Τῆς θείας λειτουργίας καί χειροτονίας προέστη ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος, συμπαραστατούμενος ἀπό πλειάδα ἱεραρχῶν¹ καί κληρικῶν, ἐνώπιον πλήθους συμπολιτῶν μας καί χριστιανῶν τῆς Καλαμαριᾶς καί Κασσανδρείας, πού ἔσπευσαν νά ἀναφωνήσουν τό «Ἄξιος, Ἄξιος» στό νέο ἱεράρχη.

Ὁ κ. Νικόδημος, κατὰ κόσμον Κωνσταντῖνος Κορακῆς, τέκνο τῶν ἀειμνήστων συμπολιτῶν μας Ἐλευθερίου καί Ἄννης, γεννήθηκε στή Σίφνο τό ἔτος 1942. Πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, χειροτονήθηκε ἱεροδιάκονος στίς 6 Αὐγούστου 1965 ὑπό τοῦ τότε ἐπισκόπου Θαυμακοῦ (νῦν μητροπολ. Μεσσηνίας) κ. Χρυσοστόμου Θέμελη καί πρεσβύτερος τό 1969 ὑπό τοῦ ἀοιδίμου μητροπολ. Πειραιῶς κυροῦ Χρυσοστόμου Ταβλαδωράκη. Ὑπηρετήσε ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πειραιῶς καί Προϊστάμενος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Βασιλείου Πειραιῶς, ἀπό δέ τοῦ ἔτους 1974 μέχρι καί τῆς ἐκλογῆς του σέ ἐπίσκοπο, πρωτοσύγκελλος καί ἱεροκλήρυκας τῆς Μητροπόλεως Ν. Κρήνης καί Καλαμαριᾶς.

Ἡ ἐνθρόνιση τοῦ νέου μητροπολίτου στόν Πολύγυρο πραγματοποιήθηκε στίς 18 Φεβρουαρίου 2001 ἀπό τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν κ.κ. Χριστόδουλο, παρουσία τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ

1. Συλλειτουργοῦντες ἀρχιερεῖς: Ν. Κρήνης καί Καλαμαριᾶς κ. Προκόπιος, Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ. Διονύσιος, Παραμυθίας κ. Τίτος, Πειραιῶς κ. Καλλίνικος, Ἀττικῆς κ. Παντελεήμων, Ἱερισσοῦ κ. Νικόδημος, Σερρών κ. Μάξιμος, Διδυμοτείχου κ. Νικηφόρος, Λήμνου κ. Ἱερόθεος, Λαρίσης κ. Ἰγνάτιος, Ξάνθης κ. Παντελεήμων, Νικαίας κ. Ἀλέξιος, Ἐλασσῶνος κ. Βασίλειος, Σάμου καί Ἰκαρίας κ. Εὐσέβιος, Καστορίας κ. Σεραφεῖμ, Δημητριάδος κ. Ἰγνάτιος, Κυθήρων κ. Κύριλλος, Θεσσαλιώτιδος κ. Θεόκλητος, Καισαριανῆς κ. Δανιήλ, Φλωρίνης κ. Θεόκλητος, Τυάων κ. Παΐσιος, Θεουπόλεως κ. Παντελεήμων καί Θερμῶν κ. Δημήτριος.

Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου σεβασμ. μητροπολίτου Αυστρίας, ἐξάρχου Οὐγγαρίας καί Μεσευρώπης, κ. Μιχαήλ, χορείας ἱεραρχῶν, τῶν Πολιτικῶν Ἀρχῶν, Καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Κλήρου καί πλήθους Λαοῦ - πιστῶν τῆς Κασσανδρείας, Καλαμαριάς καί συμπολιτῶν μας Σιφνίων.

ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΑΝ

α) Ἀπό τόν ἐψηφισμένο Μητροπολίτη Κασσανδρείας
κ. Νικόδημο κατά τήν χειροτονία του:

*Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα,
Σεβασμιόποθης τῶν Ἱεραρχῶν χορεία,
Εὐλαβέστατοι συμπρεσβύτεροι,
Χριστοῦ Διακονία,
Ἀξιότιμοι Ἀρχοντες,
Εὐλογημένε καί Θεοφρούρητε Λαέ τοῦ Κυρίου,*

Ἄφου

Εὐγνωμόνως δοξάσω «τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ τήν δύναμιν καί Πνεύματος Ἁγίου ὑμνήσω τήν ἐξουσίαν», προσκυνήσω δέ λατρευτικῶς τήν «ὑπέρθεον Τριάδα», «ὑπέρ τῶν φανερῶν καί ἀφανῶν εὐεργεσιῶν τῶν εἰς ἐμέ γεγεννημένων», μάλιστα δέ τῆς παρουσίας ταύτης τῆς μεγάλης καί ἀσυλλήπτου.

Ἄφου

Καθηκόντως ἐκφράσω τήν εὐχαριστίαν τῆς καρδίας μου πρὸς ἅπαντας τοὺς συντελέσαντας εἰς τό νά ἀνέλθω, κατά τάς ἀνεξιχνιάστους βουλάς τοῦ Μεγάλου Θεοῦ, εἰς τόν τοῦ Ἐπισκόπου βαθμόν, ἥτοι: τόν σεπτόν καί πεπνυμένον Προκαθήμενον ἡμῶν, Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλον, τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόν χειροτονήσαντά με, τῇ 6ῃ Αὐγούστου 1965, Διάκονον, πολυσέβαστόν μοι καί πολίον Μητροπολίτην Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομον, ἐξαιρέτως δέ τόν Σεβασμιώτατον καί πολυφίλητόν μοι Γέροντα Μητροπολίτην Νέας Κρήνης καί Καλαμαριάς κ. Προκόπιον, διά τήν πατρικήν αὐτοῦ ἀγάπην καί τό ἀνύσταχτον ὑπέρ ἐμοῦ ἐνδιαφέρον, ἀπό τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων ἄχρι τοῦ νῦν, παρ' οὗ πολλά τά ἐκκλησιαστικῶς πρέποντα ἐδιδάχθην καί ἐβίωσα, καί ὅστις ἀξιοῦται σήμερον νά βλέπῃ ὁλοκληρουμένην τήν εἰς Χριστόν προσαγωγήν μου, καθόσον ὁ ἴδιος μέ ὠδήγησεν εἰς τήν θείαν παρεμβολήν τῆς παρατάξεως τῶν Κληρικῶν τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Ἄφοῦ

Ἐνδακρυσ ἐκζητήσω τάς ἐκτενεῖς δεήσεις τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἡμῶν, θριαμβευούσης καί στρατευομένης, τάς πρεσβείας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῶν Ἀγίων Ἀγγέλων καί Ἀρχαγγέλων, τοῦ τιμίου Προδρόμου, τῶν πανευφήμων καί πνευματοφόρων Ἀποστόλων, τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, τοῦ καί προστάτου μου, καί πάντων τῶν Ἀγίων «τῶν ἐσώτων ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Ἀρνίου» τήν εὐχήν «τῶν ἐν οὐρανίοις θαλάμοις» μακαρίων Ἀρχιερέων Ὑδρας κυροῦ Προχοπίου καί Πειραιῶς κυροῦ Χρυσοστόμου καί τῶν σεβαστῶν ἀοιδίμων γονέων μου Ἐλευθερίου καί Ἄννης, αἱ ψυχαί τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς καί θά περιίπτανται τήν ὥραν ταύτην εἰς τόν χώρον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Ναοῦ, ἐπὶ τῇ τελέσει τῆς ἀναιμάκτου ἱεουργίας καί τῆς κατ' αὐτήν χειροτονίας μου· τάς προσευχάς τῶν ἕξ κατὰ σάρκα προσφιλεστάτων ἀδελφῶν μου· τῶν κατὰ πνεῦμα μοι ἀδελφῶν καί τέκνων· τῶν εὐλαβῶν ἱερέων, ἱερομονάχων, ἱεροδιακόνων καί μοναχῶν καί τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος τῆς κληρωθείσης μοι Θεοσώστου Μητροπόλεως Κασσανδρείας, ἀλλά καί τῆς προσφιλοῦς μοι Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νέας Κρήνης καί Καλαμαριᾶς, ὡς καί πάντων τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, τῶν ἐνταῦθα καί τῶν δι' εὐλόγους αἰτίας ἀπολειφθέντων,

Ἄφοῦ, τέλος,

Μνησθῶ, εὐλαβῶς, τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἡμῶν κ.κ. Βαρθολομαίου, νοερῶς δέ ἐκζητήσω τήν Πατριαρχικὴν καί Πατρικὴν Αὐτοῦ εὐχήν καί εὐλογίαν,

Θά παρακαλέσω πάντας ὑμᾶς, ὅπως μοί ἐπιτρέψετε, καταπαύων τόν λόγον, νά καταφύγω εἰς τόν κόσμον τῆς θεοπρεποῦς σιωπῆς, ἵνα, ἐν φόβῳ καί τρόμῳ, βιώσω, ὅση μοι δύναμις καί θεία παραχώρησις, τό μυστήριον τῆς προσωπικῆς μου Πεντηκοστῆς, δι' οὗ ἡ γλωσσοπυρσόμορφος τοῦ Πνεύματος χάρις, ἥτις «ὅλον συγκροτεῖ τόν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας», ἀλλά καί «πάντοτε τά ἀσθενῆ θεραπεύει καί τά ἐλλείποντα ἀναπληροῖ», προχειριεῖ με, ταῖς τιμίαις χερσὶ τοῦ σεπτοῦ Πρωθιεράρχου ἡμῶν καί τῶν συλλειτουργούντων Αὐτῷ Ἀγίων Ἀρχιερέων, Ἐπίσκοπον τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡμῶν.

«Κύριέ μου, σός εἰμι ἐγώ, σώσόν με».

«Σῶτερ μου, τῇ ἐπιφοιτήσει καί ἐνεργείᾳ καί δυνάμει τοῦ Ἀγίου Σου Πνεύματος, δοχεῖον καμὲ τῆς Αὐτοῦ ἀνάδειξον ἐπελεύσεως».

«Λυτρωτά μου, ὁ Θεός, εὐλογητός εἶ».

β) Ἐνθρονιστήριος Λόγος

Μακαριώτατε Πάτερ καί Δέσποτα,
Σεβασμιώτατε Ἁγίε Αὐστρίας, Ἐκπρόσωπε τῆς Α.Θ.Π.
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου,
Σεβασμιοπόθητος τῶν Ἱεραρχῶν χορεία,
Ἐντιμότατοι Ἀρχοντες,
Ἐλλογιμώτατοι Καθηγηταί τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.
Εὐλαβέστατοι Πρεσβύτεροι,
Χριστοῦ Διαχονία,

Χριστεπώνυμε Λαέ καί τέχνα ἐν Κυρίῳ πεφιλημένα,

Ὑπό τό κράτος βαθυτάτης συγκινήσεως καί συντριβῆς καρδίας διατελῶν, ἀναξίως ἵσταμαι ἐπὶ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ καί Μητροπολιτικοῦ αὐτοῦ Θρόνου τῆς παλαιφάτου καί ἱστορικῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κασσανδρείας, τόν ὁποῖον διαχρονικῶς κατεκόσμησαν καί ἐκλείσαν μεγάλοι Ἐκκλησιαστικάι προσωπικότητες, Θεόφρονες Ἱεράρχαι, διακρινόμενοι ἐπὶ βαθείᾳ πίστει καί εὐλαβείᾳ, φιλοπατρία καί ἀνδραγαθία, σοφία καί συνέσει, ἐν οἷς ὁ πρότερος εἰς τήν ἐν οὐρανοῖς θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν μεταστάς μακαριστός Μητροπολίτης Κασσανδρείας κυρός Συνέσιος ὁ Βισβίνης, ὅστις ἐπὶ ὀλόκληρον 40ετίαν Θεοφιλῶς ἐποίμανε τήν Ἱεράν ταύτην Μητρόπολιν καί ἤδη, ἀναπαύομενος ἐκ τῶν κόπων τῆς παρούσης ζωῆς καί προσεδρεύων τῷ ἐπουρανίῳ Θυσιαστηρίῳ, δέεται ἀκαταπαύστως τῷ Σωτῆρι Θεῷ ὑπέρ τῆς ποίμνης ταύτης, «ἵνα τηρήσῃ αὐτήν ἐκ τοῦ πονηροῦ», πορεύηται ἐν εἰρήνῃ καί ὁμονοίᾳ καί «ἀξιώσῃ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας».

Ἰσταμαι, λέγω, περιδεῆς καί σύννους ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ταύτης Ἐπισκοπικῆς Καθέδρας, ἀναλαμβάνων καί ἐπισήμως τό πηδάλιον τοῦ Σκάφους τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καί τήν κατὰ Χριστόν διαποίμανσιν καί κατάρτισιν τοῦ εὐαγοῦς Κλήρου καί τοῦ εὐσεβοῦς καί εὐγενοῦς λαοῦ τοῦ κατοικοῦντος καί παρεπιδημοῦντος εἰς τήν Θεόσωστον Ἐπαρχίαν ταύτην, τήν πλουσίως εὐλογηθεῖσαν παρά τοῦ Θεοῦ καί πανσόφου Δημιουργοῦ δι' ἀπαραμίλλου καί θαυμαστοῦ φυσικοῦ κάλλους, ἀλλά καί εὐνοηθεῖσαν νά κατοικῆται ἀπό ὠραίας ἐμφύχους εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, ἀνθρώπους δῆλα δῆ, διακρινομένους διά τήν βαθεῖαν εὐλάβειαν καί ἀφοσίωσιν εἰς τήν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν των καί τήν ἀγάπην των πρός τήν Πατρίδα καί τάς αἰωνίους ἀξίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὑπέρ τῶν ὁποίων σθεναρῶς καί ἡρωϊκῶς ἠγωνίσαντο καί ποταμούς αἱμάτων ἐξέχεαν, ὅσας αἱ περιστάσεις κατὰ τό παρελθόν τό ἀπήτησαν.

Ἡ ἐνταῦθα ἔλευσις καί παρουσία μου δέν εἶναι αὐτόκλητος, οὐδέ αὐθαίρετος. Εἶναι κατὰ πάντα σύμφωνος πρός τήν Ἐκκλησιαστικὴν Ὁρθόδοξον δεοντολογίαν καί τά παρ' ἡμῖν κρατοῦντα. Ἡ ἀνεξιχνίαστος βουλή τοῦ Θεοῦ, ἡ διά τῆς τιμίας φήφου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς σεπτῆς

Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκφρασθεῖσα, ἀπέστειλέ με πρὸς ὑμᾶς ἐντελλομένη μοι «βόσκει τὰ ἀρνία μου, ποιμαίνει τὰ πρόβατά μου». Ὁ Θεός, «ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγα, ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν» (Ἐβρ. α, 20), Αὐτός μέ ἀπέστειλε, διὰ νά ποιμάνω, ὡς Ἐπίσκοπος, τὰ λογικά πρόβατα τῆς ἐκλογᾶδος ταύτης. «Καγὼ οὐκ ἐγενόμην ἀπειθής, τῇ φωνῇ τῆς Ἐκκλησίας». Ἀποδεξάμενος τὴν Κορυφαίαν αὐτὴν τιμὴν τοῦ οὐρανοῦ, ἐδήλωσα ὑπακοὴν εἰς τὸν Ἀρχηγόν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας Θεῖον Δομήτορα, ὑπακοὴν μέχρι θανάτου, διότι κατ' Αὐτόν «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων» (Ἰωάν. 10, 11). Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, ἀπεστάλην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς, πρέπον εἶναι ὅπως γενῶ δεκτὸς ὑφ' ὑμῶν, ὡς θὰ ἐγίνετο δεκτὸς ὁ πέμψας με Κύριος. «Πάντα ὃν πέμπει ὁ οἰκοδεσπότης εἰς ἰδίαν οἰκονομίαν, οὕτω δεῖ δέχεσθαι ὡς αὐτόν τὸν πέμψαντα. Τὸν οὖν Ἐπίσκοπον, δῆλον ὡς αὐτόν τὸν Κύριον δεῖ προσβλέπειν», διδάσκει μετὰ σαφηνείας ὁ Μεταποστολικὸς Πατὴρ Ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος.

Διὰ τοῦτο, ἐκ βάθους ψυχῆς μου αἶνον, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν ἀναπέμπω τῇ Τρισηλίῳ Θεότητι, διότι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ἐμὴν εὐτέλειαν, καὶ ἀνύψωσέ με εἰς τὸν τοῦ Ἐπισκόπου πανίερρον Βαθμόν, ὅστις εἶναι «κέντρον τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας καὶ ὁρατὴ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, φορεὺς δὲ τοῦ πνεύματος τῆς ἐνότητος ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς Ἐκκλησίας σώματι».

Τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς καρδίας μου ἐκφράζω πρὸς τὴν σεπτὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τοῦ Προκαθημένου Αὐτῆς, σοφοῦ καὶ πεπνυμένου, ἀκαμάτου καὶ ἐμπνευσμένου Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου, διότι «πιστόν με ἠγήσαντο», ὅπως διὰ τῆς τιμίας ψήφου αὐτῶν μοί ἐπωμίσσωσι τὸν γλυκύν, ἀλλὰ καὶ ἐξόχως βαρύν σταυρόν τῆς ποιμαντορίας τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μητροπόλεως, ἐνδυναμοῦντες με νῦν διὰ τῆς εὐγενοῦς καὶ τιμητικῆς δι' ἐμέ παρουσίας αὐτῶν. Μνησθεῖη Κύριος ὁ Θεός τῆς Ἀρχιερωσύνης αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς ἐμέ ἀδελφικῆς ἀγάπης των.

Εὐχαριστῶ τῷ Σεβασμιωτάτῳ Ἐκπροσώπῳ τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἡμῶν Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, Σεβασμιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Αὐστρίας, ὑπερτίμῳ καὶ Ἐξάρχῳ Οὐγγαρίας καὶ Μεσευρώπης κ.κ. Μιχαήλ, ὅστις ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τιμᾷ τὴν ἐλαχιστότητά μου διὰ τῆς πληθωρικῆς ἀγάπης καὶ εἰλικρινοῦς φιλίας του, ἀπόσταγμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν, ἀφ' ἐνός μὲν ἡ παρουσία τοῦ σήμερον ἐνταῦθα, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ ἀγαθοὶ λόγοι τοὺς ὁποίους ἐξηρεύξατο ἡ καρδιά αὐτοῦ περὶ ἐμοῦ. Παρακαλῶ δέ, προσφιλέστατέ μοι Ἅγιε Ἀδελφέ, ὅπως μεταφέρητε τῇ Α.Θ.Π. τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κ.κ. Βαρθολομαίῳ, τὴν εὐγνωμοσύνην μου,

διά τήν τιμητικήν ἐκπροσώπησίν Του εἰς τήν παροῦσαν τελετήν, τήν τόσον σημαντικήν δι' ἐμέ, καί τό βαθύ σέβας μου πρός τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον τῆς Ρωμοσύνης.

Εὐχαριστῶ ἐν εὐγνωμοσύνῃ πολλῇ τῷ Σεβασμιωτάτῳ Γέροντι Μητροπολίτῃ Νέας Κρήνης καί Καλαμαριᾶς, τῷ καί Τοποτηρητῇ τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μητροπόλεως κ.κ. Προκοπίῳ, δι' ὅλους τοὺς κόπους καί τοὺς μόχθους, τοὺς ὁποίους ἐκοπίασεν, ἄχρι τοῦ νῦν, δι' ἐμέ, ὡς πατήρ φιλόστοργος πρός τό πνευματικόν αὐτοῦ τέχνον, ἀλλά καί διὰ τόν φιλόχριστον λαόν τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, κατὰ τό διάστημα τοῦ ἀπορφανισμοῦ αὐτοῦ. «Δώῃ αὐτῷ Κύριος ἀντί τῶν ἐπιγείων, τά ἐπουράνια· ἀντί τῶν φθαρτῶν, τά ἄφθαρτα· ἀντί τῶν προσκαιρῶν, τά αἰώνια».

Ὁφειλετικῶς, εὐχαριστίας ἐκφράζω πρός ἀπάσας τάς Ἀρχάς καί τάς Ἐξουσίας τοῦ Νομοῦ, τῆς Πόλεως καί τῆς Θεοσώστου Μητροπόλεως ταύτης, ἰδιαίτέρως τοὺς ἀξιοτίμους Νομάρχην Χαλκιδικῆς κ. Βασ. Βασιλάκην καί Δήμαρχον Πολυγύρου κ. Δημ. Τζιρίτην, διὰ τόν κόπον τῆς ἐδῶ παρουσίας αὐτῶν καί τήν ἀγάπην καί τιμὴν πρός τόν νέον Ἐπίσκοπόν των. Προσβλέπω, ὡς Ἐπίσκοπος καί Πατήρ πάντων, εἰς ἀγαστήν συνεργασίαν μετ' αὐτῶν, διὰ τήν πνευματικήν καί τήν ἐν γένει προκοπὴν τοῦ λαοῦ μας. Ἐκαστος, ἀσφαλῶς θά ἐπιτελῇ τό ἑαυτοῦ καθῆκον ἐκ τῆς ἰδικῆς του θέσεως καί ἀποστολῆς ἐν τῷ κόσμῳ, χωρίς νά λησμονῇται παρ' οὐδενός ὅτι «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰω. 18, 36), δηλαδὴ «δέν ἔχει τήν καταγωγὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ κόσμου, ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καί γήινης δυνάμεως». Αὕτη κατῆλθεν «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπό τοῦ Θεοῦ» (Ἀποκ. 21, 2) καί «ἐλήλυθεν εἰς τόν κόσμον τοῦτον» καί δρᾷ ἐν αὐτῷ, «ἵνα ἀναβιβάσῃ εἰς ὕψος τό ἀνθρώπινον».

Ἄρτι, δύναμαι νά λέγω, καυχώμενος ἐν Κυρίῳ: «Ἰδοὺ ἐγώ καί τά παιδιά ἃ μοί ἔδωκεν ὁ Θεός». Διὰ τοῦτο πρωτίστως ἱκετεύω Ἐπισκοπικῶς τόν Πανάγιον Θεόν ἡμῶν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν: «Πάτερ Ἄγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου οὓς δέδωκάς μοί, ἵνα ὦσιν ἐν... καί ἵνα ὦσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. ιζ' 11, 17). Καί τοῦτο, διότι «τῆς ἐνώσεως οὐδέν ἄμεινον» (Ἰγνάτιος). Καί ἡ ἐνότης αὕτη ἐπιτυγχάνεται, συμφώνως πρός τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιολογίαν, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἐπισκόπου, ὅστις εὐρίσκεται εἰς «τύπον καί τόπον Χριστοῦ». Ὁ Ἐπίσκοπος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δέν εἶναι διακοσμητικόν πρόσωπον, ἀλλά φορεὺς Θεϊκῆς ἐξουσίας, μὴ συγκρινομένης, οὐδέ ἐξομοιουμένης πρός οὐδεμίαν κοσμικὴν τοιαύτην. Συνεπῶς, «πρέπον ἐστὶ, μὴ μόνον καλεῖσθαι Χριστιανούς, ἀλλά καί εἶναι ὥσπερ καί τινες Ἐπίσκοπον μὲν καλοῦσι, χωρίς δέ αὐτοῦ πάντα πράττουσιν» (Ἰγνάτιος). Καί ὅταν συμβαίῃ κατ' αὐτόν τόν τρόπον νά ἐνεργοῦν καί νά πράττουν οἱ Χριστιανοί, δηλαδὴ λάθρα τοῦ Ἐπισκόπου, «τῷ διαβόλῳ λατρεύουσιν», διότι «πάντων ὀλεθριώτερον τό

διασπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν», μάλιστα δέ «οὐδέ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν», κατὰ τὸν ἱερόν Χρυσόστομον. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ περὶ τὸν Ἐπίσκοπον πραγματώνεται ἡ ἐνότης τῶν πιστῶν «ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης» καὶ τῷ Εὐχαριστιακῷ Δείπνῳ.

Ἡ Ἐνορία πρέπει νὰ ἀποτελῇ, ὅπως καὶ εἶναι, τὸ κέντρον τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ σωτηρίας. Ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐνορίας του, ὁ πιστός ζῇ τὴν Καθολικότητα καὶ Οἰκουμενικότητα τῆς πίστεώς του· διατηρεῖ τὴν προσωπικότητά του ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ· τρέφεται διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀληθείας· μετέχει τῶν φρικτῶν Μυστηρίων, «δι' ὧν καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καὶ λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ἡμῶν τῆς πίστεως»· νικᾷ τὸν θάνατον· ἀναπτερώνει τὴν ἐλπίδα του· θεραπεύει τὰ πάθη τῆς ψυχῆς του· γαληνεύει τὴν ὑπαρξίν του ἀπὸ τὰς τριχυμίας τῆς ζωῆς· ζῇ τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα· «χαίρει μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίει μετὰ κλαιόντων»· ἐπιδιώκει νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἐφετόν, «τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποκατάστασιν»· γίνεται Χριστός κατὰ χάριν «καὶ συγκληρονόμος Χριστοῦ».

Καὶ πάντα ταῦτα κατορθοῦνται διὰ τῆς Ἀγίας Ἱερωσύνης, τῆς ὁποίας φορεῖς εἶναι ὁ περὶ τὸν Ἐπίσκοπον Ἱερός ἡμῶν Κλῆρος, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι, αὐτοὶ οἱ ἀφανεῖς πνευματικοὶ ἥρωες, οἱ ὅποιοι ὑφίστανται «τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ» καὶ ἀγογγύστως βαστάζουν τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν παγετῶνα τῆς νυκτός εἰς τὰς Ἐνορίας των, ἐκεῖ ὅπου τοὺς ἔταξεν ὁ Θεός, καὶ οἱ ὅποιοι καλοῦνται μέτ' εὐλαβείας πολλῆς, ἀγίας καὶ ἀσκανδαλίστου βιοτῆς, ἀγάπης, ὑπομονῆς καὶ αὐταπαρνήσεως νὰ ὑπηρετήσουν, «συνηρμοσμένοι τῷ Ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρα», τὸν ἄνθρωπον, τὴν κορωνίδα τῆς δημιουργίας. Αὐτόν τὸν ἄνθρωπον, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ὁ Θεός «ἐπὶ τῆς γῆς ὥφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη», ἔχομεν τὴν μεγάλην εὐθύνην καὶ τιμὴν, ἀγαπητοί μου ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, συλλειτουργοὶ καὶ συνέδῃμοι εἰς τὸ λειτουργικόν, διδακτικόν καὶ διοικητικόν ἔργον τοῦ Ἐπισκόπου, νὰ διακονήσωμεν, «ὡς ὑπηρετᾷ Χριστοῦ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ» (Α' Κορινθ. 4, 1), ἐνθυμούμενοι πάντοτε τοὺς λόγους τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «Ἄπερ ἂν ἐργάσωνται (ἐνεργοῦν) κάτω οἱ Ἱερεῖς, ταῦτα ὁ Θεός ἄνω κυροῖ καὶ τὴν τῶν δούλων γνώμην (ἀπόφασιν) ὁ Δεσπότης βεβαιοῖ».

Οἱ ἄνθρωποι σήμερον, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 21ου αἰῶνος καὶ τῆς Ι' μ.Χ. Χιλιετίας, περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε, εἶναι ἔτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὸ μήνυμα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐκκλησίαν των, τὴν σωστικὴν Κιβωτόν, τὴν τροφὸν καὶ φρουρὸν τοῦ Γένους ἡμῶν. Ἡ ἐπάνοδος καὶ ἐπιστροφή τῶν ἀνθρώπων συντελεῖται ἤδη. Ἡ ἀνοιχτὴ πρόσκλησις τοῦ Κυρίου «δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι» εὕρισκει ἀπήχησιν εἰς τοὺς καλοπροαιρέτους ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι

μέτ' ἐμπιστοσύνης καταφεύγουν «εἰς τόν ποιμένα καί Ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν αὐτῶν» (Α' Πέτρ. 2, 25) καί εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου, «ἵνα ἀναπαύσῃ αὐτούς» (Ματθ. 11, 28) καί ἐλευθερώσῃ ἐκ τῶν ποικίλων παθῶν καί ἀδυναμιῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Καταφεύγουν εἰς τόν Ὁρθόδοξον Ἱερὸν Ναόν «νεανίσκοι καί παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων», σοφοί καί ἄσοφοι, ἐγγράμματοι καί ἀγράμματοι, πάσης ἡλικίας καί τάξεως, διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κροστάνδης, οὗτος «εἶναι τό καταφύγιον ἀπό τὰς ματαιίας καί βιοτικὰς ταλαιπωρίας. Εἶναι ὁ ἥσυχος λιμήν τῶν ψυχῶν, αἱ ὁποῖαι ζητοῦν τὴν σωτηρίαν. Ἐδῶ ἡ ἄφθαρτος τροφή τῆς ψυχῆς. Ἐδῶ «τό φῶς τό φωτίζον καί ἀγιάζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τόν κόσμον». Ἐδῶ ὁ καθαρὸς πνευματικὸς ἀήρ. Ἐδῶ «πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. 4, 14). Ἐδῶ προσφορὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐδῶ ἡ κάθαρσις τῶν ψυχῶν. Ἐδῶ κατανοεῖ τὴν ἀξίαν τῆς ψυχῆς του καί τόν προορισμόν τῆς ζωῆς του. Ἐδῶ ἀφυπνίζεται ἡ συνειδήσις του καί βλέπει τὴν ματαιότητα τῆς γῆς καί τῶν ἐπιγείων. Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν πρόσκαιρον καί τὴν αἰωνίαν ζωὴν του».

Διὰ τοῦτο, Ἱερεῖς μου καί ἀδελφοί μου, τώρα εἶναι ἡ ὥρα τῆς πελωρίας εὐθύνης ἡμῶν ἔναντι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοῦ καί τῶν λογικῶν προβάτων τῆς Ἁγίας Ποίμνης Αὐτοῦ. Ἐχομεν χρέος νὰ σταθῶμεν πλησίον τῶν πνευματικῶν ἡμῶν τέκνων μετὰ πατρικῆς ὄντως ἀγάπης, στοργῆς καί ἐνδιαφέροντος, ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὰς παρούσας ἀνάγκας καί τὰ σύγχρονα προβλήματα αὐτῶν, ἐπιμελούμενοι τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Ὁ περιούσιος λαὸς μας εἶναι ἐκλεκτός καί εὐσεβής, εὐγενής καί ἀρχοντικὸς, εὐλαβεῖται τὴν Ἐκκλησίαν καί ἐνδιαφέρεται δι' Αὐτήν, κρατεῖ τὰς ἱεράς Παραδόσεις καί τιμᾷ κατ' ἀξίαν καί σέβεται τοὺς Ἱερεῖς του. Ὁ πλησίον μας Θεοχαρίτωτος Ἄθως, τό Περιβόλι τῆς Παναγίας καί τῆς Ὁρθοδοξίας μας ὁ τιμαλφὴς θησαυρός, διὰ τῆς πνευματικῆς καί ἁγίας ἀκτινοβολίας τῶν ἀσχομένων Ὁσίων Πατέρων, ἀλλὰ καί τὰ εὐλογημένα Μοναστήρια τῆς Ἐπαρχίας ἡμῶν, ἅπαντα φροντιστήρια ἀρετῆς καί Ὁρθοδόξου μαρτυρίας, ἐπηρεάζουν μεγάλως καί κατὰ Χριστόν ἐπωφελῶς τοὺς κατοίκους τῆς ἡμετέρας περιοχῆς καί ἀποτελοῦν πνευματικὰ ἀναχώματα διὰ τόν κατακλυσμόν τῆς ἁμαρτίας καί τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Ἡμεῖς, Πατέρες μου, πρέπει νὰ προσέξωμεν «νὰ μὴ διασπάσωμεν ἀπὸ τὴν βοσκήν καί νὰ μὴ διαφθείρωμεν τὰ πρόβατα χάριν τῶν ὁποίων ἔδωκε τὴν ψυχὴν του ὁ καλὸς ποιμὴν, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὰ πρόβατά του καί τὸν γνωρίζουν καί αὐτά, καί τὰ φωνάζει μέ τό ὄνομά των καί τὰ βάζει μέσα εἰς τὴν μάνδραν, καί τὰ βγάζει ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν καί τὰ ὁδηγεῖ εἰς τὴν πίστιν, καί ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ἄλλης ζωῆς. Ὡς φοβηθῶμεν μήπως ἀρχίσῃ ἀπὸ ἡμᾶς ἡ κατάκρισις, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπειλήν, καί

μήπως λάβωμεν ἀπό τήν χειρα τοῦ Κυρίου διπλὴν τιμωρίαν, ἐπειδὴ δὲν εἰσῆλθαμεν οἱ ἴδιοι καὶ ἐπειδὴ ἠμποδίσσαμεν καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ εἰσέλθουν» (Γρηγ. Θεολ. ΕΠΕ τ. 5ος, σέλ. 408). Ὡς ἐκ τούτου, ὀφείλομεν, ὡς καλοὶ ποιμένες, νὰ ἀγρυπνῶμεν ἐπὶ τὴν ποίμνην ἡμῶν καὶ νὰ εὕρισκώμεθα ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ, λατρεύοντες τὸν Θεόν νυκτός τε καὶ ἡμέρας, «ὕπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων» καὶ ὁδηγοῦντες τὰ λογικά πρόβατα τῆς ποίμνης ἡμῶν εἰς νομάς χαρισμάτων.

Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ἅς ἀκούσῃ τί ὁ Θεολόγος Γρηγόριος λέγει περὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας. «Τὰ πρόβατα μὴ ποιμαίνετε τοὺς ποιμένας, μηδὲ ὑπὲρ τοὺς ἑαυτῶν ὄρους ἐπαίρεσθε»· «ἀρκεῖ γάρ ὑμῖν ἂν καλῶς ποιμαίνεσθε...». Δηλαδή τὰ πρόβατα νὰ μὴ ποιμαίνουν τοὺς ποιμένας καὶ νὰ μὴ ἐξέρχωνται τῶν ὁρίων αὐτῶν. Εἶναι, λέγει ὁ Ἱερός Πατήρ, ἀρκετόν διὰ σᾶς τό νὰ ποιμαίνεσθαι καλῶς... Ἄς μὴ γίνεταί κεφαλὴ ἐκεῖνος ὁ ὅποτος εἶναι χερί ἢ πόδι ἢ ὀτιδήποτε ἄλλο καὶ ἀπὸ τὰ περισσότερον εὐτελεῖ μέλη τοῦ σώματος, ἀλλ' ἕκαστος ἅς παραμένῃ εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει κληθῇ, ἔστω καὶ ἐάν εἶναι ἄξιος διὰ καλυτέραν».

Λοιπόν, Χριστιανοί μου, καὶ τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας ἡμῶν πιστὰ καὶ ἀφωσιωμένα τέχνα.

Μείνατε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀγαπᾶτε τὴν Ὁρθοδοξίαν μας καὶ ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ αὐτῆς. «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέιχετε, αὐτοὶ γάρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες». Προσέρχεσθε τακτικῶς εἰς τὰς Ἱεράς Ἀκολουθίας λατρεύοντες εὐαρέστως τὸν Θεόν. Μετέχετε εὐσυνειδήτως τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων. «Δοξάσατε τὸν Θεόν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἃτινὰ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ». Φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τὴν αἵρεσιν, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς Ἀγίους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι «μέγα ἀνοσιούργημα», «οἱ δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξωθούμενοι», κατὰ τὸν Μέγαν Φῶτιον, «ἐξω τῆς θείας γινόμενοι κηδεμονίας, ὑπὸ τὴν βουλήν καὶ δυναστείαν πίπτουσι τοῦ σατανᾶ». Ποιοῦμαι δὲ ἔκκλησιν τὴν ἐπίσημον ὥραν ταύτην πρὸς ὅσους παρεσύρθησαν καὶ ἐνεπλάκησαν εἰς οἰανδήποτε αἵρεσιν νὰ ἐπιστρέφουν ἐν μετάνοιᾳ εἰς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν. Ἦτις εἶναι «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα (στήριγμα) τῆς ἀληθείας» (Α΄ Τιμ. 3, 15) καὶ ἡ Ὅποια μέτ' ἀγάπης θά συνάψῃ τούτους καὶ πάλιν εἰς τὰ μέλη Της.

Τέλος, ἀπευθύνομαι πρὸς τὴν χρυσὴν ἐλπίδα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους μας, τὴν Νεολαίαν μας, ἡ ὁποία ἀγωνιῶσα ἀγωνίζεται νὰ εὑρῇ τὸν δρόμον τῆς καὶ τὰ ὑψηλὰ ἰδανικά τῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τό «τίποτε» προσπαθοῦν νὰ ἀποκλείσουν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς, διὰ νὰ ὁδηγήσουν αὐτὴν εἰς ἐπικινδύνους ἀτραπούς, ἐνίοτε, δι' ἀρκετοὺς νέους μας, ἄνευ ἐπιστροφῆς.

Νέοι μου, κλείσατε τά ὦτα σας εἰς τά ἀρνητικά κηρύγματα τοῦ καιροῦ μας, ὁποθενδήποτε καί ἄν προέρχωνται. Ὡς Ἑλληνες καί ὡς Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, κρατήσατε τήν ταυτότητά σας καί τήν ἰδιοπροσωπίαν σας. Ἀγαπήσατε τόν Χριστόν. Ὅστις εἶναι «χθές καί σήμερον ὁ αὐτός καί εἰς τοὺς αἰῶνας»· εἶναι «ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή», καί δίδει εἰς τόν ἄνθρωπον, καί δῆ τόν νέον, ὄραμα καί ἐλπίδα, ζωήν καί ἀφθαρσίαν. Ἐπαναλαμβάνων καί ἐγώ τοὺς λόγους τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς νέους, προτρέπομαι ἅπαντας. «Παιδιά μου..., ὑπάρχει ἓνας χῶρος πού δέ θά σᾶς προδώσει ποτέ. Εἶναι ὁ χῶρος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐλᾶτε σ' αὐτόν, ἐλᾶτε στήν πίστη, ἐλᾶτε στό Χριστό. Θά βρῆτε ὅ,τι ἔχετε χρόνια τώρα στερηθῆ. Καί μαζί μέ τήν ἀληθινή ἐλευθερία, τήν ἀληθινή δικαιοσύνη, τήν ἀληθινή ἀλήθεια...».

Περαίνων, ἐκφράζω καί πάλιν τάς ἀπείρους εὐχαριστίας μου πρὸς ἅπαντας, διὰ τήν ἐδῶ παρουσίαν ὑμῶν σήμερον, ἐπὶ τῇ τελετῇ τῆς ἐνθρονίσεώς μου, διὰ τήν θερμότητα τῆς ὑποδοχῆς καί διὰ τήν ἐκφρασιν τῆς ἀγάπης καί τῆς τιμῆς πρὸς τό ταπεινόν μου πρόσωπον.

Ἰδιαιτέρως ἀπευθύνω τάς εὐχαριστίας μου πρὸς τοὺς ἀγαπητούς μου συμπρεσβυτέρους, διακόνους καί εὐσεβεῖς χριστιανούς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νέας Κρήνης καί Καλαμαριάς, καθὼς καί τόν Δήμαρχον Καλαμαριάς κ. Χριστόδουλον Οἰκονομίδη, μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ, καί τοὺς διαβεβαιῶ ὅτι θά εὐρίσκωνται πάντοτε εἰς τήν καρδίαν μου· καί θά προσεύχωμαι ἐκτενῶς ὑπέρ αὐτῶν πρὸς τόν Κύριον, διότι εἰλικρινῶς τοὺς ἠγάπησα καί παρ' αὐτῶν ἀληθῶς ἠγαπήθην. Ὡσαύτως τόν τῆς γενετείας μου Σίφνου Δήμαρχον, φίλτατον κ. Ἰωάννην Γεροντήν, ἀφιχθέντα εἰδικῶς ἐνταῦθα, μεθ' ἱκανοῦ ἀριθμοῦ συμπολιτῶν μου.

Εὐσεβές πλήρωμα τῆς κατὰ Κασσάνδρειαν Ἐκκλησίας καί τέχνα μου ἐν Κυρίῳ ἠγαπημένα.

«Στήχετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε καί κραταιοῦσθε, πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω» (Α' Κόρ. 16, 13).

«Ἐπισκοπικῶς παρακαλῶ.. ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καί πραότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τήν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» (Ἐφεσ. 4, 1-3).

Τέλος «παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, συναγωνίσασθαι μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπέρ ἐμοῦ πρὸς τόν Θεόν... ἵνα ἡ διακονία μου εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις»... Ὁ δέ Θεός τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν ἀμήν» (Ρωμ. 15, 30-33).

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

γ) Προσφώνηση τοῦ σεβασμ. μητροπολίτου Νέας Κρήνης καί
Καλαμαριᾶς κ. Προκοπίου:

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλε
Σεβασμιώτατε Ἁγιε Αὐστρίας κ. Μιχαήλ, ἐκπρόσωπε τῆς Α.Θ.Π.
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου,
Σεβασμιοπόθητος χορεία τῶν Ἀγίων Ἀρχιερέων,
Τίμιον Πρεσβυτέριον, Χριστοῦ Διακονία,
κ. Ὑπουργέ, κ. Βουλευταί, κ. Περιφερειάρχες, κ. Νομάρχες, κ. Δή-
μαρχε Πολυγύρου καί λοιποί Δήμαρχοι,
Ἀξιότιμοι Στρατιωτικά καί Δικαστικά Ἀρχαί,
Λαέ τοῦ Κυρίου εὐλογημένε,

Σεβασμιώτατε Ἁγιε Κασσανδρείας, ἡγαπημένε καί σύμφυχε ἐν Χρι-
στῷ ἀδελφέ κ. Νικόδημε.

Ἡ Χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ ὁποία ἐσκήνωσεν εἰς σέ, ἔπειτα ἀπό
τὴν κανονικὴν ἐκλογήν σου, γενομένην ὑπὸ τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς
Ἐκκλησίας ἡμῶν, καί τὴν ἐν συνεχείᾳ εἰς Ἐπίσκοπον χειροτονίαν σου,
σέ κατέστησε ποιμένα τῶν λογικῶν προβάτων τῆς ἱστορικῆς ταύτης
Ἱερᾶς Μητροπόλεως. Σήμερον δέ, ἡμέραν τῆς ἐνθρονίσεώς σου, ἀνανεώ-
νει εἰς τὸν νοῦν καί τὴν καρδίαν σου τὸν λόγον τοῦ Θεανθρώπου Κυρίου
λεχθέντα πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν εἰς τό
ἔργον τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ κόσμου, καί σέ προτρέπει εἰς ἐφαρμογὴν τῆς
ἐντολῆς Αὐτοῦ, λέγων: «Βόσκει τὰ ἀρνία μου, ποιμαίνει τὰ πρόβατά
μου». Διὰ τοῦτο τὴν ὥραν αὐτὴν δέχεσθαι τὰς εὐχὰς τοῦ Παναγιωτάτου
Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἡμῶν, τὴν σεπτὴν παρουσίαν καί εὐλογίαν
τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ.
Χριστοδούλου, ἡμῶν τῶν Ἱεραρχῶν, ἀλλὰ καί τὴν προσευχὴν τοῦ πι-
στοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, καί σοῦ εὐχόμεθα πάντες τὰ κράτι-
στα, ἐπὶ τῇ ἀναλήφῃ τῶν Ἐπισκοπικῶν καθηκόντων σου καί τῇ ἐγκαθι-
δρύσει σου εἰς τὸ σύνθρονον τῆς παλαιφάτου αὐτῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Τό πλήρωμα δέ τῆς λογικῆς αὐτῆς ποιμένης, τό ὁποῖον πρό μηνῶν
ἐστερήθη τοῦ ποιμενάρχου αὐτοῦ, μεταστάντος πρὸς Κύριον, χαίρει σή-
μερον, διότι ἀπέκτησε τὸν νέον αὐτοῦ Ἐπίσκοπον καί ποιμένα τῶν
φυχῶν του, τὸν ὁποῖον ὑποδέχεται ἐν τιμῇ, ἀγάπῃ καί σεβασμῷ.

Εἶναι περιττόν νά σοῦ ὑπενθυμίσω, ὅτι ὁ λαός αὐτός, τὸν ὁποῖον
ἐκλήθη νά ὁδηγήσῃς εἰς νομάς σωτηρίους, εἶναι μεστός φρονήματος καί
ζωῆς Ἑλληνορθοδόξου, καθὼς τοῦτο διεπίστωσα κατὰ τὴν ὀλιγόμηνον
διακονίαν μου παρ' αὐτῷ, ὡς Τοποτηρητῆς τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς.

Ἡ πνευματικὴ αὕτη ἐπαλξίς τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας
εἶναι κατηγλαϊσμένη μέ κληρονομίαν Ἐθνικοθρησκευτικὴν, τὴν ὁποίαν

διηχόνησαν μεγάλοι προσωπικότητες Ἱεραρχῶν, τόσον κατά τό ἀπώτερον, ὅσον καί κατά τό ἐγγύς παρελθόν, μεταξύ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὁ αἰίδιμος Μητροπολίτης Κασσανδρείας Εἰρηναῖος, τοῦ ὁποίου ἡ ποιμαντορία παραμένει ζωηρᾶς ἀποτυπωμένη εἰς τήν μνήμην καί τήν καρδίαν τῶν χριστιανῶν, ἕνεκα τῆς πολυσχιδοῦς Ἐκκλησιαστικῆς καί Ἐθνικῆς δράσεως αὐτοῦ.

Ὅμως, ἡ Θεία Πρόνοια ἐπέδρασε λίαν εὐεργετικῶς εἰς τήν περιοχὴν αὐτήν, διότι ἐκτός τῶν ἀνωτέρω, κατεστόλισεν αὐτήν μέ ὑπέροχον φυσικόν κάλλος, ἀλλά καί πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν, ἐφ' ὅσον αὕτη γειτνιάζει πρὸς τό Ἅγιον Ὄρος, τήν κοιτίδα τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ καί τοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου.

Ἐάν, ὅμως, τά χαρίσματα αὐτά ἀποτελοῦν γνωρίσματα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί τοῦ περιβάλλοντος αὐτόν χώρου, σύ, υἱέ καί ἀδελφέ ἡγαπημένε, οὐδόλως ὑστερεῖς προσόντων καί χαρισμάτων, τά ὅποια ἐγὼ ὑπέρ πάντα ἄλλον γνωρίζω καλῶς καί δύναμαι νά διακηρύξω κατά τήν ἐπίσημον αὐτήν ὥραν, πρὸς δόξαν Θεοῦ. Διότι συνδέομαι μετὰ σοῦ ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας σου καί ἐν συνεχείᾳ εἶχον τήν Σεβασμιότητά σου διάκονον καί συμπρεσβύτερον, Ἱεουργούντων ἀμφοτέρων εἰς κοινόν Θυσιαστήριον, ἐνῶ μετὰ ταῦτα, καί ἐπὶ σειράν 27 ἐτῶν ὑπηρέτησας ὡς Πρωτοσύγκελλός μου, ἐνθα ἡργάσθης πιστῶς, ἀφανῶς, ἀναργύρως, ἀφατριάστως, ἐν πνεύματι ἀγάπης, ὑπακοῆς, ἀσκήσεως, δραστηριότητος εἰς ἅπαντας τοὺς ἐκκλησιαστικούς τομεῖς τῆς μέχρι πρό τιнос Ἱερᾶς Μητροπόλεώς σου. Ἀλλωστε, ἡ προσέλευσις ἐνταῦθα πιστῶν ἀνθρώπων τῆς γειτονικῆς Μητροπόλεως Νέας Κρήνης καί Καλαμαριᾶς μαρτυρεῖ τοῦ λόγου τό ἀληθές, διότι πάντες ἐγνώρισαν καί ἔζησαν τήν ἀγάπην σου πρὸς αὐτοὺς καί τήν συμμετοχήν σου εἰς τήν χαράν, τά προβλήματα καί τὰς δοκιμασίας αὐτῶν, μαζί μέ τήν φροντίδα καί τήν ἀγάπην σου ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς νέους. Οὗτοι χαίρουν διὰ τήν ἀνάδειξίν σου εἰς Ἐπίσκοπον, ἀλλά καί θλίβονται, διότι ἀποστεροῦνται Κληρικοῦ ἀξίου τῆς ἀποστολῆς του καί συνετοῦ καθοδηγητοῦ εἰς τόν ἀνάντη δρόμον τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλά καί ὁδοδείκτου τοῦ οὐρανοῦ. Διὰ τοῦτο, μέμνησο αὐτῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς σου.

Διὰ τά τελεσθέντα εἰς σέ, ἀδελφέ ἡγαπημένε, ἀπευθύνω τήν στιγμὴν αὐτήν εὐχαριστίαν πρὸς Κύριον τόν Θεόν ἡμῶν καί τήν Παναγίαν Θεοτόκον καί συγχρόνως παρακαλῶ Αὐτοὺς ὅπως σέ προστατεύσουν ὑπὸ τήν κραταιάν αὐτῶν σκέπην, ὥστε νά ἔχης ἐπιτυχῇ καί ἀνεμπόδιστον ποιμαντορίαν καί ἐγὼ νά χαίρωμαι ἀκούων ὅτι ἀπὸ τήν νέαν σου ἐπαλξίν διακονεῖς τήν Ἐκκλησίαν ἐν συνέσει καί τηρήσει τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ἡμῶν.

Βεβαίως, δέν εἶναι ἐφικτόν νά ἀκούωνται πάντοτε λόγοι ἀγαθοί, ἐφ' ὅσον ὁ Κύριος ἐτόνισεν, εἰπών: «οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πά-

ντες οἱ ἄνθρωποι». Ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπισημαίνει: «Εἰ ἄνθρωποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην» (Γαλ. 1, 10). Πάντως, σοῦ εὐχομαι νά ἀγωνισθῇς δι' ὑπομονῆς καί καρτερίας, ἀποβλέπων εἰς «τόν τῆς Πίστεως Ἀρχηγόν καί τελειωτήν Ἰησοῦν Χριστόν». Ὅστις καί θά ἀμείψῃ τοὺς κόπους σου ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

Ἀπό τοῦ νῦν θά εἵμεθα ὅχι ὥς μέχρι τοῦδε ὁμόσκηνοι, πάντως, ὅμως, σύμφυχοι καί ὁμοιοί, τὰ δὲ ἀφορῶντα εἰς σέ θά εἶναι καί ἡμέτερα καί τανάπαλιν, ὥστε τό ἀργαλέον ἔργον τῆς διαποιμάνσεως τῆς Ἐκκλησίας νά γίνεται ἐλαφρύτερον καί χρηστότερον.

Ἀγαπητέ καί περιπόθητε Ἀγίε Ἀδελφέ, εὐχομαι ὅπως ἡ Ποιμαντορία σου εἶναι μακρά καί εὐλογημένη παρά Κυρίου, ὁ λαός τοῦ Θεοῦ νά γνωρίσῃ τὴν ἀγάπην σου πρὸς αὐτόν, ὁ δὲ ὑπὸ σέ Ἱερός Κλῆρος νά βιώσῃ ἐν τῷ προσώπῳ σου τόν καλόν οἰακοστρόφον τοῦ νοητοῦ σκάφους τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε ἐν ὑπακοῇ καί φρονήματι Ἐκκλησιαστικῶ νά συμπορευθῇ μετὰ σοῦ τόν δρόμον τῆς σωτηρίας.

Σήμερον, ἀδελφέ, ἐτέθης ἐπὶ τὴν λυχνίαν.

Γενοῦ τύπος τῶν πιστῶν ἐν πᾶσι, διὰ νά εἶναι καί ὁ θερισμός τοῦ ἀμπελῶνος πολὺς καί ἀξιωθῇς, μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου καί τοῦ εὐσεβοῦς Λαοῦ τῆς Μητροπόλεώς σου, τῆς ἀλήκτου ζωῆς.

δ) Προσφώνηση τοῦ Δημάρχου Καλαμαριᾶς κ. Οἰκονομίδη:

Σεβασμιώτατε,

Μέ αἰσθήματα χαρᾶς καί ἱκανοποιήσεως σᾶς χαιρετίζουμε σήμερον στή νέα πνευματική ἐπαλξή τῆς Ἐκκλησίας μας, πού πρὶν ἀπὸ ἓνα μῆνα σᾶς ἀνύψωσε ἡ ἡγεσία Τῆς, μέ συντριπτική πλειοψηφία. Ἡ χαρά μας εἶναι μεγάλη, γιατί ἓνας ἄξιος Κληρικός, ὅπως εἴσατε σεῖς, κατέλαβε θέση σπουδαία καί σημαντική στήν Ἐκκλησία, στήν Πατρίδα καί ἰδιαιτέρως στήν ἀγαπημένη μας Μακεδονία.

Μιά τέτοια προαγωγή ἀξίζε, Σεβασμιώτατε, γιά σᾶς. Γιατί ἐμεῖς πού ζήσαμε μαζί σας 27 χρόνια εἴμαστε σέ θέση νά ἐκφραζόμαστε μέ ἀκρίβεια γιά τό ἱερό πρόσωπό σας, ἀφοῦ ὅλοι οἱ ἀποτελοῦντες τόν πληθυσμό τοῦ Δήμου μας γνωρίσαμε καί ζήσαμε τὴν ἀγάπην, τὴν εὐγένεια, τὴν ἀνωτερότητα, τὴν καθοδήγηση στό σωστό δρόμο τῆς ζωῆς, τὴν ἐργατικότητά σας, τό πλησίασμα τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, τίς συμβουλές σας στά νιάτα τῆς πόλης μας, πού ὅλα αὐτά τὰ κάλυπτε ἡ λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας.

Σέ ὅλες αὐτές τίς δραστηριότητες ἤσατε ἐσεῖς παρών, γι' αὐτό ἔχετε τὴν ἀμέριστη ἀγάπην καί ἀναγνώριση τόσο ἐμοῦ, ὡς Δημάρχου, ὅσο καί τοῦ Δημοτικοῦ συμβουλίου τῆς πόλης μας, ἀλλὰ πρό πάντων ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Καλαμαριᾶς, πού προσέβλεπε μέ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη καί σεβασμό στό πρόσωπό σας.

Φεύγοντας τώρα από κοντά μας αφήνετε ένα μεγάλο κενό, πού εϋχόμαστε μέ τήν εϋλογία τοῦ Ποιμενάρχῃ μας νά καλυφθεῖ σύντομα, γιά νά συνεχίσει ἡ τοπική Ἐκκλησία μας τήν καλή πορεία της.

Ὅμως ἐγώ ἀπό τή θέση αὐτή μακαρίζω τοὺς χριστιανούς τῆς Μητροπόλεως αὐτῆς, γιατί ἀπέκτησαν ἄξιο καί εϋλογημένο Ποιμενάρχη, ἱκανό, μορφωμένο, δραστήριο καί προπάντων ἄνθρωπο ἀγάπης καί καταλλαγῆς, ἄνθρωπο ποῦ ἐργάζεται ἀθόρυβα καί μέ ταπείνωση γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ καί τή λύτρωση τοῦ κόσμου, κινούμενος πάντοτε μέσα στά πλαίσια πού καθορίζει ἡ Ἐκκλησία μας.

Σεβασμιώτατε,

Οἱ ἀρετές σας εἶναι πολλές καί τά ἔργα σας ὥραϊα. Εϋχομαι νά τά συνεχίσετε ἐν τῇ Μητροπόλῃ σας. Ὅμως, τήν ὥρα αὐτή σάν ἐκφραση ἀγάπης, τιμῆς καί σεβασμοῦ στό πρόσωπό σας, σᾶς παρακαλῶ νά δεχθεῖτε ἕνα ἀνα νηστικό δῶρο πού σᾶς προσφέρει τό Δημοτικό Συμβούλιο τῆς Καλαμαριᾶς, πού εἶναι παρόν, γιά νά μᾶς θυμᾶστε πάντοτε, ὅπως καί ἐμεῖς ἐν θά λησμονήσουμε τό πέρασμά σας ἀπό τή Μητρόπολη καί τό Δῆμο Καλαμαριᾶς.

Ἄξιος

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 17^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Γιά τήν κοινωνική καί οικονομική δομή τής Σίφνου κατά τό πρώτο μισό τοῦ 17ου αἰῶνα, ἔχουμε γράφει μέ ἱκανές λεπτομέρειες στόν τόμο ΣΤ'/1998, σέλ. 7-78, τοῦ περιοδικοῦ. Κατά τήν ἐν λόγω περίοδο, κατά τή διάρκεια τής ὁποίας συνέβησαν κορυφαῖες ἀλλαγές σέ πολιτικό ἐπίπεδο (ὅπως ἡ ἐκδίωξη ἀπό τοὺς Τούρκους τοῦ τελευταίου Φράγκου δυνάστη τοῦ νησιοῦ Ἄγγελου Νικ. Γοζαδίνου, ἡ περιέλευση τής διοίκησης τής Κοινοτήτας στά χέρια τῶν Ἑλλήνων κ.λπ.) καί συνέπεσε ὁ πρώτος βενετο-τουρκικός πόλεμος (1645-1669), ἡ οἰκονομία καί οἱ κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης τῶν κατοίκων σημείωσαν πρωτοφανή πρόοδο καί ἀνάπτυξη γιά τά δεδομένα τής ἐποχῆς. Τοῦτο ὀφείλονταν, κατά κύριο λόγο, στή σπουδαία προσωπικότητα, εὐστροφία καί πολupoίχιλες δραστηριότητες τοῦ μεγαλεμπόρου Βασιλείου Λογοθέτη, ὅπως ἱστορήσαμε λεπτομερῶς.

Ἀλλά, καί μετά τόν θάνατο (1659) τής μεγάλης ἐκείνης διάνοιας, ἡ ζωή στόν τόπο, γιά μεγάλο χρονικό διάστημα, δέν περιέπεσε σέ μααρασμό καί κατάπτωση, ἀλλά συνέχισε τήν πορεία της μέ σφριγηλότητα καί ἱκανά ἐπιτεύγματα, παρά τό γεγονός ὅτι δέν ἀκολούθησε τοὺς ἴδιους ρυθμούς, ὅπως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λογοθέτη. Τήν ὁμαλή αὐτή πορεία τῶν πραγμάτων εἶχε χαράξει ὁ ἴδιος μέ ἔγκαιρη ἐπιλογή ἀξίων διαδόχων του, τοῦ Πετράκη Ρόζα καί τοῦ Μιχελέττου Κοντόσταυλου, πού εἶχαν μαθητεύσει κοντά του καί μέ τοὺς ὁποίους εἶχε συνάψει στενοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμούς. Οἱ δραστηριότητες τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν, στό μικρό χρονικό διάστημα πού ἀναπτύχθηκαν (1659-1667) λόγω πρόωρης ἀποβίωσής τους, ὑπῆρξαν ἱκανές ν' ἀποτρέψουν μιάν ἀναστροφή τῶν πραγμάτων, κοινωνικῶν καί οικονομικῶν. Μετά τοὺς δύο τούτους μεγαλεμπόρους, οἱ Σίφνιοι, συνετά φερόμενοι, ἐπέλεξαν τό 1669 γιά ἀρχιπρόκριτό τους ἄλλον μεγαλέμπορο καί σημαίνοντα οἰκονομικό παράγοντα τῶν Κυκλάδων, τόν Γάσπαρο Κοντόσταυλο, μεγαλύτερον ἀδελφό τοῦ θανόντος Μιχελέττου, ὁ ὁποῖος ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στό νησί, ὅπου μετέφερε καί τήν ἔδρα τῶν ἐπιχειρήσεών του. Εἶναι λογικό νά θεωρήσουμε ὅτι ὁ ἱκανότατος Γάσπαρος δέν θά ἀποδέχονταν τήν ἐκλογή αὐτήν, ἂν ἡ Σίφνος δέν ἐξακολουθοῦσε νά εἶναι τό οἰκονομικό κέντρο τῶν Κυκλάδων καί δέν διεσφάλιζε ἐχέγγυα γιά τίς ναυτεμπορικές δραστηριότητές του.

Υπό τίς άνωτέρω συνθήκες καί προϋποθέσεις, ή Σίφνος συνέχισε νά προοδεύει καί κατά τό δεύτερο μισό του 17ου αιώνα καί πέραν αυτού, νά στερεώνει τίς δομές τής Κοινότητάς της καί νά διακρίνεται, μεταξύ τών άλλων νησιών, γιά τόν πολιτισμό καί τήν πνευματικότητα τών κατοίκων της. Στην παρούσα εργασία, χρησιμοποιώντας όσα στοιχεία διαθέτουμε, θά επιχειρήσουμε νά σκιαγραφήσουμε τήν εικόνα τής Σίφνου κατά τή νέα αυτή περίοδο. Άν καί τά στοιχεία αυτά κρίνονται έξ άρχής έλλειπη (σέ στατιστικά μεγέθη, καταγραφές - περιγραφές κ.λπ.), θεωρούμε ότι είναι ικανά νά δώσουν, έστω άμυδρά, τήν εικόνα αυτή του νησιού πού, μελλοντικά καί μέ τήν ανακάλυψη νέων στοιχείων, μπορεί νά γίνει εύκρινέστερη. Βασικός δηλαδή στόχος της είναι ή συναγωγή καί διάσωση τών ύπαρχόντων σχετικών στοιχείων πού έχουμε συγκεντρώσει από πηγές, έκδομένες καί άνέκδοτες, ώστε νά φανούν χρήσιμες στους μέλλοντες ν' ασχοληθούν μέ τήν Ιστορία τής Σίφνου. Άλλωστε αυτός είναι καί ό κύριος σκοπός του περιοδικού.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ, ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΛΟΓΟΘΕΤΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ

Πετράκης Ρόζας

Ὁ Πετράκης Ρόζας γεννήθηκε στή Χίο καί ἀκολουθοῦσε τό καθολικό δόγμα. Ἀπό ιδιόγραφες ἐπιστολές του συμπεραίνουμε ὅτι εἶχε κάνει λαμπρές σπουδές, ἴσως καί στήν Ἰταλία, γιατί γνώριζε ἄριστα τήν ἰταλική γλῶσσα. Ἐπειδή δέν γνωρίζουμε ἄλλους λόγους γιά τήν ἐγκατάστασή του στή Σίφνο, θεωροῦμε ὅτι αὐτή ὀφείλεται στόν γάμο του μέ ἐγγόνη τοῦ Λογοθέτη¹. Ὁ τελευταῖος, κατά τίς συχνές μεταβάσεις του στή Χίο γιά ἀναγκαῖες ἐπαφές μέ Τούρκους ἰθύνοντες, ἀλλά καί τίς ἐμπορικές ὑποθέσεις του², φαίνεται πῶς ἐπέλεξε, μεταξύ νέων μέ προσόντα, τόν Πετράκη Ρόζα γιά σύζυγο τῆς ἐγγόνης του Μαρίας, θυγατέρας τῆς μονάκριβης κόρης του Μοσχοῦ, συζύγου Νικολάου Κωτάκη, ἀπό τή Μῆλο. Ὁ γάμος τελέσθηκε πρό τοῦ ἔτους 1652, ἀφοῦ κατ' αὐτό ὁ Ρόζας φέρεται συζευγμένος καί μέλος τῆς οἰκογένειας Λογοθέτη³.

Ἐργαζόμενος στόν ἐμπορικό Οἶκο Λογοθέτη, ἀνέπτυξε μεγάλες δραστηριότητες, ἀπέκτησε πείρα καί γνώσεις κοντά στόν μισέρ Βασίλη, ὁ ὁποῖος ἀναγνώρισε τίς ικανότητές του καί τόν ἐπέλεξε γιά ἀντικαταστάτη του σέ ὅλους τοὺς ἐλεγχόμενους ἀπ' αὐτόν τομεῖς, ἐμποροναυτικούς καί πολιτικούς. Ἔτσι ὁ Ρόζας, μέ τή συμπαράσταση τοῦ Λογοθέτη, πού τόν προέβαλε πρός κάθε χῶρο λήψεως ἀποφάσεων μέ θερμές συστάσεις⁴, πε-

1. «Σιφνιακά», Ἀθήναι 1998, τόμος ΣΤ', σελ. 13-15.

2. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή* (τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα), Ἀθήνα 1981, σελ. 20.

3. «Σιφνιακά», Ἀθήναι 1995, τόμος Ε', παράρτημα σελ. 139.

4. «Σιφνιακά», τόμ. ΣΤ'/1998, σελ. 14.

ριβλήθηκε σύντομα και μέ τά αξιώματα τοῦ Προξένου Γαλλίας, Βενετίας και Ἀγγλίας, ὥστε νά τελεῖ ὑπό τήν προστασία τῶν Δυνάμεων αὐτῶν⁵, ὅταν δέ τό 1659 ἀπεβίωσε ὁ Λογοθέτης, τόν διαδέχτηκε ἀμέσως, τόσο στή διεύθυνση τοῦ Ἐμπορικοῦ Οἴκου, ὅσο και στή διοίκηση τῆς Κοινότη-
τας Σίφνου.

Ἡ ἐπαγγελματική δραστηριότητα τοῦ Ρόζα ὑπῆρξε, πράγματι, ἐντυ-
πωσιακή. Μία εἰκόνα της ἔχουμε ἀπό τό κείμενο τῆς διαθήκης του, πού
συντάχθηκε στίς 31-5-1662⁶, λίγο πρίν ἀποβιώσει, ὄχι ἀπό φυσικό θάνα-
το, ἀλλά ἀπό ταλαιπωρίες σέ ταξίδι του στά Κύθηρα και κακοποιήσεις
ἀπό τήν ἐκεῖ διοίκηση τῶν Βενετῶν, ὅπως θά ἱστορήσουμε κατωτέρω.
Θαυμασμό προκαλεῖ ἡ ἔκταση και τό πολυποίκιλλο τῶν ἐμπορικῶν
ἐνδιαφερόντων και συναλλαγῶν του, ἀλλά και ἡ τάξη στήν τήρηση βι-
βλίων και ἐμπορικῶν καταστίχων, γεγονός πού φανερώνει τό ἐπίπεδο τῆς
μόρφωσης και τῶν γνώσεών του. Ἐγκατέλειψε ὅμως σύντομα τά ἐγκό-
σμια, ὅπως και ἡ σύζυγός του, πού εἶχε προαποβιώσει, ἀφοῦ ἔφερε στόν
κόσμο τρία τέκνα, δύο ἀγόρια και ἕνα κορίτσι. Τῇ Μοσχοῦ, πού ἔφερε τό
ὄνομα τῆς γιαγιάς της Μοσχοῦς Λογοθέτη, τόν Νικόλαο, πού ἀκολούθη-
σε τόν ἱερατικό κλάδο, μετά τίς σπουδές του στό καθολικό Κολλέγιο
Urbano τῆς Ρώμης και τό, ἀγνώστου ὀνόματος και τύχης, δεύτερο ἀγό-
ρι⁷. Σ' αὐτά πρέπει νά προστεθεῖ και ἕνα τέταρτο, νόθο παιδί, ὅπως συ-
νάγεται ἀπό τό κείμενο τῆς διαθήκης τοῦ Πετράκη Ρόζα⁸, γιά τό ὁποῖο
δέν ἔχουμε, ἐπίσης, ἄλλες πληροφορίες.

Ὁ Ρόζας ἀπεβίωσε μεταξύ 17-28 Ἰουνίου 1662, κατά μαρτυρία τοῦ

5. «Σιφνιακά», τόμ. Ζ'/1999, σελ. 68-69.

6. Κων. Δ. Μέρτζιου, *Μία διαθήκη ἐκ Σίφνου τοῦ 1662*, στήν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχεί-
ου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, ἐν Ἀθήναις 1958, τεῦχος 8ο, σελ. 103-111.

7. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἀνδριακά Ἱστορικά Ἐγγραφα ἀπό Ἱταλικές Ἀρχεια-
κές Πηγές (1629-1723)*, «Ἀνδριακά Χρονικά», Ἄνδρος 1994, τόμος 22, σελ. 92-93
και «Σιφνιακά» τόμ. ΣΤ'/1998, σελ. 14-15. Σημειώνουμε ὅτι ἡ Μοσχοῦ, θυγατέρα
Πέτρου Ρόζα, συζεύχθηκε περί τό ἔτος 1672 τόν Μιχαήλ Λεονάρδου Καῖρη, τόν
Ἄνδριο, σημαίνοντα οἰκονομικό παράγοντα (βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Παρθένιος
Χαιρέτης*, στά «Τεύχη τοῦ Ε.Α.Ι.Α.», Ἀθήνα 1989, τόμος δεύτερος, σελ. 89, ὅπου
στόν στίχο 9, ἐκ τῶν ἄνω, διορθωτέο τό ὄνομα Μαρία σέ Μοσχοῦ). Τέλος, σέ πίνακα
στόν ὁποῖο περιέχονται τά ὀνόματα 11 καθολικῶν κατοίκων τῆς Σίφνου κατά τόν Μάρ-
τιο 1667, ἀναγράφονται μόνο τά θηλυκοῦ γένους ὀνόματα τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀποθανό-
ντος Πέτρου Ρόζα, δηλ. «Νικολέττα τοῦ Πέτρου Ρόζα, Μοσχοῦ θυγατέρα του, Μαγδα-
ληνή Ρόζα» (SCPF/SC. ARCIPEL., vol. 1, 400^κ). Νικολέττα ἦταν ἡ μητέρα του και
Μαγδαληνή ἡ ἀδελφή του.

8. Μέρτζιου, ὁ.π.π., ὅπου σημειώνεται: «... τῆς Ζαμπετούλας χαρίζω ἐκεῖνα ὁποῦ
ἐδάνεισα τῆς ἀδελφῆς της και ἕνα μπράτσο (= πήχυ) βελούδον· και τοῦτο, διά ν' ἀγαπᾷ
τό παιδί μου, ἄν ζήσει, και ρεχομεντάρω (= παραγγέλλω, συνιστῶ) της τῆς μάνας μου,
καθώς θεωρῇ τά παιδιά μου, νά τ' ἀγαπᾷ» και τό παιδί αὐτό.

Giorgio Peris, καθολικοῦ κληρικοῦ καί διδασκάλου στό Σχολεῖο Σίφνου. Σέ ἀναφορά του, ἀπό 14-8-1662, πρὸς τὸ Βατικανό, ἔγραψε ὁ Πέρης ὅτι στίς 6 Ἰουνίου ἀπεβίωσε ὁ βικάριος τοῦ νησιοῦ Ἀντώνιος Γοζαδῖνος, ὁ ὁποῖος προαισθανόμενος τὸ τέλος του, τὸν παρεκάλεσε νὰ φροντίσει τὴν ἐκκλησία καί τὰ συμφέροντά της μετὰ τὸν θάνατό του, μέχρι νὰ διοριστεῖ στή θέση του νέος βικάριος. Ἔτσι, ἔγραψε ὁ Πέρης, «παρέμεινα στή φροντίδα τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ 22 ἡμέρες», δηλ. μέχρι 28 Ἰουνίου, καί, πρόσθεσε, «σ' αὐτό δέ τὸ διάστημα ἀπεβίωσε, ἐπίσης, ὁ κύριος Πέτρος Ρόζας πρόξενος...»⁹. Σέ προγενέστερη ὁμως σύντομη ἀναφορά του τῆς 17-6-1662, ἐνῶ ἔγραψε ὅτι ἀπεβίωσε ὁ βικάριος Γοζαδῖνος, δέν ἀνέφερε ὅτι ἀπεβίωσε καί ὁ Ρόζας, ἐπειδὴ, προφανῶς, ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπῆλθε μεταγενέστερα, δηλ. μεταξύ 18-28 Ἰουνίου 1662¹⁰. Γνωρίζουμε ὅτι ἐνταφιάστηκε, ὡς καθολικός, μέσα στό μητροπολιτικό ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τῶν Λατίνων, στό Κάστρο. Τὴν πληροφορία ἔχουμε ἀπὸ ἀναφορά τῆς 4-7-1663 τοῦ νέου βικαρίου Σίφνου Giovanni Battista Grimani Patterii πρὸς τὸ Βατικανό, ὁ ὁποῖος, περιγράφοντας τὴν κατάστασι στήν ὁποία βρῆκε τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἔγραψε:

«Στὴ θέση τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἐνταφιασμένοι οἱ (διατελέσαντες) βικάριοι, σκεπασμένοι μὲ μιά ξύλινη κάσσα πού ἐξέχει τοῦ δαπέδου καί ἐμποδίζει μονίμως... φτωχοκατασκευὴ πού θέλω νὰ ἀφαιρέσω, ὅπως καί ἄλλη μία πού σκεπάζει τὸν Πέτρο Ρόζα, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο συζήτησα ἤδη μὲ τὴν κυρία μητέρα του, ἡ ὁποία δέχεται εὐχαρίστως νὰ τὴν ἀντικαταστήσει μὲ μαρμάρινη πλάκα ἰσοῦψῃ μὲ τὸ δάπεδο...»¹¹.

ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΙ

Γιὰ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς Κοντόσταυλους, Γάσπαρο - Μιχελέττο - Νικολό¹², ἀγνώστους περίπου μέχρι πρό τινας, ἡ ἱστορική ἔρευνα ἔφερε στό φῶς, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, πολλὰ καί ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα. Μολονότι Ἄνδριοι, ἡ σχέση τους μὲ τὴ Σίφνο ὑπῆρξε στενὴ καί μὲ οἰκογενειακοὺς δεσμούς μάλιστα, ὥστε ἡ ὅλη δράσι τους νὰ ἔχει ἀξιόλογη θέση στήν ἱστορία της. Γιὰ τὴν καταγωγή, ἀλλὰ καί τὴν ἐποχὴ ἐγκατάστασις τῆς οἰκογένειας Κοντόσταυλου στήν Ἄνδρο, δέν ὑπάρχουν ἀπηκριβωμέ-

9. SCPF/SOCG. 272, 339'.

10. Αὐτόθι, f. 337'.

11. SCPF/SOCG. 276, 354'-357'.

12. Γιὰ τοὺς ἀδελφούς Κοντόσταυλου βλ. πολλές πληροφορίες στοῦ Συμεωνίδη, Ἄνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα κ.λπ., σ' ὁλόκληρον τὸν τόμο.

νες πληροφορίες. Οικογένειες μέ τό ἴδιο βυζαντινό ἐπώνυμο εἶναι γνωστές στή Μάνη, τή Ζάκυνθο, τή Χίο καί τήν Ἀθήνα. Λέγεται ὅτι αὐτοί τῆς Ἀνδρου προέρχονται ἀπό τήν Ἀθήνα, ἀπό τήν ὁποία εἶναι γνωστές δύο ἐγκαταστάσεις πολιτῶν της στό νησί, ἡ μία κατά τόν 16ο αἰῶνα καί ἡ δεύτερη στίς ἀρχές τοῦ 17ου. Βάσει τῶν μέχρι σήμερα γνωστῶν στοιχείων, ἡ παρουσία τῶν Κοντόσταυλων στήν Ἀνδρο πιθανολογεῖται ὅτι συμπίπτει μέ τή δεύτερη ἐγκατάσταση τῶν Ἀθηναίων σ' αὐτήν.

Γενάρχης τῆς οἰκογένειας τῆς Ἀνδρου φέρεται ὁ Λεονάρδος ἢ Λινάρδος Κοντόσταυλος, πρώτη μνεία γιά τόν ὁποῖο ἔχουμε στίς 29 Ἀπριλίου 1628. Κατά παράδοση τῆς οἰκογένειας, γενάρχης της ὑπῆρξεν ὁ Μιχέλης, καθολικοῦ δόγματος, ὁ ὁποῖος εἶχε δύο γιούς· ὁ ἕνας μεταστράφηκε στήν Ὁρθοδοξία προκειμένου νά συνάψει γάμο μέ ὀρθόδοξη, ἐνῶ ὁ ἄλλος διετήρησε τό καθολικό δόγμα. Ὁ Λεονάρδος Κοντόσταυλος, ὅπως καί οἱ τρεῖς γιοί πού ἀπέκτησε, ἀκολουθοῦσαν, ὡς τόν θάνατό τους, τό καθολικό δόγμα. Συνεπῶς, ἂν ὁ Μιχέλης ὑπῆρξεν ὁ γενάρχης τῆς οἰκογένειας, εἶναι πολύ πιθανόν ὁ Λεονάρδος νά εἶναι ὁ γιός του πού παρέμεινε πιστός στόν Καθολικισμό.

Στή δεκαετία 1620-1630 ὁ Λεονάρδος ἢ Λινάρδος ἐμφανίζεται ἤδη ἀποκατεστημένος στήν Ἀνδρο. Μάλιστα στίς 29 Ἀπριλίου 1628 ἀγόρασε περιβόλι στή θέση «στόν Φονιά» ἀντί 7000 ἄσπρων, ποσοῦ σημαντικοῦ γιά τήν ἐποχή, πού δηλώνει ἄνθρωπο εὐκατάστατο. Ὁ Λεονάρδος συνῆψε γάμο μέ θυγατέρα τῆς παλαιᾶς καί καθολικοῦ δόγματος οἰκογένειας τῆς Ἀνδρου τῶν Δελλαγραμμάτικα, ἀγνώστου ὅμως ὀνόματος. Πατέρας της ὁ Γάσπαρης Δομηνίκου Δελλαγραμμάτικας καί ἀδελφοί της οἱ Δομήνικος, Νικόλαος, Ἀντώνιος καί Φραντζέσκος. Οἱ δύο πρῶτοι ἦταν καθολικοί κληρικοί, μάλιστα ὁ Δομήνικος διετέλεσε ἐπίσκοπος Ἀνδρου (1634-1656), ἐκλέχτηκε δέ στό ἀξίωμα ἀπό ἀποστολικός μισσιονάριος Σίφνου (1625-1634). Ὅτι ἔτσι συνδέθηκαν οἱ δύο οἰκογένειες Κοντόσταυλου - Δελλαγραμμάτικα, βεβαιώνουν οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν, κατά τίς ὁποῖες οἱ τρεῖς γιοί τοῦ Λεονάρδου ἦταν ἀνεψιοί τοῦ ἐπισκόπου Δομηνίκου Δελλαγραμμάτικα καί πρωτεξάδελφοι τοῦ Φιλίππου, τέκνου τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ τῆς μητέρας του, τοῦ Ἀντωνίου Δελλαγραμμάτικα¹³. Ὁ γάμος τοῦ Λεονάρδου Κοντόσταυλου καί τῆς θυγατέρας Δελλαγραμμάτικα τελέσθηκε πρό τοῦ ἔτους 1624 γιατί, κατά τό ἔτος αὐτό, ἡ θυγατέρα Δελλαγραμμάτικα φέρεται ἤδη συζευγμένη¹⁴. Ἔτσι, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἀπό τοῦ ἔτους τούτου καί ἐξῆς γεννήθηκαν τά τέ-

13. Αὐτόθι, σελ. 51.

14. Δημ. Ι. Πολέμη, *Πέτρου ντέ Μαρκίς, Λατίνου Ἐπισκόπου Σαντορίνης*, ἐκθεσις περί τῆς ἐν Ἀνδρῶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, στήν Ἐπετηρίδα Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, ἐν Ἀθήναις 1968, τόμος Ζ', σελ. 733.

χνα τους, κορίτσια (πού άγνοοῦμε τόν άριθμό καί τά όνόματά τους) καί τά τρία άγόρια Γάσπαρης ή Γάσπαρος (πού έφερε τό όνομα τοῦ πάππου του Δελαγγραμμάτικα), Μιχελέττος (πού έφερε τό όνομα τοῦ πάππου του Μικέλη Κοντόσταυλου) καί Νικολός, ό τριτότοκος.

Καί τά τρία αὐτά τέκνα τοῦ Λεονάρδου Κοντόσταυλου διέπρεψαν ώς έμποροι καί ὑπῆρξαν σημαίνοντες οίκοномиκοί καί πολιτικοί παράγοντες τῶν Κυκλάδων. Άνθρωποι εὐφυεῖς, τολμηροί καί δραστήριοι, έκμεταλλεύτηκαν όλες τίς εὐκαιρίες καί καταστάσεις, ιδιαίτερα εκείνες πού παρουσιάστηκαν κατά τή διάρκεια τοῦ μακρυχρόνιου βενετοτουρκικοῦ πολέμου (1645-1669), κατά τόν όποιον ὑπῆρξαν ακόμη καί πληροφοριοδότες τῶν Βενετῶν. Διαχειρίστηκαν τεράστια, γιά τήν έποχή, χρηματικά κεφάλαια καί άνταγωνίστηκαν μέ έπιτυχία άλλους έμπόρους, ακόμη καί τούς στενούς συγγενεῖς τους Δελλαγγραμμάτικα, μέ τούς όποίους ἦλθαν σέ ρήξη καί μόνιμη έχθρα γιά λόγους οίκονομικῶν συμφερόντων.

Νικολός Κοντόσταυλος

Ό νεώτερος τῶν τριῶν άδελφῶν Νικολός έγκαταστάθηκε στή Βενετία τό 1645, μέ τήν έναρξη τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου. Στήν από 27 Ἀπριλίου 1701 διαθήκη του, έγραφε γιά τήν έγκατάστασή του στή Βενετία:

«Καί έπειδή θέλησή μου εἶναι νά θεμελιώσω εἰς τό διηνεχές τήν οἰκογένεια καί σπίτι μου έδῶ στή Χριστιανοσύνη, ὅπου καί έγώ άβλαβής κατέφυγα άποφεύγοντας τίς τουρκικές διώξεις έδῶ καί 56 χρόνια περίπου, θέλω...»¹⁵.

Γιά νά γλυτώσει από τίς διώξεις τῶν Τούρκων κατέφυγε στή Βενετία, ὅπου πρακτόρευε τά συμφέροντα έμπόρων τῶν νησιῶν, ὅπως τοῦ Βασιλ. Λογοθέτη, τῶν δύο άδελφῶν του, τοῦ Πέτρου Ρόζα κ.ά., αλλά καί τοῦ Βατικανοῦ γιά τίς οἰκονομικές ὑποχρεώσεις του στίς καθολικές εκκλησίες τῶν Κυκλάδων. Διαχειρίζονταν καταθέσεις τῶν Κυκλαδιτῶν έμπόρων στό Δημόσιο Ταμεῖο (Ceccha) τῆς Βενετίας, προέρχονταν μέ έντολή τους σέ χορηγήσεις δανείων ή ναυλώσεις πλοίων γιά μεταφορές έμπορευμάτων καί άλλες σχετικές εργασίες πού τοῦ άπέφεραν πολλά πλούτη. Κατοικοῦσε σέ πολυτελῆ κατοικία τῆς περιοχῆς San Severo (in contra di San Severo) καί διατηροῦσε γραμματεῖς γιά τή διεξαγω-

15. ΑΚΤ/ Ἀρχεῖο Καθολ. Ἐπισκοπῆς Ἀνδρου, Φάκ. II, άρ. 27-34, «Λεγάτα οἰκογενείας Κοντόσταυλου». Τά σχετικά έγγραφα τοῦ Ἀρχείου (πού προορίζω γιά άλλην εργασία μου) όφείλω στήν καλωσύνη τοῦ αἰδес. π. Μάρκου Φώσκολου, Δ/ντοῦ τοῦ Ἀποστολικοῦ Κέντρου «Πίστη καί Πολιτισμός» τῆς Καθολικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Νάξου καί Τήνου, στόν όποῖο εκφράζω τίς θερμές εὐχαριστίες μου.

γή της μεγάλης ἐμπορικῆς καί λοιπῆς ἀλληλογραφίας του, πού περιλαμβάνει ἑκατοντάδες ἐγγράφων τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου Βενετίας καί τοῦ Βατικανοῦ, ὅπως διεπίστωσα κατά τίς ἔρευνές μου. Ὁ Νικολός ἀπεβίωσε τελευταῖος τῶν ἀδελφῶν Κοντόσταυλων, μετά τόν Δεκέμβριο τοῦ 1701 στή Βενετία¹⁶.

Μιχελέττος Κοντόσταυλος

Ὁ Μιχελέττος Κοντόσταυλος, δευτερότοκος γιός τοῦ Λεονάρδου, ἐγκαταστάθηκε στή Σίφνο πρό τοῦ Ἰανουαρίου 1652, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι στίς 2/12 τοῦ μηνός αὐτοῦ ἀνευρίσκεται νά ὑπογράφει, μέ ἄλλους καθολικούς κατοίκους τοῦ νησιοῦ, ἔγγραφο μέ τό ὅποιο ζητοῦσαν ἀπό τό Βατικανό νά ἐνισχύσει οἰκονομικά τόν ἐφημέριό τους Βαρθολομαῖο Πόλλα¹⁷. Ἐμπορος κι αὐτός, ἐγκαταστάθηκε στή Σίφνο, οἰκονομικό κέντρο τῶν Κυκλάδων τήν ἐποχή ἐκείνη, γιά τήν καλύτερη ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματός του. Πρό τοῦ Ἰουνίου 1654 βρίσκονταν στή Βενετία, ὅπου, ὅπως εἶπαμε, εἶχε ἐγκατασταθεῖ ὁ ἀδελφός του Νικολός. Τότε ὑπέβαλαν ἀπό κοινοῦ αἴτηση στήν Κυβέρνηση τῆς Γαληνοτάτης ζητώντας τήν ἐπίλυση οἰκονομικοῦ ζητήματός τους. Στήν αἴτηση ἀνέφεραν ὅτι εἶχαν αὐτοεξοριστεῖ ἀπό τήν πατρίδα τους καί ὅτι εἶχαν χάσει, ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου, ὅλα τά ὑπάρχοντά τους. Δήλωσαν ἀκόμη ὅτι εἶχαν ἀγοράσει μερικά κανόνια τοῦ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, τά ὅποια εἶχαν μεταφέρει στή Βενετία, ἐνῶ μερικά ἄλλα, πού εἶχαν ἀποθηκεύσει στήν Πάρο, εἶχαν δημευτεῖ ἀπό τόν προβλεπτή τοῦ βενετσιάνικου στόλου Moresini καί παρακαλοῦσαν νά τούς ἐπιστραφοῦν, ἀφοῦ μόνον αὐτά εἶχαν ἀπομείνει ἡ μοναδική περιουσία τους¹⁸.

Ἡ δήλωση περί αὐτοεξορίας τους εἶναι βέβαια ὑπερβολική καί πρέπει νά ἐπινοήθηκε προκειμένου νά ἐπιτύχουν εὐμενῇ λύση τοῦ ζητήματος μέ τά κανόνια. Ἀλλωστε ὁ Νικολός εἶχε ἐγκατασταθεῖ στήν Βενετία πρό πολλοῦ, ὁ δέ Μιχελέττος ἐπέστρεψε σύντομα στά νησιά, ἀφοῦ στίς 7/17 Ἀπριλίου 1655 βρίσκονταν στή Χίο¹⁹.

Ὅπως ὁ Πέτρος Ρόζας, καί ὁ Μιχελέττος, παντρεύθηκε τήν ἄλλη ἐγγόνη τοῦ Βασ. Λογοθέτη, τήν Κατερίνα Νικ. Κωτάκη. Ὁ γάμος τελέσθηκε πρό τοῦ ἔτους 1659, ἄγνωστο ὅμως πότε ἀκριβῶς. Κατά τό ἔτος τοῦτο ἡ Κατερίνα ἀσθένησε σοβαρά καί παρεκάλεσε τήν Παναγία Βρυ-

16. Αὐτόθι.

17. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα*, σελ. 90.

18. Ι.Δ. Ψαρᾶ. *Ἡ Ἄνδρος στά χρόνια τοῦ Κρητικοῦ πολέμου (1645-1669)*, «Ἀνδριακά Χρονικά», Ἄνδρος 1993, τεῦχος 19 σελ. 37-38.

19. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, ὁ.π.π., σελ. 21.

σιανή νά τήν θεραπεύσει τάζοντάς Της ἑκατό ρεάλια. Τό θαῦμα ἔγινε καί κάποιος «*ἀφέντης Γιαννάκης Χαλεπῆς*» κατέβαλε, γιά λογαριασμό τοῦ Μιχελέττου, τά ἑκατό ρεάλια τοῦ τάματος στόν προηγούμενο τῆς μονῆς Νεκτάριο. Ἀπό τό γάμο Μιχελέττου - Κατερίνας, γεννήθηκε τό 1661 ἓνας γιός, ὁ Ἀντώνιος, πού σέ παιδική ἡλικία ἀπεστάλη στή Βενετία, ὑπό τήν κηδεμονία τοῦ θεῖου του Νικολοῦ²⁰.

Μετά τόν θάνατο τοῦ Πέτρου Ρόζα στά μισά τοῦ 1662, ὁ Μιχελέττος Κοντόσταυλος ἀναδείχτηκε *caro* = Κυβερνήτης τῆς Σίφνου, ὡς διακεκριμένος πολίτης καί πρῶτος πλέον οἰκονομικός παράγων τοῦ τόπου. Καί ἀπό τή θέση αὐτή, ὁ Μιχελέττος, πέραν τῆς καλῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἐμπορίου καί τῆς ὁμαλῆς συνέχισης τῆς οἰκονομικῆς εὐρωστίας τοῦ τόπου, ἀνέπτυξε καί σημαίνουσα κοινωνική δραστηριότητα, ὅπως λ.χ. στήν παροχή παιδείας στούς νέους τοῦ νησιοῦ, ὅπως ἔχει ἤδη ἱστορηθεῖ μέ ἱκανές λεπτομέρειες, ἀλλά καί ἄλλες προσφορές πού θά περιγραφοῦν ἐδῶ. Δυστυχῶς καί ὁ Μιχελέττος, ὅπως ὁ Ρόζας, ἀπεβίωσε σύντομα, ὄχι ἀπό φυσικό θάνατο, ἀλλά ἀπό κακοποιήσεις καί βασανισμούς τῶν Τούρκων, πού εἶχαν στόχο τήν ἀρπαγή τῆς περιουσίας του²¹. Τό ζήτημα εἶχε ξεκινήσει παλαιότερα, περί τό 1662, ὅταν ὁ κακεντρεχῆς καθολικός ἐπίσκοπος Σύρου Γκουάρκι κατέδωσε, ἴσως καί μέ σύμπραξη ἀνταγωνιστῶν ἐμπόρων, τοὺς ἀδελφούς Κοντόσταυλους σέ Βενετούς καί Τούρκους μέ διάφορες συκοφαντίες. Οἱ Βενετοί, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, κακοποίησαν στά Κύθηρα τόν Ρόζα, στή δέ Βενετία συνέλαβαν τόν Νικολό Κοντόσταυλο «καί μέ φυλάκισαν σέ σκοτεινή φυλακή ἐπὶ 50 ἡμέρες, ἀπό ὅπου ὁ Μεγαλοδύναμος καί ἡ ἀθωότητά μου βοήθησαν νά ἐλευθερωθῶ ἀπό ἐκείνην τήν κόλαση», ἔγραψε ὁ ἴδιος στίς 22-2-1662²². Τότε φαίνεται πῶς τά πράγματα μέ τοὺς Βενετούς, ἄνθρωποι τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν στίς Κυκλάδες οἱ Κοντόσταυλοι, ξεπεράστηκαν μέ ἰσχυρά ἀποδεικτικά στοιχεῖα.

Στήν ἀνωτέρω ἐπιστολή του ὁ Νικολός ἀνέφερε στό Βατικανό: «δέν μπορούσα ποτέ νά πιστέψω ὅτι ἦταν δυνατόν νά ὑπάρχει ἄνθρωπος ἄξιος νά κάνει τέτοια μεγάλη ἀδικία», ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Σύρου Γκουάρκι, «ἄν

20. Αὐτόθι, σελ. 91-92. Σημειώνεται ὅτι στόν μνημονευόμενο στήν ὑποσ. 7 πίνακα τῶν καθολικῶν κατοίκων Σίφνου, καταγράφονται ἐπίσης «ὁ σινιόρ Μιχελέττος Κοντόσταυλος, Λεονάρδος, γιός του», ὡσάν ὁ Μιχελέττος νά εἶχε καί δεύτερο γιό, πού ἔφερε μάλιστα καί τό ὄνομα τοῦ πάππου του, πράγμα πού δέν ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τίς ὑπάρχουσες πηγές, δηλ. τή διαθήκη του, ἔτους 1664, καί τή λοιπή γνωστή μεγάλην ἀλληλογραφία πού προέκυψε ἀπό τήν μή ἐκτέλεση ὅρου της ὑπέρ τοῦ καθηδρικοῦ (καθολικοῦ) ναοῦ τῆς Ἀνδρου καί τοῦ ὁμοίου τῆς Σίφνου.

21. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα, σελ. 91-92.

22. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, «Ἀπό τόν Νικολό Κοντόσταυλο (1662) καταγγελία καθολικοῦ Ἐπισκόπου Σύρου καί σύσταση κληροδοτήματος στή Σίφνο», περιοδ. «Κυκλαδικά Θέματα», Γ' (1986), τεῦχος 13.

δέν ἔλεγε ἐδῶ στή Βενετία δημοσίως ὅτι αὐτός ἦταν ὁ δράστης καί ἄν δέν ἐλάμβανα γράμματα ἀπό τόν ἀδελφό μου καί τόν Πέτρο Ρόζα μέ πολλές ἀποδείξεις πού εἶχαν ἐναντίον του»²³. Ὅμως οἱ Τοῦρκοι φαίνεται πώς εἶχαν βάλει στόχο «τό πλοῦτος ἐκεῖνο τοῦ Μιχελέττου» κατά γνωστό λαϊκό στιχούργημα, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο εἶχαν ἀποφασίσει νά ἐπιδράμουν καί καταστρέφουν τή Σίφνο, προκειμένου νά λεηλατήσουν τά πάντα. Κατά τό ἴδιο στιχούργημα, κάποιος Κιοσές (φίλος τοῦ Μιχελέττου καί εὐεργετημένος ἀπ' αὐτόν), ἀπέτρεψε τήν ἐπιδρομή συμβουλευοντας τόν Καπουδάν πασᾶ νά ἐπιτεθεῖ στήν Πάρο, ἀπό τήν ὁποία εἶχε νά ὠφεληθεῖ περισσότερο. Τότε καταστράφηκε ἡ Παροιικιά τῆς Πάρου καί γλύτωσε ἡ Σίφνος, ὅχι ὅμως καί ὁ Μιχελέττος Κοντόσταυλος, τόν ὁποῖο συνέλαβαν οἱ Τοῦρκοι καί βασάνισαν διαρπάζοντας καί ὅ,τι μπόρεσαν ἀπό τήν περιουσία του, κατά μαρτυρία τοῦ γιοῦ του Ἀντώνιου. Ὁ τελευταῖος, σέ ἐπιστολή του πρὸς τό Βατικανό τῆς 24-8-1712 ἀπό τή Βενετία, ὅπου διέμενε, ἔγραψε:

«Ὅταν ἀπεβίωσε ὁ πατέρας μου, πρὸ 45ετίας, ἐγὼ ἤμουν ἡλικίας ἑξὶ ἐτῶν καί εὐρισκόμουν ἐδῶ στή Βενετία, ὅπου μέ φυγάδευσαν, προκειμένου νά γλυτώσω ἀπό τοὺς Τούρκους ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων μάλιστα πέρασε στήν ἄλλη ζωὴ ὁ πατέρας μου, ἀπογυμνωμένος καί ἀπὸ ὅλα τά ὑπάρχοντά του»²⁴.

Κατά τήν ἀνωτέρω μαρτυρία, τά γεγονότα συνέβησαν περὶ τό 1666/1667, ὅπως δέ γνωρίζουμε καί ἀπὸ τήν ἔκθεση τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη Sebastiani (Μαρτίου 1667), ὁ Μιχελέττος δέν μπόρεσε νά μεταβεῖ στή Μῆλο νά τόν ἐπισκεφτεῖ, ἐπειδὴ βρίσκονταν ἄρρωστος στό κρεββάτι²⁵, λίγο δέ ἀργότερα ἀπεβίωσε λόγω φθορᾶς τῆς ὑγείας του ἀπὸ τοὺς βασανισμούς τῶν Τούρκων. Σύμφωνα μέ ἄλλη μαρτυρία, τοῦ ἀδελφοῦ του Γάσπαρου, ὁ Μιχελέττος, ἐξαγοραστὴς τῶν φορολογιῶν τῆς Κέας, «αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ τόν Καπουδάν πασᾶ καί ὑποχρεώθηκε μέ βασανιστήρια νά πληρώσει γιὰ λογαριασμό τοῦ νησιοῦ μεγάλη ποσότητα (grossa summa) χρημάτων γιὰ τίς φορολογίες του», ἦταν δέ ἀκόμη «ζῶσα ἡ καλὴ μνήμη του στοὺς κατοίκους τῆς Κέας»²⁶.

Γάσπαρος Κοντόσταυλος

Πρωτότοκος γιὸς τοῦ Λεονάρδου, ὁ Γάσπαρος ἢ Γάσπαρης Κοντόσταυλος, ὑπῆρξεν ὁ πλεον διακεκριμένος τῶν ἀδελφῶν καί ὁ πλουσιώτερος. Συνῆψε δύο γάμους καί ἀπέκτησε πέντε παιδιά, δύο ἀγόρια ἀπὸ

23. Αὐτόθι.

24. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα, σελ. 91-92.

25. «Σιφνιακά», τόμ. Ζ'/1999, σελ. 124, 128.

26. Κρατικὸ Ἀρχεῖο Βενετίας (ASV), Bailo, busta 114/11-A3.

τόν πρώτο γάμο, τούς Νικολό και Λεονάρδο, δύο από τόν δεύτερο, τούς Michiel και Alvise και μία θυγατέρα (άγνωστο από ποιόν γάμο), σύζυγο κατόπιν του, εκ Τήνου, Κων. Άλιπράντη. Ήταν έφυέστατος, αλλά και σκληροτράχηλος άνθρωπος, διαρκώς μετακινούμενος στά νησιά για τή διεξαγωγή του έμπορίου του και άμεσο έλεγχο τών καταστάσεων και υποθέσεων του. Έδρα τών επιχειρήσεων του είχε τήν πατρίδα του Άνδρο, αλλά πρό του Ίουλίου 1669 τήν μετέφερε στή Σίφνο, οί κάτοικοι τής οποίας τόν παρεκάλεσαν ν' αναλάβει τή διοίκηση του Κοινοῦ (*così pregato da tutti quei popoli per loro governatore*)²⁷. Τόν ίδιο χρόνο έληξε και ό βενετοτουρκικός πόλεμος μέ νίκη τών Τούρκων, οί όποιοι έγιναν πλέον κυρίαρχοι και όλης τής Κρήτης. Ένόψη τής νέας καταστάσεως πραγμάτων και άποδυνάμωσης τής βενετικής ισχύος στήν περιοχή και τίς θάλασσες, ό Γάσπαρος, μετά τήν ύπογραφή τής συνθήκης ειρήνης (Σεπτέμβριος 1669)²⁸, στήν όποία ή Βενετία πέτυχε νά περιληφθεῖ άρθρο για τήν ανασύνδεση τών έμπορικῶν σχέσεων της μέ τήν Όθωμανική Αυτοκρατορία, φρόντισε νά διοριστεῖ πρόξενος τής Γαληνοτάτης στήν Κρήτη, ώστε νά έχει διπλωματική άσυλία. Η εκλογή του έγινε τό 1670 από τόν πρεσβευτή τής Βενετίας στήν Κωνσταντινούπολη Alvise Molin, ή δέ αναγνώρισή του από τόν σουλτάνο πραγματοποιήθηκε μέ μπεράτι τής 29-5-1671²⁹. Άμέσως κατόπιν ό Γάσπαρος, πού είχε έδρα τά Χανιά, πήγε στήν Κρήτη και άφου έδωσε τά διαπιστευτήριά του στόν Πασά του Μεγάλου Κάστρου (Ήρακλείου), επιδόθηκε στήν οργάνωση του Προξενείου και φρόντισε νά εκδοθοῦν από τήν τουρκική διοίκηση του νησιού διαταγές προς τελῶνες, εισπράκτορες και λοιπά όργανα για τήν ομαλή διεξαγωγή τών αρμοδιοτήτων του³⁰. Φρόντισε στή συνέχεια νά διορίσει υποπροξένους - αντιπροσώπους του στά Κρητικά λιμάνια (*per tutte le scale*) πρόσωπα εμπειρα και ικανά³¹, αυτός δέ, εύρισκόμενος πότε στήν Κρήτη, πότε στίς Κυκλάδες, κυρίως στή Σίφνο (όπως συνάγεται από τήν αλληλογραφία του μέ τόν πρεσβευτή Κων/πόλεως), συνέχιζε και τίς έμπορικές εργασίες του και όχι μόνο. Οί διαρκείς αυτές μετακινήσεις του, στίς πάντα επικίνδυνες θάλασσες, προκαλοῦν πράγματι μεγάλην έντύπωση και θαυμασμό, όπως και οί σπουδαῖες για τό περιεχόμενό τους αναφορές του προς τήν προϊσταμένη του Αρχή, αλλά και οί επεμβάσεις του, ως προξένου, σέ υπο-

27. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, ό.π.π., σελ. 93-94.

28. Ν. Σταυρινίδου, *Άνέκδοτα Έγγραφα τής Τουρκοκρατίας έν Κρήτη*, «Κρητικά Χρονικά», έτος Β', Ίανουαρ. - Άπρ. 1948, τεῦχος Ι', σελ. 153.

29. Αὐτόθι, σελ. 158 και σελ. 160-163 ή μετάφραση του μπερατιού.

30. Αὐτόθι, σελ. 163-165.

31. ASV, ό.π.π. όπου έγγραφό του τής 2/12 Ίανουαρ. 1672.

θέσεις και ζητήματα των Κυκλάδων, ελλείπει, κατά την εποχή αυτή, προξένων της Βενετίας σ' αυτές. Ἡ δράση του ως προξένου στην Κρήτη δέν είναι θέμα της παρούσης εργασίας. Σημασία γι' αυτήν έχει ἡ τακτική παρουσία του στη Σίφνο, τήν ὁποία ἐξακολούθησε νά διοικεῖ, διά τῶν ἐπιτρόπων τοῦ νησιοῦ, καί νά τήν διατηρεῖ ὡς κέντρο τῶν ἐπιχειρήσεων του, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι σ' αὐτήν ἀποστέλλονταν τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀλληλογραφίας του. Περί τό ἔτος 1680 πάντως, φαίνεται πῶς τά οἰκονομικά του δέν πήγαιναν καλά καί σκέπτονταν νά μεταναστεύσει στη Βενετία, ἐπειδὴ ἀπό τό προξενικό ἀξίωμα, ἀντί ὀφέλους, εἶχε τελικά μεγάλη ζημία^{31*}.

Στό ἀξίωμα τοῦ Προξένου Κρήτης παρέμεινε μέχρι καί τοῦ ἔτους 1684, ὅποτε, λόγω τοῦ νέου μακρυχρόνιου πολέμου (1684-1699) μεταξύ Βενετίας - Τουρκίας, τό προξενεῖο καταργήθηκε, παραμένει ὅμως ἄγνωστο ἄν γύρισε στη Σίφνο ἢ ἐγκαταστάθηκε πλέον στην πατρίδα του Ἀνδρό, στην ὁποία ἀνευρίσκεται γιά τελευταία φορά στίς 18-4-1686³². Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, ὁ ἀδελφός του Νικολός, κατά τή σύνταξη διαθήκης του (7-12-1690) τόν ἀποκαλεῖ *quodam* (= θανόντα)³³.

Καί οἱ δραστηριότητες τοῦ Γάσπαρου, ἐμπορικές καί πολιτικές, ὠφέλησαν πολλαπλά τή Σίφνο καί τοὺς κατοίκους της, οἱ ὁποῖοι συνέχισαν, ὑπό τήν προστασία του, τά ἔργα τους ἀπερίσπαστα. Τό γεγονός ὅτι ὁ πληθυσμός τοῦ νησιοῦ παρέμεινε ἀριθμητικά σέ σταθερά, περίπου, ἐπίπεδα, εἶναι ἰδιαίτερης σημασίας γιατί δηλώνει ἀνυπαρξία θεμελιακῶν ἀλλαγῶν, ὅπως εἶναι οἱ ἀπότοκες οἰκονομικῶν διαταραχῶν. Παρά τό γεγονός ὅτι αὐτά τά χρόνια ἡ οἰκονομία τοῦ νησιοῦ ἐμφανίζεται ν' ἀκολουθεῖ ἡπιώτερους ρυθμούς ἀνάπτυξης, μετά τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείνους ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Λογοθέτη, σημασία ἔχει ὅτι δέν περιέπεσε σέ κλυδωνισμούς καί κατὰπτωση μέ τά συνακόλουθα δεινά. Συνέχισε ἱκανοποιητικά ὁμαλή πορεία μέχρι καί τῶν, μετά τόν 17ο αἰῶνα, χρόνων κατά ἱστορικές μαρτυρίες. Ἡ ἵδρυση στη Σίφνο κατά τό 1687 Σχολείου Μέσης Παιδείας, τῆς περίφημης Σχολῆς τοῦ Ἀγίου Τάφου, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς, τρανή ἀπόδειξη τῆς δυναμικότητος τῆς Κοινωνίας τοῦ νησιοῦ.

31α. Δημητρίου Ἰ. Πολέμη, Κρητικο-Ἀνδριακά, στό ἀφιέρωμα «Ἐνθύμησις Νικολάου Μ. Παναγιωτάκη», Ἡράκλειο 2000, σελ. 599 ἐπ. (καί σέ ἀνάτυπο).

32. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, ὁ.π.π., σελ. 95.

33. Αὐτόθι, σελ. 59-61.

ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Ἀθανάσιος Μαρμαρᾶς, ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου καί Μυκόνου.

Σοβαρή ἀνάμειξη στό Ἐμπόριο εἶχε καί ὁ πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου (17 Αὐγ. 1646 - Ὀκτωβρ. 1673) Ἀθανάσιος Μαρμαρᾶς, ὁ Σαντορινιός³⁴, γεγονός πού, κατά τίς σύγχρονες ἀντιλήψεις, φαίνεται περίεργο. Ὅμως ἔχει τήν αἰτιολόγησή του καί φανερώνει τίς μεγάλες ἱκανότητές του, ἀλλά καί τήν κατανόηση τῶν προβλημάτων τοῦ ποιμνίου τῶν νησιῶν τῆς ἐπαρχίας του.

Ὅπως εἶναι γνωστό, σημαντική ὑποχρέωση τῶν ἀρχιερέων τῆς τουρκοκρατίας πρὸς τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἦταν ἡ ἔγκαιρη καταβολή τῶν ἐτησίων ἐκκλησιαστικῶν φορολογιῶν προκειμένου τοῦτο νά ἀντιμετωπίσει τά μεγάλα οἰκονομικά προβλήματα του ἀπό συσσωρευμένα καί συνεχῶς ἀναφυόμενα χρέη του. Πρὸς τοῦτο τό Πατριαρχεῖο ἀσχοῦσε καταθληπτικές πιέσεις πρὸς τοὺς ὑποχρέους ἀρχιερεῖς πού ἔφταναν ἀκόμη καί σέ καθαίρεσή τους ἀπό τό ἀξίωμα καί τοὺς θρόνους τους. Τά παραδείγματα εἶναι πολλά κι' ἀποτελοῦν μελανό σημεῖο στήν ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρά τό γεγονός ὅτι δυσχερέστατες περιστάσεις τό ἀνάγκασαν στή λήψη τοῦ μέτρου τούτου³⁵.

Ὁ Ἀθανάσιος Μαρμαρᾶς, πού γνώριζε ἄριστα ὅτι ἡ ἐτήσια συγκέντρωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν φορολογιῶν ἀπό τό ποιμνιο ἦταν ζήτημα ἐξαρτώμενο ἀπό τήν οἰκονομική του κατάσταση, πού δέν ἦταν πάντοτε καλή, ὅπως κατά τίς χρονιές κακῆς παραγωγῆς τῆς γεωργίας, θανατηφόρων ἀσθενειῶν κ.λπ., κατάλαβε σύντομα ὅτι ἔπρεπε νά διαθέτει πάντοτε ἱκανά χρηματικά κεφάλαια γιά τήν τακτική ἐξόφληση τῶν πατριαρχικῶν φορολογιῶν, τόσο γιά τή διατήρηση τοῦ θρόνου του, ὅσο καί γιά τή μή καταπίεση τῶν πιστῶν, ἀπό τοὺς ὁποίους θά μπορούσε νά εἰσπράξει, μέσω τῶν ἀντιπροσώπων του σέ κάθε νησί τῆς ἐπαρχίας, τοὺς ὀφειλόμενους φόρους σιγά - σιγά.

Ἀξιολογώντας καταστάσεις ἡ καί ἐπηρρεασμένος ἀπό τά ἐμπορικά δρώμενα στή Σίφνο, ἐπιδόθηκε στήν ἀσκησι τοῦ ἐμπορίου, ἀπεκόμιζε κεφάλαια καί τακτοποιοῦσε μέ συνέπεια τίς ὑποχρεώσεις του, πρᾶγμα πού δέν πέτυχαν οἱ διάδοχοί του. Ὁ μετὰ ἀπ' αὐτόν ἀρχιεπίσκοπος Τιμόθεος,

34. «Σιφνιακά», τόμ. Δ'/1994, σελ. 64 ἐπόμε.

35. Βλ. σχετικῶς Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τό Ἀρχιεπάλγος κατά τόν πόλεμο Τουρκίας - Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπίσκοπες*, «Μηλιακά», Ἀθήνα 1989, τόμος Γ', σελ. 17-136. καί Τοῦ Ἰδίου, *Οἱ Ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στή Μητρόπολη Παροναξίας 1632-1670* (ἱστορικά στοιχεῖα πού ἀγνοήθηκαν), περιοδ. «Ἀρχατός» τῆς Νάξου, ἔτος Ι, τεῦχος 4, Αὐγ. - Ὀκτώβρ. 1997, σελ. 5-32.

ὁ Κύπριος, (1674-1678), λόγω τῶν χρεῶν του πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο, ἀπώλεσε τὸν θρόνο του. Στὴν καθαιρετικὴ πράξη ἀναγράφηκε:

«Τὴν μὲν ἐπαρχίαν, χρέωσιν ὑπεράριθμον ἐπεφόρτισεν, ἀ π η λ - λ α γ μ έ ν η ν ο ὕ σ α ν χ ρ ε ῶ ν » ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀθανασίου, ἐπειδὴ δέ «οὐ κατένευσαι πληρῶσαι εὐπειθῶς τὰ συνοδικῶς ὀρισθέντα αὐτῷ τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας δικαιώματα... συνοδικῇ ἀποφάσει... ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἴη καὶ διαμένει καθηρημένος καὶ γεγυμνωμένος πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας καὶ τάξεως...»³⁶.

Τὸ ζήτημα τῶν ἐκκλησιαστικῶν φορολογιῶν ταλαιπώρησε καὶ τοὺς ἐπομένους ἀρχιεπισκόπους Σίφνου, τὸ δέ 1684 τὸ ποίμνιο ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλαρέτου, ὅπως ἔχουμε ἤδη περιγράψει λεπτομερῶς (βλ. «Σιφνιακά» τόμος Α' / 1991, σελ. 61-79), λόγω καταπίεσής του γιὰ τὴ συγκέντρωσή τους. Δέν ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος φαίνεται πῶς εἶχε πράγματι μεγάλες ἰκανότητες.

Οἱ ἐμπορικὲς του δραστηριότητες, πολυποίκιλες ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν ἐμπόρων, ὅπως καταγράφονται στὴν, ἀπὸ 17-10-1673, διαθήκη του (βλ. «Σιφνιακά», τόμ. Δ' / 1994, σελ. 67-69), εἶχαν ὑπερβεῖ τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας του καὶ ἐκταθεῖ καὶ σέ νησιά ὁμορων ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν. Εἶχε μάλιστα καὶ δύο δικὰ του σκάφη, ἓνα μικρὸ καὶ ἓνα μεγαλύτερο («μικρὸ ξύλο καὶ μεγάλο ξύλο») διαπραγματεύονταν δέ καὶ τὴν, μέ ἀμοιβή, ἀπελευθέρωση σκλάβων Τούρκων, σύμφωνα μέ διάταγμα τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης (βλ. «Σιφνιακά», τόμος Α' / 1991, σελ. 113-115). Σημειώνεται ὅτι μέ τὴ διαθήκη του, μετὰ τὴν καταγραφή τῶν ὀφειλετῶν καὶ τῶν δικῶν του χρεῶν, δέν παρέλειψε νά ἀφίσει παραγγελία γιὰ τὴν ἐξόφληση τῶν πατριαρχικῶν φορολογιῶν («τὴν ἐξαρχίαν τὴν ἐφετεινήν»).

Γεώργιος Πόλλα

Ὁ Γεώργιος Πόλλα, ἀπὸ τὴ Σύρο, ἀδελφός τῶν βικαρίων τῆς Σίφνου Μάρκου καὶ Βαρθολομαίου, ἀναμείχθηκε στὰ ἐμπορικὰ δρώμενα τοῦ νησιοῦ, ὅχι ὅμως μέ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία. Ἡ ἀποψη ὅτι εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴ Σίφνο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1617 καὶ ὑπῆρξε σημαίνων οἰκονομικός παράγοντας τοῦ τόπου, εἶναι ἐσφαλμένη, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀποδείξει³⁷. Αὐτός, ὅταν ὁ ἀδελφός του δὸν Μάρκος διορίστηκε τὸ 1634 βικάριος Σίφνου, τὸν συνακολούθησε στό νησί καὶ ἀρχισε νά ἐργάζεται στὸν ἐμπορικὸ Οἶκο τοῦ Λογοθέτη. Ἀκολούθως παντρεύτηκε μίαν ἀπὸ τίς τρεῖς θυγατέρες τοῦ Ἰούλιου Δελλαγραμμάτικα, οἰκονομικοῦ παράγοντα τοῦ τόπου,

36. «Σιφνιακά», Δ' / 1994, σελ. 69-72.

37. «Σιφνιακά», τόμ. ΣΤ' / 1998, σελ. 20, ὑποσ. 12.

άλλά φαίνεται πώς δέν μπόρεσε νά αξιοποιήσει τήν περιουσία τοῦ πενθεροῦ του καί νά ἀναδειχτεῖ. Ὁ Πέτρος Ρόζας στή διαθήκη του (1662), ἀναφερόμενος στήν ἀποστολή στή Βενετία φορτίου μεταξιοῦ στόν ἀδελφό του Νικολό, ἔγραψε: «ἀκόμη εἶναι εἰς τά χέρια του 114 λίτρες μετάξι δινιαχόν, ἀνδριότικον καί ζιότικον, ὅπου ἐπῆγε μέ τό καράβι σάν θόδωρον, καί τό ἐμισόν μαλλί, ἔχει νά μοῦ δώση δουκάτα 122, γρωσέτα 15, διότι ὁ γεωργάκις νταπόλας δέν μοῦ τά ἔδωσεν»³⁸.

Οἱ ἀδελφοί Ναδάλη

Ἡ φράγκικη οἰκογένεια Ναδάλη, ἐξελληνισμένη πρίν ἀπό τά τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα, εἶχε ἀναδειχτεῖ, μέσα στά χρόνια πού ἀκολούθησαν μία ἀπό τίς διακεκριμένες οἰκογένειες τοῦ νησιοῦ. Στό οἰκονομικό προσκήνιο καί, εἰδικότερα, στήν ἐμπορία τοῦ χρήματος, ἐμφανίζονται κατά τή δεκαετία τοῦ 1660 τρεῖς ἀδελφοί, «ὁ μισέρ Ζουάννης, ὁ μισέρ Ἀναγνώστης καί ὁ μισέρ Ζόρζης»³⁹. Χορηγοῦσαν ἔντοκα δάνεια καί μεγάλωναν τήν κτηματική περιουσία τους. Ὁ Ζουάννης διετέλεσε καί ἐπίτροπος τῆς Κοινότητος κατά τά ἔτη 1688 καί 1689. Ὁ Ἀναγνώστης χαρακτηρίζεται στίς πηγές ἄνθρωπος πλούσιος, ἀποφασιστικός καί μέ πολλά μέσα. Ἀπέκτησε μεγάλη κτηματική περιουσία καί τόν ἐνοριακό ναό τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος αὐξάνοντας τόν ἀριθμό τῶν ἐνοριτῶν του μέ παραχωρήσεις σ' αὐτούς ἀκινήτων, κατά τή συνήθεια τοῦ τόπου. Τελικά περιβλήθηκε τό ἱερατικό σχῆμα καί ἀναδείχτηκε στό ἀξίωμα τοῦ οἰκονόμου. Γιά τίς δραστηριότητές του ἔχουμε ἤδη γράψει μέ λεπτομέρειες⁴⁰.

Ἀντωνάκης Στάης

Ὁ Ἀντωνάκης Στάης, ἀπό τήν Κρήτη, ἀποκαλούμενος στίς πηγές καί «ἀφέντης», ἐγκαταστάθηκε στή Σίφνο κατά τόν Κρητικό πόλεμο καί διέπρεψε στή βιοτεχνία τῆς ὑφαντουργίας. Εἶχε τά «ἀργαστήριά» του στόν Ἀρτεμῶνα, στή γνωστή καί σήμερα περιοχή στά δυτικά τοῦ χωριοῦ «τ' Ἀφεντικοῦ» πού, προφανῶς, ἀπ' αὐτόν ἐπῆρε τό ὄνομά της. Εἶχε μεγάλη οἰκονομική ἐπιφάνεια καί ὑπῆρξε δανειστής τῆς Κοινότητος μέ 1.500 ρεάλια. Μέ τήν, ἀπό 6-10-1684, διαθήκη του, δωρεοδότησε μέ 50 ρεά-

38. Κων. Δ. Μέρτζιου, *Μία διαθήκη*, βλ. ὑπόσημ. 6.

39. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Παρθένιος Χαιρέτης*, περιοδ. «Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», τόμος Δεύτερος 1989, σελ. 91.

40. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἱστορικά τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀρτεμῶνος Σίφνου*, Ἀθήναι 1991, σελ. 34 ἐπόμε.

λια καί αὐτήν τήν καθολική Ἐκκλησία Σίφνου, ἄν καί ὀρθόδοξος. Στίς 15 Δεκεμβρίου 1685 ἀναφέρεται ὅτι εἶχε ἤδη ἀποβιώσει «ἀπό θέρμη»⁴¹.

Κωνσταντῖνος Μπάος

Στό προσκήνιο τῆς ἐποχῆς ἐμφανίζεται καί ὁ Κωνστ. Μπάος, κατ' ἀρχήν ὡς πρόξενος τῆς Γαλλίας στή Σίφνο (1667) γιά ὀκτώ περίπου χρόνια⁴² καί, στή συνέχεια, ὡς οἰκονομικός παράγων ἀσχολούμενος μέ τήν ἐμπορία τοῦ χρήματος. Τό 1667 διατελοῦσε ἐπίτροπος τῆς Μονῆς Παναγίας Βρυσιανῆς καί, βραδύτερα, ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου στή οἰκονομικά ζητήματα⁴³. Τό 1665 δάνεισε 210 ρεάλια στή Χρυσῶ Ἀχλάδη γιά τήν ἀπελευθέρωσή της ἀπό τή σκλαβιά⁴⁴. Ἡ ἀνάμιξή του στή οἰκονομικά τῶν μονῶν καί τῆς Ἐκκλησίας εἶχε σχέση μέ τά δικά του οἰκονομικά συμφέροντα, ὅπως ἡ συγκέντρωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν φορολογιῶν. Γιά τίς δραστηριότητές του αὐτές καί, εἰδικά, τήν ἀνάμιξή του στή διαδοχή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γαβριήλ ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο, ἀπειλήθηκε μέ ἀφορισμό ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Σ' αὐτόν, πάντως, πρέπει νά ἀποδώσουμε τήν ἀνάδειξη τῆς οἰκογένειας τῶν Μπάων στίς ἰσχυρές, κοινωνικά καί οἰκονομικά, οἰκογένειες τοῦ νησιοῦ πού διεδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο στή πράγματα τοῦ τόπου.

* Ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη σημειώνεται ἡ παρουσία στίς κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες τῆς Σίφνου πολλῶν μελῶν διαφόρων οἰκογενειῶν, τά ὁποῖα, μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων, διακρίθηκαν ἀπό τίς ἐπιδόσεις τους καί παγίωσαν τίς θέσεις τους στό τοπικό προσκήνιο καί γιά λογαριασμό τῶν κατιόντων τους. Ἀναφέρουμε τίς οἰκογένειες τῶν ἐξελληνισθέντων Γοζαδίνων, τῶν Γρυπάρηδων, Ντολφίν ἢ Δουλφή, Ζαμπέλη, Καρδίτση, Κολονέλλου, Μαγκανάρη, Μάτσα, Μοθωναίου, Μπάου, Παλαιοῦ, Πρατικοῦ κ.ἄ.

41. «Σιφνιακά», τόμος ΣΤ'/1998, σελ. 21 καί ὑπόσημ. 16.

42. «Σιφνιακά», τόμος Ζ'/1999, σελ. 69.

43. «Σιφνιακά», τόμος Δ'/1994, σελ. 80 ἐπ.

44. Βλ. στή σελ. 70, τοῦ παρόντος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Γιά τήν Οικονομία της Σίφνου κατά τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας τά ὑπάρχοντα στοιχεῖα, διάσπαρτα καί ἐλλειπῆ, δέν ἐπιτρέπουν, καί μετὰ τή συγκέντρωσή τους, παρά μόνο τόν σχηματισμό μιᾶς γενικῆς γι' αὐτήν εἰκόνας. Ὅπως ὅλες οἱ προβιομηχανικές οἰκονομίες καί ἡ δική της εἶχε βάση τή Γεωργία, τήν Κτηνοτροφία καί τήν Ἀλιεία. Τά μεγέθη καί ἡ ἀνάπτυξή της εἶχαν ἐξάρτηση ἀπό ποικίλους παράγοντες, ὅπως ἡ ὕπαρξη ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, εὐνοϊκές καιρικές καί κοινωνικές συνθῆκες κ.λπ.

Τό Ἐμπόριο, εἰδικά κατά τόν 17ο αἰῶνα, διεδραμάτισε σπουδαῖο ρόλο στήν προαγωγή τῆς Οἰκονομίας τοῦ νησιοῦ, ἡ ὁποία γνώρισε μεγάλην ἀνάπτυξη. Τοῦτο δέν στηρίχτηκε στήν ἐπιτόπια παραγωγή καί διάθεση τῶν προϊόντων της, ἀλλά σέ ἄλλες πηγές, τίς ὁποῖες θά περιγράψουμε, ἀφοῦ οἱ δικές της δυνατότητες ἦταν περιορισμένες, παρά τή μεγάλη ἐκμετάλλευση τῆς γῆς, τήν ἐργατικότητα καί τίς ἐπιδόσεις τῶν κατοίκων, κατὰ πολλές μαρτυρίες. Τό Ἐμπόριο καί ἡ Οἰκονομία, γενικώτερα, βρίσκονταν στά χέρια ὀλίγων, εἶναι ὅμως βέβαιο ὅτι καί οἱ πολλοί εἶχαν ἰκανό μερίδιο σέ μιᾶ καλή διαβίωση, ἀπό τή συμμετοχή τους στήν παραγωγική διαδικασία, σέ σύγκριση μέ τά παλαιότερα χρόνια τῆς περιόδου τῆς Φραγκοκρατίας. Τοῦτο συνάγεται ἀπό τή γενική κοινωνική καί πολιτιστική προαγωγή τοῦ τόπου, κατά τά ἤδη περιγραφέντα στούς προηγούμενους τόμους τοῦ περιοδικοῦ.

Τό Κάστρο. Άνω σέ σχέδιο του Rafaello Monanni (1629).

Ο πληθυσμός

Ο πληθυσμός της Σίφνου κατά την ιστορουμένη περίοδο (1650-1700), δέν είναι δυνατόν νά υπολογισθεῖ μέ ἀκρίβεια, ἀλλά κατά προσέγγιση. Τά ἀριθμητικά στοιχεῖα πού μᾶς δίνουν διάφοροι περιηγητές, ἱεραπόστολοι, ἀποστολικοί ἐπισκέπτες κ.ἄ., δέν εἶναι ἀξιόπιστα, γιατί στηρίζονται σέ προσωπικούς υπολογισμούς ἢ ἀναφορές τρίτων καί ὄχι σέ ἐπίσημες καταγραφές, ὅπως λ.χ. τά φορολογικά κατάστιχα, ἀπό τά στοιχεῖα τῶν ὁποίων θά ἦταν ἐπιτυχέστερη μία προσέγγιση τοῦ θέματος. Πλησιέστερα, ἴσως, πρὸς τά πράγματα εἶναι τά στοιχεῖα πού ἀναφέρουν οἱ βικάριοι τοῦ νησιοῦ, δηλ. οἱ καθολικοὶ ἐφημέριοι, καί μάλιστα ἐκεῖνοι πού ὑπηρέτησαν ἐπὶ πολλά χρόνια σ' αὐτό καί εἶχαν ἀποκτήσει ἐναργέστερη εἰκόνα τῶν πραγμάτων καί ὄχι ἐκεῖνοι πού παρέμειναν γιά λίγο καί δέν εἶχαν ἄλλο στό νοῦ τους παρά νά τό ἐγκαταλείψουν, ἐλλείπει ποιμνίου καί ἐσόδων.

Ὁ δὸν Μάρκος Πόλλα, ἀπό τή Σύρο, βικάριος στή Σίφνο ἐπὶ 17 ὁλόκληρα χρόνια (1634-1651)¹, στήν τελευταία ἀναφορά του, ἔτους 1650, πρὸς τό Βατικανό, μεταξύ ἄλλων ἐνδιαφερόντων, ἔγραψε ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοι τῆς Σίφνου ἀνέρχονταν σέ 4.000 ψυχές καί οἱ καθολικοὶ σέ 12, πρόσθεσε ὅμως ὅτι ὁ πληθυσμός τοῦ νησιοῦ ἦταν πολύ μεγαλύτερος, ἀλλά, τόσο τά ἀναχύψαντα μετὰ τό 1645 πολεμικά γεγονότα μεταξύ Βενετίας - Τουρκίας, ὅσο καί ἡ σιτοδεία (λιμός) καί ἡ πανώλης (λοιμός) τῶν πρό τοῦ 1650 χρόνων, τόν εἶχαν μειώσει σημαντικά². Ἄν λάβουμε ὑπόψη ὅτι, ὁ ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης Σμάραγδος Ρουγκιέρης, ἀναβιβάζει τό ἔτος 1711 τόν πληθυσμό τῆς Σίφνου σέ 7.000 κατοίκους (τὴν πληροφορία τοῦ ἔδωσε, ὅπως γράφει, ὁ ἀρμόδιος τηρητής τοῦ φορολογικοῦ «ρετζίστρου» = ἰταλ. registro = μητρώο, κατάστιχο)³, μποροῦμε νά θεωρήσουμε ἀξιόπιστες τίς πληροφορίες καί ἀριθμητικούς υπολογισμούς τοῦ δὸν Μάρκου Πόλλα. Μποροῦμε ἀκόμη νά συμπεράνουμε ὅτι, οἱ παραγωγικὲς καί ἄλλες δυνατότητες τοῦ νησιοῦ (ἐμπόριο, ναυτιλία) σέ καιροὺς εἰρήνης καί ἀνεπηρρέαστους ἀπὸ ἐξωγενεῖς παράγοντες (σιτοδεῖες, θανατηφόρες ἀσθένειες κ.λπ.) ἢ σέ ἐποχές μεγάλης ἀνάπτυξης τῶν δυνα-

1. «Σιφνιακά», τόμος Δ'/1994, σελ. 38-39.

2. B.J. Slot, *Καθολικαὶ Ἐκκλησίαι Κιμῶλου καί τῶν πέριξ νήσων*, περιοδ. «Κιμωλιακά», Ἀθῆναι 1974, τόμος Ε', σελ. 115-116.

3. Βλ. στόν παρόντα τόμο, σελ. 183

τοτήτων αὐτῶν, ἦταν δυνατόν νά προσελκύσουν καί συντηρήσουν πληθυσμό μεγαλύτερον τῶν 5.000 ψυχῶν.

Στούς μονίμους κατοίκους τῆς ἱστορουμένης περιόδου, ἐκτός ἀπό τοὺς γηγενεῖς ὀρθοδόξου δόγματος, πού ἦταν βέβαια οἱ περισσότεροι, ἀνευρίσκουμε ἱκανόν ἀριθμό Κρητικῶν, ὀλιγάριθμων Χίων, Συριανῶν καί Πελοποννησίων, ὅπως καί ἐλαχίστων ἀπό τήν Φλωρεντία, Σικελία καί τό Περάστο τῆς Δαλματίας. Οἱ φίλεργοι Ἑβραῖοι, ἀγνώστου ἀριθμοῦ, παρόντες πάντοτε σέ οἰκονομικά κέντρα, κατοικοῦσαν σέ γειτονιά τοῦ Κάστρου, πού ἔκτοτε ὀνομάζεται «Ὀβριακή». Ἀπ' αὐτοὺς γνωρίζουμε ἐπίσημα ἕναν μόνο, τόν «πραγματευτή μουσοῦν Σαμπολή», ἀλλά καί ἄλλους, ἐκχριστιανισθέντες, ὅπως μαρτυροῦν διασωζόμενα ἐπώνυμα. Τέλος, πρέπει νά προστεθεῖ καί μικρός ἀριθμός ἐκχριστιανισθέντων Μουσουλμάνων, δηλ. «τά παιδιά τοῦ Ἑβρέμ, πού ἐβάπτισαν οἱ Ἑλληνες, καί τά ἀγόρια τοῦ Ναίπ»⁴.

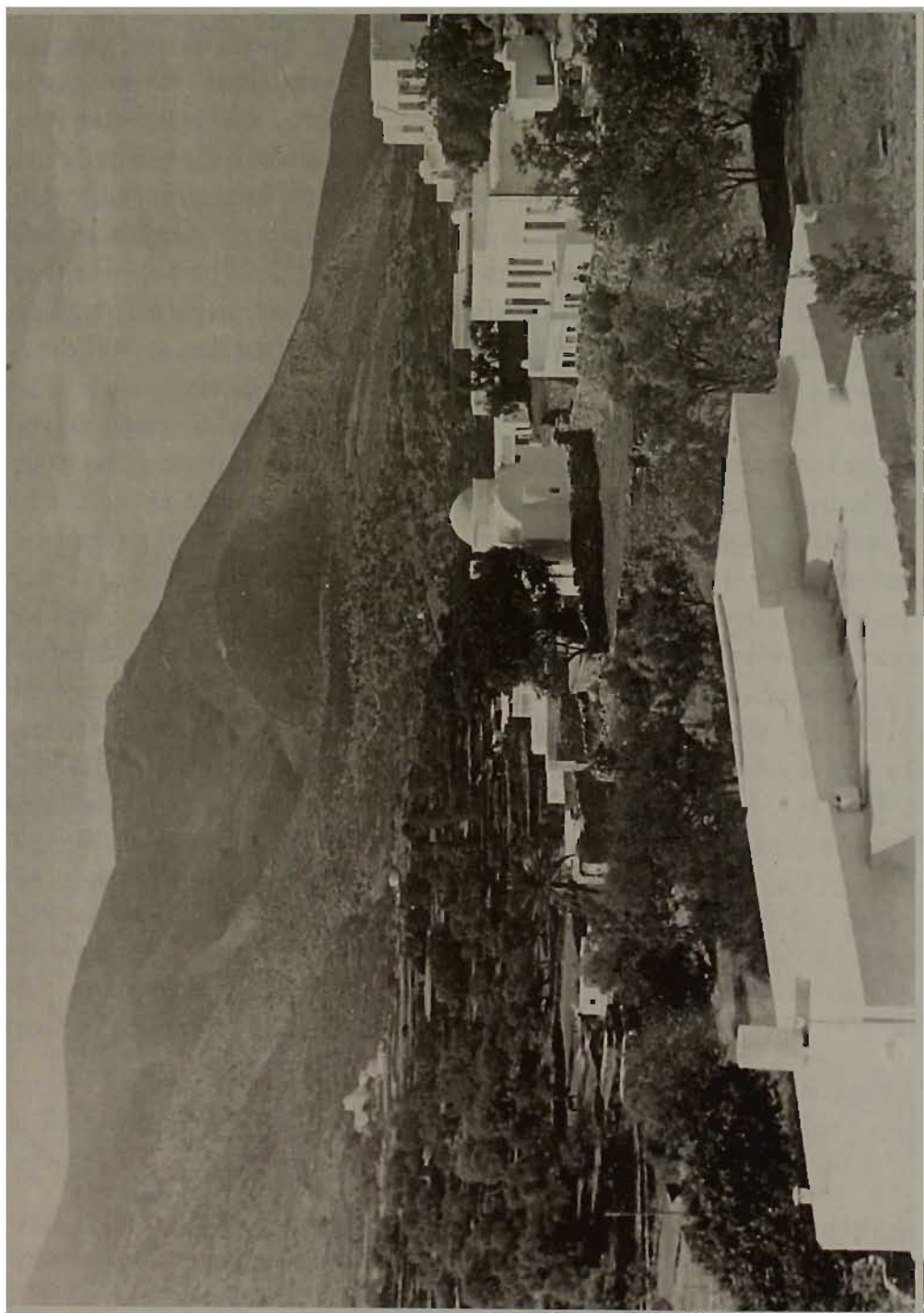
Αὕτη ὑπῆρξε, σέ γενικές γραμμές, ἡ πληθυσμιακή εἰκόνα τῆς Σίφνου κατὰ τήν ἐποχή αὕτη, τά δ' ἀριθμητικά στοιχεῖα τῆς αὐξάνονταν ἢ ἐλαττώνονταν ἀνάλογα μέ τίς συντρέχουσες καταστάσεις, εὐνοϊκές ἢ δυσμενεῖς. Οἱ παρουσίες, ὀλιγοήμερες ἢ πολυήμερες, διερχομένων ἐμπόρων, ναυτικῶν, πειρατῶν καί κουρσάρων, δέν ὑπολογίζονται.

Οἰκισμοί «[ύ]ποστατικά» - βίγλες

Ἀπό τοὺς ἀναφερόμενους στά ἱστορικά ἔγγραφα κατοικημένους χώρους τοῦ νησιοῦ, μόνο ἡ «πόλη», δηλ. τό γνωστό ἀπό τήν ἀρχαιότητα Κάστρο, βρίσκονταν κοντά στή θάλασσα, προφυλαγμένο ἀπό διπλό τεῖχος. Μία περιγραφή του μᾶς δίνει ὁ βικάριος Σίφνου Giovanni Bat. Patterii, στήν ἀπό 4-7-1663 ἀναφορά του, μετά τήν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του στό νησί:

«Ἔχετε ὑπόψη ὅτι τό νησί τῆς Σίφνου βρίσκεται μεταξύ Πάρου - Μήλου - Σύρου - καί Σερίφου. Ἡ πόλη εἶναι κτισμένη σέ μικρό λόφο περιβρεχόμενον καί στίς τρεῖς πλευρές του ἀπό τή θάλασσα - Ἀπό αὐτήν (δηλ. τήν πόλη), χωρίς νά τό γνωρίζω γιατί, ἔχει πάρει καί ὅλο τό νησί τό ὄνομα Σίφνος. Ἡ πόλη εἶναι ἕνα Κάστρο πού περιβάλλεται μέ τεῖχος καί αὐτό ἀπό ἕνα δεύτερο, πού ὀνομάζεται Ἐξω Κάστρο. Σ' αὐτήν ζοῦν περί τίς 500 ψυχές, 150 ἄνδρες καί οἱ ὑπόλοιπες γυναῖκες καί παιδιά, ὅλοι Ἑλληνες, ἐκτός τεσσάρων - πέντε δικῶν μας, καθῶς καί μερικῶν

4. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Οἱ ἐκχριστιανισμοί Μωαμεθανῶν στίς Κυκλάδες αἴτιο κατηγορίας στίς διαμάχες τῶν καθολικῶν*, «Ἐπετηρίς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν», Ἀθήνα 1995, τόμος IB', σελ. 196.

Τό βουνό τοῦ Προφήτ' Ἡλία καί ἡ συνοικία Παναγίας Μπαρού.

ἄλλων διαφορῶν ἐθνικοτήτων, κουρσάρων, ἀνερχομένων, κατὰ καιρούς, ἀπό πέντε μέχρι δέκα».

Μόνο περί τίς 500 ψυχές χωροῦσε λοιπόν τό Κάστρο, οἱ δέ ὑπόλοιποι κάτοικοι διέμεναν στά ἐνδότερα τοῦ νησιοῦ, στούς ἔκτοτε καί, προφανῶς, ἀπό παλαιότερα ἀκόμη, γνωστούς μας οἰκισμούς, ἄλλοι δέ στίς ἐξοχές, μᾶλλον λίγοι ὅμως, ἀπό τούς κινδύνους πού ἐγκυμονοῦσαν. Τά ἀναφερόμενα (17-6-1638) ἀπό τόν Lorenzo Giron Tubino, καθολικό κληρικό ἀπό τή Χίο, πού ἐπισκέφτηκε τή Σίφνο, ὅτι δηλ. «δέν ὑπῆρχαν ville = χωριά, ἐκτός ἀπό μερικά σπίτια σκορπισμένα σέ διάφορες τοποθεσίες τοῦ νησιοῦ», εἶναι ἀναξιόπιστα, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἀναβιβάζει τόν πληθυσμό τοῦ νησιοῦ σέ 4.000 ὀρθοδόξους καί ὀκτώ καθολικούς⁵. Τέσσερις χιλιάδες ἄνθρωποι δέν ἦταν δυνατόν βέβαια νά κατοικοῦν σέ «μερικά σπίτια» σκόρπια σ' ὁλόκληρο τό νησί, οὔτε ἀσφαλῶς μέσα στό Κάστρο. Οἱ οἰκισμοί, δηλ. ὁ Ἀρτεμώνας, τό Σταυρί, τό Πετάλι, ἡ Καταβατή καί τά Ἐξάμπελα, ὅλοι στό κέντρο τοῦ νησιοῦ, πρέπει νά ἦταν συγκροτημένοι καί ἀπό παλαιότερα ἀκόμη. Ἄν καί ἀγνοοῦμε, ἐλλείπει μαρτυριῶν, τούς τρόπους ἀμυνας καί προφύλαξης τούς ἀπό ἐπιδρομές πειρατῶν - κουρσάρων, πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι ἐδράζονταν, βασικά, στίς ἀποστάσεις τούς ἀπό τά παράλια, γεγονός πού ὑπελόγιζαν οἱ ἐπιδρομεῖς, λόγω τοῦ κινδύνου πού ἐλλόχευε νά ἐγκλωβιστοῦν στό ἐσωτερικό τοῦ νησιοῦ καί νά ἀποδεκατιστοῦν ἀπό τούς κατοίκους, πού γνωρίζουμε ὅτι ἦταν ἐξοπλισμένοι (μέ τουφέκια, πιστόλες, γιαταγάνια, στιλέτα)⁶, ἀλλά καί ἀπό τό φυσικά ἀλίμενο τοῦ νησιοῦ πού περιέκλειε κινδύνους γιά τήν προσόρμιση σκαφῶν γιά ἱκανό χρονικό διάστημα. Τά πολυάριθμα παρατηρητήρια τοῦ νησιοῦ (βίγλες), ἐπανδρωμένα μέ τούς βιγλάτορες πού παρακολουθοῦσαν τήν κίνηση στό πέλαγος, ἔδιναν μέ κατάλληλα σινιάλα, καπνό τήν ἡμέρα καί φωτιές τή νύχτα, τό σῆμα τοῦ κινδύνου καί οἱ κάτοικοι ἔπερναν τά μέτρα τούς γιά τήν ἀντιμετώπισή του.

Τά [ύ] «ποστατικά» ἢ «κατοικίες»

Μέ εὐρεῖα ἔννοια τά «ποστατικά» περιλάμβαναν τά στοιχεῖα ὅλης τῆς ἀκίνητης περιουσίας (κατοικίες, κτήματα, χωράφια, λιβάδια κ.λπ.)· ἡ ἴδια ὅμως λέξη ἀνευρίσκεται σέ διάφορα ἔγγραφα ἀμέσως μετά

5. SCPF / Visite, vol. 17, f. 72rv. Τόν ἴδιο χρόνο 1638 ἐπισκέφτηκε τό νησί καί ὁ ἱησουΐτης Michele Almbertino, ὁ ὁποῖος στήν, ἀπό 14-12-1638, ἀναφορά του πρὸς τό Βατικανό, ἔγραφε ὅτι, ἐκτός ἀπό τό Κάστρο, ὑπῆρχαν καί πέντε οἰκισμοί, ὁ ἓνας - κοντά στὸν ἄλλο. (SCPF/SOCG.185, 200^r-205^v).

6. Βλ. «Σιφνιακά» τόμ. 1/1991, σελ. 98 καί τόμ. Β'/1992, σελ. 113, ὅπου προικοχάρτια, στά ὁποῖα οἱ γονεῖς προικίζουν τά ἄρρενα τέκνα μέ τουφέκια, πιστόλες, γιαταγάνια, στιλέτα κ.λπ.

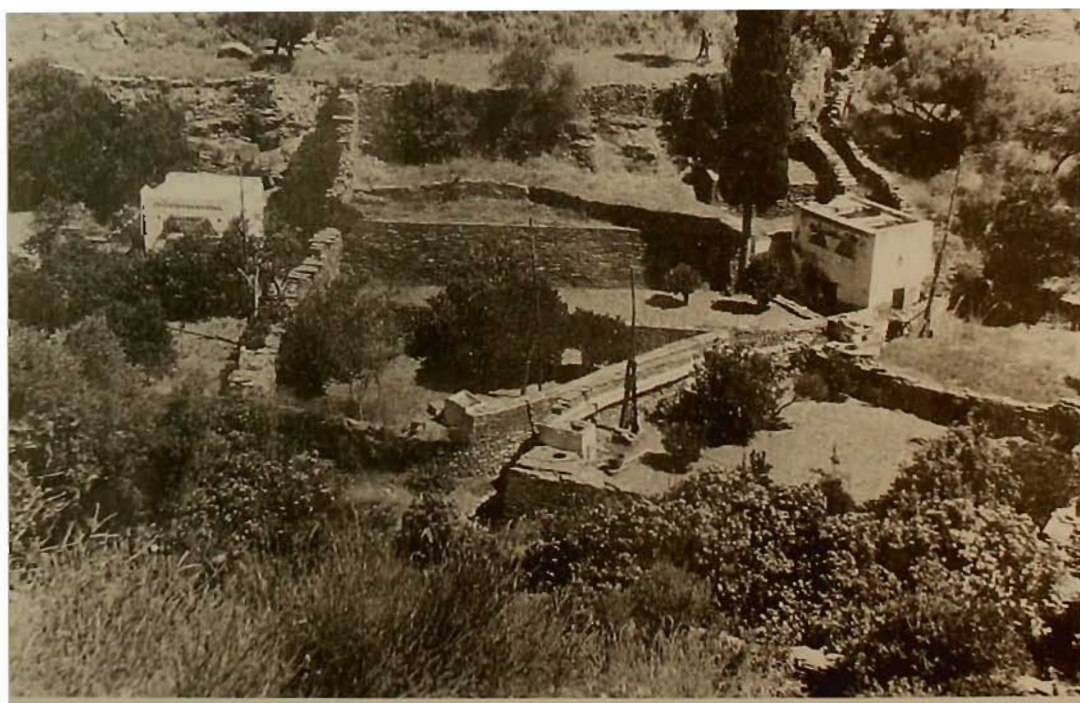
τίς οἰκίες: «τά σπίτια καί ποστατικά μου», δηλ. μέ τήν ἔννοια λοιπῶν, πλήν κατοικιῶν, οἰκοδομημάτων καί ἦταν αὐτά ἀγροτικά ἢ ἐξοχικά κτίσματα πού χρησίμευαν γιά πρόχειρες ἀποθήκες συγκέντρωσης προϊόντων, φύλαξης ἐργαλείων κ.λπ. Κάποια ὅμως ἀπό τά κτίσματα αὐτά, εὐρισκόμενα σέ θέσεις πλησιέστερες σέ ὄρμους καί, συνεπῶς, ἐκτεθειμένες στόν κίνδυνο τῶν πειρατῶν καί κουρσάρων, ἦταν ἰσχυρές κατασκευές, ἱκανές νά προφυλάξουν ἀπό κινδύνους τοὺς ἐργαζόμενους ἐκεῖ πλησίον ἀγρότες γιά κάποιο χρονικό διάστημα μέχρι, ἀπό τά μηνύματα τῶν βιγλατόρων, νά φτάσει βοήθεια γιά τήν ἀπόκρουσή τους. Ἡ ὑπαιθρος ἦταν διάσπαρτη ἀπό «κατοικίες» ἢ «θεμωνιές», «μάντρες» καί «μονιάσματα» γιά τά ζῶα. Σέ πολλά ἔγγραφα ἀναφέρονται: «Στή Λειψάνα μάνδρα μέ σπίτι, μαντροκαθησιό μέ στέρνα», «ἀλώνι καί θεμωνιά στόν Ἅγιον Θεόδωρον», «στοῦ Κοντοῦ μόνιασμα μέ θεμωνιά», «μάνδρα στόν Ἅγιο Νικόλαο μέ χαλαστή θεμωνιά», «Θεμωνιά στά Λιβαδάκια καί μόνιασμα στίς Πέτρες» κ.λπ.

Β' ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Τό φυσικό περιβάλλον

Ἡ Σίφνος, ἓνα ἀπό τά νησιά τοῦ Κυκλαδικοῦ συμπλέγματος, ἔχει σχῆμα τριγωνικό, ἔκταση 73,18 τ. χλμ. καί μήκος ἀκτῶν 70 χλμ. Εἶναι ὄρεινή, μέ ὑψηλότερες κορυφές βουνῶν τόν Προφήτη Ἡλία (680 μ.), τόν Ἅγιο Συμεών (490 μ.), τό Τρουλλάκι (463 μ.) καί τόν Ἅγιο Ἀνδρέα (427 μ.) καί ἀνήκει γεωλογικά στήν κατώτερη ἐνότητα τῆς Ἀττικο-Κυκλαδικῆς Μάζας πού σύγκειται ἀπό σχιστολίθους, γνευσίους καί μάρμαρα. Στό ὑπέδαφός της, τά πολύ σπουδαῖα μεταλλεύματα σιδήρου, μολύβδου, χρυσοῦ καί ἀργύρου ἔτυχαν μεγάλης ἐκμετάλλευσης στοὺς κλασσικούς, ἰδιαίτερα, χρόνους.

Ἡ φυσική βλάστηση (χλωρίδα) περιλαμβάνει μεγάλο ἀριθμό ἀγρίων φυτῶν καί θάμνων, ὅπως ὁ μαστιχοφόρος σχοῖνος, ἡ φίδα (ἢ ἀγριοκυπάρισσος), ἀγραπηδιά, ἀγλωσσος (ἀγριάδα), ἀγούδουρας, ἀγριλιά, θυμάρι, ἀσφόδελος, ἀλιγαριά, ἀσπάλαθρος, ἀκάρонаς, ἀψιθιά, μολόχα, σταυράγκαθο, ἀγριοφυστικιά (σιφν. χεροβουγιά), σπάρτος, ἐλελίσφακος (φασκόμηλο), ρίγανη, κάππαρη, δενδρολίβανο, ροδοδάφνη κ.ἄ., ἡ δέ πανίδα διάφορα ἐρπετά καί ποικιλία ἐνδημικῶν καί ἀποδημητικῶν πτηνῶν. Τό κλίμα τοῦ νησιοῦ, ἥπιο καί ὑγιεινό, ἐξυμενῆται ἀπό τοὺς περιγηγῆτες πού τό ἐπισκέφτηκαν κατά καιροῦς, ὅπως ὁ Tournefort (1700) πού ἔγραψε ἐνθουσιασμένος: «Ὁ ἀέρας, τό νερό, οἱ καρποί, τά ἄγρια

Τό εὐλογημένο φυσικό περιβάλλον τῆς Σίφνου.

πτηνά, τά οικόσιτα ζῶα, τό κάθε τί ἐδῶ, εἶναι θαυμάσιο»⁷. Ὁ βικάριος Σίφνου δόν Μάρκος Πόλλα, στήν ἐκθεση του ἔτους 1650 πρός τό Βατικανό, ἔγραφε τή σημαντική πληροφορία ὅτι «ἡ νῆσος ἔχει ἀφθόνους πηγάς καλοῦ ὕδατος»⁸, γνωρίζουμε δέ ὅτι οἱ ἀγρότες, μέ πηγάδια καί στέρνες, φρόντιζαν τά ποτιστικά κτήματά τους. Ἀναφέρονται λ.χ. «στοῦ Κουρτσούδι ἡ σκάλα μέ τό μισό νερό», ἡ «στοῦ Σιδεροῦ δύο μερτικά, τό ἀπάνω μερδικόν ἔχει νά πέρνει νερό ἀπό τή στέρνα τοῦ Ἀντωνάκη τοῦ Καλιοῦ καί τό ἄλλο μερδικόν ἀπό τόν μποταμόν, ὡς καθώς ἦταν ἀπό παλαιά», ἡ «τίς σκάλες τίς μεγάλες καί τό ἀμπέλι ἀπό πάνω μέ νερά μοναχικά τονε», ἡ «χωράφι στοῦ Ποθητοῦ μέ πηγάδι καί στήν Κρούστα χωράφι μέ πηγάδι» κ.ἄ.

Οἱ καλλιέργειες

Ἀπό τά χρόνια τῆς ὕστερης φραγκοκρατίας καί ἐξῆς, ἡ Σίφνος ἀναφέρεται ὡς ἓνα ἀπό τά καλύτερα καλλιεργούμενα νησιά, παρά τό ὀρεινό τοῦ ἐδάφους της. Καί τοῦτο γιατί οἱ Σίφνιοι, ἐκτός ἀπό τά ὑπάρχοντα λιβάδια σέ διάφορες περιοχές, δημιούργησαν τεχνητά ἐδάφη στίς πλαγιές τῶν λόφων καί τίς ὑπώρειες ἀκόμη τῶν βουνῶν μέ ἀντιστηρίξεις ἀπό καλοκατασκευασμένες καί συνεχῶς διατηρούμενες ξερολιθιές, τά λεγόμενα «λουριά» ἢ «σκάλες», ὅπου καλλιεργοῦσαν (καί καλλιεργοῦν) ποικίλα γεωργικά προϊόντα, ὅπως τήν ἐλιά, τό ἀμπέλι, τή συκιά, τήν ἀπηδιά, τήν ἀμυγδαλιά (σιφν. καρυδιά), τή ροδιά, τή μουριά, τή λεμονιά, τήν πορτοκαλιά, τήν κυδωνιά κ.ἄ., ἀλλά καί σιτάρι, κριθάρι, βαμβάκι, κηπευτικά (φασόλια, ρεβίθια, κουκιά, πεπόνια), σουσάμι, κρεμμύδια καί σκόρδα⁹.

Μία ἀπό τίς μεγάλες καλλιέργειες, τό ἀμπέλι, ἀπέδιδε καλά ἐπιτραπέζια σταφύλια, ὅχι ὅμως εὐγευστο κρασί, ἔγραφε ὁ Tournefort, γι' αὐτό οἱ Σίφνιοι ἔπιναν, κατὰ τόν ἴδιο, κρασιά Μήλου καί Σαντορίνης. Σύμφωνα μέ τό περιεχόμενο πολλῶν δικαιοπραγτικῶν ἐγγράφων, ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀμπελιοῦ γίνονταν ἀπ' ἄκρου σέ ἄκρο τοῦ νησιοῦ καί σέ διάφο-

7. M. Tournefort, *A Voyage into the Levant*, London 1700.

8. B.J. Slot, *Καθολικαί Ἐκκλησίαι*, σελ. 115-116.

9. Γιά τά παραγόμενα κηπευτικά καί ἄλλα γεωργικά προϊόντα κάνει λόγο ὁ βικάριος Σίφνου Francesco Lorendano σέ ἀναφορά τῆς 25-5-1682 πρός τό Βατικανό (SCPF/Scrit. Rifer. nei Congressi, Arcipee. 2., ff.288'-289').

Στόν Κώδικα Β' τῆς Μονῆς τῆς Βρύσης καταγράφονται τά περιουσιακά στοιχεῖα της, μεταξύ τῶν ὁποίων 115 στρέμματα ξηρικῶν ἀγρῶν, 7 ποτιστικῶν, 7 περιβόλια, 15 ἀμπελῶνες, 429 ἐλαιόδενδρα, 130 συκές, 15 μηλιές, 20 ἀχλαδιές, 9 κυδωνιές, 5 λεμονιές, 5 πορτοκαλιές, 5 ροδιές, 3 καρυδιές, 2 μουριές. Ἐπίσης ἐλαιοτριβεῖο, ἀνεμόμυλος, 13 ἀγροικίες κ.ἄ. (Σ.Μ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή*, Ἀθῆναι 1996, σελ. 151-156).

ρες ποικιλίες. Κατονομαζόμενα είδη σταφυλίου τό τριφέρι, θωμάδες, τσαμπάτα, μαντηλάρια, μαυροποτάμισο, κλοσαργιές (λευκό), άννα (λευκό), ψευδοσίρικα (μαύρο). Παρασκεύαζαν καί είδος ξυνοῦ κρασιού, λεγόμενο «μουδιάνα»¹⁰, από τό όποιο φαίνεται πώς ήπιε ό Tournefort καί δέν τοῦ ἄρεσε. Ἄλλη μεγάλη καλλιέργεια, ή ἐλιά, ἀπέδιδε μέ τόν πολύτιμο καρπό της, βασική διατροφή τῶν ἀνθρώπων, σημαντικές ποσότητες ἐλαιόλαδου, πού σέ καλές χρονιές παραγωγῆς ἐξάγονταν σέ ἄλλες περιοχές. Ὁ ἀριθμός τῶν ἐλαιοδένδρων (σιφν. «δεντρά») πρέπει νά ἦταν μεγάλος. Ἐντυπωσιάζει τό γεγονός ότι ή Μονή τοῦ Ταξιάρχη τῆς Σερίφου, εἶχε στή Σίφνο, ἀπό δωρεές εὐσεβῶν Σιφνίων, 155 ἐλαιοδένδρα. Κατά σημείωση τοῦ Κώδικά της, βάσει καταγραφῶν τοῦ ἀντιπροσώπου της στή Σίφνο Μαρκάκη Ἀβρά, μόνο «εἰς τά Φυρόγια, στοῦ Ξεπεσᾶ, ὅλα μικρά καί μεγάλα 103» ἐλαιοδένδρα, δηλ. ὁλόκληρον ἐλαιῶνα, τά δ' ὑπόλοιπα σέ ἄλλες περιοχές¹¹. Ἡ συκιά, σέ σημαντικό ἀριθμό δένδρων, ἐνίσχυε ἰδιαίτερα τά νοικοκυριά, εἴτε μέ φρέσκα, εἴτε μέ ἀποξηραμένα σύκα διαφόρων ποικιλιῶν· βαβουλάτα, γαλανά, καράτικα, ἀσπροτούρκικα, μαῦρα καί μαυρόξινα, ἀτσιγκανάκια κ.ἄ.¹² Τά σιτηρά, κατά τόν βικάριο Μάρκο Πόλλα (1650) δέν ἐπαρκοῦσαν γιά τήν ἐπιχώρια κατανάλωση, γι' αὐτό γίνονταν προμήθειες «κατά μέγα μέρος ἀπό τήν Στερεάν»¹³. Ὅμως, πενήντα χρόνια ἀργότερα, ή ἀνεπάρκεια εἶχε καλυφθεῖ (Tournefort)¹⁴, μέ περισσότερες, προφανῶς, καλλιέργειες. Ἄλλα ὀπωροφόρα, ὅπως οἱ «ἀπηδιαίς» (= ἀχλαδιές), μηλιές, κυδωνιές, ροδιές, λεμονιές, πορτοκαλιές καί «συκαμινέες» (= μουριές), καλλιεργοῦνταν σέ μικρότερο ἀριθμό. Τό βαμβάκι, ἀναφέρεται στά παραγόμενα προϊόντα ἀκόμη καί τό 1828 (καντάρια 70)¹⁵, γεγονός πού φανερώνει τή συνεχή παραγωγή του, ἄγνωστα ὅμως τά ἐδάφη καλλιέργειάς του· πολύ πιθανόν τά προορισμένα γιά δημητριακά σέ χρονιές ἀγρανάπαυσης, καί εὐρισκόμενα κοντά σέ πηγές νεροῦ. Γιά τήν ἀξιόλογη βιοτεχνία βαμβακερῶν ὑφασμάτων πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ στό νησί (βλ. κατωτέρω), οἱ ἀνάγκες της στήν πρώτη ὕλη εἶχαν, φαίνεται, ὠθήσει τοὺς φίλεργους Σιφνίους στήν καλλιέργεια τοῦ βαμβακιοῦ, ή διάθεση τοῦ ὁποίου ἦταν ἐκ τῶν προτέρων βέ-

10. Οἱ ὀνομασίες τῶν ποικιλιῶν αὐτῶν ἀναφέρονται ἀπό τόν Ἀγγελο Ἀ. Κοσμῆ, Σιφναϊκόν Λεξιλόγιον, Πειραιεύς 15 Ἀπριλίου 1938 (ἔργο χειρόγραφο, στό Ἀρχεῖο μου).

11. Κώδικας Ἱ. Μονῆς Ταξιάρχου Σερίφου.

12. Ἀ. Κοσμῆ, ὁ.π.π.

13. B.J. Slot, *Καθολικαί Ἐκκλησίαι*, 115-116.

14. Tournefort, ὁ.π.π.

15. Ἀντωνίου Θ. Μαυρογένη, *Ἡ πρό τῆς Μεγάλης ἡμῶν Ἐπαναστάσεως καί κατ' αὐτήν ἔχθεσις περί τῆς Ν(ήσου) Σίφνου*, «Ἡμερολόγιον 1889 Γυμνασίου Σύρου», ἐπιμ. Σπ. Δ. Δουκάκη, Γυμνασιάρχου, σελ. 95.

βαιη. Ἀναφέρεται μάλιστα καί ποικιλία «κάτθινο» (= κόκκινο βαμβάκι). Τά κηπευτικά, (φασόλια, ρεβίθια, κουκιά κ.λπ.) καλλιεργούσαν σέ λιβάδια καί περιβόλια ποτιστικά, ἀκόμη καί στά «κηπάρια» μπροστά ἢ πίσω ἀπό τίς κατοικίες, κυρίως γιά τήν κάλυψη οἰκογενειακῶν ἀναγκῶν. Τά κρεμμύδια καί τά σκόρδα, σέ σημαντικές ποσότητες, ἦταν ἐξαγώγιμα προϊόντα καθ' ὅλην τή διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας¹⁶.

Ὅλες αὐτές οἱ καλλιέργειες τῆς γῆς, ἐπίπονες καί χειρωνακτικές, πού οἱ ἀποδόσεις τους ἦταν ἐξηρητημένες ἀπό ποικίλους παράγοντες, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ἀποτελοῦσαν μία ἀπό τίς βάσεις τῆς Οἰκονομίας τοῦ νησιοῦ, μέ προεκτάσεις καί σέ ἄλλα ἐπαγγέλματα, γιά τά ὁποῖα θά ἀναφερθοῦμε κατωτέρω. Οἱ Σίφνιοι ἀπέδιδαν μεγάλη σημασία στήν ἀπόκτηση γῆς, πρᾶγμα πού ἐπεδίωχαν μέ κάθε τρόπο καί φρόντιζαν γιά τή διατήρησή της ἀπό τήν οἰκογένεια. Πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι ἡ ἀγορά γῆς ἦταν ἀκριβή, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ Καθολική Ἐκκλησία Σίφνου, ὅταν τό Βατικανό τήν ἐνίσχυσε οἰκονομικά γιά νά ἀγοράσει κτήματα μέ καλή ἀπόδοση ἀναγκάστηκε νά τά ἀγοράσει στήν Κίμωλο, ἀφοῦ δέν ὑπῆρχαν διαθέσιμα στή Σίφνο¹⁷.

Ἡ κτηνοτροφία

Ἀναφερόμενοι στήν κτηνοτροφία τῆς Σίφνου κατά τήν ἱστορουμένη ἐποχή, ἐννοοῦμε, κυρίως, τήν ἐκτροφή «φιλῶν» ἢ «λιανικῶν» ζώων, δηλ. αἰγοπροβάτων καί χοίρων. Ἄν καί δέν ὑπάρχουν ἀριθμητικά στοιχεία, τά αἰγοπρόβατα ἐκτρέφονταν σέ μεγάλο ἀριθμό, οἰκόσιτα καί ἐλεύθερης βοσκῆς, τά δέ προϊόντα τους (γάλα, τυρί, γιαούρτι) ἔπαιζαν σημαντικό ρόλο στή συμπλήρωση τῆς διατροφῆς τῶν κατοίκων, ἐνῶ μέ τό μαλλί τους κατασκεύαζαν τά ἀναγκαῖα γιά τόν χειμῶνα ἐνδύματα. Τά οἰκόσιτα ἐκτρέφονταν σέ εἰδικούς χώρους (μάντρες) κοντά στίς κατοικημένες περιοχές ἢ σέ κτήματα ἐκτός αὐτῶν (ἀναφέρεται λ.χ. «στή Λειψάνα, μάνδρα μέ σπίτι, μανδροκαθησιό μέ στέρνα»). Τά ἐλεύθερης βοσκῆς, τά καί περισσότερα, προοριζόμενα γιά ἐκμετάλλευση, ἔβοσκαν σέ δημόσιες ἐκτάσεις καί ἀνῆκαν σέ περισσότερους κυρίους (ἀρχαῦληδες) πού τά εἶχαν «μισιάρικα» ἢ «κολλιγικά» καί τά φρόντιζαν βοσκοί. Τό τουρκικό κράτος εἰσέπραττε ἀπό τοὺς κυρίους τῶν ζώων φόρο, τόν λεγόμενο «προβατιάτικον». Οἱ χοῖροι ἐκτρέφονταν γιά τίς ἐπιχώριες ἀνάγκες σέ κρέας, ἀπό τό πάχος τους μάλιστα ἔφτιαχναν καί μιά πίττα, τήν «ἄξιγχερή».

16. Ὁ.π.π., σελ. 97.

17. «Σιφνιακά», τόμ. Δ'/1994, σελ. 39.

Τέλος, ἐκτρέφονταν καί «χοντρά ζῶα» ἢ «κτῆματα» σέ μικρότερον ἀριθμό, ὅχι ὅμως εὐκαταφρόνητον, ὅπως πιστεύαμε. Τοῦτο συνάγεται ἀπό δικαιοπρακτικά ἔγγραφα μεταξύ ἐργατικῶν ἀνθρώπων (δηλ. ὅχι με-
ταξύ τῶν εὐπόρων), στά ὁποῖα γίνεται συχνή ἀναφορά σέ βόδια ἢ βού-
δια, δαμάλια, ἀγελάδες καί «μοχθηρά» (= ταῦροι). Κάποια ἀπ' αὐτά σέ
«ζευγάρια», τά χρησιμοποιοῦσαν στήν ἀροτρίωση (ζευγάρωμα) τῆς γῆς
οἱ «ζευγάδες», δηλ. ἐκεῖνοι πού εἶχαν γιά ἐπάγγελμα τό ὄργωμά της. Σέ
προικοχάρτια καί διαθήκες, οἱ γονεῖς προίκιζαν στά παιδιά τους «κτῆμα-
τα κεφάλια τρία, μοχθηρά κεφάλια τέσσερα, καί τό ζευγάρι
τοῦ . . . », ἢ «τά μισά βόδια καί τά μισά κατζίκια», ἢ «καί τό ζευγάρι
φιλικό καί ἀσερνικό καί τό κτῆμαν του καί τά μισά ζά πού ἔχει. . . καί τ'
ἀργανία τοῦ τζεβγά», ἢ «καί ἀπό τά δύο δαμάλια τά φετινά νά πάρη τό
ἕνα, ὅγιο θέλει, . . . ἕνα κτῆμα ἀρσενικό, τό ἀπαντοχάρι του, ἕνα σάχο καί
ὅτι ἄλλο χρειάζεται ἐνοῦ ζευγά» κ.λπ.¹⁸.

Τά ὑποζύγια, ἐκτός ἀπό τόν πολύτιμο γαῖδαρο σέ ἀφθονία, περιορίζο-
νταν σέ μουλάρια, ἐνῶ γιά ἄλογα δέν ὑπάρχουν σχετικές μαρτυρίες.

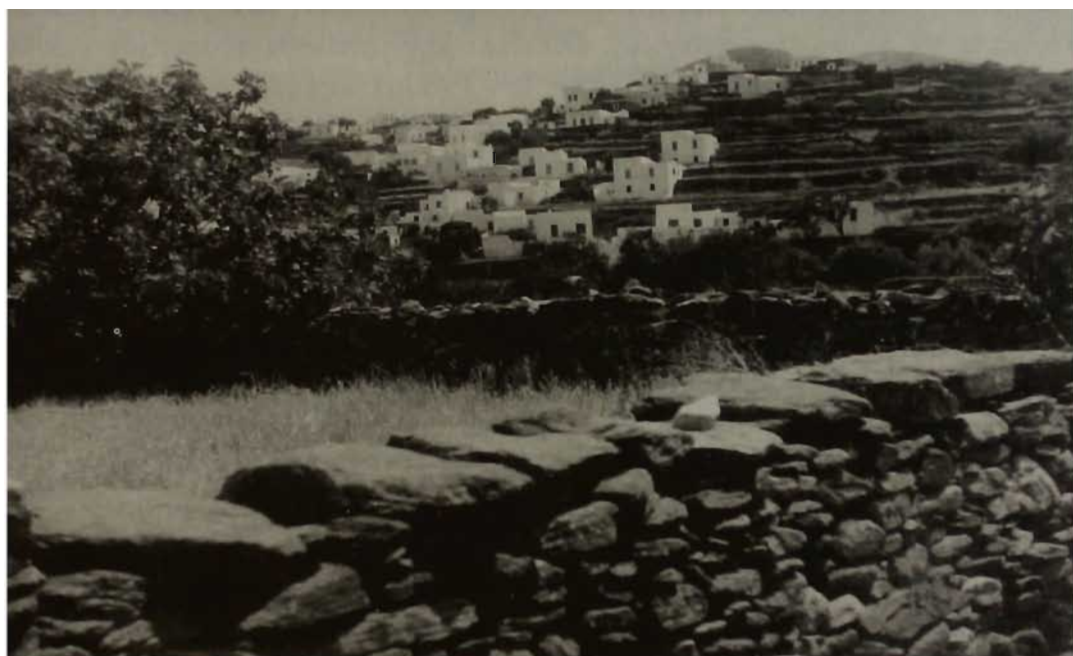
Λοιπά προϊόντα - Θαλάσσιος πλοῦτος

Εἶδος σέ ἀφθονία καί κατά τίς ἡμέρες μας, ἡ κάππαρη, ἐκτός ἀπό
τήν ἱκανοποίηση τῆς ἐσωτερικῆς κατανάλωσης, ἐξάγονταν καί σέ ἄλλους
τόπους σέ σημαντικές ποσότητες (3.500 ὁκάδες ἀναφέρονται τό 1828)¹⁹.
Ἄλλο σημαντικό προϊόν τά μελίσσια μέ τά παράγωγά τους, μέλι καί
κερί. Μελισσοκήπια ἀναφέρονται σέ πολλά δικαιοπρακτικά ἔγγραφα,
ὑπῆρχαν δ' ἀκόμη καί στή νησίδα Κυτριάνη²⁰, κοντά στόν Πλατύ Γιαλό.
Τό μέλι, ἕνα ἀπό τά βασικά εἶδη διατροφῆς τοῦ λαοῦ κατά τίς ἐποχές
ἐκεῖνες (ἡ ζάχαρι σπάνιζε καί ἦταν πιό ἀκριβή, ἀφοῦ ἦταν προϊόν εἰσαγό-
μενο), χρησίμευε μᾶλλον γιά ἐσωτερική κατανάλωση, ὅπως καί τό κερί,
χρήσιμο φωτιστικό, ὅπως καί τό λάδι. Καί τό μετάξι καλλιεργήθηκε
στή Σίφνο, ἀλλά στά στενά πλαίσια τῆς οἰκογενειακῆς ἀπασχόλησης. Ὁ
ἀριθμός τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο δένδρων τῆς «συκαμινέας» (= μου-
ριᾶς) φαίνεται πώς ἦταν μικρός. Πάντως καί τό 1828 μνημονεύεται

18. Βλ. προικοχάρτια στά «Σιφνιακά» τόμ. Α' / 1991, σελ. 80-109 καί τόμ. Β' / 1992, σελ. 103-121, ὅπως καί τίς διαθήκες, σελ. 121 ἐπόμε.

19. Ἀντ. Μαυρογένη, ὁ.π.π., σελ. 95.

20. Στό δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ ὁφικίου τοῦ οἰκονόμου στόν Γεώργιο Γοζαδῖνο, πρῶν σακελλάριο (7-2-1733), ἀναγράφεται στά «διατεταγμένα δικαιώματά του» καί ἡ Παναγία εἰς τήν Κυτριάνην· σημειώνεται δέ «καί μάλιστα ὅ,τι μελίσσια εὐρεθοῦν εἰς τό νησί τῆς Κυτριάνης, νά εἶναι τά ἡμισυ τῆς Παναγίας καί τά μισά τοῦ εὐρεθέντος» (Συλλογή Ε. Βάου, «Ἐκκλησιαστικά Δικαιώματα»).

Είχόνες ἁρμονίας καί ἀπλότητας.

ἐπαγγελματίας «μεταξουργός»²¹. Τό μαλλί, μέ σημαντική θέση στήν κατασκευή ὑφασμάτων καί ἄλλων χρηστικῶν εἰδῶν, δέν γνωρίζουμε ἄν κάλυπτε τίς ἐπιχώριες ἀνάγκες, ἐλλεῖπει ἀριθμητικῶν στοιχείων γιά τά ἐκτρεφόμενα «λιανικά» ζῶα, ὅπως δέν ἔχουμε ὑπόψη στοιχεῖα γιά τόν θαλάσσιο πλοῦτο, δηλ. τό ἀλάτι καί τά φάρια. Τοῦτο βέβαια δέν ἐμποδίζει νά θεωρήσουμε ὅτι ὁ κλάδος τῆς ἀλιείας δέν ὑπολείπονταν σέ δραστηριότητα, ἀφοῦ τά φάρια ἀποτελοῦσαν ἀνέκαθεν προϊόν διατροφῆς τοῦ λαοῦ, ἰδιαίτερα σ' ἕναν τόπο περιβρεχόμενον ἀπό τή θάλασσα, ὅπως ἡ Σίφνος. Πάντως στήν ἀπογραφή ἔτους 1828 (στήν ὁποία, ἀτυχῶς, σέ μέγαν ἀριθμό ἀπογραφέντων κατοίκων παραλείφθηκε ἡ ἀναγραφή τοῦ ἐπαγγέλματός τους) καταγράφηκαν τέσσερις ἐπαγγελματίες ἀλιεῖς²².

Στή διαθήκη τοῦ Πέτρου Ρόζα (1662) καταγράφεται ὑποχρέωσή του πρὸς τόν Ἑβραῖο «πραγματευτή μουσοῦν Σαμπολή» 160 ρεαλιῶν πού ἔπρεπε νά ἐξοφληθεῖ ὅταν αὐτός ξεκαθάριζε προηγουμένως δική του ὑποχρέωση ζημίας «σέ σαρδέλες, κόφες καί γυαλικά»²³. Πρόκειται, προφανῶς, γιά παστά φάρια, ἄγνωστο ὅμως ἂν αὐτά ἦταν ἐξαγωγῆς, ἢ εἰσαγωγῆς τους στή Σίφνο. Γιά τό ἀναγκαῖο προϊόν συντήρησης προϊόντων διατροφῆς, τό ἀλάτι, δέν ὑπάρχουν μαρτυρίες, οὔτε γιά ὑπαρξή καί ἐκμετάλλευση ἀλυκῶν. Ἀλάτι σέ μεγάλες ποσότητες διέθετε ἡ γειτονική Μήλος.

Βιοτεχνία, Ἐπαγγέλματα

Παράλληλα μέ τή Γεωργία - Κτηνοτροφία, οἱ Σίφνιοι ἀνέπτυξαν καί μιάν ἀξιόλογη Βιοτεχνία δύο, κυρίως κλάδων, τῆς Ὑφαντουργίας καί τῆς Κεραμικῆς. Πέραν δ' αὐτῶν, ἐπιδόθηκαν καί στήν ἀσκήση πολλῶν ἐπαγγελμάτων πού συνεπικούρησαν τίς κύριες ἐνασχολήσεις τῆς Παραγωγῆς.

Ὑφαντουργία

Ἡ Ὑφαντουργία ἀναπτύχθηκε σέ «ἀργαστήρια», δηλαδή μικρές μονάδες πού ἀπασχολοῦσαν ἀριθμό ἐργατῶν καί σέ ἀτομικές - οἰκογενειακές ἐπιχειρήσεις. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τοῦ κλάδου ὀφείλεται στόν Κρητικό ἀφέντη Ἀντωνάκη Στάη, ὁ ὁποῖος εἶχε, ὅπως καί ἄλλοι, τά «ἀργαστήρια» του στήν περιοχή τοῦ Ἀρτεμῶνα. Σέ πωλητήριο ἔγγραφο τοῦ 1713, μέ τό ὁποῖο «ἡ κερά Φλωρέζα, γυνή τοῦ ποτέ μάστρο Φραζέσκου

21. ΓΑΚ/Γέν. Γραμματεία, φάκ. 195.

22. "Ο.π.π.

23. Κ.Δ. Μέρτζιου, Μία διαθήκη κ.λπ.

Ἰωάννη Κατζόν, πουλεῖ καί παραδίδει... τὰ ἀργαστήρια ὁπούχει ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της» στὸν ὄμορο «μάστρο Ζαννῇ Ἰωάννη Γεώργη Τουλῇ, σύμπλιος (= ὄμορος) μάστρο Λευτέρης καί Ἰωάννης Φρουδᾶς»²⁴, φαίνεται καθαρά ἡ ὑπαρξὴ στὴν ἴδια περιοχὴ συνεχόμενων ἀργαστηριῶν.

Ὁ «μηχανικός ἐξοπλισμός» τῶν ἀργαστηριῶν ἦταν οἱ ἀργαλιοὶ ἢ «κρεβαταριές» πού δούλευαν κυρίως γυναῖκες. Στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1828 (ἐλλειπὴ στὴν καταγραφὴ τῶν ἐπαγγελεμάτων) σημειώνονται ὡς ἱστουργοὶ 39 γυναῖκες καί ἓνας μόνον ἄνδρας σέ ὅλα τὰ χωριά τοῦ νησιού²⁵, γεγονός πού φανερώνει ὅτι ἡ ὑφαντικὴ ἦταν, βασικά, γυναικεῖο ἐπάγγελμα ἢ ἀπασχόληση. Κατὰ τὴν προίχιση μάλιστα κοριτσιῶν, οἱ γονεῖς δέν παρέλειπαν, μεταξύ ἄλλων ἀντικειμένων, νὰ τὰ ἐφοδιάζουν καί μέ «τὴν κρεβαταριά τους καί ὅ, τι ἄλλο χρειάζεται μιά νοικοκυρά», δηλ. σάν ἀπαραίτητο ἐξάρτημα τοῦ νοικοκυριοῦ τους. Μεγάλῃ συμμετοχῇ στὴν παραγωγὴ ὑφαντῶν εἶχαν καί οἱ 100 περίπου μοναχές τῶν δύο γυναικειῶν μοναστηριῶν τοῦ νησιοῦ πού, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀποζοῦσαν μέ τὰ ἐργόχειρά τους. Δέν ἀποκλείεται μάλιστα ἀργαλειός ἢ ἀργαλιοὶ νὰ λειτουργοῦσαν καί στό ἀνδρικό μοναστήρι τῆς Βρύσης, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τό γεγονός ὅτι ὁ Λεονάρδος Καΐρης, γιὸς τῆς Μοσχοῦς, ὑποχρέωσε τοὺς μοναχοὺς του, ἔναντι κτημάτων πού τοὺς πρόσφερε ἡ μητέρα του, κειμένων στὸν Πλατὺ Γιαλό, «νὰ δίδουν ἢ νὰ στέλνουν (στὴν Ἄνδρο, ὅπου κατοικοῦσαν) πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μητέρα ἓνα ταβλομάντηλο καί δώδεκα πετζέτες σωστές καί ὁμορφες, ἕως ἐπὶ ζωῆς της»²⁶,

Λειτουργοῦσαν δηλαδή στό νησί «κρεβαταριές» σέ μεγάλον ἀριθμὸ πού κάλυπταν οἰκογενειακές-ἐπιχώριες ἀνάγκες καί ἱκανοποιοῦσαν τὴ ζήτησιν τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου, πού φαίνεται πὼς ἦταν μόνιμη καί συνεχῆς. Οἱ πρῶτες ὕλες βέβαια σέ βαμβάκι, μαλλί, λινάρι, δέν καλύπτονταν ἀπὸ τὴν ἐγχώρια παραγωγὴ, γι' αὐτὸ καί εἰσάγονταν ἀπὸ ἄλλους τόπους σέ ἱκανὲς ποσότητες, χωρὶς νὰ εἴμαστε σέ θέσιν νὰ προσδιορίσουμε ἐλλείπει στοιχείων. Πολύ μεταγενέστερη πληροφορία, ἔτους 1828, ἡ ὁποία ὅμως ἀναφέρεται στοὺς προεπαναστατικούς χρόνους, κάνει λόγο γιὰ ἐπιχώρια παραγωγὴ 70 κονταριῶν βαμβακιοῦ (πού ξοδεύονταν γιὰ τίς ἀνάγκες τῶν κατοίκων), γιὰ εἰσαγωγές «300 κονταριῶν βαμβακιοῦ δι' ἐνδύματα» ἀξίας 15.000 γροσίων, καί κέρδη τοῦ ἐμπορίου 80.000 γροσίων «ἀπὸ βαμβάκι τεχνουργούμενων εἰς πανία, πετζέταις κ.λπ.»²⁷.

Πολυποίκιλα τὰ προϊόντα τῆς Ὑφαντουργίας, τόσο «παμπακαιρίτικα» (= βαμβακερά), ὅσο καί μάλλινα, ἀλλὰ καί μεταξωτά. Τὰ τελευταῖα

24. Συλλογὴ Ε. Βάου, «Πωλητήρια».

25. ΓΑΚ, ὅ.π.π.

26. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή*, σελ. 64.

27. Ἀντ. Μαυρογένη, ὅ.π.π., σελ. 95-98.

Ἡ γυναικεῖα φορεσιά τῆς Σίφνου.

σέ μικρές ποσότητες, προοριζόμενα γιά τή γυναικεία ένδυση. Τά βαμβακερά, «ἀπολυτά» (= λεπτά ύφάσματα) καί «δίμιτα», είχαν ἀποκτήσει μεγάλη φήμη καί, μέ τήν πάροδο τῶν χρόνων, καθιερώθηκαν ὡς «πανιά τῆς Σίφνου». Ἰκανοποιοῦσαν πολλές ἀνάγκες σέ ένδυμασίες καί στήν οἰκιακή καί ἐργασιακή χρήση.

«Ροῦχα τῆς Φόρεσης» καί ἄλλων χρήσεων.

α) Γυναικείας.

«Κορμιά» (= Φορέματα), «καρχαλία» (= πουκάμισα) καθημερινῆς χρήσης ἀλλά καί «Μπουκασένια» (= μέ κεντήματα), «στομαχικές» (= κοντά καλύμματα στήθους), «σοχάρδια» (= γιλέκα), «γουρδιά» (= ἐπανωφόρια), διάφορα μαντήλια, ὅπως «φαχιόλια» (= ἐλαφρά καλύμματα κεφαλῆς), «κεφαλοσιές» (= διακοσμημένα μαντήλια κεφαλῆς), «Χρυσόμπολες» (ὅμοια μεταξωτά), ποδιές, «κάρτζες ἢ κάρτσες» (= κάλτσες), «μέστια» (= καλύμματα ποδιῶν γυναικῶν ἐπάνω ἀπό τίς κάλτσες), κ.ἄ. ἀπαραίτητα τῆς γυναικείας ένδυσης.

β) Ἀνδρική, ἢ «βραχοσιᾶς».

«Βραχοσιᾶ» λέγονταν τό σύνολο τῆς ἀνδρικής περιβολῆς καί περιλάμβανε τήν «φουφούλα» (τή γνωστή βράκα), τή ζώνη ἢ ζωνάρι, «βραχοκάρκαλο» (= πουκάμισο) καί «τζιπούνι» (= γιλέκο).

γ) Οἰκιακοῦ διακόσμου καί χρήσης.

Σεντόνια, «μαξελάρια», «ἀναβόλια» (= θῆκες μαξιλαριῶν), «μαναῖστες» (= κορδόνια μαξιλαριῶν), κουρτίνες, «γεροκούρτουνα» ἢ «γυροκούρτουνα», «κρεββατόγυροι» ἢ «πάντες» ἢ «διάνες» (= λεπτά ύφάσματα, λινά ἢ βαμβακερά, στούς γύρους κρεββατιῶν), «ἀνάπλια» (= χονδρά μάλλινα σκεπάσματα), «μακάτια» (= ἐπιστρώματα κρεββατιῶν καί καθισμάτων), «στραποῦντες» (= μάλλινα σκεπάσματα), «κετσέδες» (= μάλλινα καλύμματα πατωμάτων, σεντουκιῶν), «ταβλομάντηλα» (= τραπεζομάντηλα), «πετζέτες», φωμόπανα κ.ἄ.

δ) Ἑργασιακῆς Χρήσης.

Σάκκοι, σακκούλια, δισάκια ἢ «ντουρβάδες», «ἀπαντοχάρια» (= μεγάλοι σάκκοι γιά πολλά πράγματα), σαμαροσκεπάσματα κ.λπ.

Ἡ Ὑφαντουργία, ἐκτός ἀπό τίς «ίστουργούς» (= ύφάντρες), ἀπασχολοῦσε καί ἄλλες συναφεῖς εἰδικότητες ἐργαζομένων, ὅπως τούς ἐπεξεργαστές τῶν «βαβουλιῶν» (δηλ. τό ἀνεπεξέργαστο, μετά τή συλλογή, βαμβάκι) καί τούς «κναφεῖς» ἢ «γναφεῖς» (πού λεύκαιναν τά μάλλινα ύφάσματα). Ἐκκοκιστικά ἐργαλεῖα τοῦ βαμβακιοῦ ἦταν τά λεγόμενα «μάγγανα», μερικά τῶν ὁποίων διασώζονται μέχρι σήμερα. Ἄλλος σχετικός κλάδος ἐργαζομένων, οἱ «μπογιατζῆδες», ἔβαφαν νήματα καί ύφάσματα

σέ βασικούς χρωματισμούς μέ είσαγόμενα ύλικά, ὅπως τό λουλάκι, ὁ κόκκος, τό κιννάβαρι, ἀλλά καί μέ διάφορα αὐτοφυῆ φυτά μέ χρωστικές ιδιότητες. Στίς βαφές ἐπιδίδονταν καί οἱ νοικοκυρές, ὑπῆρχε ὅμως καί συγκρότημα βαφείων στή συνοικία τῆς Πατσάνας, ἀλλά καί σέ ἄλλα χωριά.

Κεραμική

Ἡ κεραμική, ἀρχαία Τέχνη τῶν Σιφνίων, ἀπασχολοῦσε, ἐπίσης, μέγάλον ἀριθμό ἐργαζομένων, ἀπό τεχνῖτες μέχρι ξυλοκόπους, σκάπτες καί ἀγωγιάτες. Ὁ πηλός, ἐξαιρετικῆς ποιότητος πρώτη ὕλη τοῦ νησιοῦ, μετατρέπονταν στά χέρια τῶν τεχνιτῶν σέ ποικιλώνυμα εἶδη καί προϊόντα πού ἱκανοποιοῦσαν ἀνάγκες τῶν νοικοκυριῶν, ἀλλά καί τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Σέ προικοσύμφωνα καί διαθήκες ἀναγράφονται πολλά ἀπ' αὐτά, ὅπως πιάτα, πιατέλες, τσουκάλια, λεκάνες, «γαστρόκουπες» (= ποτήρια καί κανάτες γιά νερό ἢ κρασί), «ἀπλάδενες» (= μεγάλα πιάτα), λυχνάρια, κηροπήγια κ.ἄ. Ἐπίσης διάφορα δοχεῖα, μικρά ἢ μεγάλα, γιά ὑγρά προϊόντα (νερό, κρασί, λάδι) καί καρπούς, ὅπως «κουρκουινές», «μπρουινές», «μπούτινα» (= μεγάλα δοχεῖα νεροῦ), «κουρούπια», «μπιρμπινίτζες», «τζάρες» (μεγάλα δοχεῖα λαδιοῦ), «βερούδια» (γιά τή μεταφορά γάλακτος), ἄρμεοί, κυφέλες μελισσῶν κ.ἄ. Τά κουρούπια χρησίμευαν γιά τή συντήρηση λαδιοῦ, ἐλιῶν, ξηρῶν καρπῶν καί, κυρίως, κρασιοῦ. Περίεργο εἶναι ὅτι ἀναφέρονται καί «τζάρες Κρητικιές», δηλ. είσαγωγῆς ἀπό τήν Κρήτη.

Ψαθοπλεκτική - σκιαδοποιΐα

Ἀξιόλογος ὁ κλάδος, συμμετεῖχε στήν οἰκονομία τοῦ νησιοῦ ἱκανοποιώντας τίς τοπικές ἀνάγκες καί τό ἐξαγωγικό ἐμπόριο. Προϊόντα του τά «στιάδια» (= καπέλα) μέ σημαντικές ἐξαγωγές, καλάθια, κόφες, πανέ-ρια, βεργοπάνερα, τυροβόλια κ.λπ. Κατά τοῦς προεπαναστατικούς χρό-νους ἐξάγονταν ἐτησίως στιάδια ἀξίας 5000 γροσίων.

Λοιπά ἐπαγγέλματα

Οἱ Σίφνιοι εἰδικεύτηκαν καί σέ διάφορα ἐπαγγέλματα, τά ὅποια ὑπηρέτησαν μέ ὑποδειγματική ἀξιοσύνη. Σέ κάποιο ἀπ' αὐτά ἔγιναν ὀνομαστοί καί περιζήτητοι, ὅπως τοῦ οἰκοδόμου καί εἰδικότερα, τοῦ οἰκοδόμου ἐκκλησιῶν. Οἱ «τέκτονες» (= μηχανικοί τῆς ἐποχῆς) ἔθεσαν βάσεις καί καθιέρωσαν τή σπουδαία ἀρχιτεκτονική τοῦ νησιοῦ. Στόν τομέα αὐτόν

συνέδραμαν καί ἄλλα ἐπαγγέλματα, ὅπως τοῦ «σκάπτη», «πετροκόπου», ξυλουργοῦ. Ἀναφέρονται ἐπίσης «ναυπηγοί», χωρίς νά γνωρίζουμε πού εἶχαν στήσει τούς ταρσανάδες τους καί ἄν «ἔχτιζαν» ἐξ ἀρχῆς σκάφη ἢ ἦταν μόνο συντηρητές πλοίων. (Τό 1828 κατεγράφησαν πέντε ναυπηγοί)²⁸. Σημαντικό καί τό ἐπάγγελμα τοῦ μυλωνά μέ πολλούς ἀνεμόμυλους σέ διάφορα κατάλληλα σημεῖα τοῦ νησιοῦ (15 μυλωνάδες τό 1828)²⁹. Ἐλαιοτριβεῖα ἢ «κάργες» εἶχαν σέ λειτουργία ἀκόμη καί τά μοναστήρια τῶν Φυρογείων καί τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου³⁰. Στούς «σχυτοτόμους» ἀνῆκαν οἱ κατεργαστές δερμάτων, οἱ ὑποδηματοποιοί καί μπαλωματῆδες. Ράφτες ἦταν εἰδικευμένοι στή ραφή τῶν «βρασκοσκιῶν» (δηλ. τό συνόλου τῆς ἀνδρικής περιβολῆς) φουφούλα, βρασκοχάρκαλο: πουκάμισο, τζιπούνι, ζώνη), ἀλλά καί γουναράδες (ἄγνωστο ἂν ἦταν εἰσαγωγεῖς γουναρικῶν ἢ συντηρητές - ραφεῖς). Σιδηρουργοί ἢ χαλκεῖς, βουτζάδες (βαρελοποιοί), καπνοκόπτες, χρυσοχόοι, τουφεξῆδες, ἄρτοποιοί καί φουρνάρηδες, μάγειροι, καφετζῆδες, μεταπράτες κ.λπ.

Ἡ μεταλλευτική ἀδράνεια...

... καί κάποια ἀρχαῖα ἀγάλματα

Ὁ Λογοθέτης καί οἱ λοιποί οἰκονομικοί καί πολιτικοί παράγοντες τοῦ τόπου, ἐνῶ γνώριζαν ὅτι ὑπῆρχαν δυνατότητες ἐκμετάλλευσης τῶν μεταλλείων του, δέν ἔδειξαν ἐνδιαφέρον πρὸς τοῦτο, ἐπειδὴ πίστευαν ὅτι τό Κράτος, σέ περίπτωση λειτουργίας τους, θά μετέτρεπε τούς κατοίκους σέ μεταλλωρύχους, θά ἀξίωνε φορολογίες μεγαλύτερες καί θά ἐπισωρεύονταν μέγαρα δεινά. Ὁ Ἱησουῖτης ἱεραπόστολος πρέ Marco Lima, πού πέρασε ἀπό τή Σίφνο τό 1632, ἔγραψε στό Βατικανό, μεταξύ ἄλλων:

«Υπάρχουν στή Σίφνο ὀρυχεῖα ἀργύρου, ἀλλά οἱ κάτοικοι γιά νά μὴν καταπιέζονται καί φορολογοῦνται, τό ἀποσιωποῦν καί ὅποιος γίνεται ἐδῶ Κυβερνήτης δέν δείχνει ἐνδιαφέρον. Πιο γνωστά εἶναι τά μεταλλεῖα μολύβδου, τόσο πού τά παιδιὰ παίζουντας, διηγοῦνται κάθε τόσο πὼς ἔνε- κάλυψαν χονδρά τεμάχια»³¹.

Ἄλλος Ἱησουῖτης μοναχός, ὁ Robert Saulger, ὁπαδός τῆς ἀνασύστασης τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου, θέλοντας νά παρακινήσει τή γαλλική κυβέρνη- ση πρὸς τοῦτο, μεταξύ πολλῶν ἄλλων ἐπιχειρημάτων πού περιέλαβε

28. ΓΑΚ, ὅ.π.π.

29. ΓΑΚ, ὅ.π.π.

30. «Σιφνιακά», τόμ. Β'/1992, σελ. 71. καί ΓΑΚ / Μοναστηριακά, Φάκ. 584 Ἁγίου Ἀρτεμίου.

31. «Σιφνιακά», τόμ. Δ'/1994, σελ. 37.

στήν ἔκθεσή του, ἀνέγραφε ὅτι στή Μῆλο καί τή Σίφνο ὑπῆρχαν ὀρυχεῖα ἀργύρου καί σμαραγδιῶν, ἄξια ἐκμετάλλευσης³².

Ὁ Tournefort ἀναφέρει ὅτι περί τό 1650 ἐπῆγαν στή Σίφνο μερικοί Ἑβραῖοι, μέ ἔγκριση τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, νά ἐρευνήσουν ἂν τά μεταλλεῖα ἦταν ἀξιοποιήσιμα. Οἱ κάτοικοι ὅμως δωροδόκησαν τόν καπετάνιο τῆς γαλιότας τους, πού τήν βούλιαξε μαζί μέ τούς Ἑβραίους καί τά δείγματα μεταλλευμάτων πού εἶχαν πάρει γιά ἐξέταση, ἐνῶ διασώθηκε, μόνο αὐτός, μέ μία βάρκα. Ἄλλοι Ἑβραῖοι ἐπῆγαν ἀργότερα γιά τόν ἴδιο σκοπό, ἀλλά κι' αὐτοί εἶχαν τήν ἴδια τύχη. Οἱ Σίφνιοι πλήρωσαν ἕναν κουρσάρο ἀπό τήν Προβηγκία, πού βρίσκονταν στή Μῆλο, ὁ ὁποῖος κανονιοβόλησε τό πλοῖο πού βρίσκονταν οἱ Ἑβραῖοι, μέ Τούρκους συνοδούς πού εἶχαν φέρεи μαζί τους, καί τούς κατεβύθισε³³.

Τά γεγονότα αὐτά πρέπει νά συνέβησαν περί τό 1639/1640, γιατί σέ ἐπιστολή τῆς 16 Ἰουνίου 1640 τοῦ Βασιλῆ Λογοθέτη πρὸς ὑψηλόβαθμο Δυτικόν, τόν ὁποῖο ἀποκαλεῖ «Μεγαλειότατε καί Ὑψηλότατε καί πολυχρονεμένη ἀφέντη», ἐπιχειρεῖται ἀπόσειση τῶν εὐθυνῶν μέ διάφορα ἐπιχειρήματα. Σύμφωνα μ' αὐτά ὁ ἐπικεφαλῆς Ἑβραῖος τῆς ἀποστολῆς τῶν «ἐμπειρογνομόνων» πού ἐπισκέφτηκαν τή Σίφνο γιά ἐξέταση τῶν μεταλλείων, ἀφοῦ δέν μπόρεσε νά φέρεи σέ πέρας τό ἔργο του, ἄγνωστο γιά ποιούς λόγους (πιθανόν ἀπό ἐμπόδια πού τοῦ παρενεβλήθησαν ἀπό τούς κατοίκους), ἀναγκάστηκε νά φύγει. «Τώρα», συνεχίζει ὁ Λογοθέτης, «ὁ ἀναθεματισμένος ὁ Ἑβραῖος» ξαναγύρισε μέ «δύο Τούρκους εἰς τό νησί μας, ἕνα μπισταντζῆ καί ἕναν γραμματικό», γιά νά ἐκβιάσει τά πράγματα καί προχωρήσει στό ἔργο του, ἀλλά καί πάλι ἀπέτυχαν, «οἱ ὁποῖοι θεωρώντας πῶς δέν ἐπῆγε ἡ δουλειά τους ἐμπρός», ἀπεφάσισαν νά φύγουν. «Ἐμεῖς δέν ἐθέλαμε νά τῶς δώσωμε βάρκα» νά φύγουν, «φοβώντας τόν Ἑβραῖο νά μᾶς ἐβγάλη καμία ἀβανία». Τότε «ἤρτε μία φηγιάδα ζακυθηνεῖκη καί παίρνοντάς τοις νά τοῖς πάρη ἐκεῖ εἰς τήν Τῆνο διά νά βροῦν πασάζο (= τρόπο μεταφορᾶς τους) διά τήν Χίο», ζητήσαμε, ἔγραψε ὁ Λογοθέτης, ἀπό τόν καπετάνιο νά μήν τούς πάρει γιατί ὑπῆρχε κίνδυνος στή θάλασσα ἀπό κουρσάρους· ἤθελαν δηλαδή οἱ Σίφνιοι νά τούς προστατέψουν! «Καί ἐκεῖνος εἶπε ὅτι ἐγώ δέν φοβοῦμαι (ἀκόμη) καί ἂν εἶναι καί πέντε φελουδιαίς» (= κουρσάρικα πλοῖα) καί τούς ἐπῆρε. «Καί πηγαινάμενος εἰς τήν Τῆνο, εὗρηκε εἰς τό Ὀβριόχαστρο δύο φελουδιαίς, ἡ μία καπετάν Σταματέλος καί ἡ ἄλλη καπετάν Ἀσπαροφιόρε, μαλτέζικες» πού τούς σκλάβωσαν. Λίγες ἡμέρες μετά τούς

32. B.J. Slot, Ὁ ἱεραπόστολος Robert Saulger (1637-1709), ἱστοριογράφος τῆς Φραγκοκρατίας τῶν Κυκλάδων, περιοδ. «Μνημοσύνη», τόμος ΣΤ', ἐν Ἀθήναις, 1976-1977, σελ. 128.

33. Tournefort, ὁ.π.π.

μετέφεραν στη Σίφνο, όπου «έσηκώθη ο Έβραϊός και είπε ότι νά λέση (= γέ-6-12) (λένε) ότι έμεϊς τοίς εύγάλαμε καί πήγαν νά σκλαβωθήκασι». Ακολούθως «άφέντη, έλάχασι κάποιον Τουρκον Σουβρασαριώτες καί πήραν τις καί πήγαν εις τόν καδῆ καί έμαρτυρήσασι» τελικά πώς οί ἴδιοι άπεφάσισαν νά φύγουν μέ τό ζακυνθηνεϊκό πλοίο. Τέλος πάντων κατέληξαν στη Χίο, όπου έπίσης όμολόγησαν ενώπιον «του μουλά (= τουρκος δικαστικός)... ότι έτζι είναι ή αλήθεια... άφέντη μου πολλά έπάσχησα μέ τόν άφέντη τό Γιακουμέ-το νά μπορούμε νά τή δυσκολήσουμε (= δυσκολέφουμε) τούτη τή δουλειά καί ή άφεντιά σου κατέχεις πώς οί Τουρκον είναι εισέ ταυτα τά πράγματα ένας τόν άλλο νά βοηθά...»³⁴.

Από τήν καχοδιατυπωμένη αυτή έπιστολή του Λογοθέτη, πού τήν έστειλε μέ έμπιστο πρόσωπο στον παραλήπτη (πιθανόν τόν βάιλο της Βενετίας στην Κων/πολη), άν καί δέν προκύπτει έπιβεβαίωση των ιστορηθέντων από τόν Tournefort τό 1700, συνάγεται ότι οί Σίφνιοι αγωνίστηκαν νά άποτρέφουν τήν έκμετάλλευση των μεταλλείων καί τό έ έτυχαν μέ τή μεσολάβηση Δυτικού διπλωμάτη. Στην ἴδια έπιστολή προς αυτόν, ο Λογοθέτης πρόσθεσε άλλη μία μαρτυρία για τήν υπόθεση των αρχαίων αγαλμάτων, για τά όποια έχουμε ξαναγράψει σε άλλες έργασίες³⁵. Ύπενθυμίζουμε ότι πρό του έτους 1639 είχε υποσχεθεϊ, στον άνωτέρω, προφανώς, παραλήπτη της έπιστολής του, αριθμό αγαλμάτων, τά όποια θά έστελνε στη Βενετία, αλλά μέ διάφορες προφάσεις, καθυστεροϋσε τήν άποστολή τους. Του είχε γράψει μάλιστα ότι τά είχε συσχευασμένα καταλλήλως, άλλ' έπειδή «είναι πράγματα άξιοζήλευτα καί δέν τά έμπιστεύομαι στα χέρια άλλου προσώπου, θά σās τά φέρω ο ίδιος όταν μέ τή βοήθεια του Κυρίου έλθω στη Βενετία»³⁵.

Στή νέα λοιπόν έπιστολή του για τό ζήτημα των μεταλλείων κατέληξε: «ούχί έτερο καί ο Θεός νά πολυχρονῇ τήν άφεντιά σας καί νά σās έχωμε πάντα θάρρος' άφέντη ο άναθεματισμένος ο Έβραϊός είναι άφορμή καί δέν έπῆγα εις τή Βενετίαν καί οί στάτουες (ιταλ. statua= άγαλμα) στέκονται διά τήν άφεντιάν σας καί είναι πολλά έμορφες»³⁶.

Τί απέγιναν αυτά τά άγάλαματα, δέν μπορέσαμε νά εξακριβώσουμε από άλλες μαρτυρίες. Δέν αποκλείεται νά στόλισαν κάποιο παλάτι της Βενετίας. Μέχρι τόν Ιούνιο του 1640, πάντως, παρέμεναν στη Σίφνο, έπειδή ο Λογοθέτης, έξ αίτίας του ζητήματος των μεταλλείων έμποδίστηκε νά ταξιδέψει στη Βενετία, όπως είχε πρόθεση.

34. Μικρή Συλλογή αντιγράφων έγγραφων από άγνωστο Άρχείο της Βενετίας στα χέρια της δεσπ. Μαργαρίτας Ίω. Βασταρδή.

35. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ιστορία της Σίφνου*, Αθήναι 1990, σελ. 57. Του Ίδίου, Βασίλειος Λογοθέτης, «Σιφνιακά», τόμ. ΣΤ'/1998, σελ. 33, ύποσ. 1.

36. Βλ. ύποσ. 34.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

Τό Ἐμπόριο τῆς Σίφνου κατά τήν ιστορουμένη περίοδο, ἐξαιρετικά ἀνεπτυγμένο, εἰκονογραφεῖται, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, στίς διαθήκες τῶν δύο, στενά συνεργαζομένων, μεγαλεμπόρων τοῦ νησιοῦ, τοῦ Πέτρου Ρόζα, γραμμένη τό ἔτος 1662¹, καί τοῦ Μιχελέττου Κοντόσταυλου, τό ἔτος 1664². Κατά τά διαλαμβανόμενα σ' αὐτήν τοῦ Πέτρου Ρόζα, κυρίως, τοῦτο ἐμφανίζεται διαχυκλαδικό καί ὄχι μόνον, ἀφοῦ ἐκτείνονταν καί σέ ἄλλες περιοχές τοῦ κράτους, τήν Κρήτη καί αὐτήν τήν Ἰταλία. Οἱ δύο αὐτοί μεγαλέμποροι, ἀκολουθώντας τίς πρακτικές τοῦ Βασίλη Λογοθέτη, μέ τά μεγάλα χρηματικά κεφάλαια πού διέθεταν καί ἓνα ἀνεπτυγμένο, σέ ὅλα σχεδόν τά νησιά, δίκτυο συνεργατῶν καί ἀντιπροσώπων, συγκεντρώναν τά μεγάλης ζήτησης προϊόντα τους (σιτάρι, κριθάρι, βελανίδια, μέταξι, κρασί, λάδι κ.λπ.), τά ὅποια καί ἐκμεταλλεύονταν καταλλήλως. Διέθεταν (ἀγνώστου ἀριθμοῦ) πλοῖα ἢ συνεργάζονταν μέ ἄλλους πλοιοκτῆτες - στενοῦς συνεργάτες, ὥστε νά ἐλέγχουν καί τίς μεταφορές, ἐξαγόραζαν τίς κρατικές φορολογίες τῶν κοινοτήτων τῶν νησιῶν μέ τήν ὑποχρέωση παράδοσης σ' αὐτούς τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς τους, χορηγοῦσαν ἔντοκα δάνεια σέ Κοινότητες, ἐπισκοπές καί ἰδιῶτες, ἔχοντας ἔτσι λόγο καί στά πολιτικά - διοικητικά ζητήματά τους, διέθεταν μεγάλες ἀκίνητες περιουσίες στή Σίφνο καί ἄλλα νησιά, ἀκόμη καί στή Σμύρνη, πού περιέρχονταν σ' αὐτούς, συνήθως, ἀπό μή ἐξοφλήσεις χορηγηθέντων δανείων κ.λπ. Στή Βενετία τούς πρακτόρευε ὁ μικρότερος ἀδελφός τοῦ Κοντόσταυλου Νικολός, ἐγκατεστημένος ἐκεῖ ἀπό τοῦ ἔτους 1645.

Οἱ ἔχτε ἀμένες αὐτές δραστηριότητές τους, πού προκαλοῦν τόν θαυμασμό, εἶχαν ἄμεση ἐπίπτωση στήν Οἰκονομία τῆς Σίφνου, πού συνέχισε ἔτσι νά εἶναι τό οἰκονομικό κέντρο τῶν Κυκλάδων. Αὐτές τίς δραστηριότητες θά

1. Κων. Δ. Μέρτζιου, *Μία διαθήκη...*

2. Ἐμμ. Ἰ. Καρπάθιου, *Ἡ Λατινική Προπαγάνδα καί οἱ Κυκλάδες κατά τόν ΙΗ' αἰῶνα*, ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 22-24, ὅπου ἑλληνική μετάφρασή της ἀπό ἀντίγραφο τῆς 4-7-1667. Τό ἰταλικό κείμενο βλ. στοῦ Συμεωνίδη, *Ἀνδριακά Ἱστορικά Ἐγγράφα* σελ. 31-33.

περιγράφουμε κατωτέρω στηριζόμενοι, βασικά, στη διαθήκη του Πέτρου Ρόζα, αλλά και σ' εκείνην του Μιχ. Κοντόσταυλου (χωρίς συνεχείς παραπομπές σ' αυτές μέ υποσημειώσεις). Σημειώνουμε ότι στην πρώτη γίνονται λεπτομερείς αναφορές σέ οικονομικά στοιχεία, ενώ στη δεύτερη ό διαθέτης τά περιέλαβε σέ ιδιαίτερους πίνακες, πού έπισυνάφθηκαν στό κύριο σῶμα της, αλλά δέν διασώθηκαν ή δέν άνευρε ακόμη ή ιστορική έρευνα.

Α'. Εἴδη τοῦ Ἐμπορίου κατονομαζόμενα

Πολυποίκιλα τά εἴδη πού έμπορεύονταν οἱ δύο μεγάλέμποροι, τόσον άτομικά, όσο και συνεταιρικά, μπορούμε δέ νά ποῦμε ότι έμπορεύονταν τά πάντα.

- Σιτάρι, κριθάρι, βελανίδια

Ἡ Κοινότητα Κέας χρεωστοῦσε «ἀκόμη 4.200 καντάρια βελανίδι, φιλό και χοντρό, και περί τίς 3000 ἀξάγια κριθάρι και ὅ,τι ἄλλο χρεωστᾶ». Τά κεφάλαια γιά τή συγκέντρωση τῶν προϊόντων αὐτῶν ἐξ ἡμισείας μέ τόν Μιχ. Κοντόσταυλο. Γιά τή συγκέντρωση τῆς νέας ἐσοδείας βελανιδιοῦ τῆς Κέας, ὁ Ρόζας εἶχε ὑποσχεθεῖ 1.000 ρεάλια στόν Βενετό ναύαρχο γιά νά ὑποχρεώσει πρὸς τοῦτο τούς Ἰζιῶτες. Τό κοινό τῆς Σικίνου εἶχε ὑποχρέωση νά τοῦ παραδώσει 160 πιθάρια σιτάρι, ὅπως και τῆς Πάρου, ποσότητα ἀξίας 150 τζεκινιῶν. Μέ τό πλοῖο «*San Pietro*» εἶχαν ἀποσταλεῖ στή Βενετία φορτία σφουγγαριῶν και βελανιδιοῦ ἀξίας 1500 ρεαλιῶν και μέ τό πλοῖο «*Santo Spirito*» ὅμοια φορτία ἀξίας 1700 ρεαλιῶν.

- Μετάξι, Μαλλί

Ἀνεξόφλητο ὑπόλοιπο 122,15 δουκάτων γιά τήν ἀξία μεταξιοῦ (114 λίτρες) παραγωγῆς Ἀνδρου, Τήνου, Κέας και φορτίου μαλλιῶν πού ἀπεστάλησαν στή Βενετία μέ τό πλοῖο «*San Theodoro*», ὑποχρέωση τοῦ ἐμπορίου Σίφνου Γεωργίου Νταπόλλα. Ἐκρεμῆς λογαριασμός φορτίων μεταξιοῦ, βελανιδιοῦ και δίχταμου, πού ἀπεστάλησαν, μέσω Σμύρνης, στή Βενετία μέ τό πλοῖο «*Stella D' oro*». Ἡ φόρτωση διά τοῦ Μιχ. Κοντόσταυλου.

- Καφές, κρασί

Ἀπαίτηση ἀπό τήν Πάρο τῆς ἀξίας 1 ἢ 1^{1/2} κανταριοῦ καφέ. Στή Σίφνο εἶχε «περισόν καφέ» πού «ἐμαρχάρισε» (= ἔβαλε ἐμπορικό σῆμα) σέ τέσσερα σακκιά μικρά, προηριζόμενα γιά τούς κουνιάδους του (τοῦ Ρόζα). Στά Θερμιά «στά χέρια τοῦ Ἀντωνάκη Ἀρμακόλα» δύο βουτζιά (= βαρέλια) κρασί.

- *Ξυλεία, σαπούνι, έξαρτήματα πλοίων*

Ἀπαίτηση ἀπό τόν συνεργάτη του «καπετάν Κώμη» 180 ρεαλιῶν γιά ξυλεία πού τοῦ εἶχε στείλει στή Σαντορίνη καί «ἄλλα δύο μαγαζιά ξυλεία» πού παρέμεναν στό ἴδιο νησί, στή διαχείριση τοῦ ἀντιπροσώπου του Μιχελάκη Γύζη. Καί ἄλλη ἀπαίτηση ἀπό τόν Καπετάν Κώμη γιά σαπούνι πού τοῦ ἔστειλε «μέ τόν Ζανή στήν Κρήτη»· ἀναλογοῦσε στό μερίδιο τοῦ Ρόζα ἡ ἀξία τοῦ μισοῦ σαπουνιοῦ «καί τριῶν κανταριῶν παραπάνω». Ὁ ἀνωτέρω Γύζης στή Σαντορίνη διαχειρίζονταν καί «κατζίβελα» (= έξαρτήματα) πλοίων, ὅπως «κατάρτια, γούμεναις, σχοινία, ἄρμενα κ.λπ.» ἀξίας 1000 γροσίων περίπου.

- *Ρύζι, σαρδέλες, κόφες, γυαλικά*

Ἀναφέρεται χρέος 20 ρεαλιῶν κάποιου «Πάδρε» (= παπᾶ) γιά τήν ἀξία ρυζιοῦ πού παρέδωσε στήν ἀδελφή του καί λογαριασμός μέ τόν Ἑβραῖο «πραγματευτή μουσοῦν Σαμπολή» γιά προσγενομένη ζημία «σέ σαρδέλες, κόφες, γυαλικά», πού εἶχε προσδιοριστεῖ σέ ποσοστό 8^{3/4}.

- *Τό «νεγότηζιο τῶν πετρῶν»*

Μεγάλα κεφάλαια διακινοῦσε τό «νεγότηζιο» (= ἡ δουλειά, τό ἐμπόριο) «τῶν πετρῶν» (= σκληρές πέτρες πού ἐπεξεργάζονταν στή Βενετία γιά κοσμήματα), ἤδη ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Βασ. Λογοθέτη. Ἀπό πού ἐξορύσσονταν οἱ «πέτρες» αὐτές, δέν εἶναι γνωστό. Σέ ἓνα φορτίο πετρῶν ὁ Ρόζας συμμετεῖχε μέ 2.000 ρεάλια καί ὁ Κοντόσταυλος «μέ χίλια τόσα». Ἐπειδή ὅμως κάποιος «μισέρ Περής» ἐπῆρε 510 πέτρες γιά ἀπαίτησή του ἀπό τόν Κοντόσταυλο, τό λοιπό κεφάλαιο περιτῆλθε στόν Ρόζα. Ἐπίσης, ἀπό 1.000 ρεάλια «πού τοῦ εἶχε δοσμένα ἡ πεθερά του νά κρατᾶ», ἔδωσε σέ ἐξόφληση χρέους πρὸς τόν ρεφενδάριο τριακόσιες δέκα πέτρες ἀξίας 365 ρεαλιῶν «καί ἄλλα τόσα μετρητά», δηλ. σύνολο 730 ρεάλια «καί τό ρέστος (= ὑπόλοιπο), δηλ. 270 ρεάλια στόν κύρ Νικόλα γιά ἀξίωση πού εἶχε ἀπό τόν μακαρίτη Βασίλη Λογοθέτη καί ἄλλα ὅπου εἶχε δοσμένα» γιά λογαριασμό τοῦ τελευταίου πρὸς τακτοποίηση ὑποχρεώσεων πού ἀνέκυψαν μετὰ τόν θάνατό του. Σημείωσε ἀκόμη ὁ Ρόζας ὅτι «εἰς ταῖς βάρχιες πού λείπουν» (= πλοῖα πού ἀπουσίαζαν σέ ταξίδι) ὑπῆρχαν καί ἄλλα φορτία καφέ καί πετρῶν.

- *Ἐμπόριο ὑφασμάτων, ἐπίπλων*

Σπουδαῖο ἦταν καί τό ἐμπόριο παντός εἴδους ὑφασμάτων, ἰδιαιτέρα τῶν πολυτελῶν. Στή διαθήκη τοῦ Ρόζα ἀναφέρονται τσόχες, βελούδινα, «παστάβια» (= τόπια) «μπροκάδα» (= βενέτικα ὑφάσματα πολυτε-

λείας), «λάστρα δόρο» (= χρυσοῦφαντα) 36 πήχεων πρὸς ἕξ ρεάλια, ἄλλο τόπι 11 πήχεων ἴδιας ποιότητος πρὸς 6 ρεάλια καὶ «Μπροκάδο» 18 πήχεων πρὸς 6 ρεάλια. Μὲ τὸν Ἑβραῖο Σαμπολὴ εἶχε συνεργασία γιὰ ἐμπορία ὑφασμάτων μὲ συμμετοχικὸ κεφάλαιο τοῦ τελευταίου 9%. Τὰ ὑφάσματα, διαφόρων ποιότητων, πρέπει νὰ ἦταν πολλὰ καὶ ἓνα μέρος τοὺς φυλάσσονταν «στῆς κερά Μαργαρίτας τοῦ Φιλιππῆ», ἀπὸ τὰ ὁποῖα πῆρε δύο τόπια καὶ τὰ ἔστειλε στὴ Σμύρνη, τὰ δὲ λοιπὰ, πού ἦταν «μπροκάδα, γορδέλλες (= κορδέλλες) καὶ ράζα ζαντέλια (= μεταξωτά)», τὰ κρατοῦσε ὁ ἴδιος στὸ «ἀπάνω σπίτι του». (Στὸ «κάτω σπίτι» φύλαγε «περίσσο καφέ»). Ἀντιπρόσωπὸς τοῦ στὴ Νάξο, «ὁ ἀφέντης Χρυσάκης Κορονέλλος» τοῦ χρεωστοῦσε περὶ τὰ 200 ρεάλια γιὰ «ροῦχα» (= ὑφάσματα) πού τοῦ εἶχε στείλει γιὰ πώληση καὶ 50 ρεάλια γιὰ μιὰ «καργιόγλα» (= ἰταλ. *cargiola* = χειραμάξι, ἀλλ' ἐδῶ πρόκειται γιὰ εἶδος κρεββατιοῦ πολυτελείας, συνήθως ξύλινου), πού βρῖσκονταν ἀκόμη ἀποθηκευμένη στὸν «γιαγλόν» (= γιαλός, λιμάνι) τῆς Σεράλιας.

Στὴ διαθήκη του (24 Ἀπριλίου 1678) ὁ Ἄνδριος Λεονάρδος Καίρης ἔγραψε:

«Ἐχω νὰ λάβω καὶ ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατο ἀφέντη Γάσπαρο Κοντόσταυλο μετὰξι ρεαλιῶν πενταχόσω πού τάλαβε εἰς τὴν Χίο ἐρχόμενος ὁ Μιχάλης Μαρχαδάτος ἀπὸ τὴν Χίο πού τοῦ ἐκονσενιάρησε (ἰταλ. *consegnare* = παραδίδω)... Ἀκόμη βαστά μου ὁ ἴδιος ἀφέντης Γάσπαρης ἀπὸ λογαριασμό ἀναμεταξύ μας πανία βενέτικα ἐξηντάρια παστάβια τρία πού τὰ ἐπῆρε τὴ Χροιά τοῦ 1668 πού μοῦ τάφεραν ἀπὸ τὴ Βενετία. Ἀκόμη ἔχω νὰ λάβω ἀπὸ τὸν μακαρίτη ἀφέντη Μιχελέτο εἰς τὰ μετὰξια πού τοῦστελνα ρέστος (= ὑπόλοιπο) καὶ ἀφήνω τὸν ἴδιο ἀφέντη Γάσπαρη εἰς τὴν κονσένχιά του (ἰταλ. *consienza* = συνείδηση) νὰ φυλάξῃ τό κρίμα τῆς ψυχῆς του νὰ μὴν ἰνκανάρῃ (ἰταλ. *incannare* = ἐξαπατῶ) τὰ παιδιὰ μου, μόνο νὰν τως ἐδώσῃ πανία παστάβια δύο. Ἐχει μου ὁ ἀφέντης Γάσπαρης δοσμένη μίαν πόρτα σιδερὴ ἕως τεσσάρω δουκάτω καὶ ἓνα μιστάτο (= μέτρο χωρητικότητος ὑγρῶν, ἴσο πρὸς 10-12 ὀκάδες) λάδι καὶ δύο φτυάρια καὶ ἅς τὰ βάλῃ ὅσα ὀρίσει»³.

Εἰσαγωγές προϊόντων

Γιὰ εἰσαγωγές προϊόντων δέν υπάρχουν εἰδήσεις. Θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι γίνονταν εἰσαγωγές παντός εἶδους προϊόντων, τόσο σχετικῶν μὲ τίς ἀνάγκες διαβίωσης τῶν κατοίκων (διατροφῆς, ἔνδυσης, ὑπόδησης

3. Δημ. Ἰ. Πολέμη, *Εἴκοσι Διαθήκαι ἐξ Ἄνδρου (1678-1831)*, «Πέταλον», Ἄνδρος 1977, τεύχος 1ο, σελ. 30.

κ.λπ.), όσο και επαγγελματικών εφοδίων (ξύλειας, σιδήρου, χαλκού, χημικών προϊόντων κ.ά.).

Β'. Ἡ ἐμπορία τοῦ χρήματος

Οἱ «τραπεζικές ἐργασίες» τῆς ἐποχῆς, δηλαδή χορηγήσεις δανείων μέ τόκο 10 %, συνήθως, ἤ καί μεγαλύτερον, ἀνάλογα μέ τόν χρόνο ἐξόφλησης ἤ εἰδικῆς συμφωνίας, ἤ σέ περιπτώσεις θαλασσοδανείων πού ἐγκυμονοῦσαν πολλούς κινδύνους, ἀπέδιδαν σημαντικά κέρδη στούς Ρόζα - Κοντόσταυλο καθώς καί σέ ἄλλους δανειστές. Πρῶτος γνωστός «τραπεζίτης» ἐμφανίζεται στή Σίφνο ὁ γαμπρός τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἀγγελου Γοζαδίνου, ὁ Ἀνδριώτης Ἰούλιος Δελλαγραμμάτικας, καθολικοῦ δόγματος. Γι' αὐτόν ἔγραψε τό 1629 ὁ βικάριος Σίφνου Giacomo della Rocca ὅτι «ἐπὶ τριάντα χρόνια δέν μετελάμβανε τῶν ἀχράντων μυστηρίων» λόγω τῶν πολλῶν τοκογλυφικῶν ἀμαρτημάτων του. Στόν τομέα αὐτόν, τῆς ἐμπορίας τοῦ χρήματος, ἐπιδόθηκαν καί ὁ Λογοθέτης καί οἱ Ρόζας - Κοντόσταυλος, οἱ ὁποῖοι διέθεταν μεγάλα χρηματικά κεφάλαια.

Ὁ Ρόζας εἶχε ἀντιπροσώπους τοῦ «χρηματιστές» καί σέ ἄλλα νησιά ἢ συμμετεῖχε σέ «συντροφίες» (= συμμετοχικά κεφάλαια γιά χορήγηση ἐντόκων δανείων) μέ ἄλλους ντόπιους δανειστές. Στήν Κίμωλο ἀντιπρόσωπός του ἦταν ὁ Ἀναγνώστης Ράφος πού δάνειζε τούς συμπατριῶτες του ἀπό κεφάλαιο πού ἀνῆκε στόν Ρόζα καί μοιράζονταν τούς τόκους ἐξ ἡμισείας. Στόν Ράφο εἶχε χορηγήσει καί δάνειο 85 ρεαλιῶν πρὸς 10 %, ἀλλά «καί ἄλλα κεφάλαια», πού εἶχε καταγράψει στά βιβλία του. Στήν Κέα ἀντιπροσώπευε τά συμφέροντά του, σέ πολλά ἀκίνητα, συγκεντρώσεις προϊόντων καί ἄλλες οἰκονομικές ἐργασίες, ὁ ἀδελφός του Ἐνρῖκο Ρόζα, μόνιμα ἐγκατεστημένος ἐκεῖ μέ τήν οἰκογένειά του. Γιά χορηγήσεις δανείων τοῦ εἶχε διαθέσει κεφάλαιο 400 ρεαλιῶν καί μοιράζονταν μαζί του τά κέρδη ἀπό τούς τόκους ἐξ ἡμισείας. Ἐπίσης, στό ἴδιο νησί εἶχε διαθέσει τόν Ἀναγνώστη Χωματιανό κεφάλαιο 200 ρεαλιῶν γιά τόν αὐτό σκοπό καί μέ τούς ἴδιους ὅρους.

Στή Μύκονο εἶχε δύο «συντροφίες», μία μέ τόν οἰκονόμο τοῦ νησιοῦ, ὕψους 1000 ρεαλιῶν (ἀνά 500 ρεάλια ἕκαστος καί τό κέρδος ἐξ ἡμισείας) καί ἄλλη μία μέ τόν ἴδιο οἰκονόμο καί τόν Περάκη Σκούταρη, ὕψους 1.500 ρεαλιῶν (ἀνά 500 ρεάλια ἕκαστος καί δικαίωμα ἐπὶ τῶν κερδῶν κατά τό 1/3).

Καί ὁ Μιχελέττος Κοντόσταυλος χορηγοῦσε δάνεια. Ὡς δανειολήπτης του λ.χ. ἀναφέρεται ὁ μῆτροπολίτης Παροναξίας Νικόδημος Γεράρδης στόν ὁποῖο χορήγησε ἄτοκο δάνειο 160 ρεαλιῶν τόν Μάρτιο τοῦ 1657, μέ ἐγγύηση ὅμως τῆς προσωπικῆς περιουσίας του, καί δύο ἔντοκα, τό

1658 ρεαλιών 60, και τον Ιούνιο του 1661 ρεαλιών 305¹. Ο βικάριος Σίφνου, σε αναφορά της 5-2-1664 προς το Βατικανό, έγραφε πως οι Τζιωτες είχαν κακοποιήσει Τουρκο, απεσταλμένο του Καπουδάν πασά, να εισπράξει τους φόρους, που ακόμη δεν είχαν συγκεντρωθεί. Φοβούμενοι, από προηγούμενο γεγονός, την όργη του Καπουδάν πασά, όλοι οι δημογέροντες του νησιού, με επικεφαλής τον Ένρικο Ρόζα (άδελφό του Πέτρου Ρόζα), κατέφυγαν στη Σίφνο για να αποφύγουν τον κίνδυνο και για να ζητήσουν δάνειο από τον Μιχελέττο Κοντόσταυλο να πληρώσουν τους φόρους. (SCPF/SOCG. 276, 677.365^R-367^N).

Υποθέτω ότι το έπεισόδιο στην Κέα με τον Τουρκο απεσταλμένο του Καπουδάν πασά, υπήρξε η αφορμή της, εν συνεχεία, κακοποίησης από τον πασά του Μιχελέττου Κοντόσταυλου που τον όδηγησε στον θάνατο. Τα υπάρχοντα σχετικά στοιχεία δεν είναι σαφή, επιτρέπουν όμως να κάνουμε την ανωτέρω σκέψη: α) Αναφέρεται σε έπιστολή της 14-9-1659 (παλ. ήμερ.) του αρχιεπισκόπου Νάξου Βαρθολομαίου Πόλλα προς τον νεοδιορισμένο βικάριο Κέας και Θερμίων Φραντσέσκο Βαρθαλίτη, να μη διστάζει να μεταβεί στη θέση του γιατί «στην Κέα όλοι οι προύχοντες είναι φίλοι μας και, ιδιαίτερα ο Έλληνας επίσκοπος και ο κύριος Ένρικο, αδελφός του κ. Πέτρου Ρόζα, στους οποίους ήδη σε έχω συστήσει· μάλιστα ο κ. Μιχελέττος και ο κ. Ρόζας είναι *padroni* (= τά άφεντικά) της Κέας και άκουσαν με μεγάλη εύχαρίστηση ότι η πανοσιότητά σου θα πάει εκεί, ή δε προστασία τους δεν θα σου λείψει ποτέ...» (SCPF/SOCG.GRECIA, vol. 285, 7.10RV). Δηλαδή οι Ρόζας και Κοντόσταυλος, για τά οικονομικά συμφέροντά τους βέβαια, είχαν αναδειχτεί σε άφεντικά της Κέας με έξαγορές των φορολογιών και άλλες διευκολύνσεις τους και άσκούσαν μεγάλη επίδραση στην εκεί Κοινότητα, την οποία εκπροσωπούσαν στις τουρκικές Άρχες. Μετά τον θάνατο του Ρόζα (1662), ο Μιχ. Κοντόσταυλος συνέχιζε μόνος να είναι παδρόνε του νησιού, γι' αυτό και προσέτρεξαν σ' αυτόν ο Ένρικο Ρόζας και οι προύχοντες Κέας μετά τό έπεισόδιο με τον Τουρκο απεσταλμένο, ζητώντας τη βοήθειά του. Αυτός φαίνεται πως εμφανίστηκε ενώπιον του Καπουδάν πασά για να τακτοποιήσει τις οικονομικές υποχρεώσεις των Τζιωτών, όμως εκείνος, όργισμένος για τη συμπεριφορά τους στον απεσταλμένο του, κακοποίησε με τη σειρά του τον Κοντόσταυλο τόσο πολύ, ώστε σε σύντομο χρονικό διάστημα να έγκαταλείψει τά έγκόσμια, αφού πρώτα συνέταξε τη γνωστή μας διαθήκη του. Τά γεγονότα πρέπει να συνέβησαν έτσι, γιατί, λίγα χρόνια άργότερα, ο αδελφός του Γάσπαρος σε έπιστολή του της 6/16 Φεβρουαρίου 1672/3 προς τον βάιλο της Βενετίας στην Κωνσταντινούπολη Κουερίνη έγραφε πως β) «στό νησί της Τζιάς είναι πάντοτε ζωντανή ή καλή ανάμνηση του άδελφού μου, ο όποιος αίχμαλwtίσθηκε από τον Καπουδάν πασά και υποχρεώθηκε με βασανιστήρια να πληρώσει για λογαριασμό του νησιού μεγάλη ποσότητα (*grossa summa*) χρημάτων για τις φορολογίες του» (ASV/Bailo, busta 114/11-Λ3).

Μάλλον έτσι λοιπόν πρέπει να έχουν τά γεγονότα, τά σχετικά με τον θάνατο του Μιχελέττου Κοντόσταυλου.

4. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τό Άρχιπέλαγος κ.λπ.*, σελ. 57-58 και 63.

Ἀπό ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1671, Φεβρουαρίου 18, γνωρίζουμε καί ἄλλες λεπτομέρειες γιά τήν ἐμπορία τοῦ χρήματος. Κατ' αὐτό, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος εἶχε δανείσει 19 ρεάλια στήν «κερά Καλλινίκη Σγουδιά» μέ «σχεῖτο (= χρεωστικό ὁμολογο) καμωμένο διά χεῖρός τοῦ ἀφέντη διακή Σερμαρτή», δηλ. τοῦ καντζηλλιέρη Σίφνου διακόνου Σερμαρτή. Ἀκόμη τῆς εἶχε δανείσει ἄλλα πέντε ρεάλια γιά νά πληρωθοῦν οἱ φόροι της καί τό χρέος ἀνήλθε σέ 24 ρεάλια. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀργότερα μετεβίβασε τήν ἀπαίτησή του τῶν 24 ρεαλιῶν στόν «μισέρ Τζώρτζη Ναδάλε», ὁ ὁποῖος τοῦ κατέβαλε τό ποσόν αὐτό μέ σχετικό ἔγγραφο «καί ἐπῆρε εἰς τό χέρι του σχεῖτο καί ρετζεβούτα (= ἐξοφλητική ἀπόδειξη τοῦ ἀρχιεπισκόπου), τά ὁποῖα καί ἐμφάνισε στήν κερά Καλλινίκη καί ζήτησε τήν ἐξόφληση τοῦ χρέους. Ἡ κερά Καλλινίκη, πού φαίνεται πώς δέν εἶχε χρήματα, τοῦ μετεβίβασε «τό χωράφι ὁποῦ ἔχει εἰς τά Ξάμπελα... διά ρεάλια τριάντα» μέ πωλητήριο ἔγγραφο πέρνοντας στά χέρια της τά ἀποδεικτικά τοῦ χρέους της καί 6 ρεάλια, τή διαφορά γιά τήν ἐπί πλέον ἀξία τοῦ κτήματος⁵.

Καί ὁ ἀδελφός τοῦ μισέρ Τζώρτζη, ὁ μισέρ Ἀναγνώστης Ναδάλες, ἀγόραζε μέ περίπου ὅμοια τεχνάσματα ἀκίνητα αὐξάνοντας τήν κτηματική περιουσία του ἐπειδή εἶχε σκοπό νά ἱερωθεῖ καί ἤθελε ἡ ἐκκλησία του νά ἔχει πολλούς ἐνορίτες μέ παραχώρηση κατοικιῶν ἢ ἐκτάσεων γιά ἀνέγερση κατοικιῶν σέ συμπολίτες του, κατὰ τή συνήθεια τοῦ τόπου, μέ τήν ὑποχρέωση νά ἔχουν ἐνορία σ' αὐτήν οἱ ἴδιοι καί οἱ κατιόντες τους ἐφ' ὅρου ζωῆς τους⁶.

Γ' Χρηματικά κεφάλαια ἀπό ἀξίες ἐμπορευμάτων καί ἄλλων ἐργασιῶν

Θά δώσουμε μία εἰκόνα μόνο τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων πού διέθετε καί διακινοῦσε ὁ Πετράκης Ρόζας. Τόσο αὐτός, ὅσο καί ὁ Μιχ. Κοντόσταυλος, εἶχαν συγκεντρώσει μεγάλα χρηματικά κεφάλαια, μέρος τῶν ὁποίων ἐξακολουθοῦσαν νά ἐπενδύουν ἀποδοτικά, μέρος δ' αὐτῶν θησαύριζαν, εἴτε στό Δημόσιο Ταμεῖο τῆς Βενετίας, εἴτε ἄλλου. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ ἀναφορά στή διαθήκη τοῦ Ρόζα, μέ τήν ὁποία ἔδινε ἐντολή νά ἐξοφληθεῖ χρέος τοῦ 150 ρεαλιῶν πρὸς τόν Ἑβραῖο πραγματευτή «μου-

5. Ἐφημ. «Σιφναϊκά Νέα», ἔτος Δ', φ. 42. Ἰουνίου 1950, ὅπου «Ἐνα παληό ἔγγραφο».

6. Ἀγαμ. Τσελίκα, *Παρθένιος Χαιρέτης*, ἕνας ἀγνοούμενος Κρητικός λόγιος στή Σίφνο (17ος αἰ.), «Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», Ἀθήνα 1986, τόμος πρῶτος, σελ. 31 ἐπ. καί Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Παρθένιος Χαιρέτης*, «Τεύχη τοῦ Ε.Λ.Ι.Α.», Ἀθήνα 1989, τόμος δεύτερος, σελ. 86 ἐπομ.

σοῦν Σαμπολή, τόν καπετάνιο καί τόν γραμματικό του» ἔγραφε, «θέλε-
τε τούς πλερώσει ἀπό τόν γρῶπον (= χρηματόδεμα) τόν μέγαλον, ὅπου
ἔχω ἀπάνω εἰς τό φορτσέρι» (= γραφεῖο). Ἄλλα κεφάλαια φυλάγονταν
ἀπό τρίτα πρόσωπα, ἔμπιστα καί, πιθανόν, φαινομενικά ἄσχετα μέ τούς
κυρίους τῶν χρημάτων. Ἐγραφε ὁ Ρόζας στή διαθήκη του:

«Ἐχω εἰς τοῦ Ἀβρά τά χέρια διά νά τά κρύψῃ ἓνα γρῶπον (= χρη-
ματόδεμα) ρεάλια 500 καί εἰς τῆς Ἀνδρουλίδενας ἄλλον ἓνα ρεάλια 500,
ὅπου τά ἐπῆγεν ὁ ἴδιος Ἀβράς νά τά κρύψῃ καί εἰς τοῦ Γιάννη Γιαννου-
λάκη ἄλλον ἓνα ρεάλια 500 καί εἰς τοῦ κύρ Ἀποστόλου Κάραβου Τζηκί-
νια βενέτικα 470 καί ἓμισό καί 30 σκούδα καί ἓνα τζηκίни μεντάγια...».

Ὁ ἴδιος περιγράφει καί μιά μυστική ἀποστολή χρημάτων στή Σμύρνη.
Μέ τέσσερα σακιά καφέ πού «ἐμαρχάρισε» (= ἔβαλε ἐμπορικό σῆμα) συ-
ναπέστειλε καί ἓνα «τέγχι» (= δέμα) φοδραρισμένο ὅπως τά σακιά, μέσα
στό ὁποῖο εἶχε κρύψει δυό πουγκιά μέ χρήματα, προοριζόμενα γιά κάποιον
Ρεκανά. Σακιά καί δέμα θά ἀποστέλλονταν στή Σμύρνη μέ «πόλτζα ντέ
κάργο» = (φορτωτική), χωρίς νά ἐνημερωθεῖ γιά τό περιεχόμενο ὁ καπε-
τάνιος ἢ ὁ πραγματευτής τοῦ πλοίου πού θά μετέφερε τά σακιά μέ τόν καφέ.

Ἀπό τόν ἀντιπρόσωπό του στή Βενετία Νικολό Κοντόσταυλο εἶχε νά
λάβει, ἀπό τελευταῖες ἀποστολές ἐμπορευμάτων, 5.053,50 ρεάλια καί
322,15 δουκάτα· στά ποσά αὐτά περιλαμβάνονταν 1.700 ρεάλια ἀπό
ἀποζημίωση «τζαχισμοῦ» (= ναυαγίου) πλοίου. Μέσω τοῦ Νικολοῦ,
εἶχε χορηγήσει δάνειο 1.200 ρεαλιῶν σέ «μονσινιόρ» (= ἀρχιερέα) τῆς
Βενετίας, καί ἀπέμενε ὑπόλοιπο 50 ρεαλιῶν, πλέον χρέος 160 ρεαλιῶν
«διά τόν μαϊνέρη τῆς Ρώμης».

Πέραν τῶν ἀνωτέρω κεφαλαίων, ἔγραφε ὅτι «μέ τόν ἀφέντη Μιχε-
λέττο (Κοντόσταυλο) ἔχουμεν πολλούς λογαριασμούς κατά πού φαίνεται
εἰς τό κατάστιχόν μου ντόπιον (= τηρούμενο εἰς διπλοῦν) No Q No 6
No C καί ἀφίνω τον εἰς τήν ψυχὴν του καί εἰς τήν φοβεράν ἡμέραν τῆς
κρίσεως νά ἰδῇ νά τά νετάρη (= ξεκαθαρίσει)... χριστιανικά καί ὡσάν
εἰδικός (= συγγενής), ὡσάν νά ἤθελα κάμω καί ἐγώ εἰς τοῦ λόγου
του». Γι' αὐτούς τούς ἄλλους καί πολλούς λογαριασμούς πού εἶχαν μετα-
ξύ τους, καταχωρισμένους σέ ἰδιαίτερο κατάστιχο, δέν γνωρίζουμε ἄλλες
λεπτομέρειες, παρὰ μόνον ὅτι δέν εἶχαν ἐκκαθαριστεῖ ἀπό τούς ἐκτελε-
στές τῆς διαθήκης τοῦ Ρόζα, οὔτε καί μετά τόν θάνατο (1667) τοῦ Μιχε-
λέττου Κοντόσταυλου, ἄγνωστο γιά ποιόν ἀκριβῶς λόγο⁷.

Ἀπό τ' ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι οἱ Ρόζας - Κοντόσταυλος διακινούσαν
μεγάλα γιά τήν ἐποχὴ χρηματικά κεφάλαια. Τοῦτο βεβαιώνεται καί

7. Βλ. σχετικῶς στοῦ Συμεωνίδη, ὁ.π.π. σελ. 87-90 καί τοῦ Ἰδίου, Ἀνδριακά
Ἱστορ. Ἐγγραφα, σελ. 53-54.

από άλλα στοιχεία των διαθηκών τους, όπως λ.χ. από τις αναγραφές υποχρεώσεων τους προς τρίτους, τις υπέρ τρίτων δωρεές αίτια θανάτου και τις προικίσσεις των τέκνων τους με σημαντικά χρηματικά ποσά και ακίνητες περιουσίες.

Μία άλλη εικόνα της οικονομικής τους επιφάνειας

Τήν εικόνα των οικονομικών δυνατοτήτων των δύο μεγαλεμπόρων της Σίφνου Ρόζα και Μιχ. Κοντόσταυλου, έχουμε και από δωρεές υπέρ τρίτων και τις προικίσσεις των τέκνων τους, όπως καταγράφονται στις διαθήκες τους. Σημειώ-
τέον ότι, πέραν των καθοριζόμενων χρηματικών ποσών σε κάθε περίπτωση, άγνωστη παραμένει η αξία προικιζόμενων ακινήτων, πού θα πρέπει να συνεκτι-
μήσει ο αναγνώστης για να σχηματίσει σαφέστερη αντίληψη της μεγάλης οικο-
νομικής επιφάνειάς τους.

Διαθήκη Κοντόσταυλου

Μ' αυτήν ο Μιχελέττος όριζε εκτελεστή της τόν αδελφό του Νικολό, στη διαχείριση του όποιου (στή Βενετία) βρίσκονταν τά περισσότερα χρηματικά κε-
φάλαιά του. Μετά τό θάνατό του, έπρεπε ο Νικολός να προέλθει σε εκτίμηση
της όλης περιουσίας του και, μετά την κεφαλαιοποίησή της, να προέλθει στην
έξοφληση των υποχρεώσεων του, καταγεγραμμένων σε σχετικό πίνακα. Ειδικό-
τερα παρήγγειλε:

α) Να έξοφληθούν «τά όσα έχει να δίνη στά παιδιά του μαχαρίτη Πετράκη»,
προφανώς του Ρόζα. Ήταν δ' αυτά άσφαλώς τό καθαρό ποσόν πού θα προέκυ-
πτε μετά την έκκαθάριση των λογαριασμών πού είχε από τις συνεργασίες του μέ
τόν πατέρα τους.

β) Τό μερίδιο του γιού του από την προίκα της θανούσης μητέρας του,
άγνωστου ύφους, έπρεπε να καταθέσει ο Νικολός άποδοτικά στή Βενετία υπέρ
του παιδιού. Ή μεταβίβασή του θα γίνονταν κατά την ένηλικίωση του τελευταί-
ου, σε περίπτωση όμως προώρου θανάτου του, τούτο έπρεπε να παραδοθεί στους
άδελφούς της μητέρας του, δηλ. τούς κουνιάδους του Μιχελέττου.

Μετά την τακτοποίηση των άνωτέρω υποχρεώσεων, τό άπομένον κεφάλαιο -
προσωπική πλέον περιουσία του, θα παρέμενε στή διαχείριση του αδελφού του
Νικολού, ό όποιος έπρεπε:

1. Να τοποθετήσει τό ήμισυ του ποσού τούτου στό Δημόσιο Ταμείο (Ceccha)
της Βενετίας έντοκα υπέρ του γιού του για τις έν γενει ανάγκες της ζωής του.
Δηλαδή τό ποσόν αυτό άποτελοῦσε την, από μέρους του, προίκιση του παιδιού
του. Σε περίπτωση προώρου θανάτου του, τό κληρονομοῦσε ο Νικολός, ό έκτε-
λεστής της διαθήκης.

2. Να διανείμει τό άλλο μισό σε έλεημοσύνες για τή σωτηρία της ψυχής του
ως εξής:

α) Στά παιδιά της Κρυσταλλίας, της Καλλίσας Καντιώτου και της Μαρου-
διάς 1.000 ρεάλια.

β) Ὑπέρ τοῦ ἀνεγειρομένου ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν καθολικῶν τῆς Σύρας 150 ρεάλια.

γ) Ὑπέρ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τῶν καθολικῶν τῆς Ἀνδρου τό 1/3 τοῦ μεγάλου κτήματος «Ἀπατσιανό».

δ) Ὑπέρ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου τῶν καθολικῶν τῆς Σίφνου ἕναν ἀγρό στή θέση «Ἐρχιές» καί 350 ρεάλια.

ε) Ὑπέρ τῶν καθολικῶν μοναζουσῶν Σαντορίνης 200 ρεάλια.

στ) Ὑπέρ μνημοσύνων γιά τόν ἴδιο καί συγγενεῖς του 300 ρεάλια.

ζ) Ὑπέρ διαφόρων κατονομαζομένων προσώπων 960 ρεάλια.

η) Ὑπέρ τῶν πτωχῶν τῆς Κέας, ὅσα εἶχε νά λάβει ἀπό τόν μακαρίτη Ρόζα, ἀπό λογαριασμούς σχετικούς μέ προϊόντα τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ.

θ) Ὑπέρ τῶν πτωχῶν τῆς Σίφνου 100 πινάκια χρυθαρί.

ι) Κατά τή συγχέντρωση τῶν φορολογιῶν τῶν Κοινοτήτων Σερίφου, Κιμῶλου, Ἀντιπάρου, Φολεγάνδρου, Σικίνου καί Κέας, νά χαρίζεται ποσοστό 20% (προφανῶς γιά τίς φορολογίες τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου του).

Διαθήκη τοῦ Πετράκη Ρόζα

1. Πρός τόν καθολικό ἱερέα πατέρα Μικελλούτσι χαρίζεται χρέος 23 ρεαλιῶν γιά νά τόν μνημονεύει κατά τίς λειτουργίες.

2. Στό μοναστήρι τῆς Βρύσης τό μόνιασμα μέ τό ἀμπέλι στήν Ἀγία Ἀναστασία καί «τοῦ κύρ Ἰωνά ρεάλια 100».

3. «Εἰς τά μοναστήρια τά γυναίχεια» ἀνά μίαν πρόθεση καί «εἰς τόν Ἅγιον Ἡλίαν ἕνα σκρήτο (= γραμμάτιο) 25 ρεαλιῶν».

4. «Εἰς τόν Ἅγιον Ἀντώνη, ὅπου μέλοι νά θαντῶ ρεάλια 50 εἰς μετρητά καί σκρήτα ν' ἀγοράση ἕνα ἀμπέλι ὁ βικάριος ὅπου θέλει εὐρίσκεται καί νά τόν μνημονεύῃ ἀενάως».

5. «Εἰς τās ἐνιά ἐνορίαις ὅπου εἶναι στό Κάστρο μας, εἰς κάθεμία ρεάλια 3 καί εἰς τήν κυρά Λεοῦσα ρεάλια 5».

6. «Τοῦ Χαιρέτου... ρεάλια 25 νά τά δώσῃ εἰς τόπους χρειαζόμενους ὅπου τοῦ ἐπαράγχειλεν ἡ μακαρίτισσα ἡ γυναίκα μου».

7. «Εἰς τήν Παναγίαν τῆς Σγουρῆς... τό χωραφάκι ὅπου ἀγόρασα ἀπό τόν Νικολό... καί ἐκεῖνα ὅπου ἔχω δοσμένα εἰς τό ἀμπέλι νά εἶναι καί ἐκεῖνα τοῦ μοναστηρίου».

8. Στήν Καλή Κατραζιά στή Τζιά, νά δοθοῦν ἀπό τόν ἐγκατεστημένο ἐκεῖ ἀδελφό του, «ἀπό τά χρήματα πού μοῦ κρατᾷ, 50 ρεάλια νά ἀγοράσῃ ἀμπέλι καί ὅ,τι ἄλλο ἐπιθυμεῖ» καί τῆς Μαρίας τοῦ Μῆλα, «ἕναν πρᾶτζο (= ὀργιά) βελουδο».

9. «Τῆς Ζαμπετούλας χαρίζω ἐκεῖνα ὅπου ἐδάνεισα τῆς ἀδελφῆς της καί ἕνα μπρᾶτζο βελουδο καί τοῦτο διά ν' ἀγαπᾷ τό παιδί μου, ἄν ζήσῃ, καί ρεκομαντάρω της (= παραγγέλλω) τῆς μάνας μου, καθῶς θωρεῖ τά παιδιά μου, νά τ' ἀγαπᾷ» (κι' ἐκεῖνο).

10. Στή μητέρα του παρήγγειλε ἀκόμη νά κάθεται «μέ τά παιδιά του ἕως νά πανδρεύσῃ τήν θηλυκὴν, ἔπειτα νά κάθεται μέ τ' ἀρσενικά καί ἔτσι νά εἶναι νοικοκυρά ὥστε νά ζῇ εἰς τά παιδιά καί στό πρᾶγμα μου (= περιουσία μου) ὥσάν

νά ἤμουν ἀτός μου». Τά παιδιά προικίζονταν α) μέ χρηματικό κεφάλαιο 3.000 ρεαλίων πλέον 1.000 ἀπό τήν ἀξία σπιτιῶν στή Σμύρνη, πού ἔπρεπε νά πωληθοῦν, β) μέ τό «προυκίον της γυναίκα» του σέ ἀκίνητα καί γ) μέ ἀκίνητα, ἀγνώστου ἀριθμοῦ καί ἀξίας, ἀγορασμένα ἀπό τόν ἴδιο στή Σίφνο καί ἄλλα νησιά. Σέ κάθε παιδί ἀναλογοῦσε τό 1/3 τῆς ἀξίας τῶν ἀνωτέρω περιουσιακῶν στοιχείων μέ εὐνοούμενο τό θηλυκό «εἰς τά σπίτια τοῦ Κάστρου καί τοῦ χωριοῦ», ὅπως καί στά «λιανικά» (= κατσικία, πρόβατα) τά εὐρισκόμενα στή Σίφνο «καί εἰς τά Θερμιά, εἰς τά χέρια τοῦ Ἀγίου Τζίας» (= ἀρχιεπισκόπου Κέας). Σέ περίπτωση ἀποβίωσης ἐνός παιδιοῦ, τό μερίδιό του θά περιέρχονταν στά ἄλλα δύο, «καί ἂν ἴσως καί ἤθελαν ἀπεθάνῃ ὅλα χωρίς κληρονομίες (= κληρονόμους), ὁποῦ ὁ Θεός νά μὴν τό δόσῃ, νά παγένουν (οἱ περιουσίες τους) εἰς τοὺς πρόσιμους μου ἐδικούς» (= στοὺς πλησιέστερους συγγενεῖς του). Ὑποχρέωση τῶν προικιζομένων παιδιῶν, «νά κάνουν ταῖς ἐορταῖς τῶν γονέων τους» καί νά τελεῖ τό καθ' ἓνα στή μνήμη τους «τόν χρόνον λειτουργίες πενήντα».

11. «Τῆς χρητικιάς νά τῆς φέρουσι δύο γογράδες (= ;) καί ρεάλια 10 γενή δέν γενή καλογρά».

12. «Τοῦ κατζηλιέρη τοῦ κύρ διάκου ἀφίνω τρία μπράτζα τσόχα μαύρη ὁποῦ εἶναι ἀπάνω εἰς τό φορτζέρι» (ἰταλ. forziere = χρηματοκιβώτιο) γιά τίς προσφερθεῖσες ὑπηρεσίες του.

13. «Καί τοῦ Φραζέσχου ἄλλα τρία μπράτζα καί τόν κόπον του καί ν' ἀγαπᾶ τό σπίτι μου καί τά παιδιά μου».

14. «Τοῦ Ἡλιοῦ θέλετε δώσῃ 1 1/2 πήχυν τσόχα καί νά κρατήτε τό παιδί του τό θηλυκόν νά τό πανδρεύσετε καί νά τῆς δώσετε τό σπήτι ὁποῦ κάθεται ἡ Σημιακή».

15. «Ὁ Κορδιστός μου θέλει 50 ρεάλια καθὼς φαίνεται εἰς τό λίμπρον (= κατάστιχο) Νο C καί νά μὴν τοῦ πάρете διάφορον (= τόχο) διατί δουλεύει τά πράγματά μου» (= χωράφια).

16. «Τοῦ κύρ Ἀνδρέα Δούναβη διά ἓνα σκρήτον (= γραμματίο), τοῦ ἀφίνω (= χαρίζω) ρεάλια 25 καί νά ἀτεντέρη (= προσέξει, φροντίσει) νά μαζώξῃ τά χαράτζια καί ν' ἀγαπᾶ τό σπίτι μας».

17. «Τῆς ἀδελφῆς μου ἔχω (ὑποσχεθεῖ) ρεάλια 1000, μισά εἰς ροῦχα, σπῖτια, ἀμπέλι καί χωράφια καί τ' ἄλλα μισά σκρήτα (σέ γραμματία) καί μετρητά, κατὰ τό προικοσύμφωνον· μά ἐπειδὴ καί τά ροῦχα ὁποῦ ἔλαβεν νάχουν ρεάλια 500 καί τά πράγματα ρεάλια 200, δέν ἔχει παρά νά λάβῃ ρεάλια 300 καί θέλετέ τῆς τά δώση».

18. Στόν ἀδελφό του Ἐνρίκο Ρόζα καί τά τέκνα του, τά 2/3 τῆς κτηματικῆς περιουσίας πού διατηροῦσε στήν Κέα, τό δ' ὑπόλοιπο 1/3 αὐτῆς στόν ἐκεῖ βικάριο ἢ, μή ὑπάρχοντος βικαρίου, στόν συνάδελφό του τῆς Σίφνου γιά νά τόν μνημονεύουν.

Δ'. Τό κατάστιχο «τοῦ τούρκικου χαρατζιοῦ»

Ἀπό τή διαθήκη τοῦ Ρόζα συνάγεται ὅτι, πάντα σέ συνεργασία μέ τόν Μιχελέττο Κοντόσταυλο, μία ἀκόμη οἰκονομική δραστηριότητά τους

ήταν ή συγκέντρωση τῶν φορολογιῶν πρὸς τό τουρκικό κράτος. Πρὸς τοῦτο, ὁ ἱκανά μορφωμένος Ρόζας κρατοῦσε ιδιαίτερο κατάστιχο πού τό κατονομάζει «τοῦ τούρκικου χαρατζιοῦ», γεγονός πού ἐπιτρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι τηροῦσε καί ὅμοιο «τοῦ βενέτικου χαρατζιοῦ», ἀφοῦ οἱ Βενετοί, κατά τούς δύο βενετοτουρκικούς πολέμους τοῦ 17ου αἰῶνα (1645-1669 καί 1684-1699), ἀξίωναν καί αὐτοί ἀπό τούς νησιῶτες φορολογίες. Κατά τά διαλαμβανόμενα στίς διαθήκες τους, συγκέντρωναν τίς φορολογίες πρὸς τό τουρκικό κράτος ἐπτά νησιῶν, τῆς Σίφνου, Σερίφου, Κιμῶλου, Ἀντιπάρου, Φολεγάνδρου, Σικίνου καί Κέας. Τό ἔργο τοῦτο ἦταν πολλαπλά ἀποδοτικό. Μέ τά κεφάλαια πού διέθεταν, προεξοφλοῦσαν τίς καθοριζόμενες ἐτησίως φορολογίες ἀπό τήν κεντρική Διοίκηση γιά κάθε νησί παρέχοντας ἔτσι διευκόλυνση στίς Κοινότητες, πού τούς ἐξοφλοῦσαν βραδύτερα ἢ τμηματικά μέ κάποιο ἐπί πλέον ποσόν, συμφωνημένο ἐξ ἀρχῆς. Πέραν αὐτοῦ, οἱ Κοινότητες δεσμεύονταν νά παραδώσουν μόνο σ' αὐτούς τά προϊόντα τῆς παραγωγῆς τους (σιτάρι, κριθάρι, κρασί, λαδί κ.λπ.), τά ὁποῖα, συγκεντρούμενα σέ ἱκανές ποσότητες, διέθεταν στήν ἀγορά οἱ ἴδιοι ἐπωφελῶς. Στή συναλλαγή αὐτή φαίνεται πῶς μετεῖχαν καί οἱ ἐπίτροποι τῶν Κοινοτήτων τῶν νησιῶν φιλοδωρούμενοι ἀπό τούς δύο μεγαλεμπόρους, ὅπως συνάγεται ἀπό σχετική ἀναφορά τοῦ Ρόζα, πού ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἔξοδα γιά τήν εἰσπραξη τῶν φορολογιῶν τῶν νησιῶν 166,61 ρεάλια
 «καί διά τό ἐδικό μας (νησί) ξεχωριστά καί τά ὅσα ἔχω δο-
 σμένα τῶν ἐπιτρόπων...».

Στό κατάστιχο κατέγραφε ὁ Ρόζας «καί τά ὅσα μοῦ ἔχουν δοσμένα οἱ χαρατζάριδες», δηλ. οἱ ἄνθρωποι πού χρησιμοποιοῦσαν σέ κάθε νησί γιά τήν εἰσπραξη τῶν φόρων, οἱ φοροεισπράκτορες. Ἐπίσης καί τά ποσά «πού εἶχε βαλμένα ἀφέντης ὁ Μιχελέτος διά ὅλα τά νησιά» καθὼς καί ὁ ἴδιος, ὁ ὁποῖος εἶχε νά λάβει, ἀπό τή συμμετοχή του, «περισσά ἄσπρα (= ἐπί πλέον χρήματα) ἡντζίρκα» (= περίπου) 3000 ρεάλια. Μία ἀναφορά τοῦ Κοντόσταυλου στή διαθήκη του, σχετική μέ τήν εἰσπραξη τῶν φορολογιῶν, προξενεῖ μεγάλη ἐντύπωση, δέν ἀποκλείεται δέ νά φανερώνει ὅτι δέν ἦταν ἄτεγκτοι φοροεισπράκτορες, ἀλλά συγκαταβατικοί καί ἐξυπηρετικοί. Ἐγραφε δηλαδή, μεταξύ ἄλλων δωρεῶν πρὸς τρίτους, μετά τόν θάνατό του, καί τήν ἐπιθυμία, κατά τή συγκέντρωση τῶν φορολογιῶν τῶν ἑξι νησιῶν, πλὴν τῆς Σίφνου, νά χαρίζεται στίς Κοινότητές τους ποσοστό 20 % (προφανῶς κατά τό οἰκονομικό ἔτος - χρόνο τοῦ θανάτου του).

Λεπτομέρειες γιά τίς ταχτικές τουρκικές φορολογικές ἐπιβαρύνσεις τῶν Σιφνίων δέν γνωρίζουμε, πέραν τῆς γενικῆς μαρτυρίας ὅτι αὐτές ἦταν ὁ κεφαλικός καί ὁ ἔγγειος φόρος τῆς δεκάτης. Ἀναπροσαρμογή τῶν φορολογιῶν ἐνήργησε τό τουρκικό κράτος τό 1670, ἀμέσως μετά τόν τερματισμό

του πολέμου μέ τή Βενετία (1669). Ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Μήλου καί τοποτηρητής τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, σέ ἀναφορά του πρὸς τὸ Βατικανό τῆς 15-6-1670, ἔγραψε ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐφοριακοί, ἀφοῦ κατέγραψαν «ἀνθρώπους, ἀκίνητα, ἀμπέλια καὶ χωράφια καὶ τὰ εἰσοδήματα ἑνὸς ἑκάστου», προσδιόρισαν τίς νέες, μεγαλύτερες, φορολογίες «καὶ πόσα χρήματα θὰ πληρώνει ἐτησίως κάθε νησί». Σημείωσε ἀκόμη ὅτι γιὰ τὰ προϊόντα τῆς παραγωγῆς θὰ πληρώνονταν στὸν δημόσιο εἰσπράκτορα «ἀπὸ τὰ πέντε τὸ ἓνα, δηλαδή ὅταν ἡ παραγωγή εἶναι πέντε μεζοῦρες, ὁ βοϊβόνδας θὰ πέρνει ἓνα ἀπὸ τὰ πέντε βαρέλια κρασιοῦ, τὸ ἴδιο δὲ καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ προϊόντα τῆς γῆς»⁸.

Γιὰ τίς βενέτικες φορολογίες γνωρίζουμε ὅτι ἡ Σίφνος ἐπιβαρύνθηκε τὸ ἔτος 1663-1664 μέ 19.285:16 τζεκίνια καὶ γιὰ κριθάρι-ζῶα μέ 380, δηλ. συνολικά μέ 19.665:16 τζεκίνια⁹. Κατὰ τὸν δεύτερο βενετοτουρκικὸ πόλεμο (1684-1699) καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1686 μέ 2070 γρόσια «ἵνα πληρώνει ἐν ἑκάστῳ ἔτει»¹⁰. Εἰσπράκτορας τῶν βενέτικων φόρων φέρεται καὶ ὁ Μιχελέττος Κοντόσταυλος. Ἀναφέρεται ὅτι προπλήρωνε μέ ἔκπτωση τοῦς φόρους στοὺς Βενετούς καὶ κατόπιν τοὺς εἰσέπραττε προσαυξημένους ἀπὸ τοὺς νησιῶτες. Μάλιστα, λίγο πρὶν τὴν λήξη τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου, ὁ Μιχελέττος καὶ ὁ ἀδελφός του Νικολός εἶχαν προκαταβάλει στὸν βενετὸ ναύαρχο Andrea Corner ποσὸν 886 ρεαλιῶν, ἔναντι εἰσπραχθησόμενων φόρων. Ὅμως, μέ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης εἰρήνης (16 Σεπτεμβρίου 1669), οἱ νησιῶτες δέν πλήρωσαν τοὺς φόρους καὶ οἱ ἀδελφοί Κοντόσταυλοι ζήτησαν ἀπὸ τὴν βενέτικη κυβέρνηση, πού δέν τοὺς ἐπέστρεφε τὴν προκαταβολή, νά κατατεθεῖ αὐτὴ σέ κάποια καλὴ ἐπένδυση. Τὸ κεφάλαιο θὰ παρέμενε περιουσία τοῦ Κράτους, ἀλλὰ οἱ τόκοι θὰ δίνονταν στὴν οἰκογένεια τῶν Κοντόσταυλων γιὰ μερικὴ ἀνακούφισή της ἀπὸ ζημιές πού εἶχαν προξενήσει οἱ Τοῦρκοι στὴν οἰκογενειακὴ περιουσία τους. Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ τύχη τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ δέν γνωρίζουμε¹¹.

Ε'. Τὸ ἐμπόριο σκλάβων

Ἡ συμμετοχὴ τῶν Σιφνίων στὸ δουλεμπόριο εἶχε τὴ μορφή τῆς διαμεσολάβησης, δηλ. γιὰ τοὺς μεταφερόμενους στὴ Σίφνο σκλάβους ἀπὸ πει-

8. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Προβλήματα τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας Μήλου*, ἐφημερ. «Μῆλος», φ. 54 - Μαΐου 1981.

9. Ι. Δ. Ψαρᾶ, *Ἡ Ἄνδρος στὰ χρόνια τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου (1645-1669)*, περιοδ. «Ἀνδριακά Χρονικά» Ἄνδρος 1993, τεῦχος 19, σελ. 86-87.

10. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή* (τὰ νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα). Ἀθήνα 1981, σελ. 55.

11. Ι. Δ. Ψαρᾶ, ὁ.π.π. σελ. 57-58.

ρατές - κουρσάρους, ανέλαμβαναν να μεσολαβήσουν στους οικείους τους προκειμένου να καταβληθούν λύτρα για την εξαγορά τους. Στόν τομέα αυτόν του «έμπορίου», όπως ήδη γνωρίζουμε, είχε επιδοθεί και ο Βασίλης Λογοθέτης, εξαγοράζοντας τόσο Δυτικούς, όσο και Μωαμεθανούς σκλάβους. Από τους δευτέρους μάλιστα είχε ελευθερώσει 400 και πλέον άτομα¹². Άλλά και ο αρχιεπίσκοπος Σίφνου Άθανάσιος συνεργάστηκε με τόν κουρσάρο καπετάν Ζουάνε Μπρόντζα για την απελευθέρωση διακεκριμένου Τούρκου σκλάβου, συναλλαγή για την οποία γνωρίζουμε και σχετική συμβολαιογραφική πράξη¹³. Τό έν λόγω «έμπόριο» ήταν σύννομο και διεξάγονταν βάσει κανόνων, τό δέ τουρκικό κράτος επέβαλε στους νησιώτες την υποχρέωση εξαγοράς σκλάβων έναντι αμοιβής¹⁴.

Τούτο απέφερε κέρδη, αλλά και ζημιές. Γνωρίζουμε ότι ή δωρεά ενός Τούρκου σκλάβου από τόν κουρσάρο καπετάν Λουκά Μπρόντζα υπέρ της καθολικής Έκκλησίας Σίφνου, μέ τόν όρο να πωληθεί και μέ την αξία του να επισκευαστεί ό, έξω του Κάστρου, ναός του Άρχαγγέλου Μιχαήλ, δημιούργησε πρόβλημα στή δωρεολήπτρια. Ό σκλάβος, μέ τή βοήθεια του Μιχελέττου Κοντόσταυλου, πωλήθηκε αντί 140 ρεαλιών, έπειδή δέν έγινε δυνατή ή εξαγορά του. Η σχετική διαδικασία για εξαγορά ή τήν πώλησή του διήρκεσε πέντε μήνες, έπειδή δέ ή καθολική Έκκλησία άδυνατούσε να αναλάβει τά έξοδα συντήρησής του, τήν ανέλαβε ό οίκονόμος Σίφνου, χωρίς βέβαια τό άζημίωτο. Άκολούθησε ό θάνατος του οίκονόμου, μετά τόν όποιο έμφανίστηκε ό «διά διαθήκης κληρονόμος του» και άξίωσε τήν καταβολή της σχετικής δαπάνης, άνερχομένης «σέ 20 ρεάλια για έξοδα πέντε μηνών»¹⁵.

Ό βικάριος Σίφνου Βαρθολομαΐος Πόλλα, έγραφε τόν Μάρτιο του 1655 στό Βατικανό ότι οι πατέρες καπουτσίνι της Κων/πολης κατάφεραν να ελευθερώσουν από τά χέρια ενός Τούρκου μία σκλάβα Πολωνίδα, καθολικού δόγματος, τήν όποία επιβίβασαν κρυφά σέ πλοίο για να μεταβεί στή Δύση. Τό πλοίο πέρασε από τή Σίφνο και «ή γυναίκα κρατήθηκε από έναν Έλληνα, μέ τό πρόσχημα ότι θά τήν περιέθαλπε εκείνος μέχρι να τήν προωθήσει στήν ελευθερία. Όμως ή γυναίκα έπese στήν πραγματικότητα σέ νέα σκλαβιά, γι' αυτό και μου ζήτησε», έγραφε ό Βαρθολομαΐος, «να είδοποιήσω τους καπουτσίνους της Κων/πόλεως να άποτελειώσουν τό έργο που είχαν άρχίσει μέσω του πρεσβευτή» της Γαλλίας που

12. «Σιφνιακά», τόμ. ΣΤ'/1998, σελ. 34-35.

13. «Σιφνιακά», τόμ. Α'/1991, σελ. 113-115.

14. «Σιφνιακά», τόμ. ΣΤ'/1998, σελ. 35.

15. SCPF/SOCG. 271, 51^a-52^a, όπου έπιστολή της 20-4-1665 του βικαρίου Σίφνου επί του θέματος.

είχε φροντίσει για την απελευθέρωσή της. Αυτός που κρατούσε στη Σίφνο την Πολωνίδα ήταν «ό γαμπρός του κ. Λογοθέτη»¹⁶, ανέφερε ο Βαρθολομαῖος, προφανώς ο Νικολός Κωτάκης σύζυγος της θυγατέρας του.

Για Σιφνίους ή κατοίκους Σίφνου που περιέπεσαν σε σκλαβιά, δεν υπάρχουν πολλές μαρτυρίες. Έχουμε ήδη αναφέρει ότι και αυτός ο Λογοθέτης σκλαβώθηκε, όπως και ο γραμματικός και βοηθός του Βίκτωρ Κορυφαῖος και ο βικάριος Σίφνου Μάρκος Πόλλα, οι οποίοι απελευθερώθηκαν με την καταβολή χρημάτων. Συμβολαιογραφική πράξη της 2-10-1695 του δημοσίου νοταρίου Ναυπλίου Κωνσταντίνου Πορτάντε, περιγράφει τά της σκλαβιάς της Σιφνίας Χρυσῶς, «θυγατρός του ποτέ Ἀντωνίου Ἀχλάδης καὶ χήρας του ποτέ Φραντζέσκου Μοθώνη». Ἡ κυρά Χρυσῶ για κάποιες κτηματικές υποθέσεις της ἐπήγαινε στό Ναύπλιο νά συναντήσει τόν ἐξάδελφό της καπετάν Τζουάνε Ἀχλάδης, πού ὑπηρετοῦσε στη Βενέτικη ἀρμάδα. Κατά τό ταξίδι πιάστηκε σκλάβη «παρά τῶν ἀγαρηνῶν» πού τήν μετέφεραν στήν Εὐβοία, «διά τήν ὁποίαν σκλαβιάν ἐμβῆκεν εἰς χρέος ρεάλια διακόσια πενήντα καὶ ἔδωκεν αὐτά εἰς ἐξαγοράν της». Τά χρήματα τῆς ἐξαγορᾶς της, πού ἀνέρχονταν σέ 210 ρεάλια, δανείστηκε ἀπό τόν Κωνσταντῖνο Μπάο, πρὸς τήν Σίφνον, ὁ ὁποῖος, γιά τή διασφάλιση τοῦ δανείου του, ὑποθήκευσε τήν κτηματική περιουσία της, ἄλλα δέ σαράντα ρεάλια τῆς δάνεισε ὁ ἐξάδελφός της καπετάν Ζουάνες Ἀχλάδης «διά ἔξοδα τοῦ ταξειδίου της νά γυρίσῃ εἰς τήν Σίφνον». Μέ τό συμβολαιογραφικό ἔγγραφο πού συντάχθηκε στό Ναύπλιο, ὁ καπετάν Ἀχλάδης ὑποσχέθηκε τά 210 ρεάλια «νά τά πέμψῃ νά μετρηθοῦν πρὸς τόν ρηθέντα σιόρ Κωνσταντῖνον Μπάου διά νά μὴν ἔχῃ νά κάμῃ πλέον εἰς τά ρηθέντα πράγματα» τῆς ἐξαδέλφης του, ἡ ὁποία, ἔναντι τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ 250 ρεαλιῶν, μετεβίβασε τά ἀκίνητά της στόν καπετάν Ἀχλάδη¹⁷. Ἔτσι ἡ δύστυχη κυρά Χρυσῶ ταλαιπωρήθηκε στη σκλαβιά, ἔχασε καὶ τήν περιουσία της.

16. SCPF/SOCG. 187, 444^{rv}.

17. Γεωργίου Α. Πετροπούλου, *Νομικά Ἐγγραφα Σίφνου τῆς Συλλογῆς Γ. Μαρινδάκη (1684-1835)*, ἔκδοση Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1956) τῆς Σειρᾶς «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας», τόμος Γ', τεῦχος Ι', σελ. 464. Ὅπως συνάγεται ἀπό τήν ἐν λόγω μαρτυρία, Σιφνιοί, ὅπως ὁ καπετάν Ἀχλάδης, ἦταν ναυτολογημένοι στη Βενέτικη ἀρμάδα προσφέροντας ὑπηρεσίες μέ ἀμοιβή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΟΙ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

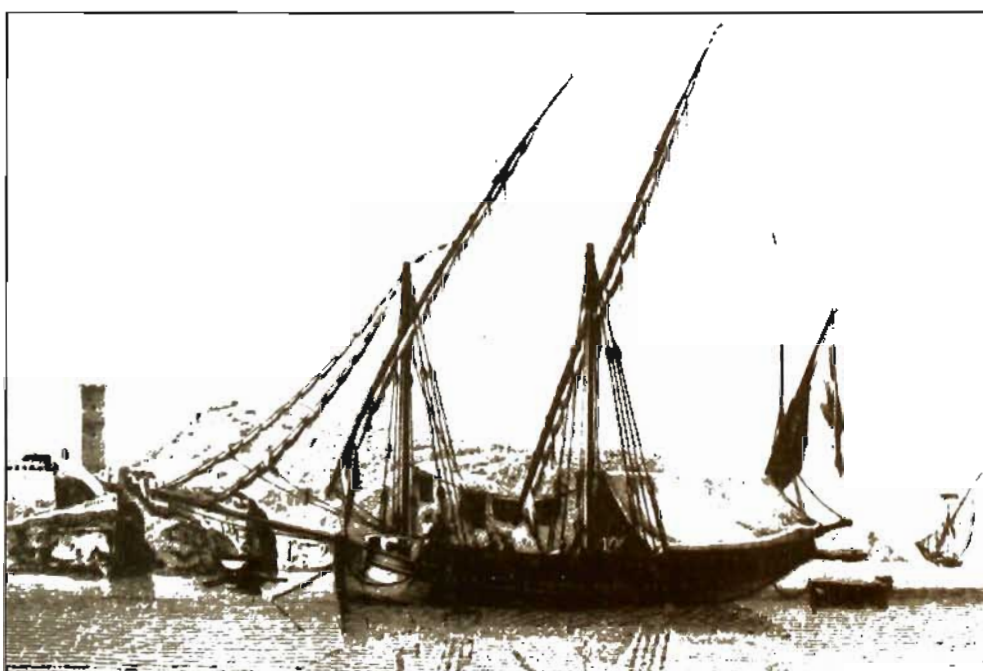
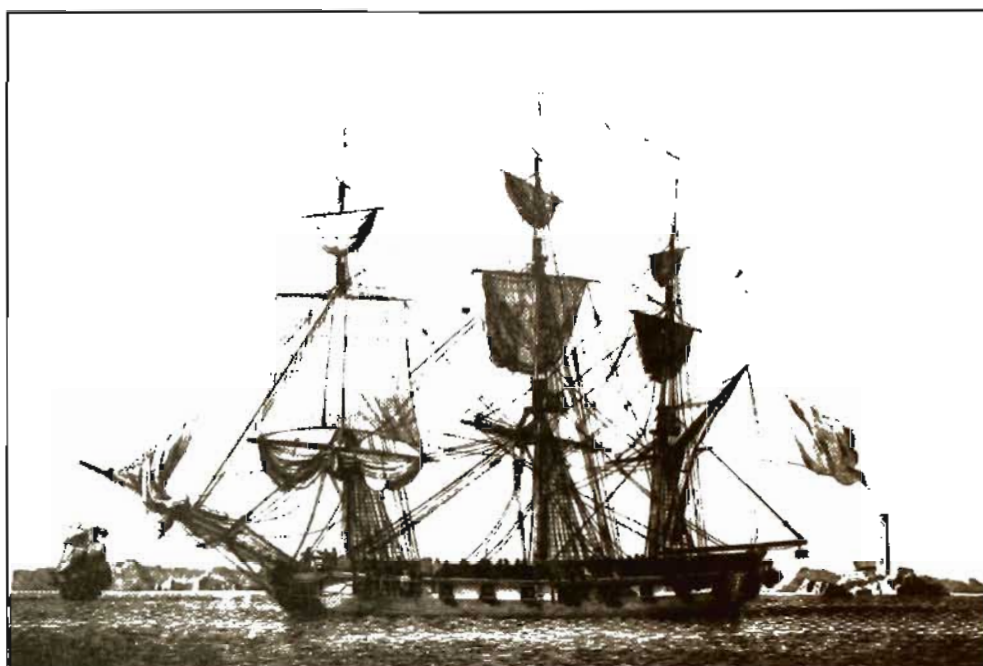
Ὁ ἐμπορικός στόλος

Γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐμπορικοῦ στόλου τῆς Σίφνου ὑπάρχουν σχετικές μαρτυρίες, ὅχι ὅμως καὶ ἀριθμητικά στοιχεῖα. Ὁ βικάριος Σίφνου δὸν Μάρκος Πόλλα, στὴν ἔκθεσή του πρὸς τὸ Βατικανό, ἔτους 1650, ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων ἐνδιαφερόντων, ὅτι «οἱ περισσότεροι χάρτοιχοι τῆς Σίφνου ἀποζοῦν ἀπὸ τῆς ναυτιλίας δι' ἰδίω των πλοίων, ἀπὸ τὰ ὅποια προσπορίζονται ἱκανὰ ἐφόδια καὶ χρήματα»¹. Βέβαια οἱ περισσότεροι Σίφνιοι δὲν ἦταν πλοιοκτῆτες, ἀλλ' ἐννοοῦσε, μαζί μ' αὐτούς, ἱκανοῦ ὅπως φαίνεται ἀριθμοῦ, καὶ τοὺς πολλοὺς πού ἀπασχολοῦσε ἡ ναυτιλία, ὅπως καπετάνιους, ναυπηγούς, ναῦτες, γραμματικούς, συνοδοὺς φορτίων, ἀποθηκάρχους μέχρι καὶ ἀχθοφόρους, ὅλους ἐκείνους, τέλος πάντων, πού ἐργάζονταν στὸν κλάδο.

Σύμφωνα μὲ παλαιότερη μαρτυρία, ἔτους 1638, οἱ Σίφνιοι διέθεταν πενήντα (50) περίπου *barche* (= ἐλαφρά ἐμπορικά σκάφη), ἀπὸ τὰ ὅποια πλέον τῶν δεκαπέντε ἀνῆκαν στὸν Βασ. Λογοθέτη καὶ τὰ ὑπόλοιπα σὲ τρίτους². Δὲν ἀποκλείεται, συνεπῶς, κατὰ τὸ 1650 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπορικῶν σκαφῶν «νηολογίου Σίφνου» ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, νὰ εἶχε αὐξηθεῖ σημαντικά λόγω καὶ τῆς, ἐν τῷ μεταξύ, μεγάλης ἀνάπτυξης τοῦ ἐμπορίου ἀπο τὶς ἤδη γνωστὲς δραστηριότητες τοῦ Λογοθέτη καὶ τῶν συνεργατῶν του. Ἀκόμη, κατὰ τὶς ὑπάρχουσες ἀναφορὲς καὶ μνητεῖς, ὁ στόλος αὐτός, φαίνεται πὼς εἶχε ἀνανεωθεῖ σὲ ἱκανοποιητικό βαθμὸ καὶ μὲ πλοῖα ἄλλου τύπου. Στὴ διαθήκη τοῦ ἐμπόρου Πέτρου Ρόζα, ἔτους 1662, ἀναφέρονται πλοῖα πού μετέφεραν ἐμπορεύματά του οἱ «σάϊκες» (= ἱστιοφόρα), «καράβια» (= μεγάλα ἱστιοφόρα), «γαλιότες» (= φορτηγὰ ἐξοπλισμένα μὲ πυροβόλα) καὶ «ταρτάνες» (= ἐλαφρά καὶ

1. B.J. Slot, *Καθολικαὶ Ἐκκλησίαι*, σελ. 115.

2. «Σιφνιακά», τόμ. ΣΤ'/1998, σελ. 26.

«Κορβέττα» καί «μίστικο ἢ σιαμπέκο» σέ χαλκογραφίες
Beaugéan (1810). Ἀρχεῖο περιοδ. «ἡ Σιφνιακὴ».

εὐκίνητα σκάφη μέ μονοκόματο κατάρτι, ἐκτοπίσματος 40-90 τόννων, ἱκανά νά ποδίζουν σέ ρηγά λιμάνια καί ὄρμους), ἄλλα δέ ἀπλῶς κατονομάζονται: «*San Pietro*», «*Santo Spirito*», «*Stella d' Oro*» καί «*San Theodoro*», ἥ ἀναγράφονται ὀνόματα τῶν πλοιάρχων τους³. Μαρτυρίες ὅτι κάποια, ἔστω, ἀπό τά πλοῖα αὐτά ἀνῆκαν στήν κυριότητά του, προκύπτουν ἀπό διατυπώσεις τῆς διαθήκης του, ὅπως λ.χ. ἡ ἀναφορά «εἰς ταῖς βάρχιες πού λείπουσι», δηλ. πλοῖα πού ἀπουσίαζαν σέ ταξίδια ἔμπορτα «μέ καφέ καί πέτρες», ἥ στήν εἰδικώτερη γιά ὀφειλόμενους μισθοὺς πέντε μηνῶν στὸν καπετάνιο τῆς ταρτάνας καί τὸν ἀδελφό του, στοὺς ὁποίους μάλιστα χρεωστοῦσε «καί ὅ,τι ἄλλο... ἔδωσαν σέ σχοινιά καί κουπιὰ» γιά ἐξοπλισμό τοῦ πλοίου, γεγονός πού βεβαιώνει ὅτι ἡ ταρτάνα ἦταν τῆς ἰδιοκτησίας του. Ἀκόμη πρέπει νά ἦταν συνιδιοκτήτης πλοίων, ὅπως μιᾶς Παριανῆς σάϊκας κατὰ τό 1/3, ἀξίας 500 ρεαλιών⁴.

Ἄλλη πηγή, ὁ ἐγκατεστημένος στή Βενετία Νικολός Κοντόσταυλος, σέ ἐπιστολή του τῆς 22-2-1662 πρὸς τὸ Βατικανό, ἐπιβεβαιώνει ὅτι εἶχαν κυριότητα σέ πλοῖα. Καταγγέλλοντας τὸν καθολικό ἐπίσκοπο Σύρας Γκουάρκι (ἄνθρωπο γνωστόν γιά τὴν κακότητά του, πολὺ δέ πιθανόν καί ἀνισόρροπο), ὅτι κατεδίωκε αὐτόν, τοὺς ἀδελφούς του Μιχελέττο καί Γάσπαρο καί τὸν Πέτρο Ρόζα, παροτρύνοντας Βενετοὺς καί Τούρκους νά τοὺς καταστρέφουν, «νά τοὺς ἀφαιρέσουν τίς περιουσίες τους, ἀκόμη καί τὴν ἐλευθερία τους», πρόσθεσε ὅτι «ὁ ἴδιος (ὁ Γκουάρκι) φρόντισε μέ κάθε τρόπο νά μᾶς ἀποστερήσει μερικῶν ἐμπορικῶν πλοίων φορτωμένων μέ ἐμπορεύματα, τά ὁποῖα, λόγω κακοκαιρίας, εἶχαν καταφύγει στή Σύρο, ἰσχυριζόμενος ψευδῶς στοὺς καπεταναίους μερικῶν πλοίων τῆς βενέτικης ἀρμάδας ὅτι ὅλο τὸ ἐμπόρευμα ἦταν γιά λογαριασμό τῶν Τούρκων, καθὼς καί στοὺς καπεταναίους (κουρσάρικων) μπεργαντινιῶν, ὅτι περιεῖχαν ἐφόδια τῶν Τούρκων, μέ ἀποτέλεσμα νά τά λεηλατήσουν κ.λπ., κ.λπ.»⁵.

Φαίνεται λοιπόν ὅτι οἱ μεγάλεμποροι αὐτοί, ἐκτός ἀπὸ τίς συνεργασίες τους μέ διαφόρους πλοιοκτῆτες, εἶχαν καί ἀριθμὸ δικῶν τους ἐμπορικῶν σκαφῶν ἢ κατεῖχαν μερίδια πλοίων, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσα τότε συνήθεια γιά μείωση τῶν οἰκονομικῶν κινδύνων σέ περιπτώσεις ἀπώλειάς τους ἀπὸ κακοκαιρίες ἢ πειρατεῖες. Γνωρίζουμε, τέλος, ὅτι ὁ Γάσπαρος Κοντόσταυλος, ἐγκατεστημένος κι' αὐτός στή Σίφνο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1669, διέθετε γιά τίς μετακινήσεις του στά νησιά δικό του σκάφος, μία

3. Κ.Δ. Μέρτζιου, *Μία διαθήκη...*

4. Αὐτόθι.

5. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἐπὶ τὸν Νικολό Κοντόσταυλο (1662) καταγγελία καθολικοῦ ἐπισκόπου Σύρου καί σύσταση κληροδοτήματος στή Σίφνο, περιοδ. «Κυκλαδικὰ Θέματα» Γ' (1986), τεῦχος 13.

«Φρεγκατίνα»⁶, όπως και ο αρχιεπίσκοπος Σίφνου Ἀθανάσιος, μικρό και μεγαλύτερο σκάφος («τό μικρό ξύλο, τό μεγάλο ξύλο», έγραφε στή διαθήκη του)⁷.

Ὁ βικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα, σέ ἀναφορά του τοῦ Μαρτίου 1655 πρὸς τὸ Βατικανό, έγραφε γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Σιφνίων νά ἀποκτήσουν ἐμπορικά σκάφη, ἢ νά ἐκμεταλλευτοῦν καταστάσεις, τὰ ἐξῆς:

α) Οἱ Βενετοὶ εἶχαν δημεύσει ὅλα τὰ ἐμπορεύματα κάποιου Μιχαήλ Τέστα, Κρητικοῦ, καί γιὰ νά μὴ δημεύσουν καί ἓνα πλοῖο του, πού βρίσκονταν στό λιμάνι τῆς Σίφνου, κάποιιο Σίφνιοι, φίλοι τοῦ Τέστα, ζήτησαν ἀπὸ τὸν Βαρθολομαῖο νά βεβαιώσει μέ ἔγγραφό του ὅτι τὸ πλοῖο ἦταν δικό τους, ἀγορασμένο πρὸ πολλοῦ καιροῦ. Αὐτὸς ὅμως ἀρνήθηκε γιατί τοῦτο δέν ἦταν ἀλήθεια⁸.

β) Στό ἴδιο λιμάνι οἱ Βενετοὶ συνέλαβαν μιά τούρκικη γαλεότα· οἱ Σίφνιοι πάλι τοῦ ζήτησαν νά βεβαιώσει ὅτι τὸ πλοῖο δέν ἦταν τουρκικό, αὐτὸς ὅμως δέν δέχτηκε γιατί ἔκανε τὴ σκέψη ὅτι ἤθελαν νά φανοῦν ἀρεστοὶ στοὺς Τούρκους πλοιοκτῆτες τοῦ σκάφους «μέ τὸ κύρος τῆς δικῆς του βεβαιώσεως πρὸς ζημίαν τῶν χριστιανῶν· ἄλλωστε ἡ γαλεότα ἦταν πράγματι τούρκικη κι' ἐπήγαινε στό κοῦρσο ἐναντίον Χριστιανῶν»⁹.

Τὰ «λιμάνια» τῆς Σίφνου

Ἀξιοπερίεργο γιὰ τὴ μεγάλη ἐμπορική κίνηση τῆς ἐποχῆς αὐτῆς στὴ Σίφνο μέ πολλές προσεγγίσεις πλοίων, φορτοεκφορτώσεις ἐμπορευμάτων κ.λπ., ἐμφανίζεται τὸ ζήτημα τῶν «λιμανιῶν» τῆς, ὅπως ἀκαταλλήλων καί ἀπροστάτευτων ἀπὸ καιρικὲς συνθῆκες. Ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος Μήλου Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, πού ὡς τοποτηρητῆς καί τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου, ἐπισκέπτονταν τακτικά τὸ νησί, έγραφε στό Βατικανό στίς 10-9-1676 τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα:

«Πάντοτε ὑπηρέτησα αὐτό τὸ νησί (τὴ Σίφνο) ὑπερπηδώντας πολλά ἐμπόδια καί ἔξοδα πού δημιουργοῦν οἱ Τούρκοι, εὐτυχῶς ὅμως δέν ἔχει καλὸ λιμάνι γιὰ νά ἀγκυροβολήσουν καί παραμείνουν περισσότερο ἀπὸ μία ἢ δύο ἡμέρες τὸ χρόνος γαλέρες καί πλοῖα...»¹⁰, μέ κατάλληλες, προφανῶς,

6. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Παθήματα προξένων τῆς Βενετίας*, ἐφημερ. «Μῆλος», φ. Νοεμβρίου 1986.

7. «Σιφνιακά», τόμ. Δ/1994, σελ. 68.

8. SCPF/SOCG. 187, ff.444^{rv}.

9. Αὐτόθι.

10. SCPF/SC. ARCIPEL., Vol. 2A, 7.218^s

καιρικές συνθήκες, διαφορετικά δέν μπορούσαν νά παραμείνουν περισσότερο, ὅπως λ.χ. στό εὐρύχωρο καί κατάλληλο λιμάνι τῆς Μήλου, ἐπειδή μέ τίς ἀλλαγές τοῦ καιροῦ κινδύνευαν τά πλοῖα τους. Αὐτός, ἀσφαλῶς, ἦταν καί ὁ λόγος πού τό νησί δέν ἔπαθε πολλά δεινά ἀπό πολεμικούς στόλους, πειρατές καί κουρσάρους, ἄν καί μερικές φορές δέν τό ἀπέφυγε. Ἦταν δηλαδή τό νησί, λόγω τῆς γεωλογικῆς ἰδιομορφίας του, τόπος ἀρκετά ἀσφαλῆς γιά τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς.

Γιά τίς μεταφορές ἐμπορευμάτων ἔχουμε μιά σημαντική ἐξήγηση ἀπό τόν Γάσπαρο Κοντόσταυλο, ὅταν ὁ πρόξενος τῆς Βενετίας στή Μῆλο Μαρκαντώνιο Κίναμος τόν κατηγορήσε τόν Βαῖλο:

«Ὅσον ἀφορᾷ στήν ἀξίωση πού προβάλλει ὁ κ. Κίναμος, ἐπιθυμῶ νά διαβεβαιώσω τήν ἐξοχότητά σας ὅτι εἶναι ἀβάσιμη, γι' αὐτό σᾶς στέλνω ἀντίγραφο διαταγῆς τοῦ ἄλλοτε (Βενετοῦ) ἀρχιναύαρχου κ. Ἀνδρέα Κορνέρ, πού ἀναφέρεται στήν ἀπαλλαγή καταβολῆς προξενικῶν δικαιωμάτων πού ἀπολαμβάναμε ἀπ' αὐτόν καί τούς διαδόχους του, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι τά ἐκφορτωνόμενα (στή Μῆλο) ἐμπορεύματά μας εἶναι, σχεδόν πάντοτε, ὑπό διὰ μετὰ κόμισι. Διαφορετικά, οἱ εἰρημένοι ἐξοχώτατοι δέν θά ἀνέχονταν νά ἀπομυζοῦμε μέ τά ἐμπορεύματά μας τά δικαιώματα τοῦ προξενείου, ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι τό νησί αὐτό (ἡ Σίφνος) δέν ἔχει κατάλληλο λιμάνι γιά τόν χειμῶνα»¹¹.

Δηλαδή, ἐμπορεύματα προγραμματισμένα νά μεταφερθοῦν ἀπό τά νησιά συγκέντρωσής τους σέ ἄλλους τόπους, μεταφέρονταν στή Μῆλο, ὅπου προσέγγιζαν πλοῖα γιά λιμάνια τοῦ τελικοῦ προορισμοῦ τους, στά ὁποῖα καί μεταφορτώνονταν πρὸς τόν σκοπό αὐτόν. Τοῦτο δέ λόγω ἀκαταλληλότητος τοῦ λιμανιοῦ τῆς ἔδρας τῶν ἐπιχειρήσεων του Σίφνου, ἰδίως κατά τούς χειμερινούς μῆνες. Ἦταν δέ λιμάνι τῆς Σίφνου ἐκεῖνο τῆς Σεράλιας, ὁ μικρός ὄρμος, κάτω ἀπό τό Κάστρο, τήν πόλη τοῦ νησιοῦ, ἡ ὁποία ἐκτός ἀπό τό διπλό προστατευτικό τεῖχος της, ἦταν δυσπροπέλαστη καί ἀπό τή θάλασσα ἀπό πειρατικές ἐπιδρομές. Ὁ ὄρμος τῆς Σεράλιας δέν παρεῖχε ἀσφάλεια γιά μακρές παραμονές πλοίων. Πάντως, σέ παλαιές χαλκογραφίες τοῦ λιμανιοῦ αὐτοῦ, ἀποτυπώνονται σέ ἱκανό βάθος στή στεριά μεγάλα κτίσματα, προφανῶς ἀποθήκες ἐμπορευμάτων, πού ἐκφορτώνονταν σ' αὐτό σέ καλές καιρικές συνθήκες, διαφορετικά συνέβαιναν τραγωδίες. Μιᾶς τραγωδίας περιγραφή μᾶς δίνει «ἐνθύμηση» γραμμένη σέ μηνιαῖο τοῦ Μαΐου, ἀποκείμενο στόν ναό τῶν Ἀγίων Σώζοντος καί Φανουρίου τῆς Ἀπολλωνίας:

«Τόν ἴδιον καιρόν (1788) καί τόν αὐτόν μῆναν, τῆς 26 τοῦ Μαΐου,

11. ASV/Bailo, busta 114/11-A3, ὅπου καί ἡ ἀπό 10-121671, διαμαρτυρία τοῦ Marcantonio Cinamo.

Τό λιμάνι τοῦ Φάρου (ἄνω) σέ σχεδιαγράφημα τοῦ Raf. Monanni (1629). Κάτω, ἡ θάλασσα περί τό Κάστρο καί ἡ Ἐπταμάρτυρος μέ «δυνατό» καιρό. (φωτ. 1968).

ἡμέρα Παρασκευή, ἔκαμεν ἓνα μπουρίνι καί ἀνεμοστρύφουλον πολλά φο-
 βαίρον καί ἠβάσταξεν ὥραις πεντέμισυ, ἥτοι $5\frac{1}{2}$, ἀπό 10 ὥραις τῆς ἡμέ-
 ρας καί ἐβάσταξεν κοντά τὰ μεσάνυχτα μέ ἀστραπαίς, μέ βρονταίς φοβε-
 ραῖς, βροχή καί χαλάζι καί ἀγέραις· ὅλλα, ὅπου γράφω σοβαρά, ὅπου
 δέν τό ἐνθυμεῖται κανένας γέροντας (λέξη δυσανάγνωστη), μήτε ἀκου-
 στόν τό ἔχει· τόσον ὅπου ὅλλα τὰ καίχια ὅπου ἦτανε στή Σεράλια, καί
 ἐντόπια καί ξένα, ἔφυγαν (λέξη δυσανάγνωστη) διά τόν Φάρον καί ὁ
 ἀγέρας τὰ ἠδιώξεν, ἄλλα εἰς τήν Νίον, ἄλλα εἰς τήν Κυτριάνην, ἄλλα
 στό Σαρλή καί ἄλλα ἀλλαχοῦ ἐγλυτώσανε· ἐξόχως ἡ βάρκα τοῦ Καρδῆ,
 ὅπου ἐπνίγη σύζυγλη, ὁ [Κα]ρύδης Γιώργης, ὁ Γιαννάκης τοῦ Καρύδη,
 τοῦ Γιαννακοῦ τοῦ Πετρή ὁ γιός καί τοῦ Φελλοῦ ὁ γιός, ὁ Δεναῖζης τοῦ
 Γ(χ)ιών, ὅπου ἐπήγαιναν διά τόν Φάρον, ἀλλά ὁ ἀγέρας τούς ἐξόρισεν
 καί ἔπιασε πολλή φουρτούνα...»¹².

Ἡ Σεράλια λοιπόν, τό κεντρικό λιμάνι τῆς Σίφνου, πρέπει νά θεωρή-
 σουμε ὅτι, κατά τίς ἐποχές ἐκεῖνες, παρεῖχε ἀσφάλεια λόγω τῆς ἀνασφά-
 λειάς του ἀπό καιρικές συνθηκές. Σέ ἐνάντιους καιρούς, τὰ πλοῖα κατέ-
 φευγαν στό Φάρο ἢ ἄλλους ὅρμους. Εἶναι γι' αὐτό ἀξιοθαύμαστο τό ἔργο
 πού ἐπιτελοῦσαν καπεταναῖοι καί ναυτεργάτες τῆς ἱστορουμένης ἐποχῆς
 πού τό νησί ἦταν τό οἰκονομικό - ἐμπορικό κέντρο τῶν Κυκλάδων μέ πο-
 λυάριθμες προσεγγίσεις ἐμπορικῶν σκαφῶν κάθε τύπου.

12. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Σεῖσμοί, ἀσθένειες, μετεωρολογικά φαινόμενα, πε-
 ριοδ. «ἡ Σιφνιακή», φ. Σέπτ. - Ὀκτ., 1967. Γλαφυρή εἶναι ἡ περιγραφή γιά τήν κατά-
 σταση τῶν λιμανιῶν τῆς Σίφνου διακόσια (200) καί πλέον χρόνια ἀργότερα, πού μᾶς δί-
 νει σέ 20σέλιδο φυλλάδιο «Εἰς Σίφνιος... κατά Μάρτιον τοῦ 1860», μέ τόν τίτλο «Ἡ
 Σίφνος καί ὁ Δήμαρχος αὐτῆς», ἡ ὁποία κατάσταση φαίνεται πώς παρέμενε ἴδια ὅλο
 αὐτό τό χρονικό διάστημα:*

«Πρῶτον, ὅτι εἰς οὐδένα τῶν δύο λιμένων τῆς νήσου ὑπάρχει μία αὐτοσχέδιος κάν
 ὄχι προχυμαία, ἀλλ' ἀπλή ἀποβάθρα, ἔστω καί ξύλινος εἰς τήν ὁποίαν νά πλησιάζωσιν αἱ
 λέμβοι τουλάχιστον καί ν' ἀποβιβάζωσι τούς ἐπιβάτας καί τὰ ἐμπορεύματα. Τί δε γίνε-
 ται; Οἱ ἐπιβιβαζόμενοι ἢ ἀποβιβαζόμενοι φέρονται ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ναυτῶν, ὀλισθαί-
 νόντων ἀνά πᾶν βῆμα, καί κινδυνεύόντων νά ρίψωσιν εἰς τήν θάλασσαν τόν ἐπιβάτην, εἴτε
 ἀνὴρ εἶναι οὗτος, εἴτε γυνή!!! καί δέν εἶναι σπάνιον νά ἴδῃ τις γυναῖκα καί παῖδας χρη-
 μνηζόμενους εἰς τήν θάλασσαν. Μέ τόν αὐτόν δέ τρόπον ἐκφορτόνονται καί τὰ ἐμπορεύ-
 ματα, ἐπὶ τῶν ὤμων δηλ. φερόμενα ἐντός τῆς θαλάσσης!... Δεύτερον, εἰς τόν λιμένα τοῦ
 Φάρου, ὅπου ἐλλιμενίζονται τὰ μεγάλα πλοῖα, ἐπειδή προσβάλλονται ὑπὸ τῶν νοτιανα-
 τολικῶν ἀνέμων, καί τὰ σκάφη κινδυνεύουν, ἐγένετο ἀνέκαθεν λόγος νά κάμωσιν εἰς μέν
 τήν ξηράν παλαμαροδέτας, πράγματα ἀπλούστατα, καί μικράν ἀπαιτοῦντα δαπάνην· εἰς
 δέ τήν θάλασσαν νά ρίψωσιν ἀγκυρώσεις τινάς ἢ σημαδοῦρας, ὅπως ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης δέ-
 νωσιν εἰς αὐτάς τὰ πλοῖα. Εἴκοσιν ἔτη παρῆλθον μέχρι σήμερον, καί κατ' ἔτος μέν ἐπανα-
 λαμβάνονται τὰ σχέδια, οὐδέποτε δέ πραγματοποιοῦνται...».

Τά ταξείδια τῶν πλοίων

Τά ταξείδια τῶν πλοίων, σέ θάλασσεσ γεμάτεσ ἀπὸ πολεμικά καὶ πειρατικά - κουρσάρικα σκάφη, ἦταν πράγματι ἔργο ἡρωϊκό, ἀνθρώπων ἐπιτηδείων, θαρραλέων καὶ μέ πολλὲς ἱκανότητες πού βρίσκονταν συνεχῶς ἀντιμέτωποι μέ πολυποίκιλουσ κινδύνουσ στὶς πολυήμερεσ ἢ καὶ πολὺμηνεσ ἀπουσίεσ τουσ γιὰ τίς μεταφορὲς ἐμπορευμάτων σέ διάφορα λιμάνια. Ἐπίσης, οἱ συνθῆκεσ διαβίωσὸσ στὰ πλοῖα κατὰ τίς θαλασσοπορίεσ τουσ, κατὰ τίς ὁποῖεσ ὁ χρόνοσ διαρκείασ τῶν ταξιδιῶν ἦταν περίπου ἄγνωστοσ καὶ ἐξηρημένος ἀπὸ τίς ἐπικρατοῦσεσ καιρικέσ συνθῆκεσ ἢ πολεμικέσ καταστάσεισ, ἀποτελοῦσαν πρόσθετη δοκιμασία γιὰ ναυτικούς καὶ ταξιδιωτέσ, ἀφοῦ καὶ οἱ τελευταῖοι μέ ἐμπορικὰ σκάφη μετακινοῦνταν. Γιὰ τὸ θέμα αὐτό ἔχουμε ἱκανέσ ἀναφορέσ, ἀπὸ τίς ὁποῖεσ θά καταγράψουμε μερικέσ:

α) Ὁ καθολικὸς κληρικὸς Γεώργιοσ Πέρησ ἔγραφε στὶς 24-7-1655 ἀπὸ τὴ Βενετία, ὅπου περίμενε πλοῖο γιὰ νὰ μεταβεῖ στὴ Μῆλο:

«Τὴν προσεχῇ Δευτέρα, 26 Ἰουλίου, θά μπαρκάρω μέ ἄλλουσ δεκαπέντε συμπολίτεσ μου (Συριανοὺσ) σέ μία φλαμανδικὴ σκούνα, χωρίσ νὰ περιμένω τὸν ἐπίσκοπό μας (ἐννοεῖ τὸν καθολικὸ ἐπίσκοπο Σύρασ), γιατί ἐκεῖνοσ θέλει νὰ ταξιδέφει μέ πολεμικὸ πλοῖο γιὰ λόγουσ ἀσφαλείασ· πρέπει λοιπόν νὰ ἐτοιμάσω τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὸ ταξίδι, δηλαδὴ παξιμάδια, κρασί, στρώμα καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα...»¹³.

β) Ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοποσ Παροναξίας Βαρθολομαῖοσ, τέωσ βικάριοσ Σίφνου, εὕρισκόμενοσ κι' αὐτόσ στὴ Βενετία μέ προορισμό τίς Κυκλάδεσ, ἔγραφε στὶς 13-6-1659:

«Ἐλλείφει πλοίου, ἀναγκάστηκα νὰ παραμείνω ἐδῶ μέχρι τώρα. Ἦδη, μέ τὴν εὐκαιρία ναύλωσὸσ ἐνὸσ πλοίου μέ προορισμό τὴ Σίφνο, θά μπαρκάρω στὶς 12 τρέχοντοσ, ἂν καὶ τοῦτο πρέπει πρῶτα νὰ περάσει ἀπὸ τὴν Κρήτη, προκειμένου νὰ μεταφέρει ἐκεῖ ἐμπορεύματα...»¹⁴.

Ὅταν ἔφτασε στὴ Νάξο ὁ Βαρθολομαῖοσ, ἔγραφε γιὰ τὸ ἴδιο ταξίδι σέ ἐπιστολὴ τῆσ 14-10-1659:

«Μετά σαρανταπέντε ἡμέρεσ, πού λόγω ἐναντίων ἀνέμων κατεξοδεύτηκαν ματαίωσ στὴν Κρήτη, ἔφτασα ἐπὶ τέλουσ μέ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ στὴ Σίφνο στὶς 16 Σεπτεμβρίου...»¹⁵.

Διήρχεσε δηλ. τὸ ταξίδι του τρεῖσ ὁλόκληρουσ μῆνεσ!

γ) Ὁ καθολικὸς κληρικὸς Ἰωάννησ Ξανθάκησ, πού διορίστηκε ἀπὸ τὸ Βατικανό βικάριοσ Σίφνου, ἔγραφε ἀπ' αὐτὴν στὶς 20-12-1676:

13. SCPF/SOCG. 187, 371^{rv}.

14. SCPF/SOCG. 275, 107^r.

15. SCPF/SOCG. 275, 120^r.

«...έφθασα σ' αυτό τό νησί μετά ένα περιπετειώδες και μακρύ ταξίδι γιατί αναγκάστηκα νά παραμείνω στη Ζάκυνθο επί πέντε μήνες περιμένοντας τόν ναύαρχο τής Βενέτικης αρμάδας, λόγω τών Μπαρμπαρέζικων πλοίων, έξ αίτίας τών όποίων υπήρχε διαταγή τής Γερουσίας νά μήν αποπλεύση κανένα πλοίο χωρίς τή συνοδεία τοῦ εἰρημένου ναυάρχου...»¹⁶.

Οἱ συνεργάτες στίς μεταφορές

Γιά τίς μεταφορές τών ἐμπορευμάτων, οἱ ἔμποροι τής Σίφνου συνεργάστηκαν μέ πολλούς παράγοντες, ὅπως λ.χ. ἐμπορικούς ἀντιπροσώπους, ἀσφαλιστές, πλοιοκτῆτες, πλοιάρχους, συνοδούς ἐμπορευμάτων κ.ἄ., Ἕλληνες καί ξένους. Ἐπί τοῦ θέματος δέν ἔχουμε σαφῆ εἰκόνα, ἐλλείπει ἱκανῶν στοιχείων, πλὴν ἐλαχίστων καί γενικῶν ἀναφορῶν, τίς ὁποῖες καί καταγράφουμε.

Οἱ ἀντιπρόσωποι

Ὁ Λογοθέτης, ἐκτός ἀπό τόν Νικολό Κοντόσταυλο στή Βενετία (τό γεγονός ὅτι τοῦτος ἐγκαταστάθηκε σ' αὐτήν ἀμέσως μετά τήν ἐναρξη - 1645- τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου, ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιατί φανερώνει τήν ὀξυδέρχεια τών ἀνθρώπων ἐκείνων), εἶχε καί πράκτορα στήν Ἀνκῶνα τόν Giacomo Trompa, καταγόμενον ἀπό τή Μῆλο¹⁷, ἀτζέντη του δέ, μετακινούμενον γιά ὑποθέσεις ἀπό τόπου σέ τόπο, τόν Βιττόριο Κορυφαῖο, ἀπό τήν Κρήτη¹⁸. Οἱ διάδοχοι τοῦ Λογοθέτη, ἐκτός ἀπό τόν Κοντόσταυλο στή Βενετία, εἶχαν κι αὐτοί τούς ἀντιπροσώπους τους στά νησιά καί ἄλλους τόπους. Στήν Κίμωλο τόν Ἀναγνώστη Ράφο, στήν Κέα τόν ἀδελφό του Ρόζα Ἐνρίκο καί τόν Ἀναγνώστη Χωματιανό, στή Σαντορίνη τόν Μιχελάκη Γύζη, στή Νάξο τόν Χρυσάκι Κορονέλλο, στήν Κρήτη τόν καπετάν Κόμη, στά Θερμιά τόν Ἀντωνάκη Ἀρμακόλα καί τή Μαρία Πλουσιανή, στή Σμύρνη τόν Φραζέσκο Μπερλούζι κ.ἄ.¹⁹

Ἀπό τή διαθήκη τοῦ Ρόζα συνάγεται ὅτι τόσο αὐτός, ὅσο καί ὁ Μιχελέτος Κοντόσταυλος, καθολικοί καί οἱ δύο, διατηροῦσαν στενές σχέσεις καί μέ τούς Βενετούς ναυάρχους, πού τούς παρεῖχαν πολλές διευκολύνσεις, μέ τό ἀζημίωτο βέβαια. Στίς ὑποχρεώσεις του πρὸς διαφόρους ἔγραψε ὁ Ρόζας πῶς, ἀπό γενόμενον συμβιβασμό (προφανῶς ἐνώπιον

16. SCPF/SC.ARCIPEL., vol. 2b, 304^{rv}.

17. «Σιφνιακά», τόμ. ΣΤ'/1998, σελ. 22.

18. «Σιφνιακά», τόμ. Ε'/1995, σελ. 113.

19. Μνημονεύονται στή διαθήκη τοῦ Ρόζα.

του ναυάρχου) για ναυάγιο πλοίου, χρεωστοῦσε στὸν ναύαρχο τὴν «πάρ-
τε» του (= τό μερίδιό του), ἢ ὅτι τοῦ χρεωστοῦσε 100 ρεάλια ἀπὸ τὴν
ὑπόθεση τῆς Τζιᾶς, ἢ «ἀκόμη τὰ 1.000 ρεάλια ὅπου ἔταξα τοῦ ἀφέντη
καπετάν Γενεράλε διὰ τοὺς Τζιῶτες καὶ ἔταξάν μου τὰ βελανίδια τους
ὅπου κατεβαίνουν (= ἐνν. τῆς νέας ἐσοδείας), εἶναι τὰ μισὰ διὰ μου
καὶ τ' ἄλλα μισὰ τοῦ ἀφέντη Μιχελέττου καὶ ὅταν τὰ γυρεύει ἡ ὑψηλότης
του θέλετέ τα δώση...»²⁰. Ὁ ναύαρχος Andrea Corner μέ διαταγή του
τὸ 1666 πρὸς προξένους καὶ ἐπιτρόπους τῶν νησιῶν, γνωστοποίησε ὅτι
παρεχώρησε στὸν Μιχελέττο Κοντόσταυλο ἄδεια ἐλεύθερης διακίνησης
τῶν ἐμπορευμάτων του σὲ ὅλα τὰ λιμάνια, γιὰ τίς προσφερθεῖσες μεγά-
λες ὑπηρεσίες του στὴ Βενετία²¹.

Οἱ καπετάνιοι

Ὀνόματα πλοιάρχων, εἴτε δικῶν τους πλοίων, εἴτε ὄχι, μέ τοὺς οποί-
ους συνεργάστηκαν οἱ ἔμποροι τῆς Σίφνου, μᾶς παραδίδονται ἀπὸ τὴ δια-
θήκη τοῦ Ρόζα. Σ' αὐτὴν ἀναφέρονται ὁ καπετάν Ἀλέξανδρος Ζερβός,
παλαιὸς συνεργάτης τοῦ Λογοθέτη, ὁ καπετάν Κόμης ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὁ
καπετάν Νικόλας, ἰδιοκτήτης καραβιοῦ καὶ γαλιότας, ὁ καπετάν Ζουάνες
Ἀραγουζέος, ὁ καπετάν Anelo, ὁ καπετάν Λουκάς καὶ τὰ ἀδελφία του καὶ

20. Ὁμοίως.

21. Τό κείμενο τῆς διαταγῆς ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Coppia

Noi Andrea Corner per la Ser(enissi)ma Rep(ubbli)ca di Venezia Capetan Generale.

*Implora umilmente D. Micheletto Condostaulo ch'in retribuzione della sua mecitoria
servitu prestata in Publico vantaggio con ogni fermezza di spirito e di divozione in molte
occasioni d'urgenza fosse dalla munificenza Publica immune d'ogni gravame nelli suoi
trafichi mercantili, che suole sbarcar in questi porti delle isole. Mossi perciò da talli
riguardevoli benemerienze coll' autta (rita) del Capitaniato nostro Generale. Concedemmo
a detto D. Condostaulo ampla immunita et esentione d'ogni et qualunque gravame et
contribuzione che per consuetudine o per missione potessero caddere sogiete esse sue
mercantie; Pottendo liberamente negotiar et esitar ogni suo affare mercandile impedimento
o molestia. Commettendo a cascheduna persona Publica o privata, che fungisse officio in
quelle di Consolato, magistrato, Pressid(ier)e o in alcuna sorte di autto(ri)ta o disposizione
che per qual si sia pretesto, forma, e collore, non debba molistare, ne aggravare alcuna sorte
delle sue mercantie, ma lasciarle libere in tutti gli essiti et alla sua dispositione senza censo
ne contrabutione veruna, sotto le pene piu rigorose della nostra indigniazione agl' innubile
Ing. fide.*

Di Gallea nostra Cap. Generale

Pario 19 Gennaro 1666 s.n.m.v.

*Andrea Corner
Capetar Generale*

[ASV/Bailo, busta 114/11-A3]

*Vicenzo Cappellari
cagliere di S.E.»*

ὁ καπετάν Trippo. Γιά τόν καπετάν Anelo, γνωρίζουμε ὅτι πρόκειται γιά τόν Anelo Monti ἀπό τή Napoli τῆς Ἰταλίας, συζευγμένον μέ Ἑλληνίδα τῆς Κιμώλου καί μόνιμο κάτοικο τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ, ὅπου ἀγόραζε κτήματα σχηματίζοντας δική του περιουσία²². Τήν Κίμωλο, ἐπίσης, εἶχε ἔδρα του ὁ capetan Trippo, ἀναγραφόμενος σέ διάφορα ἔγγραφα ὡς capetan di corso (= κουρσάρος). Πρόκειται γιά τόν καπετάν Trippo Fiorini, ἀπό τό Περάστο τῆς Δαλματίας²³.

Ἀπό τό Περάστο ἀναφέρονται καί τέσσερις Bronza, πιθανόν ἀδελφια, ἴσως δέ νά πρόκειται γιά τόν καπετάν Λουκά καί τά ἀδελφία του, πού ἀναφέρει ὁ Ρόζας. Ὁ Luca Bronza φέρεται τό 1662 μεταξύ τῶν μονίμων καθολικῶν κατοίκων τῆς Κιμώλου²⁴. Τόν ἴδιο χρόνο ἀπεβίωσε καί μέ τή διαθήκη του κληροδότησε στήν καθολική Ἐκκλησία Σίφνου ἕναν Τούρκο σκλάβο γιά νά πωληθεῖ καί μέ τήν ἀξία του νά ἐπισκευαστεῖ ὁ καθολικός ναός τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἔξω ἀπό τό Κάστρο. Μέ τή βοήθεια τοῦ Μιχελέττου Κοντόσταυλου ὁ σκλάβος πωλήθηκε ἀντί 140 ρεαλιῶν, ἀλλ' ὁ ναός δέν ἐπισκευάστηκε γιατί τά χρήματα, κατά μεγάλο μέρος, ξοδεύτηκαν στίς ἀνάγκες τῶν καθολικῶν ἐφημερίων. Ὁ Vinzenzo Bronza, ἀδελφός τοῦ Luca, σέ πίνακα ἔτους 1667 φέρεται μεταξύ τῶν μονίμων καθολικῶν κατοίκων τῆς Σίφνου²⁵, τήν ὁποία βραδύτερα ἐγκατέλειψε καί γύρισε στό Περάστο. Ὁ Ζουάνες Μπρόντζα γνωρίζουμε ὅτι συνεργάστηκε μέ τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Ἀθανάσιο γιά τήν ἀπελευθέρωση ἑνός διακεκριμένου Τούρκου σκλάβου, «τό ὄνομά του Τζαλουμάν Τζελεπή»²⁶, καί, τέλος, ὁ Piero Bronza, ὁ ὁποῖος, μετά τή λήξη τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου (1669) πέρασε στήν ὑπηρεσία τοῦ φοροεισπράκτορα Κων. Ἀλιπράντη, τοῦ Τήνιου. Ὁ Piero αὐτός, μέ ἐντολή τοῦ Ἀλιπράντη, δολοφόνησε τό 1675 τόν Παυλῆ Ὁμηρο, πρόξενο τῆς Γαλλίας στή Σίφνο. Ἀργότερα πιάστηκε ἀπό τοὺς Τούρκους σκλάβος καί ρίχτηκε στά σίδερα²⁷.

Ὅλοι αὐτοί οἱ Bronza, καί ἄλλοι καταδρομεῖς, φαίνεται πῶς χρησιμοποιήθηκαν ἀπό τοὺς ἐμπόρους τῆς Σίφνου γιά μεταφορές ἐμπορευμάτων καί εἶχαν μαζί τους χρηματικές συναλλαγές. Μάλιστα ὁ Ζουάνες Μπρόντζα ἀποκαταστάθηκε στό νησί δημιουργώντας οἰκογένεια, τά μέλη τῆς ὁποίας ἀκολούθησαν τό ὀρθόδοξο δόγμα. Κατιόντες του ἀνευρίσκο-

22. B.J. Slot, *Καθολικαί Ἐκκλησίαι*, σελ. 139. Βλ. καί Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἀποκατάσταση κουρσάρων στήν Κίμωλο*, ἐφημ. «Κιμωλιακά Νέα», φ. Μαρτίου - Ἀπριλ. 1997.

23. B.J. Slot, ὁ.π.π.

24. Αὐτόθι, βλ. καί «Σιφνιακά», τόμ. Α' / 1991, σελ. 113 ἐπόμε.

25. SCPF/SC. ARCIP, vol. 1, f.400^r.

26. «Σιφνιακά», ὁ.π.π.

27. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἐγκλήματα στή Σίφνο...*

νται στη Σίφνο και μετά τό 1828²⁸. Ἀνεμόμυλος κοντά στό μοναστήρι τῆς Βρύσης ἔφερε τό ὄνομα «μύλος τοῦ Μπρόντζα».

Ἄλλος capitano di corso τῆς ἐποχῆς, ὁ Giovanni Maria Cardì, ἀπό τήν Κορσική (del isola di Corsica)²⁹, φαίνεται πώς εἶχε στενές σχέσεις μέ τή Σίφνο, ἀλλά δέν γνωρίζουμε λεπτομέρειες. Αὐτός καθιέρωσε ἀγία τράπεζα καθολικοῦ δόγματος (ἀλτάριο) στό ναό τῆς Παναγίας στό Κόμμα (Παναγίας Χρυσοπηγῆς), γιά τή συντήρηση τοῦ ὁποίου πρόσφερε καί 100 ρεάλια γιά νά ἐπενδυθοῦν σέ ἀκίνητα μέ ἀπόδοση³⁰. Δέν ἀποκλείεται ἡ παράδοση γιά τό θαῦμα τῆς Παναγίας μέ τό κόψιμο τοῦ βράχου Της κ.λπ. νά ἔχει σχέση μέ τόν ἐν λόγω κουρσάρο.

Οἱ ἀνωτέρω πειρατές ἤ κουρσάροι, εἶναι μόνον αὐτοί πού ἀπεκάλυψε ἡ ἱστορική ἔρευνα. Φαίνεται ὅμως πώς πολλοί περισσότεροι χρησιμοποιοῦσαν τή Σίφνο, ὅπως συνάγεται ἀπό μαρτυρία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου Βαρθολομαίου Πόλλα. Εὐρισκόμενος στη Βενετία, ἔγραψε στίς 22-12-1668 στό Βατικανό ὅτι «σύμφωνα μέ ἐπιστολές τῆς 4 Νοεμβρίου ἀπό τά νησιά, ὁ Τοῦρκος ναύαρχος ἐπέφερε καταστροφές στήν Ἄνδρο, ἀπό ὅπου ἐπῆρε 125 ἄνδρες, καί τήν Κέα καί Κύθνο, ἀπό ὅπου ἐπῆρε 250 ἄνδρες γιά Χαλαστές στήν πολιορκία τοῦ Χάνδακα. Τό ἴδιο θά κάνει καί στά ἄλλα νησιά. Μεταξύ ἄλλων κινδυνεύουν περισσότερο ἡ Μήλος καί ἡ Σίφνος γιά τό πλῆθος τῶν κουρσάρων πού καταφεύγουν σ' αὐτές. Ἀκριβῶς τά ἴδια ἔγραψαν καί στὸν κ. Νικολό Κοντόσταυλο ἄλλοι ἔμποροι τῶν νησιῶν³¹».

Οἱ συνοδοὶ ἐμπορευμάτων καί οἱ «πραγματευτές»

Σημαντικός, ὅσο καί ἐπικίνδυνος, ἦταν καί ὁ ρόλος τῶν συνοδῶν μεταφερομένων μέ πλοῖα ἐμπορευμάτων, ἀλλά καί τῶν «πραγματευτῶν», δηλ. τῶν ἐμπορευομένων προϊόντα ἀπό λιμάνι σέ λιμάνι. Ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη, ἀπό τοῦ ἔτους 1647, συνοδός ἐμπορευμάτων, ἄξιος γιά τό ἔργο αὐτό, εἶχεν ἐπιλεγεῖ ἀπ' αὐτόν ἓνας καθολικός κληρικός, ὁ ὁποῖος συνέχισε νά προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του καί ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν διαδοχῶν του καί ἐπὶ πολλά μετὰ ἀπ' αὐτοὺς χρόνια. Πρόκειται γιά τόν μοναχό τοῦ Τάγματος τῶν Ἐλαχίστων Φραγκίσκο Μι-

28. «Σιφνιακά» τόμος Η'/2000, σελ. 119.

29. SCPF/SC. ARCIP., vol. 9, f. 320'. Ὁ ἴδιος Cardì πρόσφερε 45 σκούδα καί καθιερώθηκε ἀλτάριο στό ὄνομα ἄλλου προστάτη τοῦ Ἀγίου, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη Βαπτιστῆ, στὸν ὁρθόδοξο ναό τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Θερμίων. (SCPF/SC.ARCIP., vol. 9, ff. 322r-324r).

30. «Σιφνιακά», ὁ.π.π. σελ. 176 καί SCPF/Scr.Rif.Congr., Arcip. vol. 4, ff. 503^r-505^r.

31. SCPF/SOCC.275,539^{rv}.

κελλούτσι, ό όποϊος τό 1647 είχε διοριστεϊ βικάριος Ἀθηνῶν. Κατευθυνόμενος στήν ἔδρα του, τό πλοϊο πού ταξίδευε «ἔπιασε» στή Σίφνο, όπου καί παρέμεινε ἔκτοτε στήν ὑπηρεσία τοῦ Λογοθέτη, πού βρῆκε σ' αὐτόν τό κατάλληλο πρόσωπο γιά τίς δουλειές του³², μέ τό ἀζημίωτο βέβαια. Ὁ νεοδιορισμένος βικάριος Σίφνου Βαρθολομαῖος Πόλλα ἔγραψε γι' αὐτόν στό Βατικανό στίς 30-4-1652 ὅτι «στούς 8-9 μῆνες πού τόν γνώριζε, πραγματοποίησε ἑπτά ἢ ὀκτώ ταξείδια γιά λογαριασμό τοῦ κ. Βασιλείου καί ἄλλων ἐμπόρων πού τόν ἔστελναν μέ ἐμπορεύματα»³³ σέ διαφόρους τόπους. Τυχοδιώκτης ὀλκῆς ὁ Μικελλούτσι, ἀτρόμητος καί ἄξιος χρήστης τῶν ὅπλων, ἦταν ὁ πλέον κατάλληλος γιά τήν ἀνάληψη ἐμπορικῶν ἀποστολῶν³⁴. Μάλιστα ὁ ἔμπορος Πέτρος Ρόζας στή διαθήκη του (1662) παρήγγειλε νά τοῦ δοθοῦν 20 ρεάλια πού τοῦ χρεωστοῦσε «διά πέντε πάγιες» (= ἀποστολές), χρέος πού εἶχε σημειώσει στό εἰδικό κατάστιχό του.

«Πραγματευτής» - συνεργάτης τοῦ Ρόζα ἀναφέρεται ὁ Ἑβραῖος «μουσούν Σαμπολῆς», ὁ όποϊος μάλιστα διέθετε δικό του σκάφος μέ καπετάνιο καί «γραμματικό»³⁵. Ἐχουμε ἤδη ἀναφέρει πώς καί ἄλλοι Ἑβραῖοι διέμεναν στή Σίφνο καί θά ἦταν περίεργο νά ἀπουσίαζαν οἱ δραστήριοι αὐτοί ἄνθρωποι ἀπ' αὐτήν, ἕνα διάσημο τότε ἐμπορικό κέντρο.

32. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1984, σελ. 37-39. Βλ. καί «Σιφνιακά» τόμ. Δ'/1994, σελ. 43 καί τόμ. ΣΤ'/1998 σέ πολλές σελίδες (βλ. σχετικά τό ὄνομα στόν πίνακα ξένων ὀνομάτων).

33. SCPF/SOCG. 187, ff. 711^r+719^r.

34. Ὁ Μικελλούτσι πορίζονταν ἱκανά ἔσοδα ἀπό τίς ἐμπορικές ὑπηρεσίες του. Σέ ἐπιστολή του τῆς 8-7-1652 πρὸς τό Βατικανό ἔγραψε ὅτι ἐξακολουθεῖ νά παραμένει στή Σίφνο καί ὅτι δέν εἶχε ἀνάγκη μισθοῦ ἀπό τή Ρώμη «γιατί ἄς εἶναι καλά ὁ κ. Βασίλειος Λογοθέτης καί τό σπίτι του» πού τοῦ πρόσφεραν τά πάντα. (SCPF/SOCG.187, f. 425^v).

35. Κ.Δ. Μέρτζιου, *Μιά διαθήκη...*

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Α'. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Οἰκονομίας τῆς Σίφνου κατά τίς δύο περιόδους τοῦ 17ου αἰῶνα πού περιγράψαμε, δηλαδή ἐκείνης πού σφραγίστηκε μέ τήν ἐκπλήσσοῦσα δράση τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη μέχρι τά μισά τοῦ αἰῶνα¹, καί ἐκείνης τῶν διαδόχων του κατά τό δεύτερο μισό, εἶχε εὐεργετικές ἐπιδράσεις καί στήν κοινωνική ἀνάπτυξη τοῦ τόπου ὅπως φανερώνουν τά σχετικὰ ἐπιτεύγματα. Ἀπό τά παραδιδόμενα πληθυσμιακά στοιχεῖα, ἔστω ἀνεπαρκῆ καί ἀπλῶς προσδιοριστικά, ὅπως ἔχουμε τονίσει, βεβαιώνεται, παρά τίς δυσμενεῖς συνθήκες καί περιστάσεις (πόλεμοι, πειρατεῖες, λοιμοί, λιμοί κ.λπ.), μιά συστηματική ἀνάπτυξη τῆς Κοινότητος, ἡ ὁποία συγκροτεῖται ἀπό τήν πόλη (τό Κάστρο) καί πέντε χωριά (τόν Ἀρτεμῶνα, τό Σταυρί, τά Ἐξάμπελα, τήν Καταβατή καί τό Πετάλι), πυκνοκατοικημένα ἀπό 4.000-5.000 καί, περί τά τέλη τοῦ αἰῶνα, ἀπό 6.000 ψυχές². Τό ἀνθρώπινο αὐτό δυναμικό διαβιώνει στόν τόπο λόγω τῆς ὑπάρχουσας προσφορᾶς ἐργασίας στούς ποικίλους τομεῖς δραστηριοτήτων πού περιγράψαμε, ἀλλά καί τῆς παρεχόμενης ἱκανῆς ἀσφάλειας ἀπό κινδύνους τῆς ἐποχῆς, παρά τό γεγονός ὅτι καί ἡ Σίφνος δέν ἀπέφυγε κάποιες φορές καταστροφές καί λεηλασίες³, ὅχι ὅμως στόν βαθμό πού ἔπαθαν ἄλλα νησιά.

1. Βλ. «Σιφνιακά», τόμος ΣΤ'/1998, σελ. 7-78.

2. «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 138.

3. Σέ λογαριασμό ἐξόδων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Σίφνου ἀναγράφεται καί δαπάνη 3 ρεαλιῶν «γιά τήν κατασκευή ἑνός τοίχου τοῦ σπιτιοῦ τῆς ἐκκλησίας (τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου) πού κατεδάφισαν οἱ Βενετοὶ στρατιῶτες» πρό τοῦ Αὐγούστου 1652. Ἡ μαρτυρία φανερώνει ὅτι οἱ Βενετοὶ εἶχαν προξενήσει καταστροφές στόν τόπο, ἄγνωστο γιά ποιόν λόγο, ἀφοῦ ἐβλάψαν καί αὐτήν τήν περιουσία τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Πολύ πιθανόν γιά νά ἐκβιάσουν τοὺς κατοίκους νά τοὺς χορηγήσουν ἐφόδια γιά τίς ἀνάγκες τοῦ πολέμου. Δέκα περίπου χρόνια ἀργότερα, τό 1660/1661, ὁ ἀρχιεπίσκοπος καί τό ἱερατεῖο τῆς Σίφνου κατήγγειλαν στό Βατικανό ὅτι οἱ Βενετοὶ, «χωρίς νά φοβηθοῦν τό Θεό, ἐπῆγαν στήν Πάρο, τήν ὁποία σχεδόν ἐρήμωσαν, συλλαμβάνοντας πλῆθος ἀνθρώπων καί διαρπάζοντας τήν παραγωγή ἀπό ἐκεῖ ἤλθαν στή Σίφνο, στήν πόλη καί τά χωριά τῆς ὁποίας προξένησαν βαρύτατο πλῆγμα μέ τήν ἀρπαγή 200 ἀτόμων, τά ὅποια, μέσα σέ σύντομο χρονικό διάστημα ἀπεβίωσαν ὅλα (προφανῶς στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις), ἐκτός ἀπό 14 πού κατάφεραν νά ἐπιστρέψουν καί ἄλλες σημαντικές ζημιές στήν κτηνοτροφία καί πράξεις ἀναίσχυντες». (Βλ. «Σιφνιακά», τόμος Δ'/1994, σελ. 41 καί Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τό Ἀρχιεπίσκοπος*, σελ. 34-35 καί 122-123).

Κατά τις ανωτέρω δύο περιόδους, ή τοπική Αυτόδιοίκηση, όπως διαφάνηκε από τά ήδη ιστορηθέντα, γνώρισε μεγάλην ανάπτυξη και πρόοδο. Πέραν τής, κατά μεγάλο χρονικό διάστημα, άσκησής της από «άνώτατους άρχοντες», όπως θά χαρακτηρίζαμε τόν Βασίλειο Λογοθέτη και τούς ικανούς διαδόχους του, οργανώθηκε συστηματικά, έδραιώθηκε μέ κανόνες και λειτούργησε έπωφελώς, όπως θά περιγράψουμε μέ λεπτομέρειες σέ άλλην έργασία.

Β'. Ίδιαίτερη σημασία έχει τό γεγονός τής μεγάλης φροντίδας πού επέδειξαν έξ άρχής, από τοῦ έτους 1625, οί ιθύνοντες τής Κοινότητας στήν ανάπτυξη τής Έκπαίδευσης τών νέων μέ τή σύσταση Σχολείων ευρύτερης, από τήν κοινή λεγόμενη, Παιδείας, όπως έχουμε περιγράψει⁴, ακόμη και μέ τή θέσπιση σχετικού κληροδοτήματος υπέρ ικανού διδασκάλου, αποφοίτου τοῦ Κολλεγίου Urbano τής Ρώμης (στήν όποία άντέδρασε άρνητικά τό Βατικανό)⁵. Ή, τόσον έγκαιρα, κατανόηση από τούς άνδρες εκείνους τής σημασίας πού είχε ή Έκπαίδευση στήν πρόοδο τής Κοινωνίας πού δημιουργούσαν, φανερώνει τήν όξυδέρκεια, όσο και τήν πρόθεσή τους γιά στερέωσή της μέ ανθρώπους προικισμένους μέ μόρφωση και ικανότητες. Αποτέλεσμα τών προσπαθειών τους προς τοῦτο υπήρξεν ή άνίδρυση βραδύτερα, τό έτος 1687, τής περιώνυμης Σχολής τοῦ Άγίου Τάφου τοῦ νησιού, πού άποτελεϊ τό κορυφαίο ιστορικό γεγονός τής Σίφνου στή νεοελληνική πορεία της⁶.

Ή καλλιέργεια τών Γραμμάτων, πέραν από τή σημασία της γιά τήν καλύτερη άσκηση τοῦ έμπορίου, προς τήν όποία βέβαια απέβλεπαν οί μεγαλέμποροι, συνετέλεσε άσφαλώς και στήν πνευματική ανάπτυξη τών κατοίκων γενικώτερα. Σημειώνουμε τήν ενδιαφέρουσα μαρτυρία κατά τήν όποία τά Χριστούγεννα τοῦ έτους 1652, στό σχολείο τοῦ βιχαρίου Βαρθολομαίου Πόλλα, πραγματοποιήθηκε πανηγυρική έκδήλωση κατά τήν όποία, ενώπιον μεγάλου άκροατηρίου, οί καλύτεροι μαθητές διάβασαν χριστουγεννιάτικα κείμενα πού είχαν γράψει οί ίδιοι, άπαγγέλθηκαν ποιήματα και άκούστηκαν τραγούδια και φαλμοί τών παιδιών μέ τή συνοδεία μουσικοῦ όργάνου, μιᾶς σπινέττας, δηλ. έγχορδου μουσικοῦ όργάνου μέ πλήκτρα, τό όποιο δέν άνήκε στόν καθολικό ναό, αλλά σέ ιδιώτη. Είναι προφανές ότι τό όργανο αυτό, πού θεωρεΐται ό πρόδρομος τοῦ κλειδοκύμβαλου (έφεύρεση τοῦ Βενετοῦ κα-

4. «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 26 έπόμε.

5. Αὐτόθι, σελ. 54-62.

6. Αὐτόθι, σελ. 68 έπόμε.

τασκευαστή ὀργάνων Giovanni Spinetti, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πῆρε καὶ τὸ ὄνομα) εἶχε μεταφερθεῖ στὴ Σίφνο κατὰ τὰ ταξείδια τῶν ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν στὴ Βενετία⁷, γεγονὸς πού φανερῶνει τὸν σπουδαῖο ρόλο πού διεδραμάτισαν οἱ γενναῖοι καὶ ἄξιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες καὶ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ νησιοῦ. Ἀλλωστε στὴ Βενετία ἀνευρίσκονται τὴν ἴδια ἐποχὴ Σίφνιοι, μόνιμα ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ⁸, οἱ ὁποῖοι διατηροῦσαν σχέσεις μέ τὴ γενέτειρά τους.

Γ'. Στὴν οἰκονομικὰ προηγμένη κοινωνία τῆς Σίφνου κατὰ τίς ἀνωτέρω περιγραφές, ἐκτός ἀπὸ τοὺς μεγαλεμπόρους, ναυτικούς καὶ ἄλλους ἐπαγγελματίες, διαβιοῦν καὶ διακεκριμένες πνευματικές μορφές τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν. Γύρω ἀπ' αὐτές σχηματίσθηκαν ὁμάδες φιλομαθῶν κατοίκων πού ἐκπαιδεύτηκαν καὶ μορφώθηκαν ἀπὸ τίς διδασχές τους, μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν οἱ προϋποθέσεις περαιτέρω ἀνάπτυξης τῆς κοινωνίας τῆς Σίφνου. Ἀναφέρουμε τίς παρουσίες α) τοῦ πρώην πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωαννικίου Β' γιὰ μεγάλα διαστήματα ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1654-1660⁹, β) τοῦ ἀρχιεπισκόπου πρώην Κέας καὶ Θερμίων Νείλου, γνωστοῦ ἀγιογράφου¹⁰, τῶν Σιφνίων μητροπολιτῶν πρώην Προύσης Ἀνθίμου Ἀρτουλάνου¹¹ καὶ Πάφου τῆς Κύπρου Νεκταρίου¹², γ) τοῦ λογίου Κρητικοῦ ἱερομονάχου Παρθενίου Χαιρέτη, ἰδρυτῆ Σχολείου κωδικογράφων¹³, δ) τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Παναγίας Βρυσιανῆς Ἰωανᾶ Ἀποστόλη, «τοῦ ὁποῖου τό κλέος ἐπὶ μοναδικῇ πολιτεία καὶ τέχνῃ ἱατρικῇ λάμπει εἰς πάσας τὰς Κυκλάδας καὶ

7. Αὐτόθι, σελ. 52, ὑπόσημ. 47, 48.

8. Ἀπὸ τὰ ληξιαρχικά βιβλία γάμων τῆς ἐλληνικῆς παροικίας Βενετίας ἀντλοῦμε τὰ ὀνόματα Σιφνίων πού, εἴτε στεφανώθηκαν οἱ ἴδιοι, εἴτε παρέστησαν μάρτυρες (κουμπάροι) σέ γάμους ἄλλων: Ἰωάννης Γοζαδῖνος (17 Μαΐου 1640), Μανώλης Μαυρομάτης. «ἐστεφανώθη (22-4-1661) τὴν Φραντζεσχίνα τοῦ Γάσπαρο ἀπὸ τῆ Βενετίας»· Νικόλαος Καντζηλιέρης (1.12.1689)· Γεώργιος τοῦ Θεοδώρου Καμαριόλη, «ἐστεφανώθη τὴν Μπέταν τοῦ ποτέ Ἀναστασίου Μακρῆ ντὰ Κορφοῦ» (8-1-1692 παλ. ἡμερ.)· Ὁ Μιχέλης δέ Σίφαντον (22-5-1698)· «ὁ κύρ Ἀλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου Καντζηλιέρη, ἐστεφανώθη τὴν κυρίαν Κορνέλιαν, θυγατέρα τοῦ κύρ Φραντζέσκου Μπό εἰς γάμον πρῶτον» (28-9-1699)· «ὁ ἐκλαμπρότατος δοτόρος» κύριος Ἀλέξανδρος Καντζηλιέρης, κουμπάρος σέ γάμο πού τελέσθηκε στίς 16-1-1733 (παλ. ἡμερ.). Βλ. γιὰ τὰ ἀνωτέρω Μ.Ι. Μανούσακα - + Ἰω. Γ. Σκουλά, *Τὰ Ληξιαρχικά βιβλία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος Βενετίας. Α' Πράξεις γάμων (1599-1815)*, Βενετία 1993.

9. «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 45 καὶ ὑπόσ. 9.

10. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τὸ Ἀρχιεπίσκοπος*, σελ. 80, 117 καὶ «Σιφνιακά» τόμος Η'/2000, σελ. 116.

11. «Σιφνιακά», τόμοι Δ'/1994, σελ. 142· Ε'/1995, σελ. 61 καὶ Ζ'/1999, σελ. 42.

12. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή*, Ἀθήναι 1966, σελ. 61-63 καὶ τοῦ Ἰδίου, *Ἡ Κυρία Βρυσιανή* (τὰ νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα), Ἀθήνα 1981, σελ. 36-37 καὶ 55.

13. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Παρθένιος Χαιρέτης*. Βλ. καὶ «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 129.

Σποράδας νήσους»¹⁴ και ε) του ήγουμένου του μετοχίου του Αγίου Τάφου στο νησί Μακαρίου Ασπρά, ανθρώπου μέ μόρφωση και γνώστη της αραβικής γλώσσας¹⁵, όπως και των μοναχών των δύο αγιορείτικων μετοχιών του Αγίου Αρτεμίου και του Αγίου Αντίπα. Ήταν δηλαδή τότε ή Σίφνος, εκτός από οικονομικό, και πνευματικό κέντρο των Κυκλάδων. Ός εκ τούτου, όταν τό 1662 οί όρθόδοξοι άρχιερεΐς των νησιών κινδύνευαν νά άπωλέσουν τούς θρόνους τους έπειδή άδυνατούσαν νά πληρώσουν τίς πατριαρχικές φορολογίες και πιέζονταν από τόν Βενετό ναύαρχο νά συστήσουν Έκκλησία των Κυκλάδων, ανεξάρτητη από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο, στή Σίφνο συγκεντρώθηκαν γιά νά πάρουν τίς αποφάσεις τους. Τοῦτο έπειδή εκεί θά είχαν, προφανώς, και τίς γνώμες και συμπαράσταση των εκκλησιαστικών και πολιτικών παραγόντων στά ζητήματα πού τούς άπασχολούσαν. Στή σύνοδο εκείνην των άρχιερέων πήραν μέρος ό μητροπολίτης Παροναξίας Νικόδημος και οί άρχιεπίσκοποι Σίφνου Αθανάσιος, Κέας και Θερμίων Γερμανός, Σαντορίνης Παρθένιος και Μήλου Διονύσιος¹⁶.

Δ'. Σύμφωνα μέ μαρτυρίες γραπτών χειμένων (προικοσυμφώνων, διαθηκών, πωλητηρίων, λύσεων διαφορών κ.ά.), κατά τήν ιστορουμένη περίοδο παρατηρείται και γενική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων. Έμπλουτίζεται ό οικιακός έξοπλισμός, χρησιμοποιούνται στίς άμφιέσεις των γυναικών άκριβά ύφάσματα και χρυσά ή άργυρά κοσμήματα, πραγματοποιούνται ανεγέρσεις νέων κατοικιών και ναών, μετακαλούνται άγιογράφοι γιά τή διακόσμηση των τελευταίων, δημιουργούνται άκίνητες περιουσίες κ.λπ., όχι μόνον από τούς ισχυρούς οικονομικά, αλλά και από τούς λοιπούς έργαζομένους πολίτες. Στήν άνέγερση νέων κατοικιών, πού έχει σάν συνέπεια τήν άνάπτυξη των οικισμών, συνέβαλε ιδιαίτερα ή τοπική Έκκλησία, πράγμα περίεργο μέ τά σημερινά δεδομένα, όμως αληθινό. Όφείλεται τοῦτο στήν καθιέρωση συνθηείας (πού, πιθανόν, πρωτοεμφανίζεται άμέσως μετά τήν εκδίωξη από τό νησί του ήγεμόνα Γοζαδίνου), κατά τήν όποία, οί έφημέριοι των ένοριακών ναών παρχωροῦν ανεγειρόμενες από τούς ίδιους κατοικίες ή εκτάσεις γιά άνέγερση κατοικιών σέ οικογένειες γιά τή στέγασή τους, μέ τόν όρο, οί ευεργετούμενοι κατά τόν τρόπο αυτόν και οί κατιόντες τους, νά έχουν μονίμως τήν ένορία τους στους ναούς πού έφημέρευαν οί έν λόγω ιερεΐς. Έτσι οί ένοριακοί ναοί, ιδιωτικοί στό σύνολό τους, απέλάμβαναν μονίμως εισοδημάτων από γάμους, βαπτίσεις, κηδεΐες, λειτουργίες, έορτές και

14. Θεοδοσίου Κ. Σπεράντσα, *Η Παναγία ή Χρυσοπηγή της Σίφνου*, Αθήναι 1949, σελ. 47.

15. «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 65-67.

16. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τό Αρχιελάγος...*, σελ. 103 έπόμ.

άλλες εκκλησιαστικές τελετές, πού ήταν υποχρεωμένοι νά τελοῦν οἱ ἐνορίτες τους πληρώνοντας καθορισμένα ποσά γιά κάθε τελετή. Ἀπό τά εἰσοδήματα αὐτά ἀποζοῦσαν οἱ ἱερεῖς καί οἱ διάδοχοί τους (εἴτε γίνονταν ἱερεῖς, πού συνήθως γίνονταν, εἴτε ὄχι) καί συντηροῦσαν τίς οἰκογένειές τους καί τούς ναοὺς πού διασώζονται μέχρι τῶν ἡμερῶν μας¹⁷.

Ε'. Ἡ τοπική Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ ἔτους 1646 ἔχει ἀνυψωθεῖ σέ ἀρχιεπισκοπή μέ ἔδρα τή Σίφνο καί ἐπαρχία ἀποτελούμενη ἀπὸ ἄλλα δέκα νησιά, ἰσχυροποιεῖ τίς θέσεις της ἐκμηδενίζοντας τήν ὁμοία Καθολική μέ μεταστροφή τῶν πιστῶν της στήν Ὁρθοδοξία. Τήν ὁργάνωσή της ὀφείλει στόν πρῶτο ἀρχιεπίσκοπο Ἀθανάσιο Μαρμαρά, ἄνθρωπο μέ πολλές ἱκανότητες καί πολιτικές δραστηριότητες. Στό δυναμικό της περιλαμβάνει 50 ἱερεῖς μόνο στή Σίφνο, ἐνῶ ὁ μοναστικός βίος ἀναπτύσσεται σέ δύο μεγάλες ἀνδρικές καί δύο γυναικεῖς μονές καί σέ τρία μετόχια, δύο τῆς ἀγιορείτικης Σιμωνόπετρας καί ἓνα τοῦ Ἀγίου Τάφου. Τά ἀνδρικά ἐξελίσσονται σέ πνευματικά φυτώρια, ἀπὸ τά ὁποῖα, μέσα στόν ἐπόμενο αἰῶνα, ἀντλεῖ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μέγαλον ἀριθμό ἀνδρῶν στοὺς ὁποῖους ἐμπιστεύεται περιφανεῖς ἀρχιερατικούς θρόνους ὅπου Ἑλληνισμός.

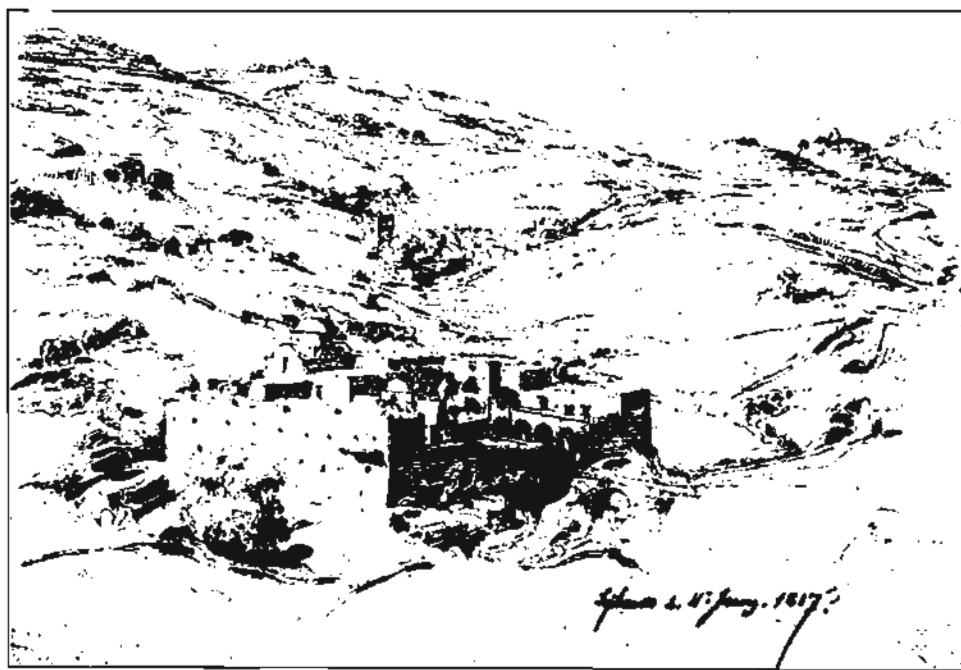
ΣΤ'. Ὡς γενικό συμπέρασμα ἐξάγεται ὅτι ἡ Σίφνος κατά τόν 17ο αἰῶνα καί συγκεκριμένα ἀπὸ τῆς κατάργησης τῆς φραγκοκρατίας (1617) καί ἐξῆς, γνώρισε μεγάλην οἰκονομική ἀνάπτυξη καί κοινωνική πρόοδο. Κατά τήν περίοδο αὐτή τέθηκαν ἰσχυρά θεμέλια συγκρότησης τῆς Κοινότητας, τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἐκπαίδευσης καί τοῦ Κοινωνικοῦ Βίου ἀπὸ διακεκριμένες προσωπικότητες μέ προεξάρχουσαν ἐκείνην τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη. Οἱ ἐπιτυχίες αὐτές προσδιόρισαν, μέσα πάντοτε σέ καθεστῶς δουλείας, τήν περαιτέρω καλή πορεία τοῦ σιφναϊκοῦ Λαοῦ γιά 120 ἀκόμη χρόνια, μέχρι τοῦ ἔτους 1821, ὅταν ἀνέτειλε τό ἀνέσπερο Φῶς τῆς Ἐλευθερίας.

Ὅπως καί σέ πολλές ἄλλες ἐλληνικές περιοχές, ἡ τουρκοκρατούμενη σιφναϊκή κοινωνία, «δέν ἦταν μιά ἀπολιτική, θρησκευτική κοινότητα ἰσοδούλων, ἀλλά διαφοροποιημένη πολιτική κοινωνία μέ θεσμική συγκρότηση... ἡ δέ ἰδεολογία, μέ τήν ὁποία λειτούργησε ἡ κοινωνία αὐτή τήν περίοδο τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικυριαρχίας, δέν περιορίστηκε στοὺς θρήνους γιά τήν Ἀλωση»¹⁸, ἀλλά δραστηριοποιήθηκε μέ ὅλες τίς δυνάμεις της καί διατηρήθηκε, μέ τήν Ἐκκλησία της καί τή Γλῶσσα, ἐλληνική.

17. Σχετική ἐργασία μέ τόν τίτλο «Κατά τήν τάξιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν» ἐτοιμάζεται καί θά δημοσιευτεῖ σύντομα.

18. Δ. Γ. Ἀποστολόπουλου - Π. Δ. Μιχαηλάρη, *Ἡ Νομική Συναγωγή τοῦ Δοσιθέου, μιά πηγή καί ἓνα τεκμήριο*, Ἀθήνα 1987, σελ. 7. (Ἐκδοση Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν).

“Όσα ανεπτύχθησαν στην παρούσα εργασία, ως απλή συναγωγή διασπάρτων πληροφοριών, αποτελούν μιά πρώτη βάση για την ανάπτυξη εξειδικευμένων μελετών από άλλους έρευνητές - συγγραφείς. Βέβαια θά πρέπει προηγουμένως νά ανατρέξουν σέ αρχειακές πηγές, κυρίως τοῦ ἐξωτερικοῦ, γιά τήν ἀνέυρεση περισσοτέρων στοιχείων πού εἶναι βέβαιο ὅτι ὑπάρχουν σ’ αὐτές. Ἐμεῖς δέν προλάβουμε νά τίς προσεγγίσουμε ὅλες, παρά τίς μακρυχρόνιες ἔρευνές μας λόγω τῆς ἀναγκαστικῆς, ἀκολούθως, διακοπῆς τους ἐπί δεκαπέντε χρόνια ἀπό ἀναπόδραστες οἰκογενειακές ἀνάγκες. Ἡ συνέχισή τους τώρα ἐμποδίζεται καί ἀπό τήν ἡλικία, ἀλλά καί τά οἰκονομικά μας, ἀποτρεπτικά γιά ταξίδια, παραμονές σέ ξενοδοχεῖα κ.λπ. ἔξοδα. Μᾶς ἀρκεῖ καί ἱκανοποιεῖ ἡ συνέχιση τῶν ἐρευνῶν στίς ἐλληνικές ἀρχειακές πηγές καί εὐλογοῦμε γι’ αὐτό τόν “Υψιστο. Κάποιοι νέοι ἐπιστήμονες θά ἐνδιαφερθοῦν κάποτε νά συνεχίσουν τή δική μας προσπάθεια. Τότε θά μᾶς θυμηθοῦν καί θά μᾶς μνημονεύσουν, εἴτε δυσμενῶς, εἴτε εὐμενῶς.

Ἡ ἀνιδρυμένη ἀπό τοῦ ἔτους 1687 Σχολή τοῦ Ἁγίου Τάφου
σέ σχέδιο Haller von Hallerstein (1817).

229

[illegible]

Handwritten signature: *W. H. H. H.*

[illegible]

Ἡ ἀπόδειξις παραλαβῆς ἀπὸ τὸν Κύριλλο Κονταρῇ 4.000 ρεαλιῶν
γιά τὴν κατάδοση τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Α΄ Λούκαρη.
(Ἀρχεῖο SCPF/SOCG. 162, 229^r).

ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ - ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ
ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΑ
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΩΝ ΜΕΤΟΧΙΩΝ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἀπό τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 16ου αἰῶνα, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης κατέστρωνε σχέδια προσηλυτισμοῦ στόν Καθολικισμό τῶν ὑποδούλων στούς Τούρκους Ἑλλήνων. Ἡ ἐφαρμογή τους ἀνατέθηκε τελικά σέ Ὀργάνωση πού ἱδρύσε τό 1621, τή γνωστή *Sacra Congregazione de Propaganda Fide* (= Ἀγία Προπαγάνδα γιά τή διάδοση τῆς Πίστεως), τήν ὁποία ἐπάνδρωσε μέ ἱησουῖτες. Μέσον πραγματοποίησης τοῦ στόχου ἐπιλέχτηκε ἡ προσφορά, μέ κατάλληλα ἐκπαιδευμένους μοναχοὺς, πνευματικοῦ καί κοινωνικοῦ ἔργου, ὅπως τό κήρυγμα, ἡ περίθαλψη ἀσθενῶν καί ἀδυνάτων, ἡ παροχή ἐκπαίδευσης στή νεολαία κ.λπ., ἀφοῦ ἡ καθυπόταξή τους μέ βία καί ἄλλες πρακτικές τῆς Φραγκοκρατίας δέν εἶχε ἀποδώσει καρπούς. Ὅμως, ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμός δέν ὑπῆρξε, ὅπως ἐσφαλμένα ἀναφέρεται ἀπό συγγραφεῖς, καθημαγμένος καί ἄβουλος, ἀλλά Λαός «ἔξυπνος, ἐφευρετικός, μέ ζωηράς ιδέας, εὐγλωττος καί μέ ὅλας τάς καλὰς ιδιότητας τοῦ Ὀδυσσέως, ἀκόμη καί μέ χιοῦμορ». Ἰδιαίτερα «οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων, καλύτεροι ἀπό ἐκείνους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εἶναι ἄνθρωποι ὑπερήφανοι, ἐξαιρετικῆς τιμιότητος καί πίστεως, ἀνδρεῖοι καί θά μπορούσαν νά εἶναι καλοί στρατιῶτες», ὁμολογεῖ ὁ Ἱησουῖτης μοναχός Robert Saulger πού ἔζησε πολλά χρόνια στίς Κυκλάδες¹. Οἱ Σίφνιοι μάλιστα, πέραν τῶν ἀνωτέρω ιδιοτήτων, χαρακτηρίζονται ἐπί πλέον καλοπροαίρετοι καί μέ δίψα γιά πληροφόρηση καί μάθηση².

Αὐτούς λοιπόν τοὺς ἀνθρώπους νόμιζε τό Βατικανό ὅτι μπορούσε νά προσηλυτίσει στόν Καθολικισμό, γι' αὐτό καί τά σχέδιά του γνώρισαν οἰκτρή ἀποτυχία. Γιά πληρέστερη ἐν τούτοις κατανόηση τοῦ ὅλου ζητήματος, ἐπιβάλλεται νά ἱστορήσουμε, σέ πολύ γενικές γραμμές, τήν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε αὐτή τήν ἐποχή στίς σχέσεις μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Κατά τήν περίοδο αὐτή, συνέβησαν τραγικά γεγονότα, μέ ἐπίκεντρο τήν Κωνσταντινούπο-

1. B.J. Slot, *Ὁ ἱεραπόστολος Robert Saulger, 1687-1709*, στό Ναξιακό περιοδικό «Ἀρχατός», ἔτος Ι', τεύχος 4, Αὔγ. - Ὀκτ. 1997, σελ. 57.

2. «Σίφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 41.

λη, τά ὅποια εἶχαν δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στήν κορυφή τῆς Ὁρθοδοξίας καί διεσάλευσαν ἐπὶ πολλά χρόνια τίς δομές τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τοῦτο δέ γιατί τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας τοῦ Βατικανοῦ, πού θά ἐφάρμοζε τό σχέδιο προσηλυτισμοῦ τῶν ὀρθοδόξων, εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἀνοδος στόν Οἰκουμενικό Θρόνο, τοῦ διακεκριμένου πατριάρχου Κυρίλλου Α' Λούκαρη (4 Νοεμβρίου 1820), ὁ ὅποιος ἀπετέλεσε τό ἀντίπαλο δέος καί μεγάλο ἐμπόδιο στήν ἐπιτυχία τῶν ἐπιδιώξεων τῆς Ρώμης. Ἡ ὅλη πολιτική καί πνευματική δραστηριότητα τοῦ Λούκαρη γιά τήν ἀναγέννηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθιστοῦσε δυσχερῆ τήν ἐφαρμογή τῶν καθολικῶν σχεδίων, γεγονός γιά τό ὅποιο ἡ Ρώμη κίνησε γῆ καί οὐρανό μέ στόχο τήν ἀπομάκρυνσή του ἀπό τόν Οἰκουμενικό Θρόνο καί τήν ἀνοδο σ' αὐτόν φιλοκαθολικοῦ πατριάρχου πού θά διευκόλυνε τίς ἐπιδιώξεις της γιά δῆθεν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλά στήν πραγματικότητα καθυπόταξης τῆς Ὁρθόδοξης³.

Οἱ ἐνέργειές της, μέ τή συνδρομή Δυτικῶν πρεσβευτῶν στήν Κωνσταντινούπολη, καί ἰδιαίτερα ἐκείνων τῆς Γαλλίας καί Αὐστρίας, καί οἱ ἀτελεύτητες μηχανορραφίες τῶν ἰησουϊτῶν στήν Πόλη, ὁδήγησαν τελικά (27 Ἰουνίου/7 Ἰουλίου 1638) στή δολοφονία μέ στραγγαλισμό τοῦ Λούκαρη ἀπό τοὺς Τούρκους. Τά γεγονότα πού, ἐπὶ χρόνια, προηγήθηκαν τῆς δολοφονίας τοῦ πατριάρχου, ὅπως λ.χ. τρομερές σκευωρίες, ἐξαγορές ὀρθόδοξων κληρικῶν καί ἀρχιερέων γιά τήν ἔσω διάβρωση τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλεπάλληλες πτώσεις καί ἀναρρήσεις στό Θρόνο τοῦ Λούκαρη κ.ἄ., εἶχαν γίνει θέμα διεθνές καί ἀναδείξει τήν Κωνσταντινούπολη σέ κέντρο τοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος. Τά γεγονότα παρακολουθοῦσαν μέ δέος οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, στίς δέ Κυκλάδες οἱ δῆθεν ὀρθόδοξοι, ἀλλά φιλοκαθολικοί, ἀρχιερεῖς Παροναξίας Ἱερεμίας Βαρβαρίγος (1622-1632) καί Μήλου - Κιμῶλου Μακάριος Μαμουνης (1632-1637), ἔσπερναν ζιζάνια καί συμπαραστέχονταν τοὺς καθολικούς ἱεραποστόλους (μισσιοναρίους) στό προσηλυτιστικό ἔργο τους⁴. Τέλος, μέ τήν ἐξαγορά τοῦ μητροπολίτου Βε-

3. Βλ. σύντομες ἀναφορές στά γεγονότα τῆς ἐποχῆς στοῦ Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, α) *Τό Ἀρχιπέλαγος κατά τόν πόλεμο Τουρκίας - Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές*, περιοδ. «Μηλιακά», Ἀθήνα 1989, τόμος Γ', σελ. 17-136 καί β) *Οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στή Μητρόπολη Παροναξίας (1632-1670)*, στό Ναξιακό περιοδ. «Ἀρχατός», ἔτος Ι', τεῦχος 4, Αὐγ. - Ὀκτω. 1997, σελ. 5-32. Ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυση τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς βλ. στοῦ Gunnar Hering, *Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί Εὐρωπαϊκή Πολιτική 1620-1638*, Ἀθήνα 1992 (ἐκδοση Μορφωτ. Ἰδρύματος Ἑθνικῆς Τραπεζίης).

4. Παραθέτουμε, ἐνδεικτικά, ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν τοῦ Παροναξίας Ἱερεμίας πρὸς τήν Ἀγία Προπαγάνδα τῆς Ρώμης γιά νά κατανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης τήν ἔκταση τῆς διάβρωσης πού εἶχεν ἐπιτύχει αὐτή στοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας.

α) Ἐπιστολή τῆς 20 Μαΐου 1629:

ροίας Κυρίλλου Κονταρή, αντιπάλου του Λούκαρη και διεκδικητή του θρόνου, ο οποίος τον κατέδωσε στους Τούρκους για προδοσία του Κράτους, ο πατριάρχης οδηγήθηκε στον θάνατο. Ο Κύριλλος Κονταρής ανταμείφθηκε για την έπαισχυνη πράξη του με τον Οικουμενικό Θρόνο και 4.000 τάλληρα, τα οποία πλήρωσε το Βατικανό, όπως βεβαιώνεται και από τη δημοσιευόμενη έδω απόδειξη είσπραξης των λύτρων της προδοσίας. Σύντομα όμως κι' αυτός είχε την ίδια τύχη με τον Λούκαρη. Στίς 19 'Ιουνίου 1639 τον συνέλαβαν οι Τούρκοι και τον εκτόπισαν στη Βόρεια Αφρική όπου και τον στραγγάλισαν στίς 24 'Ιουνίου 1640⁵.

Τήν πολυχρόνια αναταραχή στο Πατριαρχείο και τις έναντίον του πατριάρχου σκευωρίες και άλλες δραστηριότητες των ιησουϊτών για την ύπονόμηση του Λούκαρη, γνώριζαν πολύ καλά οι Κυκλαδίτες και οι Σίφνιοι βέβαια, ιδιαίτερα δέ οι κληρικοί και μοναχοί, όπως και ο Βασίλειος Λογοθέτης με τις πολλές διασυνδέσεις του στην πρωτεύουσα. Αποτελούσαν γι' αυτό πρόσθετον λόγο για επίρρωση της αντιπάθειάς τους προς τον Καθολικισμό και έμμονης τους στην 'Ορθοδοξία. Έτσι, οι διελύσεις των μισσιοναρίων από τό νησί για τους προπαγανδιστικούς σκοπούς τους, δέν ήταν ευχάριστες και έπιτυχεῖς, όπως οι ίδιοι έγραφαν στίς

«... έρχομαι νοερά και ταπεινά να φιλήσω τις άγιες πορφύρες της σεβασμιότητός σας με τον όφειλόμενο σεβασμό και να την παρακαλέσω, ως κεφαλή της Αγίας Προπαγάνδας..., να προτείνει στους καρδινάλιους... να εξετάσουν την περίπτωση έμου του φτωχού καθολικού ιερωμένου σ' αυτά τα σχισματικά και αίρετικά μέρη της Ανατολής, να θελήσουν να μου συμπαρastaθούν οικονομικά, ως ανταπόδοση στα τόσα δυσβάστακτα βάρη και αναριθμητες και επώδυνες θλίψεις που ήθελημένα πάσχω, σύμφωνα με την επιθυμία τους, για να μην έγκυκαλείψω την αρχιεπισκοπή μου και την αναλάβει κάποιος σχισματικός και άμαθής κληρικός, έχθρός της Λατινικής Έκκλησίας... αλλά και να γράψετε στην Κωνσταντινούπολη, στον πρεσβευτή της Γαλλίας, που με προστατεύει και με υπερασπίζεται στα ζητήματά μου με τον πατριάρχη μου...» (SCPF/SOCG. 114, f.267⁶)

β) Δεύτερη επιστολή της 20 Μαΐου 1629:

Μ' αυτήν καταφέρεται κατά του όρθοδόξου αρχιεπισκόπου Μήλου, τον όποιο χαρακτηρίζει «σχισματικό και έχθρό της Αγίας Ρωμαϊκής Έκκλησίας», ζητά πάλι συμπάρασταση από προστάτη του στη Ρώμη και δηλώνει πώς διαφορετικά «θά παρατήσω αυτή τη Μητρόπολη στο έλεος του κακού, αν και ή Αγία Προπαγάνδα συνεχώς μου γράφει να επιμένω και να ανέχομαι και να υποφέρω με υπομονή όλα τα εμπόδια κρατώντας την ύπόσχεσή μου μέχρι τέλους, μέχρις ολοκληρώσεως του σκοπού», δηλ. της απομάχρυνσης του Κυρίλλου Λούκαρη από τον Πατριαρχικό Θρόνο (βλ. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ιστορικά Έγγραφα Μήλου (1628-1683) από τα Αρχεία του Βατικανού*, περιοδ. «Μηλιακά», Αθήνα 1985, σελ. 109).

Βλ. ακόμη στου Ζαχ. Ν. Τσιρπανλή, *Τό Έλληνικό Κολλέγιο της Ρώμης και οι μαθητές του (1576-1700)*, Θεσσαλονίκη 1980, σελ. 427, επ., όπου αναφέρεται ότι ο 'Ιερεμίας Παροναξίας γύριζε διάφορα νησιά και υποστήριζε τό προσηλυτιστικό και εκπαιδευτικό έργο των 'Ιησουϊτών.

5. Βλ. την άνωτέρω ύποσ. 3.

ἀναφορές τους προς τό Βατικανό γιά ἐντυπωσιασμό τῶν προϊσταμένων τους. Τοῦτο διαφαίνεται καί ἀπό τούς δυσμενεῖς καί προσβλητικούς χαρακτηρισμούς, μέ τούς ὁποίους περιέγραφαν τούς ὀρθοδόξους κληρικούς καί ἀγιορεῖτες μοναχοὺς τῆς Σίφνου. Πίσω ἀπό τούς χαρακτηρισμούς αὐτούς κρύβεται πράγματι ἡ δυσχέρεια στήν ἄσκηση τοῦ «ἔργου» τους καί ἡ ἱκανότητα τῶν ὀρθοδόξων στήν ἀντιμετώπισή τους, παρά τό γεγονός ὅτι οἱ τελευταῖοι εἶχαν νά κάνουν μέ ἱκανά μορφωμένους ἀνθρώπους, εἰδικά μάλιστα ἐκπαιδευμένους στήν προπαγάνδα. Ἀπόδειξη εἶναι ἡ ἐκμηδένιση τοῦ Καθολικισμοῦ στό νησί, ὅπως θά ἱστορήσουμε, ἀφοῦ προτάξουμε τά τῆς ἴδρυσης τῶν δύο ἀγιορεΐτικων μετοχιῶν τῆς Σίφνου ἐπειδή, ὅπως φαίνεται, ἔχει σχέση καί μέ τά γεγονότα τῆς ἐποχῆς.

Α'. Ἡ ἀνίδρυση τῶν ἀγιορεΐτικων μετοχιῶν τῆς Σίφνου. Προσέγγιση τοῦ θέματος ἀπό μιά διαφορετική θέση

Κατά τά τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα μέ ἀρχές τοῦ 17ου, δηλαδή κατά μιά περίοδο ἱστορικά σκοτεινή, ἀρχετοί εὐσεβεῖς Σίφνιοι ἐκπατρίζονταν γιά νά μονάσουν σέ διάσημα μοναστικά κέντρα τῆς Ὁρθοδοξίας καί, συγκεκριμένα, στίς Ἱερές Μονές Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου καί Σίμωνος Πέτρας τοῦ Ἀγίου Ὀρους⁶. Τό γεγονός ἐμβάλλει στή σκέψη ὅτι στή Σίφνο, ἐκτός ἀπό μικρά ἡσυχαστήρια καί τά μετόχια τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου, ἀνιδρυμένου πρό τοῦ ἔτους 1587 καί τοῦ Παναγίου Τάφου, πρό τοῦ 1629, φαίνεται πῶς δέν ὑπῆρχαν συγχροτημένες ἀνδρικές μονές, πολύ πιθανόν ἀπό παρεμπόδιση τοῦ φραγκικοῦ κατεστημένου τοῦ νησιοῦ. Ἔτσι, ὅσοι ἐπιθυμοῦσαν νά βιώσουν καί φωτιστοῦν πνευματικά καί κατά τήν τάξη τοῦ μοναστικοῦ βίου, κατέφευγαν στά μεγάλα μοναστικά κέντρα τῆς Ὁρθοδοξίας.

Δύο λοιπόν εὐσεβεῖς Σίφνιοι, πού ἐπιθυμοῦσαν νά μονάσουν, ὁ Ἱερεμίας τοῦ Ὁρφανοῦ καί ὁ Νικηφόρος Τρουλλίδης, προσῆλθαν σέ νεαρά ἡλικία στό Ἅγιον Ὄρος, στή Μονή Σιμωνόπετρας, περί τά τέλη, πιθανόν, τοῦ 16ου αἰῶνα⁷. Ἐκεῖ, μετά τήν πρέπουσα δοκιμασία καί ἄσκηση, ἔλαβαν «τό ἀγγελικόν σχῆμα» καί, στή συνέχεια, χειροτονήθηκαν διάκονοι καί πρεσβύτεροι καί ὑπηρέτησαν, ἐπί πολλά χρόνια, τῇ Μονῇ τους κατά τήν ἀγιορεΐτικη τάξη καί μοναχική πρακτική. Πρῶτος ὁ Ἱερεμίας, ὅπως παραδίδεται, ὅταν πέρασε ἡ ἡλικία του «καί ἀσθενῆς κατά τό σῶμα καί μή δυνάμενος τεῖδε καχεῖσε διέρχεσθαι» ὅπου ἐλληνισμός, κατά τή συνήθεια τῶν ἀγιορεϊτῶν, γιά τή συγκέντρωση οἰκονομικῶν πό-

6. «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 19-21.

7. Αὐτόθι.

ρων υπέρ της Μονῆς του, ζήτησε από τό Ἡγουμενοσυμβούλιό της νά τοῦ ἐπιτρέψει νά ἐγκατασταθεῖ στήν πατρίδα του, ὅπου εἶχε ἀνεγείρει μέ δικές του δαπάνες καί ἐνισχύσεις εὐσεβῶν συμπολιτῶν του τό μονύδριο τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου «ἡσυχάζων καί ἱεουργῶν» σ' αὐτό μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὅσο ζοῦσε θά φρόντιζε γιά τή συντήρηση καί πρόοδο τοῦ μονυδρίου, μετά δέ τόν θάνατό του τοῦτο θά περιέρχονταν στήν κυριότητα τῆς Σιμωνόπετρας «μετά πάντων τῶν κινητῶν καί ἀκινήτων αὐτοῦ κτημάτων» ἀπό εὐγνωμοσύνη πρὸς αὐτήν, ἐπειδὴ «παιδιόθεν ἀνετράφην κυβερνηθεὶς χρόνους πολλοὺς ψυχικῶς καί σωματικῶς» ἀπ' αὐτήν, ἔγραψε σέ σχετικό προσηλωτικό ἔγγραφό του, ἔτους 1629, τό ὁποῖο ὑπέγραψε καί σφράγισε μέ τήν προσωπική του σφραγίδα. Ἔτσι, μέ ἔγκριση τῆς Σιμωνόπετρας, ἐπέστρεψε στή Σίφνο, στόν Ἅγιο Ἀρτέμιό του, «καί ὥκησεν ἐν αὐτῷ καί ἐτελείωσεν ἐν αὐτῷ τόν βίον αὐτοῦ» μετά 24 χρόνια, τό 1653. Ὅλο αὐτό τό διάστημα φρόντιζε γιά τή συντήρηση καί βελτίωση τῶν πραγμάτων τοῦ μονυδρίου «καί ἐκαλλώπισε παντοίοις ἀναθήμασι καί ἱεροῖς σκεύεσι καί ἀφιερώμασι κινητοῖς τε καί ἀκινήτοις δοθείσι τῷ Ναῷ παρά φιλευσεβῶν Χριστιανῶν μνημοσύνου Σιφνίων διηνεκῶς ἔνεκα». Ἀντιμετώπισε ὅμως καί μεγάλα προβλήματα, ἀκόμη καί ἔξωσής του ἀπό τόν Ἅγιο Ἀρτέμιό, ὅπως θά ἱστορήσουμε κατωτέρω, ἀλλ' ὁ ἔμπειρος Ἱερεμίας τά ξεπέρασε φροντίζοντας νά τεθεῖ τό μονύδριο ὑπὸ τήν προστασία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέ ἀνακήρυξή του σέ πατριαρχικό σταυροπήγιο⁸.

Τό παράδειγμα τοῦ Ἱερεμίας ἀκολούθησε καί ὁ Νικηφόρος Τρουλλίδης, μοναχός καί αὐτός τῆς Σιμωνόπετρας, ὁ ὁποῖος ἀνήγειρε στή Σίφνο τόν ναό τοῦ Ἀγίου Ἀντίπα τό 1636 (κατά ὑπάρχουσιν σ' αὐτόν ἐπιγραφή) καί ἐπέστρεψε στή Σίφνο, μέ ἔγκριση τῆς Μονῆς του καί μέ τοὺς ἴδιους ὅρους. Τίς πληροφορίες γιά τό μονύδριο αὐτό καί τόν Νικηφόρο Τρουλλίδη ἔχουμε ἀπὸ ἔγγραφο τῆς 8ης Φεβρουαρίου 1655 τῶν προκρίτων Σίφνου, πού ἐκδόθηκε μετά τόν θάνατό του, ἐξ αἰτίας τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σίφνου Ἀθανασίου Μαρμαρᾶ νά ἰδιοποιηθεῖ τίς περιουσίες καί τῶν δύο ἀγιορεΐτικων μετοχίων⁹. Τά σχέδιά του ὅμως ματαίωσε ἡ Σιμωνόπετρα, ἡ ὁποία προσέφυγε στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τό ὁποῖο, μέ σιγίλλιο τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1654 τοῦ Πατριάρχου Ἰωαννικίου Β', ὀριστικοποίησε τό ἰδιοκτησιακό καθεστῶς τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου καί, κατ' ἐπέκταση, καί ἐπὶ τοῦ Ἀγίου Ἀντίπα. Στήν ταχτο-

8. Βλ. γιά τά ὡς ἐδῶ ἐκτεθέντα στοῦ Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια τῆς Σίφνου*, Ἀθήνα 1984, σελ. 54 ἐπόμε.

9. Δ. Βαμβακᾶ, *Ἱερά Μονή Σίμωνος Πέτρας*. Κατάλογος τοῦ Ἀρχείου, στά «Ἀθωνικά Σύμμεικτα», Ἀθήνα 1985, 1ο, σελ. 142 (ἐκδοση Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν).

ποίησι τῶν ζητημάτων τῶν δύο μετοχίων ἀπέβλεπε καί ἡ ἔκδοσι τοῦ ἐγγράφου τῶν προκρίτων Σίφνου, τό κείμενο τοῦ ὁποίου ἔχει ὡς ἑξῆς:

1655 Φεβρουαρίου 8 Σίφνος

Ἐστонтас καί νά ἀποθάνει ὁ παπα κύρ Νικηφόρος Τρουλίδης καί νά φαίνεται³ καί ἄλλο ἓνα μοναστηράκι καμωμένο στόν Ἅγιο Ἀντύπα μέ κιλάκια καί ὀλίγη⁴ μασαρία τῶν γγελιῶ καί ιερά καί χαρτακία τῆς ἐκκλησίας καί ξεχωριστά δύο ἀμπέλια⁵ ἐθέλησεν ὁ πανιερώτατός μας ἀφέντης καί δεσπότης κύριος κύριος Ἀθανάσιος νά τονε κλέι⁶ ρονομήσῃ κατὰ τήν τάξι τῶ(ν) γγαλογέρω(ν) καί κατὰ τοὺς ὀρισμούς καί γράμματα πα⁷ τριαρχικά ὅπου ἔχει ὡς καθὼς ἐκληρονόμησεν καί τό μοναστηράκι τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου⁸. ἀλλ' ὅμως βλέποντας καί βεβαιώνοντας ἀπό τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ μοναστηρίου ὅτι τό πῶς⁹ ἦτονε πατέρας μοναστηριακός καί πῶς εἶχεν τήν μετάνοιάν του ἀπό παιδιόθεν εἰς τό Ἅγιον¹⁰ Ὅρος εἰς τό μναστήρι τῆς Σίμωνος Πέτρας καί ἀπό ἀναγγέας ἀσθενείας τοῦ σώματος¹¹ ὥσπερ καί τοῦ μακαρίτη παπα κύρ Ἱερεμία τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου ὅπου ἐβεβαιώθηκεν¹² ὑπό πολλῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων πῶς ἔλαβαν συγχώρησιν ἀπό τοὺς εἰρημέ¹³ νους πατέρες νά μποροῦν νά ἀναχωρήσουν μή δυνάμενοι νά κάμουν καμίαν¹⁴ ὑπηρεσία γῆ ταξίδι τοῦ μοναστηρίου καί νά μονάζουν κατὰ μόνας καί εἴτι ἤθελέν¹⁵ τονε ξαπεστείλει ὁ πανάγαθος Θεός καί ἡ εὐχή τῶν μπατέρων νά εἶναι καί νά γροικούνται¹⁶ εἰς τήν μπροσῆλωση τοῦ ἄνω εἰρημένου μοναστηρίου ὡς καθὼς φαίνεται καί ἀπό ἐκεῖ ἐφω¹⁷ τίστηκαν καί ἐγενῆκαν ιεροδιάκονοι καί πνευματικοί καί ἀπό ἐκεῖ ἕως ὅλον¹⁸ τό πᾶν καί ἀρχή καί τό τέλος, ἐθέλησεν καί ὁ ἄνω εἰρημένος ἀφέντης δεσπότης¹⁹ ἰδιά του βουλή καί ἀγαθή προαιρέσει καί οὐχί ἀναγγαζόμενος, ὑπό τινος καί ἄ²⁰ φίνει τα στέρεα καί ἀπαρασάλευτα εἰς τήν μπροσῆλωσίν τως εἰς τήν Σιμόπε²¹ τρα τά ἄνω λεγόμενα δύο μοναστηράκια τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου καί τοῦ Ἀγίου Ἀντύπα²² καθὼς εὐρίσκονται μέ ὅλα τους τά πράγματα, στάμπιλε νόμπιλε, μασαρές²³ πολλά ὀλίγα ἦτι ἄρα καί ἂν ἔχουσι κινητά καί ἀκίνητα νά εἶναι εἰς τήν ἐξουσίαν²⁴ καί νοικοκυροσύνη τῶν μπατέρων ὅπου ἐθέλασι στείλει ἀπό τήν μετάνοιάν τους νά τά²⁵ ποσεδέρουν καί νά τά κάνουνσι ὡς βούλονται καί θέσει μή μπορώντας κανεῖς μήτε ἀπό²⁶ τοὺς μεταγενεστέρους ἀρχιερεῖς ὅπου ἐθέλασι στείλει νά τά ἐδιασείσουν καί νά βάλουν²⁷ κανένα χέρι ἀπάνω εἰς τοῦτο, ἐξόχως ἀπό ἓνα σκαλάκι τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου ὅπου ἐπούλη²⁸ σεν ὁ ἀφέντης ὁ δεσπότης καί δανεική μασαρία τοῦ Ἀγίου Ἀντύπα ὅπου θεληματικῶς²⁹ τονε ἐκεῖνοι καί οἱ ἐπίτροποι ἐφήκασιν. Ἐτῆ καί ὅποιος ἤθελεν ἀποθάνει μέσα στά³⁰ λεγόμενα μοναστηράκια καί ἀφίσει τίβητις νά εἶναι ἀπαρασάλεφτα³¹ ὥσπερ εἰς τά ἄνωθεν καί εἰς τοῦτο θέλει ἔχει καί ὁ πανιερώτατος ἀφέντης δεσπότης τό³² μνημόσυνόν του κατὰ πάντα ὥσπερ καί τοὺς ἀοιδίμους κτητόρους καί

διά³³ τὰ πλέα βέβαιον καί ἀσφαλές ἀπογράφει ἰδιοχείρως κάτωθεν καί ἀξιόπιστοι μάρτυρες³⁴ ἀκόμη καί τὰ ἑμισά χαρτία ἀπό τὰ δύο μοναστήρια καί τὰ δύο βουτζιά νά³⁵ εἶναι τοῦ ἀφέντη τοῦ δεσπότη.

³⁶Βασίλης Λογοθέτης μαρτυρῶ τάνωθεν. † ὁ Σίφνου Ἀθανάσιος † ὁ οἰκονόμος Σίφνου μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

³⁷παπα Γεώργιος Ροῦσος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

³⁸παπᾶ Ἰωάννης Κάτζας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

³⁹Νικόλαος Κοτάκης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

⁴⁰Σακελλάριος Σίφνου μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

⁴¹Ζανῆς Γοζαδῖνος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν¹⁰.

Μετά ταῦτα, ἡ Σιμωνόπετρα ἀνέλαβε τή διοίκηση τῶν δύο μετοχίων της στή Σίφνο διορίζοντας «προεστόν καί ἐπιτρόπους» στόν Ἅγιο Ἀρτέμιο πού, πιθανόν, εἶχαν καί τήν ἐπιστασία τοῦ Ἁγίου Ἀντίπα, γιά τόν ὁποῖο δέν ἔχουμε περισσότερες πληροφορίες. Τό μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου, ὅπως γνωρίζουμε, λειτούργησε ἔκτοτε κανονικά μέχρι τοῦ ἔτους 1834, ὅποτε καταργήθηκε ἀπό τήν Βαυαρική Ἀντιβασιλεία. Καί τότε εἶχε τρεῖς μοναχοὺς καί ἀξιόλογη κτηματική περιουσία σέ ἀγρούς, ἀμπελῶνες, ἐλαιόφυτα, ἀγροικίες, μύλους, ἐλαιοτριβεῖο κ.λπ. Τά δύο αὐτά μετόχια, πού μέ τούς μοναχοὺς τους προσέφεραν σπουδαῖο πνευματικό ἔργο στήν κοινωνία τοῦ νησιοῦ, ὅπως θά ἱστορήσουμε κατωτέρω, χρησιμοποιήθηκαν, μετά τήν κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, γιά τή στέγαση Σχολείων. Στόν Ἅγιο Ἀντίπα στεγάστηκε μάλιστα τό πρῶτο, ἄς τό χαρακτηρίσουμε, Δημοτικό Σχολεῖο μέ διδάσκαλο ἱκανῆς μόρφωσης Μέσης Παιδείας, τόν ἀπόφοιτο τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Τάφου τῆς Σίφνου Γεώργιο Ψαραύτη, ὁ ὁποῖος δίδαξε πέντε περίπου χρόνια (Ἀπρίλιος 1821-1825)¹¹. Στόν Ἅγιο Ἀρτέμιο στεγάστηκαν τό Ἀλληλοδιδασκτικό καί, ἀργότερα, τό Ἑλληνικό Σχολεῖο. Εἶναι δηλαδή καί τὰ δύο αὐτά ἀγιορεῖτικα μετόχια σπουδαῖα ἱστορικά μνημεῖα τῆς Σίφνου, τὰ ὁποῖα ὀφείλουμε νά τὰ συντηροῦμε καί διατηροῦμε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, ὅπως πράγματι συμβαίνει μέχρι σήμερα ἀπό εὐσεβεῖς πιστούς καί τήν Δημοτική Ἀρχή.

Τά ἄνωτέρω ἀποτελοῦν τό ἐπίσημο ἱστορικό ἀνίδρυσης τῶν δύο ἀγιορεῖτικων μετοχίων τῆς Σίφνου, κατὰ τὰ στοιχεῖα πού ἔφερε στό φῶς ἡ ἱστορική ἔρευνα. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρξαν καί ἄλλοι λόγοι πού ὀδήγησαν τούς δύο ἀγιορεῖτες μοναχοὺς σ' αὐτήν, πέραν τῆς ἐπιθυμίας τους νά ἀποβιώσουν καί ταφοῦν στόν τόπο τῆς γέννησής τους, τή Σίφνο. Εἶχαν δ' αὐτοί οἱ λόγοι

10. Αὐτόθι.

11. Βλ. στόν παρόντα τόμο τό ἀφιέρωμα στόν Γεώργιο Ψαραύτη.

σχέση με τὰ δραματικά γεγονότα τῆς ἐποχῆς τους, γενικά, καί στά συντελούμενα στό νησί τους, εἰδικώτερα, μεταξύ ὀρθοδόξων καί καθολικῶν, στά ὁποῖα θά ἀναφερθοῦμε κατωτέρω. Ἀλλωστε, ἂν καί κατά τό προσηλωτικό ἔγγραφο τοῦ 1629 τοῦ Ἱερεμίου πρὸς τό Ἡγουμενοσυμβούλιο τῆς Σιμωνόπετρας, τοῦτος ἐμφανίζεται ὡς γηραλῆς καί ἀσθενής, ἔζησε στόν Ἅγιο Ἀρτέμιο ἄλλα 25 χρόνια, γεγονός πού ἐπιτρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι σκοπός του ἦταν πράγματι ἡ προσφορά πνευματικοῦ ἔργου στοὺς συμπολίτες του, οἱ ὁποῖοι ἀγωνίζονταν νά ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ Καθολικισμοῦ καί τῆς δυναστείας τοῦ φραγκισμοῦ καί ὅχι τό γήρας καί ἡ ἀσθένεια.

Β'. Οἱ σχέσεις καθολικῶν καί ὀρθοδόξων τῆς Σίφνου

Μέσα στό γενικό κλίμα ἐκκλησιαστικῆς ἀναστάτωσης πού ἐπικρατοῦσε τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἤδη περιγράψαμε σύντομα στόν πρόλογο, οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοι τῆς Σίφνου, δηλαδή ἡ πλειονότητα τῶν κατοίκων, σέ σχέση με τοὺς ἀριθμητικά ὀλίγους καθολικούς, διαβιοῦσαν σέ ἓνα νέο κόσμο πραγμάτων καί καταστάσεων, σέ μιὰ συγχλονιστικὴ γι' αὐτοὺς ἀλλαγὴ πού εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ ἔτους 1617. Ὅπως εἶναι γνωστό, κατά τό ἔτος τοῦτο οἱ Τούρκοι ἐκδίωξαν τόν, φόρου ὑποτελή τους, δυνάστη τοῦ νησιοῦ Ἀγγελό Νικ. Γοζαδῖνο καί ἡ διοίκηση τῆς Κοινότητος εἶχε περάσει στά χέρια τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ προνόμια πού εἶχε παραχωρήσει στοὺς ραγιάδες κατοίκους τῶν νησιῶν τό κυρίαρχο Τουρκικὸ Κράτος. Ὁ Γοζαδῖνος, πού γνώριζε ὅτι καί κατὰ τὴν πρώτη κατάργηση τῆς δυναστείας τους στά 1566, ὅταν ἡγεμόνευε ὁ πατέρας του Νικολός, ὁ ὁποῖος κατάφερε νά τὴν ἀνακτήσει τό 1571, ὡς φόρου ὑποτελὴς στοὺς Τούρκους, πίστευε ὅτι ἀργά ἢ γρήγορα, θά ἀνακτοῦσε κι' αὐτός τό κρατίδιό του. Ὅταν διεπίστωσε ὅτι ἡ ἐλπίδα του ἦταν μάταιη, ἐπιδόθηκε μετ' ἓναν νόθο γιό του στὴν πειρατεία κατὰ τῶν Τούρκων· μετ' ὅσο φελοῦκες ἐπανδρωμένες μετ' 35 ναῦτες ἡ κάθε μία καί μεταμφιεσμένοι σέ Τούρκους, προξενοῦσαν σ' αὐτοὺς σημαντικὲς ζημιές. Καί ὁ γιός του Ἰάκωβος, μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τό Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης (1623), ἔγινε καπετάνιος σέ παπικὴ γαλέρα, ἀργότερα δέ ὀργάνωσε στολίσκο πέντε γαλερῶν καί πολέμουσε τοὺς Τούρκους στό Αἰγαῖο καί τὴν Ἀφρική μετ' σπουδαία ἐπιτεύγματα καί προσωπικούς ἡρωϊσμούς¹².

Ἔτσι ἡ παρουσία τῶν Γοζαδίνων στίς θάλασσες γιὰ ἀρκετὰ χρόνια, δέν ἔπαυε νά ἀποτελεῖ κίνδυνο, τόν ὁποῖο οἱ Σίφνιοι ὀρθόδοξοι ἐξακολου-

12. Στεργίου Γ. Σπανάκη, *Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας*, Ἡράκλειο MCML, τόμος II', σελ. 100-103.

θοῦσαν νά ὑπολογίζουσαν σοβαρά κατά τή δεκαετία τοῦ 1620, ὅπως κι' αὐτήν τῶν συγγενῶν τῶν τέως δυναστῶν, πού παρέμεναν ἀκόμη στό νησί. Ἦταν λοιπόν ἐπόμενο νά ἐπιδιώκουν μέ κάθε τρόπο, κρυφά καί φανερά, τήν ἀπαλλαγὴ τους καί ἀπὸ τὰ ἐναπομείναντα στὸν τόπο τους κατὰ λοιπα τοῦ καταπιεστικοῦ φράγκικου παρελθόντος, καθολικοῦ δόγματος, κάποια ἀπὸ τὰ ὁποῖα μάλιστα ἐξακολουθοῦσαν νά ἐλέγχουν τήν οἰκονομία του. Καί ἐνῶ οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ἐπεδίωκαν τή διάλυση τῆς καθολικῆς κοινότητος, τὸ Βατικανὸ διόρισε τὸ 1625 στὴν καθολικὴ Ἐκκλησία τῆς Σίφνου, τὴν ὁποία εἶχαν ἐγκαταλείψει ἐπὶ χρόνια ὁ ἐπίσκοπος καί οἱ κληρικοὶ τῆς, δύο ἱερεῖς στοὺς ὁποίους ἀνέθεσε τὴν ἀνασυγκρότησή της, τὴ διατήρησή τῶν ἐλαχίστων καθολικῶν στὸ δόγμα τους, τὴν ἐπιστροφή σ' αὐτὸ ἐκείνων πού ἤδη εἶχαν μεταστραφεῖ στὴν Ὀρθοδοξία καί τὸν προσηλυτισμὸ τῶν ὀρθοδόξων μέσα στὰ πλαίσια καί σχέδια πού εἶχε καταστρώσει ἡ Ἁγία Προπαγάνδα. Οἱ δύο αὐτοὶ κληρικοὶ, ὁ Χιώτης Ἰάκωβος Δελλαρόκκας, ὡς βικάριος, καί ὁ Ἀνδριώτης Δομήνικος Δελλαγραμμάτικας, ὡς ἀποστολικὸς μισσιονάριος, ἔφτασαν στὴ Σίφνο, ἀπὸ τὴν Ἄνδρο, ὅπου ὑπηρετοῦσαν μέχρι τότε, καί ἐπιδόθηκαν στὸ ἔργο τους. Τὸ γεγονὸς θεώρησαν οἱ ὀρθόδοξοι πρόσθετον λόγον γιὰ τὴν ἐπίταση τῆς πολεμικῆς τους κατὰ τῶν καθολικῶν¹³.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ φαίνεται πὼς ἐπισκέφτηκε τὴν πατρίδα του ὁ ἀγιορεΐτης Ἱερεμία, ὁ ὁποῖος πληροφορήθηκε τίς ἐνέργειες ἀνασυγκρότησης τοῦ τοπικοῦ Καθολικισμοῦ καί τίς θέσεις τῶν συμπολιτῶν του πού ἀποσκοποῦσαν τὸ ἀντίθετο. Διόλου ἀπίθανο μέ δική τους πρόταση νά ἀπεφάσισε τὴν ἀνέγερση τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου καί τὴ μόνιμη ἐγκατάστασή του στό νησί γιὰ συνεπικουρία στὴν ἀντικαθολικὴ δράση. Κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὸ Ἅγιον Ὄρος ἔθεσε ὑπόψη τῶν πατέρων τῆς Σιμωνόπετρας τὸ σχέδιό του ἀνέγερσης τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου καί τοὺς λόγους πού τὸν ὥθησαν σ' αὐτό κι' ἐζήτησε τὴν ἔγκρισή τους πρὸς τοῦτο, κατὰ τὰ ἤδη ἱστορηθέντα. Ἡ ἔγκριση χορηγήθηκε καί ὁ Ἅγιος Ἀρτέμιος ἦταν ἑτοιμος τὸ 1629 μέ δαπάνες τοῦ Ἱερεμία καί οἰκονομικὲς ἐνισχύσεις «παρὰ πάντων τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν» συμπολιτῶν του. «Ὅτι ὅλοι οἱ Σίφνιοι συνέδραμαν οἰκονομικά τὸ ἔργο καί ὅτι τοῦτο συντελέσθηκε, κατὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Ἱερεμία, «τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ καί δι' εὐχῶν» τῶν πατέρων τῆς Σιμωνόπετρας¹⁴, δηλαδή μέ τὴ συγκατάθεσή τους, ἀποτελοῦν στοιχεῖα ἐδραίωσης, κατὰ κάποιον τρόπο, τῶν ὧσων ἀναπτύχθηκαν ἀνωτέρω γιὰ τὴν ἀντικαθολικὴ πολεμικὴ τῶν Σιφνίων. Πρέπει, ἐπίσης, νά σημειώσουμε ὅτι, κατὰ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα, ὁ Ἅγιος Ἀρτέμιος φέρεται ὡς ὁ πρῶτος ναὸς (καί μάλιστα μοναστηριακός) πού

13. «Σιφνιακά», τόμος Δ'/1994, σελ. 34 ἐπόμε.

14. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια*, σελ. 54-55.

ἀνεγέρθηκε στή Σίφνο¹⁵ μετά τήν κατάργηση τῆς δυναστείας τοῦ Ἀγγελοῦ Γοζαδίνου. Ἀκολούθως, μέ ἀδρές δαπάνες του, ἀνήγειρε 4-5 ναούς ὁ Βασίλειος Λογοθέτης, ὅπως καί τό μεγάλο ἀνδρικό μοναστήρι τῆς Παναγίας Βρυσιανῆς¹⁶. Οἱ ἀνεγέρσεις ὀρθοδόξων ναῶν αὐτήν τήν ἐποχή, ἐκτός ἀπό ἐκδηλώσεις εὐλάβειας, ἀποτελοῦν κατά παραδοχή τῶν ἱστορικῶν, καί πολιτικές πράξεις ὑπό τήν ἔννοια τῆς κατακυριάρχησης τῶν ὀρθοδόξων στόν τόπο τους καί ἐπὶ τῶν καθολικῶν. Ἐπρεπε δηλαδή αὐτοί νά καταλάβουν καί ἐμπράκτως ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία εἶχε ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τά δεσμά τους καί κατελάμβανε τά χαμένα ἐδάφη τῆς ἐπὶ Φραγκοκρατίας.

Ὅμως, τήν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχή, ἄγνωστο ἱστορικά μέ ἐνέργειες ποίων, ἐγκαταστάθηκαν στή Σίφνο τριάντα καθολικοί τῆς Σύρας, πιθανόν σέ ἀντιπερισπασμό στίς ἐπιδιώξεις τῶν ὀρθοδόξων. Τό γεγονός βεβαιώνει τήν ἀντιπαλότητα μεταξύ τῶν δύο κοινοτήτων καί τήν ἐκατέρωθεν ἀντιπάθεια. Οἱ ὀρθόδοξοι ἀντέδρασαν ἔντονα γιατί, ἀντί μείωσης, ἔβλεπαν αὖ ἰση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀντιπάλων τους καί ἐπεδίωξαν τήν ἄμεση ἀπομάκρυνσή τους. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἔγραφε στίς 3 Αὐγούστου 1631 στό Βατικανό ὁ ἀποστολικός μισσιονάριος Δομήνικος Δελλαγραμμάτικας:

«Μέ ἄλλες ἐπιστολές μου ἐνημέρωσα τήν Ἀγία Προπαγάνδα περί τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας μας καί τῶν πιστῶν τῆς, καθὼς καί γιά ἐμᾶς τοὺς ἰδίους κληρικούς πού βρισκόμαστε σέ κίνδυνο καί αὐτῆς τῆς ζωῆς μας. Κινδυνεύουμε μέ ἀφανισμό ἀπό τίς διώξεις τῶν ἐχθρῶν μας πού ἐπιδιώκουν συνεχῶς καί μέ κάθε τρόπο καί μέσον νά ἐξαφανίσουν, ἂν εἶναι δυνατόν, τό ἅγιο δόγμα μας. Θέλω ἀκόμη νά πληροφορήσω τίς σεβασμιότητές σας ὅτι διαμένουν ἐδῶ μερικοὶ ξένοι Λατινικοῦ δόγματος, περί τίς τριάντα ψυχές, καί αὐτοὶ οἱ σχισματικοὶ (ἐννοεῖ τοὺς ὀρθοδόξους) καί διώκτες τῆς καθολικῆς πίστεως ἐπεδίωξαν, μέσω τῶν τουρκοικῶν Ἀρχῶν, νά τοὺς ἐκδιώξουν ἀπό τό νησί ὥστε, φεύγοντας καί αὐτοί, νά ἀρχίσει σιγά - σιγά νά σβύνει ἐδῶ τό Λατινικό δόγμα. Ἐγώ βέβαια δέν παραλείπω νά συμπαραστέκομαι καί νά ἐμψυχώνω τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, τοὺς ὁποίους ἔπεισα νά παραμείνουν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ μας δέν πρόκειται νά παραιτηθοῦν τῶν ἐπιδιώξεών τους καί νά παύσουν νά τοὺς ἐνοχλοῦν συνεχῶς, ὅπως συνηθίζουν, μέχρι νά τοὺς ἀναγκάσουν νά φύγουν, εἶναι μεγάλη ἀνάγκη ἡ Ἀγία Προπαγάνδα, μέ μία θερμὴ συστατικὴ ἐπιστολὴ τῆς πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατο πρέσβυ τοῦ Γάλλου βασιλέως στήν Κωνσταντινούπολη, νά ζητήσῃ νά ἀναλάβῃ τήν Ἐκκλησίαν μας ὑπὸ τήν προστασίαν του»¹⁷.

15. «Σιφνιακά», τόμος Δ'/1994, σελ. 163-164, πίνακας ἀριθμ. 6.

16. «Σιφνιακά», τόμος ΣΤ'/1998, σελ. 31 καί 41-43.

17. «Σιφνιακά», τόμος Δ'/1994, σελ. 36-37.

Οι αντικαθολικές ενέργειες τῶν ὀρθοδόξων Σιφνίων, ὑποκινούμενες καταλλήλως ἀπό πολιτικούς καί οἰκονομικούς παράγοντες τοῦ τόπου, οἱ ὁποῖοι στόχευαν στήν ἀποδυνάμωση τῶν καθολικῶν ἀντιπάλων τους, ἀποτελοῦσαν, ἐπίσης, μεγάλο ἐμπόδιο καί στήν ἐπιχειρούμενη ἀνάπτυξη τῶν προσηλυτιστικῶν δραστηριοτήτων τῶν διερχομένων ἀπό τό νησί μισσιοναρίων, κατὰ δική τους ὁμολογία. Πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι κύριος ὑποκινητής τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ἦταν ὁ μεγαλέμπορος Βασίλης Λογοθέτης, ἐπίτροπος τῆς Κοινότητος, πού εἶχε σκοπό τήν ἀποδυνάμωση τοῦ πρώτου οἰκονομικοῦ παράγοντα τοῦ τόπου Ἰουλίου Δελλαγραμμάτικα, καθολικοῦ δόγματος καί συνεπιτρόπου του, πρᾶγμα πού τελικά πέτυχε, ὅπως ἔχουμε ἤδη ἱστορήσει. Ὁ ὀρθόδοξος Λογοθέτης, ὁ ὁποῖος φαινομενικά ὑπεστήριζε τούς καθολικούς γιά πολιτικούς λόγους καί παρεῖχε διευκολύνσεις στούς μισσιοναρίους (παροχή φιλοξενίας, μεταφορά τους ἀπό νησί σέ νησί μέ τά ἐμπορικά σκάφη του κ.λπ.), ὑπέσκαπτε συστηματικά τό ἔδαφος κάτω ἀπό τά πόδια τῶν καθολικῶν γιατί πίστευε ὅτι, τυχόν ἐπάνοδος στή διοίκηση τοῦ τόπου τῶν τέως καθολικῶν ἡγεμόνων, θά ἦταν σέ βάρος τοῦ ἐλληνορθοδόξου στοιχείου, τό ὁποῖο ἤδη ἐδραίωνε τίς θέσεις του στόν τόπο.

Ὁ Ἰησουΐτης πρέ Marco Lima, πού ἐπισκέφτηκε τή Σίφνο τό 1632, ὁμολογεῖ πώς βρῆκε τούς καθολικούς σέ ἀπελπιστική κατάσταση. Στήν ἀπό 26 Ὀκτωβρίου ἀναφορά του σημείωσε μάλιστα ὅτι «στή διοίκηση τοῦ νησιοῦ εἶναι δύο ἐπίτροποι, ὁ ἓνας μάλιστα Λατῖνος, μά ἔτοιμος νά γίνει ὀρθόδοξος γιά νά γλυτώσῃ ἀπό τήν πολεμική τῶν Ἑλλήνων»¹⁸. Δηλαδή καί αὐτός ὁ Δελλαγραμμάτικας τόν πληροφόρησε ὅτι εἶχε περιέλθει σέ δυσχερή θέση καί ἦταν ἔτοιμος νά μεταστραφεῖ στήν Ὀρθοδοξία. Πολύ σύντομα, ἄλλωστε, καί οἱ τριάντα καθολικοί Συριανοί ἔποικοι ἀναγκάστηκαν νά ἐπιστρέφουν στήν πατρίδα τους.

Παρ' ὅλα ταῦτα, οἱ ἰησουΐτες ἱεραπόστολοι συνέχιζαν τίς ἐπισκέψεις καί πολυήμερες παραμονές τους στό νησί δημιουργώντας ἀναστατώσεις μέ τίς προπαγανδιστικές ἐνεργειές τους (κηρύγματα σέ ναούς τῶν ὀρθοδόξων, ἐξομολογήσεις κ.λπ.) καί τίς ἀντιπαραθέσεις τους μέ ὀρθοδόξους κληρικούς.

Ὁ ἀγιορείτης Ἱερεμίας τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου πρωτοστατοῦσε ἤδη στήν ἀντικαθολική δραστηριότητα ἀπό τοῦ 1629/1630. Τοῦτο συνάγεται ἀπό τήν πολεμική πού δέχτηκε κι' αὐτός τῶν ἀντιπάλων, πού ἐπεδίωξαν τόν ἀφανισμό καί τήν ἐκδίωξή του ἀπό τό μετόχι, μέσῳ τοῦ ἐπιτρόπου Ἰουλίου Δελλαγραμμάτικα, πού διατηροῦσε ἀκόμη τή δύναμή του καί τῶν πατριαρχικῶν ἐξάρχων προφανῶς φιλοκαθολικῶν - ἀντιπάλων τοῦ Κυρίλλου Λούκαρη. Στό συμπέρασμα καταλήγουμε ἀπό σχετική διατύπωση

18. Αὐτόθι, σελ. 37.

πατριαρχικοῦ σιγιλλίου, ἡ ὁποία ἀναφέρει ὅτι «οἱ ἐκεῖσε (στή Σίφνο) κατὰ καιροῦς ἐπιτροπεύοντες καί ἐξαρχικῶς παραγενόμενοι... σπεύδουσιν ἐχθαλεῖν αὐτόν τοῦ μονυδρίου...».

«Ἐπιτροπεύων» αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἦταν ὁ Ἰούλιος Δελλαγραμμάτικας, «ἐξαρχικῶς δὲ παραγενόμενοι», οἱ γειτονικοὶ ἀρχιερεῖς, πολὺ δὲ πιθανόν ὁ μητροπολίτης Παροναξίας Ἱερεμίας Βαρβαρίγος, φιλοκαθολικός καὶ ἐχθρὸς τοῦ Λούκαρη. Ὁ ἔμπειρος ὁμῶς Ἱερεμίας προσέφυγε ἀμέσως στὸν πατριάρχη, ὁ ὁποῖος προῆλθε στὴν ἀνακήρυξη τοῦ μονυδρίου τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου σὲ πατριαρχικὸ σταυροπήγιο, ἀνενόχλητο καὶ ἀπαρβίαστο ἀπὸ ἐπεμβάσεις τρίτων καὶ ἐξαρτώμενο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ἔτσι ὁ Ἱερεμίας συνέχισε τὸ ἔργο του πρὸς δυναμικά, γεγονὸς πού ὁδήγησε τοὺς ἐχθροὺς του σὲ δύο ἀκόμη διώξεις του, τίς ὁποῖες καὶ πάλι ἀπέτρεψε μὲ προσφυγὴ στό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Τὸ τελευταῖο, μὲ σιγιλλιώδη γράμματα τῶν πατριαρχῶν Νεοφύτου Γ' (1636-1637) καὶ Κυρίλλου Α' Λούκαρη, κατὰ τὴν τελευταία πατριαρχία του (1637-1638), ἀνανέωσε καὶ ἐπιβεβαίωσε τὰ πατριαρχικά προνόμια τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου κατὰ τρόπο ἀναμφισβήτητο¹⁹.

Γιὰ τὴν ἐπικρατοῦσα ἀντιπάθεια καὶ πολεμικὴ μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν τῆς Σίφνου αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ὑπάρχουν σχετικὲς μαρτυρίες στὶς πηγές. Ὁ Ἰούλιος Δελλαγραμμάτικας, πού μὲ τὴν ἀράοδο τῶν χρόνων ἔχανε τὸ κῦρος του καὶ τὴν πολιτικὴ δύναμη στὰ πράγματα τοῦ τόπου ἀπὸ τὸν δυναμικὰ ἀνερχόμενο Βασίλειο Λογοθέτη, ἔγραψε στὶς 18 Σεπτεμβρίου 1638 στὴν Ἁγία Προπαγάνδα τὰ ἑξῆς:

«... ὁ ἐπίσκοπός μας, κατὰ τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴ Ρώμη, ἄφησε στὴν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας μας ἕναν ἱερέα ὀνόματι Μάρκο Πόλλα. Γιὰ τὰ ἔξοδα συντήρησής του κ.λπ., τὸν ἐνίσχυσε μὲ 12 ρεάλια, ὅ,τι δὲ ἄλλο χρειαστεῖ, θὰ τὸ πληρώσω ἐγώ, ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ παραμείνει ἐδῶ χάριν τῶν ψυχῶν μας, ἀφοῦ καὶ νὰ πεθάνουμε, οἱ Ἕλληνες δὲν μᾶς φέλνουν, ὡς καθολικούς... Μὲ τὸν Ἐπίσκοπό μας δὲν τὰ πηγαινα καλά, γι' αὐτό καὶ δὲν ἐξομολογούμεν σ' αὐτόν, οὔτε μετελάμβανα. Τώρα ἐξομολογοῦμαι σὲ ἕναν πατέρα Ἰησοῦίτη τῆς Ἀποστολῆς καὶ ἔχω πρόθεση νὰ ἐξομολογοῦμαι καὶ μεταλαμβάνω κάθε μῆνα...»²⁰.

Ἡ μαρτυρία τοῦ Δελλαγραμμάτικα βεβαιώνει τὴν ἐχθρότητα τῶν Σιφνίων πρὸς τοὺς καθολικούς, ἀφοῦ καὶ νεκροὺς οἱ ὀρθόδοξοι κληρικοὶ δὲν τοὺς ἔφελταν τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία, ἀλλὰ καὶ τακτικὴ παρουσία

19. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια...*, ὅπου ὅλες οἱ λεπτομέρειες.

20. SCPF/SOCC. 163, 307^{nv}.

ιησουίτη μοναχοῦ, ἄγνωστο ποίου. Δύο χρόνια ἀργότερα, ὁ καθολικός ἐπίσκοπος Σίφνου Ἰάκωβος Δελλαρόκκα, ἔγραψε στίς 22 Σεπτεμβρίου 1640 στό Βατικανό, ὅτι ὁ ἴδιος φρόντιζε πνευματικά καί «ἔδινε τήν ἀγία μετάληψη στήν (καθολική) Μαργαριτίνα Γοζαδίνα, πού ἦταν βαρειά ἄρρωστη, ἡ ὁποία τελικά ἀπεβίωσε πρὸς μεγάλη θλίψη τοῦ ὀρθοδόξου (ἀναγρ. "Ἑλληνα) συζύγου της καί τοῦ οἰκονόμου Σίφνου Γοζαδίνου, πού κυβερνᾷ τοὺς ὀρθοδόξους, σχισματικοῦ καί αἵρετικοῦ, ὁ ὁποῖος δέν πιστεύει στή δική μας ἀγία μετάληψη γιατί, ὅπως λέει, εἶναι ἀπό ἄζυμα». Αὐτός «καί ἄλλοι σχισματικοί, ἐπεδίωκαν νά βάλουν (τήν ἀποθανοῦσα) στήν κόλαση τῆς πίστεως τους»²¹. Δηλαδή, ὁ ὀρθόδοξος σύζυγός της καί ἄλλοι προσπαθοῦσαν νά τήν μεταστρέψουν στήν ὀρθοδοξία, ἀλλ' ἡ τακτική φροντίδα τοῦ Δελλαρόκκα καί ὁ θάνατός της, δέν τό ἐπέτρεψαν καί ἡ Γοζαδίνα ἐπῆγε στόν παράδεισο.

Ἀπό τίς ἀνωτέρω μαρτυρίες καθολικῶν πηγῶν, καταρρίπτονται οἱ ἀντίθετοι ἰσχυρισμοί συγχρόνων ἱστορικῶν συγγραφέων ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι καί καθολικοὶ νησιῶτες ζοῦσαν ἁρμονικά καί εἶχαν μεταξύ τους καλές σχέσεις. Εἰδικότερα στή Σίφνο, πέραν τῆς δογματικῆς ἀντιπάθειας, ἡ ἐλαχιστοποίηση τῆς δύναμης τῶν καθολικῶν ἦταν, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε καί πολιτική πράξη, ἡ ὁποία, ὡς σκοπός, σημείωσε ἀπόλυτη ἐπιτυχία. Ἐφερε δέ καί τά γνωστά πρό πολλοῦ κοινωνικά καί οἰκονομικά ἐπιτεύγματα στό νησί καθ' ὅλον τόν 17ο αἰῶνα. Τήν πολιτική αὐτή εἶχε χαράξει ὁ Βασίλειος Λογοθέτης, φανατικός ὀρθόδοξος, ἀλλ' ἀκολούθησαν καί οἱ διάδοχοί του Πέτρος Ρόζας καί ἀδελφοί Κοντόσταυλοι, μολονότι καθολικοῦ δόγματος, γιατί διέβλεπαν ὅτι ὁ Καθολικισμός δέν εἶχε μέλλον στά νησιά καί τά οἰκονομικά τους συμφέροντα, τά ὁποῖα προέτασαν καί αὐτοῦ τοῦ δόγματός τους.

Γ'. Οἱ Σίφνιοι ἀγιορεῖτες μοναχοὶ μέσα ἀπό τίς ἐκθέσεις τῶν καθολικῶν ἱεραποστόλων

Στήν ἀκατάπαυστη διαπάλη μεταξύ ὀρθοδόξων - καθολικῶν, οἱ Σίφνιοι ἀγιορεῖτες μοναχοὶ εἶχαν τόν πρῶτο λόγο. Περὶ τό 1636/1637, στά δύο σιμωνοπετρίτικα μετόχια ὑπῆρχαν πέντε μοναχοί, τέσσερις στόν Ἅγιο Ἀρτέμιο ὑπὸ τόν Ἱερεμία τοῦ Ὁρφانوῦ²² καί ὁ Νικηφόρος Τρουλίδης στό μονύδριον τοῦ Ἀγίου Ἀντίπα. Οἱ πατέρες αὐτοὶ στήριξαν τότε τήν Ὁρθοδοξία ὡς πνευματικοί καί ἐξομολόγοι καί ὡς πολέμιοι τῶν καθολικῶν ἱεραποστόλων - προπαγανδιστῶν κατὰ τίς συχνές καί πολυήμε-

21. SCPF/SOCG. 165, 62R^v+65^r.

22. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Μοναστήρια*, σελ. 59.

ρες παραμονές τους στό νησί. Κατ' αὐτές, οἱ μεσσιονάριοι δέν περιορίζονταν στήν προσφορά πνευματικοῦ ἔργου πρός τοὺς ὁμοδόξους τοὺς κατοίκους τῆς Σίφνου, ὅπως θά ἔπρεπε, ἀλλ' ἐπειδὴ κύριος στόχος τοὺς ἦταν ὁ προσηλυτισμός τῶν ὀρθοδόξων, ἀξίωναν νά συγκεντρώνουν τοὺς τελευταίους στοὺς ναοὺς τοὺς γιὰ νά κηρύττουν κατὰ τὸ δόγμα τοὺς, νά τοὺς ἐξομολογοῦν καί νά ἐπιδιώκουν μέ κάθε τρόπο νά τοὺς κάνουν καθολικούς χριστιανούς λές καί ἦταν ἀλλόδοξοι.

Οἱ ἀγιορεῖτες παρακολουθοῦσαν ἄγρυπνα τίς δραστηριότητες αὐτές καί τίς ἀντιμετώπιζαν δυναμικά, ἀκόμη καί μέ διαλογικές συζητήσεις μέ τοὺς μισσιοναρίους, παρά τὸ γεγονός ὅτι οἱ τελευταῖοι διέθεταν μόρφωση καί ἦταν εἰδικά ἐκπαιδευμένοι γιὰ τὸν προσηλυτιστικό ἔργο τοὺς, ἀγνοοῦσαν ὅμως τὰ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος, ἀφοῦ εἶχαν διδαχτεῖ νά τὸ θεωροῦν ὡς αἵρεση. Αὐτός ἦταν καί ὁ λόγος πού χαρακτηρίζαν τοὺς ὀρθοδόξους δεισιδαίμονες καί τοὺς περιέγραφαν μέ τὰ χειρότερα λόγια, ἰδιαίτερα τοὺς ἀγιορεῖτες μοναχοὺς, ἐπειδὴ βέβαια τοὺς ἀντιμάχονταν. Ὅμως, μέσα ἀπὸ τίς ἀρνητικές γι' αὐτοὺς ἐκθέσεις καί χαρακτηρισμούς τῶν καθολικῶν ἱεραποστόλων, συνάγεται τὸ σπουδαῖο ἔργο καί ἡ μεγάλη προσφορά τοὺς στοὺς συμπολίτες τοὺς.

Ὁ ἱησουΐτης Michele Almbertino, στήν ἀπὸ 17 Δεκεμβρίου 1638, ἀναφορά του, ἔγραψε γιὰ τὴν ἐπίσκεψή του κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ στὴ Σίφνο (τὴν ὁποία εἶχε ἐπισκεφτεῖ καί τὸν προηγούμενο χρόνο), τὰ ἐπόμενα γιὰ τὸ ἀρνητικό κλίμα πού συνήντησε:

«Ἐκτός ἀπὸ τὴν κύρια πόλη (ἐννοεῖ τὸ Κάστρο) ὑπάρχουν στό νησί ἄλλοι πέντε οἰκισμοί πού δέν ἀπέχουν πολὺ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ὅσο καί τῶν οἰκισμῶν, εἶναι ἄνθρωποι καλοπροαίρετοι καί δέχονται νά ἀκούουν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ μέ καλὴ διάθεση, ἀκόμη καί νά ἐξομολογηθοῦν σ' ἐμᾶς, ἂν δέν τοὺς ἐμπόδιζαν μέ ἀπειλές οἱ ἱερεῖς τοὺς, ἰδιαίτερα ἐκεῖνοι οἱ μοναχοὶ πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ κορυφὴ τῶν σχισματικῶν καί αἰρετικῶν, πρᾶγμα πού ἔγινε ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλα ἡμέρα πού φτάσαμε στό νησί. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς, πού εἶναι οἱ πνευματικοὶ τοῦ τόπου, μέ διάβημα στὸν οἰκονόμο, δηλαδή τὸ γενικό βικάριο, ζήτησαν νά μοῦ ἀπαγορεύσει νά ἐξομολογήσω πιστοὺς τοῦ ἐλληνικοῦ δόγματος, ὅπως εἶχαν κάνει καί τὸν προηγούμενο χρόνο»²³.

Κατὰ τὸν Almbertino λοιπὸν τὸ Ἅγιον Ὅρος ἦταν κορυφὴ τῶν σχισματικῶν καί αἰρετικῶν καί ἐπειδὴ οἱ Σίφνιοι μοναχοὶ εἶχαν σ' αὐτὸ τὴν μετάνοιά τοὺς, ἦταν κι' αὐτοὶ σχισματικοὶ καί αἰρετικοί! Ὁ ἐν λόγῳ

23. SCPF/SOCG. 185, 204ⁿ-205^{nv}.

Ιησουΐτης, ἐκτός ἀπό τό προπαγανδιστικό κήρυγμα, χρησιμοποιοῦσε ὡς ἰδιαίτερο προσηλυτιστικό μέσον τήν ἐξομολόγηση καί διέδιδε ὅτι, στούς προσερχόμενους σ' αὐτόν νά ἐξομολογηθοῦν, «θά παρεῖχε ἄφεση ἁμαρτιῶν σέ ὅλα ἀνεξαίρετως τά κρίματα» καί κατηγοροῦσε τούς ὀρθοδόξους ἐξομολόγους «ὡς ἀναξιόπιστους στή συγχώρεση ἁμαρτιῶν καί ὡς ἀδιάκριτους στίς ἐρωτήσεις τους... ἐπειδὴ δέν εἶχαν λάβει κατάλληλη κατηχητική διδασκαλία καί ἐπιτηδειότητα μέ τό μυστήριο...»²⁴. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἐπεδίωκε τήν παραπλάνηση τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων, ἀλλά καί τῶν ἀσεβῶν καί ἁμαρτωλῶν πού πρόστρεχαν γιά τή συγχώρεση τοῦ κάθε ἁμαρτήματός τους (γιά τό ὅποιο οἱ ὀρθόδοξοι ἐξομολόγοι ζητοῦσαν προηγουμένη μετάνοιά τους).

Μέ τή θρασύτατη αὐτή ἀνάμειξή τους στά ἐκκλησιαστικά καί δογματικά τῶν ὀρθοδόξων, εἶχαν καί τήν ἀξίωση νά μήν ἀντιδροῦν στίς ἐνέργειές τους οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς καί μοναχοί! Ἐπρεπε νά τούς ἀφήνουν ἀπερίσπαστους στό προσηλυτιστικό ἔργο τους καί μάλιστα νά τούς διευκολύνουν σ' αὐτό! Σέ ἄλλην ἀναφορά του ὁ ἴδιος Almbertino, πού ἐπισκέπτονταν κάθε χρόνο τή Σίφνο καί παρέμενε ἓνα - δύο μῆνες δημιουργώντας ζητήματα καί ἀναστατώσεις, ἰσχυρίζονταν ὅτι «οἱ ἐξομολογηθέντες (ὀρθόδοξοι) ἀνῆλθαν σέ 60 ἄτομα, τὰ ὅποια ἦταν ἔτοιμα νά μεταλάβουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Κατά τήν ἐορτή τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου, πού γιά νά τούς τιμήσουν συνηθίζουν νά κάνουν μακρά νηστεία καί ἐνῶ πλησίαζε ἡ ἡμέρα νά κοινωνήσουν, ἐχδόθηκε διαταγή ἀπαγορευτική καί ἀφορισμός πρὸς ἐκείνους πού ἐξομολογήθηκαν σ' ἐμένα πῶς δέν εἶχαν δικαίωμα νά μεταλάβουν ὅπως καί πρὸς τούς ἐφημερίους πού θά ἔδιναν κοινωνία μέ τιμωρία ἀργίας πέντε ἐβδομάδων. Ἡ διαταγή ἐχδόθηκε ἀπό τόν ἱερατικό προϋστάμενο, δηλ. ἓναν κληρικό πού φέρει τόν τίτλο τοῦ οἰκονόμου, σχισματικό καί ἐχθρικότατα διακεείμενο πρὸς τό λατινικό δόγμα. Γιά τήν ἔκδοση τῆς διαταγῆς παρακινήθηκε ἀπό μερικούς φανατικούς, τούς ὁποίους εἶχα θίξει στά κηρύγματά μου, ἂν καί σ' αὐτά εἶχα ἀναφερθεῖ μέ γενικότητες καί, ἰδιαίτερα, ἀπό ἓναν ἀγιορεῖτη μοναχό, ὁ ὅποιος ἔκανε δημόσια πολλά κρίματα, ὑπῆρξε τοκογλύφος καί ἔχει κοντά του μία γυναίκα κακῆς φήμης, κοινολογεῖ δέ μέ εὐκολία τά μυστικά πού πληροφορεῖται κατά τίς ἐξομολογήσεις. Αἰσθανόμενος λοιπόν μεγάλη ἀνησυχία γιατί ὁ λαός ἔμεινε ἐνθουσιασμένος ἀπό τόν δικό μας τρόπο ἐξομολογήσεως καί κατευχαιστημένος καί συγχωρεμένος ἀπό ἐμᾶς καί ἀναμεταξύ του, συνεργάστηκε γεμάτος ὀργή καί φθόνο μέ τόν οἰκονόμο γιά νά ἀπαγορεύσουν τήν κοινωνία σ' αὐτούς πού εἶχαν ἐξομολογηθεῖ σ' ἐμένα, μέ τόν

24. Αὐτόθι.

ισχυρισμό ότι οι εξομολογήσεις ήταν άκυρες και έπρεπε να τις επαναλάβουν στους παλαιούς εξομολόγους τους...»²⁵.

“Οποιοι αντιδρούσαν στον Almbertino πού, επί δύο ολόκληρους μήνες τό καλοκαίρι τοῦ 1643, έσπερνε ζιζάνια καί ἀναστάτωση στους κόλπους τῶν ὀρθοδόξων, ἦταν ἀνήθικοι, ἐλεεινοί, σχισματικοί καί αἰρετικοί! Ἀπό τούς χαρακτηρισμούς αὐτούς γιά τούς ὀρθοδόξους κληρικούς μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ κανεῖς τήν ἐναντίον τοῦ Almbertino πολεμική τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν, πού ἐμπόδιζαν τό προσηλυτιστικό ἔργο του. Στήν ἴδια ἀναφορά του ἔγραφε ἀκόμη:

«Σέ ἓνα χωριό τοῦ νησιοῦ ἔμενε ἓνας μοναχός πού εἶχε φήμη ἀγίου ἀνθρώπου, λόγιου καί μέ μεγάλη πείρα στήν ἐξομολόγηση, ἦταν δέ ἐξομολόγος μεγάλου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων. “Ὅταν πήγαμε σ’ αὐτό τό χωριό γιά νά κηρύξουμε καί νά κατηχήσουμε, ὁ μοναχός, μέ μεγάλη εὐγένεια, μᾶς προσκάλεσε σπίτι του καί, ὕστερ’ ἀπό διάφορες συζητήσεις ἐπὶ τρεχόντων ζητημάτων, μοῦ ἐκμυστηρεύθηκε ὅτι, ἐπὶ πολλά χρόνια, ἔκανε τόν τοκογλύφο, πρᾶγμα πού συνήθισε στό “Ἀγιον” Ὅρος, ὅπου εἶχε τήν μετάνοιά του. Περιερχόμενος διάφορα μέρη ζητώντας ἐλεημοσύνες, κατάφερε νά συγκεντρώσει 500 πιάστρες, οἰκονομίες πού ἔφερε στό νησί, τόν τόπο γέννησής του, τίς ὁποῖες δάνειζε πρὸς 20 % γιά νά ἐξοικονομήσει τά ἐξόδα διαβίωσής του. “Ὅσο προσπαθοῦσα νά τοῦ δώσω νά καταλάβει πῶς μέ αὐτήν τήν κακή συνήθεια ἔπρεπε νά αἰσθάνεται πολὺ ἄσχημα, μοῦ ζητοῦσε συγγνώμη, λέγοντας ὅτι δέν εἶχε ἄλλον τρόπο νά ζήσει, ἤθελε δέ νά μέ πείσει πῶς θά ἐγκατέλειπε τήν τοκογλυφία καί παρακαλοῦσε νά τοῦ δώσω ἄφεση ἁμαρτιῶν...”²⁶.

Ἀκόμη καί τόν ἅγιο αὐτόν ἀγιορεῖτη καί ἱκανόν ἐξομολόγο, κατά τή δική του ὁμολογία, ὁ ὑπερφύαλος αὐτός ἰησουΐτης μοναχός βρῆκε ἀξιόμειπτον, εἴτε ἐπειδὴ ἀγνοοῦσε τήν ἐλληνική πραγματικότητα, εἴτε ἐπειδὴ ἤθελε νά φανεῖ ὅτι ἀγνοοῦσε, προκειμένου νά δείξει στους προϊσταμένους του στή Ρώμη, ὅτι ἐπιχειροῦσε σπουδαῖο ἔργο διαφώτισης ἡμιβάρβαραν ἀνθρώπων, παντελῶς ἀστοιχείωτων καί ἀναξίων. Εἶναι γνωστό ὅμως ὅτι ὁ δανεισμός χρημάτων καί ἀπὸ ὀρθοδόξους μοναχοὺς καί λοιποὺς κληρικούς κατά τήν τουρκοκρατία, ἦταν θεμιτὴ πρακτική, κατ’ ἀνοχήν βέβαια, πού καθιερώθηκε ἀπὸ τίς ἀνάγκες τῆς πραγματικότητας. Τοῦτο δέ γιατί, στερούμενοι χορηγιῶν καί μισθῶν (πού οἱ καθολικοὶ ἀπελάμβαναν ἀπὸ τό Βατικανό καί ἄλλες πηγές), πορίζονταν παντοιοτρόπως, ἀκόμη καί μέ τόν δανεισμό χρημάτων, πού συγκεντρωναν ἀπὸ τήν προσφορά τῶν

25. SCPF/SOCG. 186,4'-5', ὅπου ἡ ἀναφορά του ἀπὸ 8-11-1643.

26. Αὐτόθι.

ὕπηρεσιων τους περιοδεύοντας τόν Ἑλληνισμό ἢ ἐλεημοσύνες, τά ἀπαραιτήτητα ἔσοδα διαβίωσής τους, τῆς ἀνέγερσης καί συντήρησης ναῶν καί μονῶν, τοῦ ἐφοδιασμοῦ τους μέ ἱερατικά, βιβλία, εἰκόνες κ.λπ. ἀπαραιτήτητα τῆς λατρείας. Μέ τίς πρακτικές αὐτές ἀνοικοδομήθηκαν οἱ πολυάριθμοι ὀρθόδοξοι ναοί καί μονές τῆς Σίφνου καί τῶν ἄλλων νησιῶν πού θαυμάζουμε σήμερα. Ἡ ἀνέγερσή τους πραγματοποιήθηκε μέ τίς, κατ' ἀνοχήν, ὅπως προείπαμε, πρακτικές, ὅμως μέσα στό πνεῦμα μιᾶς ἀγνῆς λαϊκῆς εὐσέβειας, πού ἀναπτύχθηκε, ὑπό τό πέλμα Φράγκων καί Ὀθωμανῶν κατακτητῶν, ἐπὶ αἰῶνες. Μ' αὐτές ἐπιβίωσαν, μέ τή λαϊκή εὐσέβειά τους παρέμειναν Ὀρθόδοξοι καί μέ τή Γλῶσσα Ἑλληνες. Ἄλλοι λαοί ἀφανίστηκαν.

Τό 1653 ἀπεβίωσε στό μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου ὁ Ἱερεμίας τοῦ Ὀρφανοῦ καί στίς ἀρχές τοῦ 1655 ὁ Νικηφόρος Τρουλλίδης στόν Ἅγιο Ἀντίπα. Τό πρῶτο συνέχισε τή λειτουργία του μέχρι τοῦ ἔτους 1834 ὑπό τήν ἐποπτεία τῆς ἀγιορεϊτικῆς Σιμωνόπετρας, ἡ ὁποία διορίζε «προεστόν καί κατάσθανε ἐπιτρόπους»²⁷ πού ἀσχοῦσαν τή διοίκηση καί διαχείρισή του, πολύ πιθανόν καί τοῦ Ἁγίου Ἀντίπα, γιά τό ὅποιο δέν ἔχουμε ἄλλες μαρτυρίες. Ἡ παρουσία, πάντως, ἀγιορεϊτῶν στή Σίφνο συνεχίζονταν ἐπωφελῶς γιά τόν τόπο, δέν ἀποκλείεται δέ σέ ἕναν ἀπ' αὐτούς νά ἀναφέρεται ὁ βικάριος τοῦ νησιοῦ Giovanni Battista Grimaldi Paterii, ὁ ὁποῖος στήν ἀπό 5 Φεβρουαρίου 1664 ἀναφορά του πρός τό Βατικανό ἔγραψε τά ἑξῆς:

«Ἦλθε ἐδῶ ὁ πατήρ Riccardi, ἰησουΐτης, ὁ ὁποῖος κήρυττε στίς ἐκκλησίες τῶν Ἑλλήνων χωρίς ἄδεια καί ἐνῶ θά ἔπρεπε νά εἶναι μετρημένος στίς ἐκφράσεις του ὅταν πῆγαινε σ' αὐτές, δέν τό ἔκανε, γεγονός πού, κατὰ τή γνώμη μου, δημιούργησε δυσἀρέσκειες. Ἐτσι, σέ ἕνα ἀπό τά κηρύγματά του, ἐμφανίστηκε ἕνας καλόγηρος ὁ ὁποῖος δήλωσε ὅτι ὁ εἰρημένος πατήρ Riccardi κάνει πεπλανημένα κηρύγματα, αὐτός ἀντέδρασε καί ἄρχισε θόρυβος καί ἀναστάτωση, παρά τό γεγονός ὅπως μοῦ ἀνέφεραν Ἑλληνες, ὅτι ὁ καλόγηρος εἶχε τό ἄδικο. Παρ' ὅλο τοῦτο στήν πόλη ἄρχισαν νά συζητοῦν καί νά χαρακτηρίζουν (τόν Riccardi) Ἰουδαῖο... ὅταν δέ ἦλθε σ' ἐμένα μοῦ εἶπε ὅτι εἶχε ἀναπτύξει παρόμοια κηρύγματα πολλές φορές ἀκόμη καί στή Μεγάλη Ἐκκλησία... Ἐγώ πάντως, δέν παραβρέθηκα σέ κανένα ἀπό τά κηρύγματά του, στά ὅποια εἶμαι ἀντίθετος...»²⁸, προφανῶς γιὰτί ἐπιθυμοῦσε νά διατηρεῖ καλές σχέσεις μέ τούς ὀρθοδόξους, ἀφοῦ, ὡς ἐφημέριος τῶν

27. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη. «Ἡ Κυρία Βρυσιανή» (Τά νεώτερα ἱστορικά στοιχεῖα), Ἀθήνα 1981, σελ. 55.

28. SCPF/SOCG. 257, 365^R-367^r.

καθολικῶν, διέμενε συνέχεια στό νησί, ἐνῶ ὁ Riccardi ἦταν ἀπλῶς διερχόμενος ἱεραπόστολος.

Οἱ περιοδεῖες προπαγάνδας τῶν μισσιοναρίων συνεχίστηκαν καθ' ὅλον τόν 17ο αἰῶνα. Οἱ ὀρθόδοξοι Σίφνιοι, «ἄνθρωποι καλοπροαίρετοι», κατὰ ὁμολογία αὐτῶν τῶν ἰδίων καθολικῶν ἱεραποστόλων, παρακολουθοῦσαν τὰ κηρύγματά τους ἀπό εὐγένεια καί περιέργεια, κανεῖς ὅμως δέν παρασύρθηκε ἀπ' αὐτούς νά ἐγκαταλείψει τό δόγμα του. Οἱ ἱερεῖς τους, οἱ ἀγιορεῖτες πατέρες καί οἱ μοναχοί, κατόπιν, τῶν δύο ἀνδρικῶν μοναστηριῶν, τῆς Βρύσης καί τοῦ Προφήτ' Ἡλία, μέ τήν αγωνιστικότητα καί τίς ἀντιπαραθέσεις τους μέ τούς μισσιοναρίους, ἐνίσχυαν τό φρόνημα τοῦ Λαοῦ πού παρέμεινε (καί παραμένει μέχρι σήμερα) ἀναλλοίωτο. Γιατί γνώριζε ἄριστα ὅτι εἶναι αὕτη ἡ ὑπαρξή του.

ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΣΙΦΝΙΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΟΥ '21 ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

1. Ἡ συμμετοχή τῶν Σιφνίων στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ὑπῆρξεν, ὅπως συνάγεται ἤδη ἀπό τά δημοσιευόμενα κατωτέρω ἔγγραφα, ἀθρόα καί ἐνθουσιώδης, παρά τίς ἀνακύψασες ἀντιδράσεις ἀριθμοῦ οἰκονομικῶν, κυρίως, παραγόντων τοῦ τόπου, κατά τά ἤδη ἱστορηθέντα¹. Ἀπό τά στοιχεῖα τῶν ἐν λόγῳ ἐγγράφων συνάγονται, ἐπίσης, καί τά ἐπόμενα συμπεράσματα:

α) Ὅτι ἡ κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης στή Σίφνο πραγματοποιήθηκε ἀπό τόν Νικόλαο Χρυσόγελο μέσα στόν Ἀπρίλιο τοῦ 1821. Τόν ἴδιο μῆνα, μετά τή ρύθμιση κάποιων ἐπειγόντων θεμάτων (ὅπως ἡ ἐκλογή ἀντικαταστάτη του στό Σχολεῖο τοῦ Ἀγίου Τάφου κ.ἄ.), 150 ἀξιοπόλεμοι ἄνδρες, ὑπό τήν ἀρχηγία του, ἀνεχώρησαν μέ πλοῖο τοῦ καπετάν Κώ(ν)στα γιά τά πεδία τῶν μαχῶν².

β) Πολλοί ἀπ' αὐτούς πῆραν καί ὅλες τίς οἰκονομίες τους γιά νά ἐπιβιώσουν, κάποιοι δέ πιό εὐποροί, μεγάλα χρηματικά ποσά μέ τά ὅποια μίσθωσαν ἄνδρες πολεμιστές καί τέθηκαν ἐπί κεφαλῆς τους στίς μάχες³. Τοῦτο δέ γιατί δέν ὑπῆρχε συγκροτημένο στράτευμα μέ ἐφόδια καί ἀπαραίτητα μέσα διεξαγωγῆς πολέμου, πᾶγμα τό ὅποιο γνώριζαν ἐπειδή, προφανῶς, ἦταν ἔγκαιρα προετοιμασμένοι ὡς Φιλικοί συνομῶτες ἢ μέλη ἄλλων μυστικῶν ὀργανώσεων τῆς ἐποχῆς⁴.

γ) Ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος, γιά τόν ὅποιο δέν ἔχει ἀποδειχτεῖ βεβαιωμένα ὅτι ὑπῆρξε φιλικός ἐταῖρος, πρέπει νά διατηροῦσε μεγάλες ἐπαφές μέ ὀργανωμένους συμπολίτες του καί ἄλλους συνομῶτες μερικά χρόνια πρὶν ἀπό τήν Ἐπανάσταση, ὅταν οἱ φῆμες γιά τόν ξεσηκωμό τοῦ Γένους ταξίδευαν ὅπου Ἑλληνισμός. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι κατά τά τελευταῖα αὐτά χρόνια ἡ ἐγγράφη νέων μελῶν στή Φιλική Ἐταιρεία, πού νωρίτερα τηροῦσε μεγάλη μυστικότητα καί προφυλάξεις, εἶχε φτάσει νά γίνεται ἀθρόα καί περίπου ἀνεξέλεγκτα. Γνώριζε λοιπόν ἄριστα τί συνέβαινε γι' αὐτό καί τέθηκε ἐξ ἀρχῆς ἐπί κεφαλῆς τοῦ ξεσηκωμοῦ στή Σίφνο καί δέν δίστασε νά ἐγκαταλείψει τά πάντα καί νά σπεύσει ἐκεῖ ὅπου θά φαίνονταν χρήσιμος, ὅπως καί φάνηκε⁵.

1. Βλ. «Σιφνιακά», τόμος Α'/1991, σελ. 5-60.

2. Βλ. κατωτέρω τήν περίπτωση Β'.

3. Βλ. κατωτέρω τήν περίπτωση Δ'.

4. Ἐτοιμάζεται σχετική ἐργασία γιά Σιφνίους τέκτονες πού θά δημοσιευτεῖ προσεχῶς.

5. Στόν ἐπόμενο τόμο προγραμματίζεται νά δημοσιευτεῖ ἐργασία μέ θέμα τίς δραστηριότητες τοῦ Ν. Χρυσογέλου κατά τήν Ἐπανάσταση τοῦ '21.

2. Τά έγγραφα πού δημοσιεύουμε, μερικῶν μόνον ἀγωνιστῶν⁶, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα καί περιέχουν στοιχεῖα μεγάλης σημασίας, κάποια ἀπό τὰ ὁποῖα ἔχουμε ἤδη χρησιμοποιήσει στό βιβλίό μας «*Ἱστορία τῆς Σίφνου*», Ἀθῆναι 1990. Ἔχουν γραφεῖ πολλά χρόνια ἀργότερα ἀπό τήν ἐπικράτηση τῆς Ἐπανάστασης, ὅταν ἡ Ἑλλάδα ἦταν πλέον ἐλεύθερο Κράτος, καί ἀναφέρονται σέ αἰτήματα τῶν ἀγωνιστῶν γιά οἰκονομική ἐνίσχυση ἢ ἀποκατάστασή τους. Τοῦτο δέ, εἴτε γιατί εἶχαν ἀπομείνει πάμπτωχοι, εἴτε γιατί ἔβλεπαν ὅτι ἡ ἐκφραζόμενη «ἐπιθυμία» τοῦ Κράτους νά ἐνισχύσει τοὺς παλαιούς ἀγωνιστές, ἀποτελοῦσε στήν πραγματικότητα πολιτική ἐκμετάλλευση τῶν κομμάτων, ἀφοῦ τελικά «ἀντί ἀγωνιστῶν, (ἀμείβονταν) οἱ κόλακες καί οἱ σφαγεῖς τῶν Ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν καί τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας», ὅπως ἔγραψε, κλείνοντας τή δημοσιευόμενη κατωτέρω ἀναφορά του, ὁ καπετάν Δημήτριος Κώνστας, ἐκφράζοντας ἰε θάρρος τήν ἀγανάκτησή του.

ΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

Α'. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΤΡΟΥ

1. Ὁ Ἰωάννης Πέτρου ὑπηρέτησε στό «Τακτικόν Σῶμα, εἰς τό 3ον Πεζικόν Τάγμα τῆς Γραμμῆς» ἐπὶ τρία χρόνια, ἀπό τῆς 10 Αὐγούστου 1827 μέχρι τῆς 24 Αὐγούστου 1830 καί εἶχε πάρει μέρος «εἰς τὰς ἐκστρατείας καί μάχας τῆς Ναυπάκτου καί Χίου». Τήν αἴτησή του καί πιστοποιητικό ἐκδουλεύσεων ὑπέβαλε στίς 3 Μαΐου 1847 καί ἔλαβε ἀπάντηση ἀπό τή Νομαρχία Ἀττικῆς ὅτι τό αἶτημά του θά διαβιβάζονταν, μέσω τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν, στήν ἀρμόδια ἐξεταστική ἐπιτροπή.

Ἡ ἀλληλογραφία ἔχει ὡς ἐξῆς:

α) Ἀριθ. Κατ. 1145
4276

Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος
Ἡ Νομαρχία Ἀττικῆς καί Βοιωτίας.

Πρός τόν Ἰωάννην Πέτρου, ἐκ Σίφνου.

Εἶδοποιεῖσθε ὅτι ἡ, ὑπό ἡμερομηνίαν 3 ἰδίου μηνός, ἀναφορά σας μετὰ τοῦ συνημμένου ἐνός πιστοποιητικοῦ περί τῶν, κατὰ τόν Ἑλληνι-

6. Τά έγγραφα ἀνήκουν στά ΓΑΚ / Συλλογή Γ. Λαδᾶ, Κ. 47, τμῆμα Δ', Φάκελλοι 74 καί 77. Χρησιμοποιήθηκαν ἐπίσης καί οἱ Κατάλογοι ἢ Μητρώα Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, Τμῆμα Χειρογράφων.

κόν ἀγῶνα, ἐκδουλεύσεών σας ἐλήφθη σήμερον καί θέλει διαβιβασθεῖ
διά τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν πρὸς τὴν ἐξεταστικὴν αὐτῶν
Ἐπιτροπὴν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Μαΐου 1847.

Ὁ Νομάρχης
(Τ.Σ.) (ὑπογραφή)

β) Ἴσον τῷ πρωτοτύπῳ

Πιστοποιητικὸν Ἐκδουλεύσεων.

Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν ἐπὶ λόγῳ τιμῆς καὶ ἐπὶ τῇ παρά τοῦ
Νόμου ὀριζομένη ποινῇ, ὅτι ὁ ἐπιφέρων τὴν παροῦσαν Ἰωάννης Πέτρου,
ἐκ Σίφνου, ὑπηρέτησεν εἰς τὸ πρῶτον Τακτικὸν Σῶμα, εἰς τὸ 3ον Πεζικὸν
Τάγμα τῆς Γραμμῆς, ἀπὸ τὴν 10ην Αὐγούστου 1827 ἕως τὴν 24 ἰδίου
1830 παρευρεθεὶς εἰς τὰς ἐκστρατείας καὶ μάχας τῆς Ναυπάκτου καὶ Χί-
ου δεῖξας κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνδρείαν, ζῆλον καὶ προθυμίαν.

Ὅθεν κατ' αἰτησὶν του δίδεται τὸ παρόν διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ὅθεν
ἀνήκει.

Ἀθῆναι τὴν 1ην Μαΐου 1847

(ὑπογραφή) συνταγματάρχης
(ὑπογραφή) λοχαγός

Θεώρηση
τοῦ Φρουραρχείου Πρωτευούσης.

Δεκαπέντε χρόνια ἀργότερα, τὸ 1862, τὸ αἶτημά του δὲν εἶχε ἱκανο-
ποιηθεῖ καὶ ἐπανῆλθε μέ νέα αἴτηση καὶ ἐπανυποβολή δικαιολογητικῶν
τό ἔτος τοῦτο, ἀλλὰ ματαίως. Ὅταν ἀπεβίωσε τὸ 1865, ὁ ἀδελφός του
Ἀπόστολος Πέτρου, μέ αἴτηση τῆς 12ης Ἰουνίου ζήτησε «ἀπὸ τὴν νῦν
συσταθεῖσαν Ἐπιτροπὴν» (δηλ. ἄλλη μία Ἐπιτροπὴ πού, δῆθεν, θά ἐπα-
νεξέταζε αἰτήματα καὶ θά δικαίωνε ἀγωνιστές) τὴ δικαίωση τοῦ ἀδελφοῦ
του, «ἀρχαίου ἀγωνιστοῦ, πού εἶχεν ἐγκαταλείψει πολυμελῆ οἰκογέ-
νεια... χωρὶς νὰ ἀπολαύσῃ οὔτε κἀν ἓνα ὀβολόν» γιὰ τίς προσφερθεῖσες
ὑπηρεσίες του, καὶ νὰ ἀναγνωρισθεῖ τουλάχιστον «διὰ τὴν ἐγκαταλει-
ποῦσαν οἰκογένειάν του ὅ,τι ἐστὶ δίκαιον».

2. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρου, καὶ ὁ ἴδιος «ἀρχαῖος ἀγωνιστής», ὅταν
πληροφορήθηκε ἐξωδίκως ὅτι ἐπρόκειτο, παρά τίς μεγάλες θυσίες του, νὰ
τοῦ ἀπονεμηθεῖ βαθμός ὑπαξιωματικοῦ, ὑπέβαλε στὸν Πρόεδρο τῆς

Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀγῶνος τήν ἐπομένη αἵτηση:

Πρός τόν Κύριον Πρόεδρον
τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀγῶνος

Ὁ ὑποφαινόμενος ἀρχαῖος ἀγωνιστής, ὡς ἐμφαίνουσι τά ὑποβληθέντα εἰς τήν ὁποίαν ἐπαξίως διευθύνετε Ἐπιτροπὴν ἔγγραφα, πληροφοροῦμαι ἐξωδίκως ὅτι ἐτάχθην εἰς τήν τάξιν τῶν ὑπαξιωματικῶν.

Ἐπειδὴ αἱ ὑπηρεσίαι ἅς προσήνεγγα εἰς τόν ἱερόν ἀγῶνα μέ παρέχουσι τό δικαίωμα τοῦ νά ζητήσω διόρθωσιν τοῦ ἀδικήματος τούτου, παρακαλῶ ὑμᾶς, Κύριε Πρόεδρε, ἵνα, ἐν τῇ εὐθυδικίᾳ σας, ἐνεργήσετε ὅπως ταχθῶ εἰς ἀνωτέραν τάξιν, τουλάχιστον ὡς ἀξιωματικὸς καί οὕτω πράττοντες, θέλετε δικαιώσαι ἀρχαῖον ἀγωνιστὴν θυσιάσαντα τά πάντα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑθνους.

Πεπειθῶς εἰς τήν δικαίαν ταύτην αἵτησίν μου.

Ὑποσημειοῦμαι εὐσεβάστως

Ἀθῆναι, 23 Ἰανουαρ. 1871

Ἀπόστολος Πέτρου

Σημείωση τοῦ ἐκδότη:

Τά πιστοποιητικά τῶν ἐκδουλεύσεων τοῦ δέν ἀνευρέθησαν στὸν οἰκεῖο φάκελλο. Ὅμως, σέ ἄλλην ἀρχειακὴ ἐνότητα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ κράτους σέ κατάλογο «τῶν στρατιωτῶν, ὅπου εὐρίσκονται (στὴν Ἀθήνα) ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Γκούρα», πού συντάχθηκε στίς 20-8-1824, σημειώνεται 92ος «ὁ Ἀποστόλης Πέτρου, πατρίς Σίφνος, ἡλικία 25» ἐτῶν, δηλ. ὁ ἀνωτέρω Ἀπ. Πέτρου. Τό ἀνωτέρω αἵτημά του φαίνεται πῶς δέν ἔγινε δεκτὸ γιατί βρίσκεται καταγεγραμμένος, μέ ἀριθμὸ 5705, στό «νέωτερο Μητρώο ὑπαξιωματικῶν».

Β'. ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΙΩ. ΚΩ(Ν)ΣΤΑΣ

Ἀναφορά
Δημητρίου Κώστα
κατοίκου Σίφνου ζητοῦντος
ν' ἀμοιφθῶσιν αἱ ὑπὲρ
πατρίδος ἐκδουλεύσεις του.

Πρὸς τὴν Σ(εβαστήν)
Β^α τῶν Ἑλλήνων
ἐν Ἀθήναις Συνέλευσιν.

Ὑπηρετήσας καί παρακινδυνεύσας κατὰ τόν Ἱερόν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, οὐδέποτε ἤθελον ζητήσῃ τὴν ἐλαχίστην ἀμοιβὴν τῶν, κατὰ καθῆκον, πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν μου ἐάν μὴ τό ἀδύνατον καί ἐμπα-

7. ΓΑΚ / Ὑπουργεῖον Πολέμου, Φακ. 22 (ἔγγραφα ἀπὸ 18-22 Αὐγ. 1824).

θές γῆρας καί ἡ νεαρά καί πολυμελής οἰκογένειά μου μοί ἐπέβαλον τήν ὑπέρ σωτηρίας αὐτῶν ἀκαταμάχητον ταύτην ἀνάγκην.

Εὐελπὶς ὅμως εἰς τὰ πολυχῶς καί πολλάκις ὑπέρ τῶν ἀναξιοπαθούντων ἀγωνιστῶν ἐκδηλωθέντα πατριωτικά αἰσθήματα τῆς Σ. Ἐθνοσυνελεύσεως, καταφεύγω αἰτούμενος παρ' αὐτῆς θεραπείαν τοῦ μέχρι νῦν προγενεστέρου μοί ἀδικήματος. Ἰδοὺ δέ ἐν συνόφει αἱ πρὸς τήν ἐνδοξὸν ἡμῶν ἐπανάστασιν ὑπηρεσίαι μου.

Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1821 ἔτους μετέφερον μετὰ τοῦ πλοίου μου, βρικίου, τὸν Ν. Χρυσόγελον μετὰ 150 πολεμιστῶν ἀποβιβάσας αὐτοὺς ἀμισθί εἰς Ὑδραν. Ὅτε ὁ Α. Μεταξᾶς μετὰ τῶν Μάνθου καί Βενιαμίν Λεσβίου συναθροίσαντες τοὺς φόρους τῶν νήσων ἐπλεον πρὸς ἐπάνοδον, διωχθέντες καί κινδυνεύσαντες νὰ γίνωσι λεία πειρατῶν, κατέφυγον εἰς Σίφνον, ὅτε παραλαβὼν αὐτοὺς μετὰ τοῦ πλοίου μου, μετέφερον αὐτοὺς ἀμισθί εἰς Ὑδραν.

Μετέφερον εἰς τὴν Πιάδα ἀπὸ τὴν Κούλουρην τὸν Δ. Ὑψηλάντην μετὰ 400 στρατιωτῶν, λειψάνων τῆς μάχης τοῦ Πέτα, ἀμισθί διαθρέφας συγχρόνως αὐτοὺς ἄνευ ἀποζημιώσεως καθόσον οἱ ἐν Ναυπλίῳ εἶπον ὅτι ἄνευ τοῦ Δ. Ὑψηλάντου δέν παρεδίδοντο.

Μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Χίου, διὰ τοῦ αὐτοῦ πλοίου μου ἀπεβίβασα 180 αἰχμαλώτους φυγάδας εἰς Ἀμοργόν, Νάξον καί Πάρον, παραλαβὼν αὐτοὺς ἐκ τῆς Χίου. Πωλήσας κατὰ τό τρίτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως τό ρηθὲν πλοῖον μου, ὑπηρέτησα ὡς στρατιωτικὸς ναυτικὸς 3¹/₂ χρόνους ἐν τοῖς πλοίοις τῶν, ἐκ Σπετσῶν, καπετάν Θεοδώρου Ὁρλώφ, τοῦ Ἀργυρίου Στεμνιτσιώτη καί Δημητρίου Λεωνίδη, παρευρεθείς εἰς ὅλας τὰς ὑπ' αὐτῶν κατὰ τό ρηθὲν διάστημα ἐνεργηθείσας ἐκστρατείας.

Κατὰ τὸν ἀφανισμόν τοῦ Χατζῆ Μιχάλη, τυχὼν εἰς Γραμποῦσαν μετὰ ἐτέρου πλοίου μου, τσερνικίου, ὅτε ἐκινδύνευε τό Φραγκοκάστελλον, λαβὼν τὰ ἀπὸ Σφακιά σταλέντα ἔγγραφα παρὰ τοῦ Ἀξελοῦ, φρουράρχου, καί Χρυσικοπούλου καί ἀπελθὼν διὰ νυκτός, μετέφερον αὐτὰ πρὸς τὸν Γάλλον πρόξενον ἐν Μήλῳ Βρέστ, ὅτε ἐστάλησαν 5 Γαλλικὰ πλοῖα καί ἔσωσαν 800 ἄνδρας κινδυνεύοντας νὰ κατασφαγῶσι.

Εἰς τὴν Δικαιοσύνην καί τὰ πατριωτικά αἰσθήματα τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἐπαναπαυόμενος, ἀπεκδέχομαι τὴν περί τῶν δικαίων μου ἀπόφασιν αὐτῆς, ἥτις θέλει οὕτω θέσει τέρμα εἰς πολλὰς Ἐθνικὰς ἄλλων ἐθνοσυνελεύσεων ἐπαγγελίας, αἵτινες ὅμως οὐδέποτε ἐφηρμόσθησαν μείναι παύοντοτε γράμμα κενόν, πολλάκις δέ γενόμεναι ἀφετηρία εἰς ἀνταμοιβήν, ἀντὶ ἀγωνιστῶν, τῶν κολάκων καί τῶν σφαγέων τῶν Ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν καί τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας.

Ἀθῆναι τῇ 17 Μαΐου 1863

Εὐπειθέστατος
Δημήτριος Ἰω. Κώστας

Ὁ Δημήτριος Ἰω. Κώ(ν)στας, ἀπὸ τοὺς πρῶτους πού πῆραν μέρος στὴν Ἐπανάσταση, κατὰ τίς ἀνωτέρω γλαφυρές περιγραφές του, τοῦ ὁποῦ προγενέστερο αἶτημα δὲν εἶχε ικανοποιηθεῖ, ἐπανῆλθε μέ τὴν αἴτησή του αὐτὴ ζητώντας «θεραπείαν τοῦ μέχρι νῦν προγενομένου μοί ἀδικήματος» μέ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀποκατάστασής του ἐπειδὴ εἶχε περιέλθει σέ οἰκονομική ἀνάγκη καὶ διέτρεφε πολυμελῆ οἰκογένεια. Στόν ἀπογραφικό Κατάλογο Σίφνου ἔτους 1828 καταγράφεται κάτοικος Κάστρου, ἑγγαμος χωρὶς τέκνα⁸, τὰ ὅποια φαίνεται πὺς ἀπέκτησε ἀργότερα. Στό Μητρώο Ναυτικῶν ἀναγράφεται μέ ἀριθμὸ 944 ὡς «ὑπαξιωματικός πηδαλιούχος».

Γ'. ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ

Μεταξὺ τῶν πρῶτων πού ἀγωνίστηκαν στὴ θάλασσα ἐπὶ ἐπτὰ περίπου χρόνια, ὁ Κωνσταντῖνος Μυτιληναῖος, ζήτησε τὸ 1865, «περιστάς εἰς ἀνικανότητα καὶ ὦν οἰκογενειάρχης», νά τόν περιθάλψῃ ἡ πατρίδα. Πρὸς τοῦτο ὑπέβαλε τὴν κατωτέρω αἴτησή του καὶ ἐπίσημο πιστοποιητικό προφορᾶς ὑπηρεσιῶν:

Ἀναφορά
Κωνσταντίνου Μυτιληναίου,
κατοίκου Σίφνου

Πρὸς
τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος Ἐπιτροπὴν

Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827 ὑπηρετήσα εἰς τόν Ἐθνικόν Στόλον μετὰ τῶν πλοίων τοῦ καπετάν Γεωργίου Κολαντρούτσου, μεθ' οὗ ὑπηρετήσα ἐπὶ 5 ἔτη, κατὰ τὸ πιστοποιητικόν του, καὶ μετὰ τοῦ Ἡλίου Μωρέσκαζα καὶ Ἀναγνώστη Ἀναργύρου παρευρεθεὶς εἰς ὅλας τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐνεργηθείσας ἐκστρατείας χωρὶς οὐδέποτε νά λάβω τὴν ἐλαχίστην ἀμοιβήν.

Ἄλλ' ἤδη περιστάς εἰς ἀνικανότητα καὶ ὦν οἰκογενειάρχης, ἀναγκάζομαι νά καταφύγω εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν ἐθνικὴν μέριμναν τῆς Σ. Ἐπιτροπῆς πεποιθώς ὅτι θέλει ἐπιβλέφει καὶ περιθάλψει τὴν ἀνικανότητα τοῦ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καλῶς ἀγωνισαμένου.

Σίφνω τὴν 25 Μαρτίου 1865

Εὐπειθέστατος
Κ. Μυτιληναῖος.

8. ΓΑΚ / Γενική Γραμματεία, Φάκ. 195.

Συνημμένο πιστοποιητικό:

Πιστοποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος ἐν βάρει συνειδήσεως ὅτι ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Μυτιληναῖος, Σίφνιος ναυτικός, χρηματήσας ὡς ναύτης εἰς τὸ πλοῖον μου ὑπηρετῶν ἐν καιρῷ τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας μας εἰς διάστημα πέντε ὁλοκλήρων ἐτῶν κατὰ συνέχειαν, ἤτοι ἀπὸ τὸ 1822 μέχρι τέλους τοῦ 1826 ὑπηρέτησε καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν μέ πατριωτισμόν καὶ τὴν ἀπαιτουμένην γενναιότητα καὶ ἀξιότητα. Ἐπὶ λόγῳ δέ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ἀνωτέρων ἐκδουλεύσεών του, δίδωμι τὸ παρὸν κατ' αἵτησίν του ἵνα τῷ χρησιμεύσῃ ὅπου ἀνήκει.

Ἐν Σύρῳ τὴν 11 Μαρτίου 1846

Ὁ ὑποναύαρχος

Γ. Ἀνδρουτῆς.

Κυροῦται τὸ γνήσιον τῆς ἄνω ὑπογραφῆς τοῦ ὑποναυάρχου κυρίου Γ. Κολανδρουτῆς

Ἐν Σύρῳ τὴν 15 Μαρτίου 1846

Ὁ Δήμαρχος Ἐρμουπόλεως

(Τ.Σ.) (ὑπογραφή)

Ὁ Κωνσταντῖνος Μυτιληναῖος, κάτοικος Κάστρου, ἑγγαμος χωρὶς τέκνα καὶ ἐπαγγέλματος «ναύτης» κατὰ τὸν ἀπογραφικὸ κατάλογο Σίφνου τοῦ ἔτους 1828⁹, βρίσκεται καταχωρισμένος στό Μητρώο Ναυτικῶν τοῦ Ὑπουργείου μέ ἀριθμό 1067 ὡς «ναύτης Α΄» καὶ εἰδικότητα «ὑπαξιωματικὸς πηδαλιούχος».

Δ΄. ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΒΑΛΕΖΗ

Στὴν κατωτέρω κοινὴ ἀναφορὰ τοὺς περιγράφουν τίς προσφερθεῖσες στὸν Ἀγῶνα ὑπηρεσίες τοὺς:

Ἀθῆναι 2 Ἰουνίου 1865

Ἐλ(ήφθη) τῇ 12 Ἰουνίου 1865

Ἀριθ. 2506

Πρὸς τὴν, ἐπὶ τῆς ἐκκαθαρίσεως

τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀρχαίων

ἀγωνιστῶν, Σ. Ἐπιτροπὴν.

Ἐκ τῶν ἐν ἀντιγράφῳ συνημμένων δύο πιστοποιητικῶν, ἡ Σ. Ἐπιτροπὴ θέλει παρατηρήσῃ ὅτι, οὐ μόνον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀγῶνος μεταβά-
ντες εἰς Λακωνίαν μέ ἀρχετὴν χρηματικὴν ποσότητα ἠνώθημεν μέ τοὺς
Μαυρομιχαλαίους καὶ Τζανωτάκας καὶ μισθώσαντες ἰδίους ἀναλώμασι

9. Αὐτόθι.

ίκανήν ποσότητα στρατιωτῶν ἐτρέχομεν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ὅπου ἡ ἀνάγκη καὶ τό συμφέρον τῆς πατρίδος ἀπῆτει κατὰ τὰς τῶν ἀρχηγῶν διαταγὰς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ μας Ἀνανίου, Μητροπολίτου τότε Θηβῶν, μεταβάντες αὐτόθι πρὸς παραλαβὴν τῆς καταλειφθείσης ἡμῖν κληρονομίας καὶ ἰδόντες ὅτι ὁ ἐν Θήβαις τότε στρατός εἶχε ἀνάγκην μεγάλην, οὐχὶ τροφίμων, ἀλλ' ἄρτου, προθύμως παρεδώσαμεν ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ μακαρίτου θεοῦ μας Ἀνανίου εὐρεθέντων 3.700 κοιλῶν σίτου τὰς 3.200, ἀρκεσθέντες εἰς τὴν παραλαβὴν μιᾶς ἀπλῆς ἐκ μέρους τῶν αὐτόθι προκρίτων καὶ τοῦ τότε ἐπισκόπου Θηβῶν Παΐσιου ἀποδείξεως, οἷα ἡ ἀπὸ 10 Μαΐου 1821.

Ἀπόκειται ἐπομένως εἰς τὴν Σ(εβαστὴν) ταύτην Ἐπιτροπὴν νὰ ἐκτιμῇ τὸ περιεχόμενον τῶν συνημμένων πιστοποιητικῶν καὶ ἀποφανθῇ ἂν χρήζωμε περιθάλψεως καὶ ὁποίας, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι βέβαιον ὅτι δαπανήσαντες πᾶν ὅ,τι εἴχομεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος, στερούμεθα ἤδη καὶ αὐτῶν τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων, διότι ἡ πατρίς δὲν ἠθέλησεν ἢ δὲν ἠδυνήθη μέχρι τοῦ νῦν οὐχὶ ἀμείψει δεόντως, ἀλλὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἀνέχεται ν' ἀποβιώσῃ ἐπὶ ψάθης ὅσοι τὴν πατρίδα λατρεύοντες, ἐθυσίασαν ὑπὲρ αὐτῆς πᾶν ὅτι εἶχον μηδὲν περὶ αὐτῶν σχεφθέντες.

Εὐέλπιδες δέ,
ὑποσημειούμεθα εὐσεβάστως
Εὐπειθέστατοι
Σταμάτης Βαλέζης
Ἰωάννης Βαλέζης

Συνημμένα δύο πιστοποιητικά:

α) [Τ.Σ.]

Πιστοποιοῦμεν οἱ ὑπογεγραμμένοι ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Σταμάτης καὶ Ἰωάννης Βαλέζιδες, Σίφνιοι ἐξ αὐτοχθονίας, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος μεταβάντες εἰς Λακωνίαν μέ ἀρκετὴν χρημάτων ποσότητα, ἠνώθησαν μέ ἡμᾶς λαβόντες ὑπὸ μισθοῦς ἰκανήν ποσότητα στρατιωτῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἔτρεχον ὅπου ἦν ἀνάγκη καὶ τό συμφέρον τῆς πατρίδος προσεκάλει αὐτοὺς χωρὶς ποτέ νὰ μείνωσιν ἀπηυδισμένοι ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐλάμβανον διαταγὰς παρὰ τῶν ἀνωτέρων ὀπλαρχηγῶν, ὑπ' ὅσιν αὐτῶν ἔχοντες μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος εἰς τὴν ὁποίαν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, παρέδωκαν εὐχαρίστως σῆτον ἐδικόν των περίπου τριῶν χιλιάδων κοιλῶν, ἐναποταμιευμένον εἰς Θήβας καὶ χρησιμεύσαντα εἰς τόν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, στρατιωτῶν καὶ ἄλλων ἐπίσης στρατευμάτων πεσόντων εἰς ἔνδειαν.

Ὡς τοιοῦτους ὅθεν συσταίνομεν τοὺς μνησθέντας ἀδελφούς Σταμάτην

καί Ἰωάννην Βαλέζιδες ὅπου ἀνήκει διά νά χρησιμεύσῃ προσηκόντως ἐναντίον τῶν ὀπισθεν ἐνδιαλαμβανομένων ἀμειώτων αὐτῶν πράξεων.

Ἀθῆναι τήν 6 Μαρτίου 1844

Π. Μαυρομιχάλης
Τζανετάκης Γρηγοράκης.

Ἐπικυροῖ τό γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς τῶν ἀνωτέρω δύο ὑπογραφῶν τῶν κ.κ.Π. Μαυρομιχάλη καί Τζανετῆ Γρηγοράκη

Ἀθῆναι τῇ 9 ὀβρίου 1844

Ὁ ἐκπληρῶν χρέη Δημάρχου
(Τ.Σ.) Δημαρχιακός Πάρεδρος
Σ. Βενιζέλος

β) Ὁ Θηβῶν Παῖσιος ἐπιβεβαιοῖ.

Δηλοποιοῦμεν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι κοτσαμπάσηδες, ὅτι ἐλθόντες ἐνταῦθα μετά τινων στρατιωτῶν οἱ, ἐκ Σίφνου καταγόμενοι, Ἰωάννης καί Σταμάτης Βαλέζη, ἀνεψιοί τοῦ μακαρίτου Μητροπολίτου μας Θηβῶν Ἀνανίου, διά νά παραλάβουν τόν, εἰς τάς ἀποθήκας, εὐρισκόμενον σίτον κοιλά 3.700, ἐβαστάξαμεν ἐξ αὐτῶν κοιλά 3.200, ἔχοντας μεγάλην ἀνάγκην πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἐνταῦθα εὐρισκομένων στρατιωτῶν, τόν δέ λοιπόν παρέλαβον καί ἀνεχώρησαν.

Κατ' αἴτησιν δέ τούτων δίδομεν τό παρόν ἀποδεικτικόν ὑπογεγραμμένον παρά τοῦ ἀρχιερέως μας καί παρ' ἡμῶν διά νά τοὺς χρησιμεύσῃ ἐν καιρῷ.

Θῆβαι, τήν 10 Μαΐου 1821.

Λάμπρος Οἰκονόμου. Κωνσταντῖνος Σαπουντζῆς
Νικόλαος Σωτήρχου
Σωτήρης Μπαχάλης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Γιά τήν ἀπαίτηση ἀποζημίωσής τους ἀπό τό σιτάρι, γνωρίζουμε ἄλλες δύο αἰτήσεις τους: α) τῆς 17 Μαΐου 1846, μέ τήν ὁποία ζήτησαν γιά τό ἀντίτιμο τῶν 3.700 κιλῶν «γρόσια 37.000, τοῦ κοιλοῦ πρὸς γρόσια 10, ὅσον δ' ἀφορᾷ τά ἐξοδευθέντα παρά τοῦ Σ(εβασμιωτάτου) θείου μας καί παρ' ἡμῶν διά τοὺς ὑφ' ἡμῖν ὀπλίτας, οὐδεμίαν ἀπαίτησιν ἔχομεν» καί β) τῆς 22 Ἀπριλίου 1871, στήν ὁποία ἀνέφεραν ὅτι «τόν Ἰούνιον τοῦ 1867 καθυποβάλαμεν αἴτησιν... ὅπως καί ἄλλην ἀπό 17 Μαΐου 1846 πλὴν, καίτοι ἀναφερομένων τῶν ὀνομάτων μας εἰς τά οἰκεῖα βιβλία

ὕπο τούς ἀριθμούς 23779/14937 καί 14723, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς στρατιωτικές μας ἐκδουλεύσεις, οὐδόλως γίνεται μνεῖα καί περί τοῦ ὧς ἄνω εἴρηται σίτου...»¹⁰.

* Ἡ οἰκογένεια Βαλέζη ἢ Βαλέτη, μία ἀπό τίς ἐπίσημες οἰκογένειες τῆς Σίφνου, εἶχε στά μέλη της δύο ἐπισκόπους· τόν Παῖσιο Ἐλευθεροπόλεως (Φεβρ. 1808-Ἰαν. 1814) καί κατόπιν Βιδύνης (Ἰαν. 1814-Αὔγ. 1826) καί τόν μητροπολίτη Θηβῶν Ἀνανία (Αὔγ. 1812-Αὔγ. 1820, ὁπότε ἀπεβίωσε)¹¹. Οἱ ἀνεψιοί του Ἰωάννης καί Σταμάτης, τέκνα τοῦ ἀδελφοῦ του Νικολάου καί τῆς Ἑλένης, πού εἶχαν πληροφορηθεῖ τόν θάνατο τοῦ θείου τους, μετά τήν ἔνταξή τους στά Πελοποννησιακά στρατεύματα τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1821, ἐπῆγαν στή Θήβα γιά νά παραλάβουν τήν περιουσία τοῦ θανόντος. Δέν ἀποκλείεται μάλιστα αὐτή νά περιλάμβανε καί χρηματικό ποσό, τό ὅποιο τά δύο ἀδελφία νά χρησιμοποίησαν γιά τήν πρόσληψη πολεμιστῶν. Ἀπό τά περιουσιακά στοιχεῖα δέν παρέλαβαν τά εὐρεθέντα 3.700 κιλά σιτάρι, παρά μόνο τά 500 γιά τίς ἀνάγκες τοῦ δικοῦ τους σώματος ἀνδρῶν, ἄφισαν δέ τά 3.200 κιλά στά στρατεύματα τῆς Θήβας, ὅπως καί τά προσωπικά ἀντικείμενα τοῦ μακαρίτη, τά ὅποια δέν μπορούσαν νά μεταφέρουν μαζί τους στίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις. Φαίνεται ὅμως πώς, εἴτε τούς παραδόθηκε τότε κατάλογος τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν, τόν ὅποιο εἶχε καταστρώσει στίς 28 Σεπτεμβρίου 1820 «ὁ τοῦ ἀγίου Θηβῶν ἐπίτροπος Γρηγόριος», εἴτε τόν εἶχε προαποστείλει ὁ διάδοχος τοῦ Ἀνανία στόν θρόνο τῆς Θήβας μητροπολίτης Παῖσιος στόν ἀδελφό τοῦ θανόντος Νικόλαο Βαλέζη στή Σίφνο γιά ἐνημέρωσή του. Τέλος πάντων τά ἀντικείμενα αὐτά δέν ἀναζητήθηκαν κατά τά ἐπόμενα χρόνια ἀπό τούς κληρονόμους, μεταφέρθηκαν ὅμως ἀπό τόν Θηβῶν Παῖσιο στή Σαλαμίνα, στή Μονή τῆς Φανερωμένης, ὅπου διέμεινε αὐτός ἀπό τοῦ 1823 - 1831, λόγῳ τῶν δυσμενῶν - πολεμικῶν συνθηκῶν πού ἐπικρατοῦσαν στή Θήβα¹². Τελικά, τά ἀντικείμενα ἀναζητήθηκαν τό 1830, ὁπότε ἡ χήρα Ἑλένη Νικολάου Βαλέτη, ὑπέβαλε στή Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τήν ἐπομένη αἴτηση:

10. Στοιχεῖα τῶν ἐγγράφων αὐτῶν καί αὐτούσιο τό ὅμοιο τῶν προκρίτων Θηβῶν, δημοσιεύσαμε στήν «Ἱστορία τῆς Σίφνου», Ἀθῆναι 1990, σελ. 263-264.

11. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Δύο Σίφνιοι ἀρχιερεῖς, ὁ Θηβῶν Ἀνανίας καί ὁ Βιδύνης Παῖσιος*, ἦταν ἀδελφία καί συγγενεῖς τοῦ ἱστορικοῦ Καρόλου Γκιών, ἐφημερ. «Σίφνος», φφ. Σεπτέμβρ. καί Ὀκτωβρ. 1989.

12. Βασιλείου Γ. Ἀτέση, μητροπ. πρ. Λήμνου, *Ἐπισκοπικοί Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερα*, ἐν Ἀθήναις 1975, σελ. 92, ὑποσ. 3.

«Ἡ ὑποφαινομένη χήρα τοῦ μακαρίτου Νικολάου Βαλέτη, γνησίου αὐταδέλφου τοῦ μακαρίτου Ἀνανίου πρώτην Θηβῶν, δυνάμει τῆς πληρεξουσιότητος τὴν ὁποίαν ἔχω καὶ παρά τῶν λοιπῶν κληρονόμων τῆς Πανιερότητος τοῦ μακαρίτου, ἀναφέρομαι μέ ὅλον τό προσῆκον σέβας πρὸς τὴν Γραμματεῖαν ταύτην, ἐξαιτουμένη νά διαταχθῇ ἐπισήμως ὁ Πανιερώτατος νῦν Θηβῶν Κύριος Παῖσιος διὰ νά παραστήσῃ εὐσυνειδήτως καὶ μέ ὅλην τὴν ἀκρίβειαν τὰ ὅσα διεσώθησαν κινητὰ πράγματα τοῦ μακαρίτου ἀνδραδέλφου μου Ἀνανίου, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐμάθομεν κατὰ πληροφορίας, ἦσαν ἀποτεθειμένα εἰς τό ἐν Σαλαμῖνι Μοναστήριον τῆς Φανερωμένης καὶ εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιστάσιαν τοῦ εἰρημένου Παΐσιου, καὶ νά σταλθῇ πρὸς ἡμᾶς ὁ κατάλογος διὰ ν' ἀποστείλωμεν ἰδικόν μας ἄνθρωπον ἐπίτηδες νά τὰ περιλάβῃ, ὡς ἀνήκοντα εἰς ἡμᾶς κατὰ κληρονομικόν δικαίωμα· ἕως οὗ δέ ν' ἀποσταλῇ ὁ παραδεξόμενος ταῦτα, νά διαταχθῇ ὁ ἐπιστάτης αὐτῶν περὶ τῆς φυλακῆς καὶ ἀσφαλείας των.

Ἐν Σίφνῳ τὴν 18 Ἀπριλίου 1830

Πρὸς τόν εὐγενέστατον Κύριον
Νικόλαον Χρυσόγελον ἐπὶ τῶν Ἐκκλ. κλ.
Γραμματέα τῆς Κυβερνήσεως».

ἡ ταπεινὴ χήρα τοῦ
ποτέ Νικολάου Βαλέτη
Ἑλένη

Συνημμένος ὁ Πίνακας τῶν πραγμάτων:

«Καταγραφή τῶν εὑρεθέντων πραγμάτων τοῦ μακαρίτου ἀρχιερέως Θηβῶν κυρίου ἀνανίου, ὁποῦ περιλαμβάνει ὁ αὐτάδελφος καὶ οἱ λοιποὶ κληρονόμοι αὐτοῦ. 1820: σεπτεμβρίου: 28.

1 τζοπμές τζόχινος, 1 μπενήσι τζόχινον, 1 τζοπμές παλένης, 1 τζατζήρι τζόχινον, 2 ἀντεριά γκεζί, 1 ἀντερί σαμαλατζά, 1 ταχήμι τοῦ λουτροῦ, 1 ταχήμι μακάτα κυπριότικα μέ τὰς φούντας, 3 ὑποκαμισόβραχα, 5 ἕτερα ὑποκάμισα μέ τὰ μανδύλια των, 3 ζευγάρια μεστόπαντζα, 1 χασάν, 3 μανδύλαι ἄσπραι τοῦ λαιμοῦ, 6 τζοράπια, 2 μπόλιες, 1 σεπέτι ὁποῦ ἦταν μέσα, 1 παλεόπαντζα πόγουννα, 2 καββάδια κερμεσούτα, 1 μπαλήχι, 1 σεντώνι, 1 πάπλωμα καινούργιον, 1 σεπέτι ὁποῦ ἦτον μέσα, 1 μπουρνούζι τζόχινον μέ πνυχόγουναν, 1 τζοπμές γκελμεσούτ μέ ναφόγουναν, 1 τζοπμές γκεζί μέ ζαρδαβά, 1 τζοπμές τζόχινος μέ ναφέν, 1 ἕτερος τζοπμές τζόχινος μέ ναφέν, 1 ζευγάρι φούντες μακατίων, 1 σεπέτ ὁποῦ ἦτον μέσα, 1 πάπλωμα μπασμάρ καπλαντισμένον, 1 κρεβατοστρόσι μέ δύο παπλώματα, 1 κεσές τοῦ γλυκοῦ, 7 τζετζερέδες μέ τὰ καπάκια των, 7 σαγάνια μέ τὰ καπάκια των, 1 τζόρ'βατασι, 1 λεγενόμπρικον, 1 ταβάν μέ τό καπάχι του, 1 σεφέρτασι, 1 χουλιάρα,

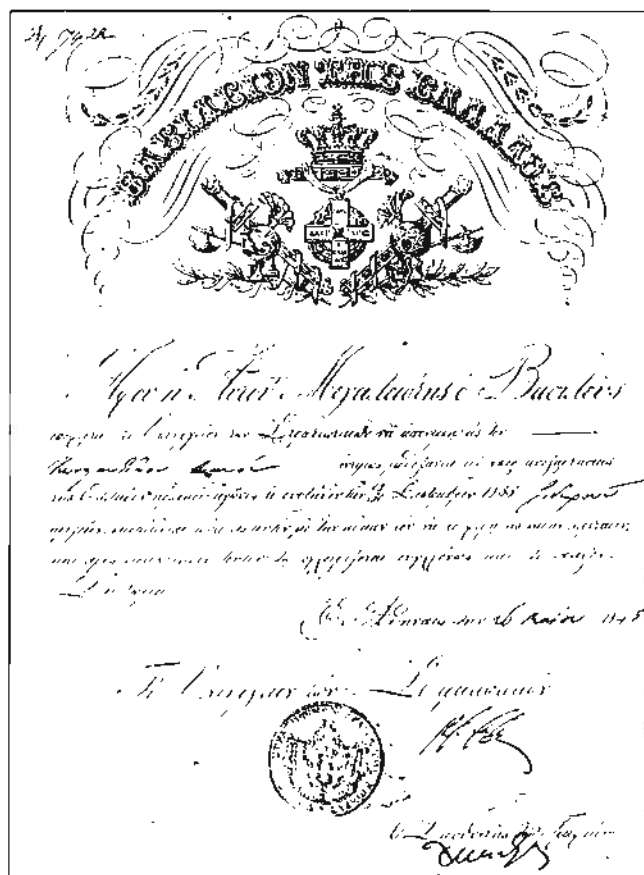
1 τεφύ, 1 τυγάρι, 1 τρυπητήν, 1 μαγκάλι, 2 λεγένια, 1 ἕτερον σεπέτι
τοῦ Νεοφύτου μέ τά ροῦχα του.

» λάμπρος οἰκονόμου
» κωνσταντῖνος σαπουγγί
» νικόλαος σωτήρχου
» σωτήριος μπακάλης
» ὁ τοῦ Ἀγίου Θηβῶν ἐπίτροπος Γρηγόριος.

Ἴσον ἀπαράλλαχτον τῷ πρωτοτύπῳ

Ἐν Σίφνῳ τῇ 24 ἀπριλίου 1830

Ὁ Διοικητής Σίφνου κτλ.
(Τ.Σ.) Ι. Πιτάρης¹³.

Τό δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ σιδηροῦ ἀριστείου
στόν ἀγωνιστή τοῦ 1821 Κωνσταντῖνο Μανό.

13. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, ὁ.π.π. καί Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ὁ Θηβῶν Ἀνα-
νίας ὁ Σίφνιος, περιοδ. «Στερεοελλαδική Ἑστία», Λαμία 1960, ἔτος Α', ἀριθ. 5-6
(Ὀκτώβρ.-Δεκέμβρ.), σελ. 348-349.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΙΦΝΟΥ ΚΑΙ ΜΗΛΟΥ
ΤΗΣ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΕΙΑΣ
πρ. ΜΟΣΧΟΝΗΣΙΩΝ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ
[1824-1830]
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ ΛΕΟΝΤΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Τήν Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Σίφνου καί Μήλου ἔχουμε ἀναπτύξει σέ ικανοποιητικό βαθμό σέ δύο ἐργασίες μας. Στό βιβλίο μέ τόν τίτλο «Ἱστορία τῆς Σίφνου», Ἀθῆναι 1990 καί στόν τόμο Δ'/1994 τῶν «Σιφνιακῶν», ἀφιερωμένον στήν Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τοῦ νησιοῦ. Παρ' ὅλα ταῦτα, γιά οἰκονομικούς κυρίως λόγους, πού ἀνάγκαζαν σέ περιορισμό τῶν σελίδων καί τῆς ἀντίστοιχης δαπάνης, δέν δημοσιεύσαμε ἱκανόν ἀριθμό ἱστορικῶν ἐγγράφων τῆς περιόδου τῆς τοποτηρητείας στή Μητρόπολη τοῦ πρώην Μοσχονησίω Βαρθολομαίου. Ἐπειδή, ἐν τῷ μεταξύ, ἡ ἱστορική ἔρευνα ἔφερε στό φῶς καί ἄλλα ὅμοια, θεωροῦμε σκόπιμο νά τά δημοσιεύσουμε ὅλα αὐτούσια, προκειμένου νά φανοῦν χρήσιμα σέ ὅσους θά ἀσχοληθοῦν μελλοντικά μέ τή Μεγάλη Ἱστορία τῆς Σίφνου. Ἡ δημοσίευσή τους γίνεται κατὰ χρονολογική τάξη καί, ὅπου χρειάζεται, σημειώνονται κάποιες διευκρινίσεις.

Ὑπενθυμίζουμε ὅτι, κατὰ τήν κήρυξη τῆς Ἐπανάστασης στό νησί ἀπό τόν Νικόλαο Χρυσόγελο καί τοὺς συνεργάτες του (Ἀπρίλιος 1821), ὁ ἀπό τοῦ ἔτους 1797 μητροπολίτης Σίφνου καί Μήλου Καλλίνικος Ἡλιάδης ἀπουσίαζε στήν Κωνσταντινούπολη (συνοδικός ἀπό τοῦ ἔτους 1817) καί ἡ Μητρόπολη βρέθηκε ἀκέφαλη στίς δύσκολες ἐκεῖνες ὥρες. Ἡ ἐπαναστατική Κυβέρνηση φρόντισε ν' ἀναπληρώσει τό κενό μέ τόν διορισμό τοποτηρητῶν, μέ πρῶτον τόν λόγιο ἀρχιμανδρίτη Λεόντιο Καμπάνη, τόν Ἄνδριο (1823-1824) καί ἀκολούθως μέ τόν πρόσφυγα ἀπό τήν Μ. Ἀσία ἐπίσκοπο πρώην Μοσχονησίω Βαρθολομαῖο στά τέλη Ἰανουαρίου 1824. Στή μέριμνά της νά ικανοποιήσει καί ἄλλους πρόσφυγες ἀρχιερεῖς, ἡ κυβέρνηση περιόρισε τήν ἐπαρχία τοῦ Βαρθολομαίου στά ἔξι, ἀπό τά ἔντεκα νησιά τῆς Μητροπόλης (Μῆλο, Κίμωλο, Σίκινο, Φολέγανδρο, Σέριφο μέ ἔδρα τή Σίφνο) καί παρεχώρησε τά λοιπά πέντε (Ἀμοργό, Ἀστυπάλαια, Ἀνάφη, Ἴο μέ ἔδρα τή Μύκονο) στόν πρώην Δημητριάδος Ἀθανάσιο, μετά δέ τόν θάνατο τοῦ τελευταίου στόν Καρύστου Νεόφυτο. Ἡ ἐνοποίηση τῆς ἐπαρχίας συντελέσθηκε τό 1830 μετά τήν ἐπάνοδο τοῦ κανονικοῦ μητροπολίτη Καλλίνικου στήν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀρμοδιότητες τῶν τοποτηρητῶν προσδιορίστηκαν σέ ἐπιλύσεις ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καί, κυρίως, στή συγκέντρωση τῶν ἐκκλησια-

στικῶν φορολογιῶν καὶ εἰσοδημάτων γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τοῦ Ἀγῶνα καί, ἐπὶ Καποδιστρίου, τῆς Ἑκπαίδευσης τῶν νέων. Ἔτσι, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα ἔχουν σχέση μετὰ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα τῆς Μητροπόλεως, ὅπως οἰκονομικὲς διαφορές, ἀπαιτήσεις ἀπὸ παρακρατήσεις εἰσοδημάτων, διορισμούς οἰκονομικῶν ἐπιτρόπων, ὁδηγίες τῆς Κεντρικῆς Διοίκησης κ.λπ. Τέλος, δημοσιεύονται ἔγγραφα ἀναφερόμενα στὸν πρόσφυγα ἐπίσκοπο Περιστερᾶς Λεόντιο, ἐπίσκοπο τῆς Μητροπόλεως Ἐφέσου, φερόμενον ὡς Σίφνιο, πού εἶχε καταφύγει στὸ νησί καὶ τὴν προσωρινὴ ἀποκατάστασή του. Τὰ ἔγγραφα προέρχονται ἀπὸ τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους κατὰ τὸ παρατιθέμενο στὸ τέλος σχετικὸ ὑπόμνημα.

Α'. ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1. Ἐντολὴ καταβολῆς κατακρατουμένων εἰσοδημάτων.

Περίοδος Γ'
Ἀριθ. 89

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος
Τὸ Ἐκτελεστικόν Σῶμα
Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἑσωτερικῶν

Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπ' ἀριθμ. 4119 ἀναφορὰ τοῦ Ὑπουργείου τούτου καθὼς καὶ τὸ ἐμπερικλειόμενον ἀντίγραφον τῆς ἀναφορᾶς τοῦ τοποτηρητοῦ τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου κύρ Βαρθολομαίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπληροφορήθη ἡ Διοίκησης τὸν θάνατον τοῦ ἐν Μήλῳ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, καθὼς καὶ τὰ ὅσα δικαιώματα κατακρατεῖ ὁ γαμβρός τοῦ ἀποθανόντος Ἰακωβάκης Ταταράκης, τόσον τοῦ μοναστηρίου, καθὼς καὶ τοῦ ἔθνους καὶ εἰς ἀπάντησιν διατάττεται τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν εἰρημένον Ἰακωβάκην, τὰ μὲν τοῦ μακαρίτου ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ κοινόν τοῦ μοναστηρίου νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ μέχρι λεπτοῦ, τὰ δὲ ἐθνικά, τὰ ὅποια μετὰ τοῦ συναναφερομένου Ἰωάννου Βασιλείου κατακρατῇ, νὰ τὰ δώσῃ εἰς οὓς ἀνήκει.

Ναύπλιον τῇ 12ῃ Ὀκτωβρίου 1824

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

Παναγιώτης Μπότασης

(Τ.Σ.) Ἀσημάκης Φωτήλας

Ἀναγνώστης Σπηλιοτάκης

Ἰωάννης Κωλέτης

Ὁ Προσ. Γεν. Γραμματεὺς

Π.Γ. Ράδος

2. Ἀναφορά Βαρθολομαίου γιά παρακρατήσεις εἰσοδημάτων κ.λπ.

Τὴν ὑμετέραν σεβασμιωτάτην μοι πανιερότητα ταπειναδελφικῶς
ἐν Χ(ριστ)ῷ τῷ Θεῷ κατασπαζόμενος προσκυνῶ.

Ἐξαιτούμενος θεόθεν πᾶν ὅτι ἀγαθὸν καταθύμιον· καί μέ ὅλον ὅτι κατὰ κακὴν μου τύχην δέν ἔφθασα νά τήν γνωρίσω προσωπικῶς, ἡ καλή της ὅμως ἀπό πολλῶν διηγουμένη φήμη καί ὑπόληψις μέ ἐπληροφόρησε σαφέστατα τό φιλάδελφον καί φιλόπτωχον αὐτῆς. Λαβὼν δέ πρό ἡμερῶν τινων καί τό ἀπό ἰγ' τοῦ ὀκτωβρίου σεβάσμιόν μοι καί περιπόθητον αὐτῆς, παρά τοῦ Γέρου οἰκονόμου τῆς Σίφνου, ἤσθην ὡς δι' αὐτοῦ εὐηγγελίσθην τά τῆς φιλτάτης μοι ἀγαθῆς ὑγείας του, τήν τε κατάβασίν της εἰς Ναύπλιον καί τήν καθίδρυσιν πάλιν εἰς τό ὑπουργεῖον τῆς θρησκείας μας καί κατὰ τήν πανίερον αὐτῆς ἐπιταγήν ἐκήρυξα τόν οἰκονόμον μου γενικόν ἐπίτροπον ἐν καιρῷ τῆς ἀπουσίας μου καί πρὸς εἰδησίν της.

Σεβασμιώτατε μοί Γέροντα ἅγιε Ἀνδρούσης εἶμαι ἐδικός σου καί παρακαλῶ νά μέ ἀγαπᾶς, τήν διαγωγὴν μου ὑπὲρ ἐμαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι, δέν ἀμφιβάλλω ἀπό πολλῶν τῶν αὐτόθι νά ἐπληροφορήθῃ, μά δόξα σοι ὁ Θεός μή χειρότερα, ἴσως καί ἀπό τόν ἀδελφόν ἅγιον Ἐλαίας συγχρόνως καί τήν γύμνωσίν μου δι' ἣν ἡ Σεβ. Διοίκησις κατὰ τήν παρελθοῦσαν μεγάλην τεσσαρακοστήν μοί ἐνεπιστεύθη τήν Ἐπαρχίαν ταύτην τῆς Σίφνου καί ἐν ᾧ ἐπερίμενον τόν Αὐγουστον μῆνα νά παρέλθω καί ἐγώ πρὸς παρηγορίαν μου τινά καί ἄνεσιν, συνέβη τότε ἡ πτώσις τῶν Ψαρρῶν, κρίμασιν οἷς οἶδεν μόνος Κύριος, ἡ τε ἔξοδος τῶν ἐχθρικῶν στόλων καί ἄλλα θαλάσσια ἐναντία καί ἅς στοχασθῇ πλέον ἐπομένως. Ἡ ἐπαρχία αὕτη τῆς Σίφνου ἐσυνίστατο ἀπό ἑνδεκα χορακόνησα, ὁ ἐστὶ ἑνδεκα χωρία, καί ἐν ταυτῷ, δέν ἠξεύρω πῶς, μέ ἐπαρρησιάσθῃ μία ἐπιταγή παρά τῆς Σεβ. Διοικήσεως ὅτι ἐξ αὐτῶν, τά πέντε νησία, Μύκωνος, Ἀμουργός, Ἀστοπαλιά, Ἀνάφη καί Ἴος, ἐδόθησαν εἰς τόν ἀδελφόν ἅγιον Δημητριάδος, τά ὅποια εἶναι τό κρέας αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας καί τά πλέον οὐσιώδη καί καλύτερα· ἐγώ ὅμως ὡς ἄνθρωπος τῆς ἡλικίας μου, καί φυσικά δειλός εἰς τήν θάλασσαν, διότι τινάς πρέπει νά εἶναι γεμνητζής εἰς τήν ἐπαρχίαν ταύτην, ὅχι ὑπετάγην τῇ Σεβ(αστῇ) ἐπιταγῇ, μά ἀδελφέ καί νά εἶπω, εἶμαι εὐχάριστος καί ὑπόχρεος. διότι ἤδη πληροῦται τό ἐξαγοραζόμενον τόν καιρόν, πλήν οὔτε ἐγώ δύναμαι νά οἰκονομηθῶ, δέν ἠξεύρω ὁ ἀδελφός ἅγιος Δημητριάδος, μά ἡ πανιερότης του ἴσως, δι,ὅτι προεῖρηκα, πλήν ἔχω τήν ὑπομονήν καί ἴλεον τό θεῖον παρά παντελῶς κυβέρνησιν, ἅς κουρεύομαι ἕως οὗ ἴδωμεν τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Ἡ ἀξιοσέβαστός μοι πανιερότης, ὡς τήν σήμερον κεφαλὴ τῆς θρησκείας μας εἰς τήν Ἑλλάδα, τήν παρακαλῶ φιλαδέλφως καί

θερμῶς νά ἀναγνώσῃ ἀόκνως ἐν ἴσον καί ἐν κατάστιχον ὁποῦ τή περι-
 κλείω, τά ὅποια δέ ἔστειλα πρὸς τὴν Σεβ. Διοίκησιν διὰ τοῦ ἁγίου Δι-
 καίου Ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν καί μέχρι σήμερον οὐδεμίαν ἀπόκρι-
 σιν ἔλαβον, οὔτε διὰ τό μοναστήρι αὐτό τῆς Μήλου, οὔτε διὰ τὰ ἐπαρ-
 χιακά τοῦ περικλειομένου καταστίχου γρόσια καί δέν πρέπει νά παρα-
 μελῶνται τά τοιαῦτα, διότι τῶν σταυροπηγιακῶν καλογήρων αἱ κεφα-
 λαί ἐπῆραν ἀέρα καί ζοῦν ἀτάκτως καί φαυλοβίως καί γίνεται κραυγή ἐκ
 τῶν κοσμικῶν, ἀπορρίπτοντες ἐπάνω εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς τὰς αἰτίας διατὶ
 δῆθεν δέν τοὺς περιμαζόνομεν. Ὅθεν ἀδελφέ, ἐπειδὴ καί εἰς τὴν ἐπαρ-
 χίαν ταύτην διὰ τὰς ἁμαρτίας μου εὐρίσκονται τέσσαρα - πέντε σταυρο-
 πηγιακά μοναστήρια καί ἀνδρίκια καί γυναίκεια, ἀνάγκη πᾶσα ὁ δεσπό-
 τῃς μου νά μοί στείλῃ ἐκ τοῦ μινιστερίου τῆς Θρησκείας ἐν γράμμα ἀπό
 μέρους τῆς, κοινόν πρὸς τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν, ὁποῦ δυνάμει αὐτοῦ νά
 δυνηθῶ νά τοὺς περιμαζεύσω καί νά τοὺς οἰκονομήσω διὰ νά μὴν ἀτιμά-
 ζεται ἀδελφέ τό καλημαύχι καί κατηγορούμεθα κοινῶς καί ἔχομεν νά
 δώσωμεν λόγον ἐν ὥρᾳ κρίσεως. Ἄς σταλθῇ πρὸς τοῦτοις καί μία ἐπι-
 ταγή τῆς διὰ τό μοναστήρι αὐτό τῆς Μήλου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου νά δυ-
 νηθῶ νά διορίσωμεν κανένα ἄξιον καί θεοφοβούμενον ὑποκείμενον ἐπει-
 δὴ ἀφανίζεται καί, τί λέγω, ἡφανίσθη εἰς τό παντελές. Ὡσαύτως καί
 μίαν ἐτέρα τῆς ἐπιταγῆς πρὸς τοὺς εἰς τὴν Μῆλον κληρονόμους τοῦ μα-
 καρίτου οἰκονόμου, διὰ νά μοί δοθῶσι καί αὐτά τά 421 γρόσια τοῦ κα-
 ταστίχου, διότι ἂν ἄλλως πῶς ἀδιαφορήσῃ καί ἡ πανιερότης τῆς, ἐγώ
 πλέον οὔτε γράφω, οὔτε δύναμαι νά προβάλλω καί νά καυχῇθῶ ὄνομα
 διοικήσεως καί ἅς μέ δικαιοσύνη ἢ φρόνησίς τῆς δέν ἀμφιβάλλω ὅμως,
 ὅτι θέλει παραβλέψῃ τὴν μετὰ λόγου καί δικαίαν μου αἵτησιν, διότι οὐκ
 ἔστι μοι ἐτέρα καταφυγή, εἰμὴ νά τὰ παρατήσω ὅλα καί νά ἔλθω αὐτοῦ
 ὑπὸ τὴν σκιά τῆς διὰ νά μέ προβλέψῃ εἰς κανέν ἄλλο μέρος, ἐπειδὴ δέν
 ὑποφέρει ἡ ἁμαρτωλή μου ψυχὴ.

Ταῦτα ἰκετικῶς καί φιλαδέλφως μετὰ θάρρους ταπεινοῦ καί, ἐπὶ τέ-
 λους, κατὰ χρέος μου ἀρχιερατικόν, τά δέ πανίερα καί δεσποτικά
 αὐτῆς ἔτη χαρισθείησαν ἄνωθεν πλειστευτῇ μετὰ τῶν ἐφετῶν κατα-
 θυμίων.

Τῆς ὑμετέρας σεβασμιωτάτης μοί πανιερότητος.

(1) 824 δεκεμβρίου 4η, ἀπὸ Σίφνου

Ὁλος ὅλως ἐν Χ(ριστ)ῷ ταπεινότητος
 καί εἰς τοὺς ὁρισμούς, ὁ καλὸς πατριώτης
 καί μισοτοποτηρητῆς τῆς ἐπαρχίας Σίφνου
 πρῶην Μοσχονησίων Βαρθολομαῖος

Ἰσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρὸς ὑμᾶς διδομένου καταστίχου, παρὰ τῶν κληρικῶν τῆς Μήλου.

Ὅσα τῆς νήσου ταύτης εἰσοδήματα καὶ δίκαια ἀρχιερατικά εἰς τὴν ἐνός χρόνου ἐπιτροπὴν τοῦ εὐρέθησαν ἐπάνω εἰς τὸν μακαρίτην οἰκονόμον Μακάριον Βεργῆν καὶ τὰ κρατοῦν οἱ συγγενεῖς τοῦ ὀνομαστί ὡς φαίνονται:

(1) 824 κατ' Αὐγουστον, ἐν Μήλῳ.

α ^{ος} γάμος τοῦ τέκνου Μαρνίτζη	γρ.	1	5
α ^{ος} » τοῦ Μαστρογιάννη		20	
α ^{ος} » τοῦ Νίκου ὁ υἱός		1	5
α ^{ος} » τοῦ Δημήτρη Τουρλάκη		1	5
α ^{ος} » τοῦ Ἀντώνη Μανούσου		36	
α ^{ος} » ἐνός ξένου		1	5
Παρρησία τοῦ Ἱερωνύμου		35	
	σούμα γρόσια	89	20
Γάμος τῆς Κατζιβέλας		1	20
β ^{ος} γάμος τοῦ Νικόλα Στράτη, συγγενικά		45	
α ^{ος} » μέ Χρίστο κονσόλου Πρέστη		22	
Ἀπὸ τὸν ὑπομνηματογράφον εἰς Χώραν		5	
β ^{ος} γάμος τοῦ Εὐθυμάχη		3	
		155	

- 5 κιλά σιτάρι συνηθισμένον ἀπὸ τό μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὅπου ἐκρατοῦσε καὶ κρατοῦν οἱ συγγενεῖς τοῦ ἀκόμη.....	40
- ἐτήσιον χρονικόν τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου σύνηθες ἔκπαλαι.....	35
- Μία παρρησία ἀπὸ τὸν Ἱερωνυμάχην (;) Κρητικόν διὰ δύο λειτουργίας ἀρχιερατικάς	50
- παρρησία τῆς ἐκκλησίας ὅπου ἐθάφθη.....	50
- Παρρησία ἐδική του ὡς οἰκονόμου	50
	γρόσια 380
- ἐπιφέρω τὴν κάτωθι σούμαν	380
- γάμος τοῦ Μανωλάκη Κρητικοῦ ὁ παπα-Ἀντώνης .	7 20
- πρό(θεση) Μανούσου Μαστρογιάννη.....	1 20
- γάμος τοῦ Γιάννη Κιμωλιάτη.....	1 5
- γάμος β ^{ος} τοῦ Μανούσου Μαστρογιάννη.....	5
- θανὴ τοῦ Πέρου Βήχα.....	1 20
- θανὴ τοῦ γέρο Φλουριοῦ	1 20
	σούμα γρ. 398 05

- από τρία παιδιά	30
- θανή Ἀφεντούλενας	1 20
- θανή τοῦ Σελιγάρδου	1 20
- θανή τοῦ Πέτρου Μπαλούρδου	5
- θανή τῆς σκωτομένης Κρητικιάς	5
- θανή μιᾶς ἄλλης ξένης	1 20
- θανή Δημήτρη Στασενοῦ	1 20
- θανή τοῦ Μαρχαντώνη	1 20
- θανή τῆς Μαρούσας Μωραϊτίσσης κουνιάδας του Νικόλα	5

ἦτοι τετρακόσια εἴκοσι ἓν καί μισόν 421 15

- Στέργιος οἰκονόμος Μήλου μαρτυρῶ
- σακελλάριος Μήλου μαρτυρῶ
- σκευοφύλαξ παπα Ἀνδρέου μαρτυρῶ
- σακελλίων γρηγόριος μαρτυρῶ.

Τά ἄνωθεν ἄσπρα (τῶν ἀδελφῶν μοι ἀξιοσέβαστε ἅγιε Ἀνδρούσης) τά πρετενδέρω ἀπό τοὺς συγγενεῖς τοῦ μακαρίτου οἰκονόμου τῆς Μήλου, δυνάμει τῶν πρὸς αὐτοὺς γραμμάτων τῆς ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῆς Θρησκείας, ἅπερ περιμένω μέ πρῶτον, διότι δέν ὠφελεῖ. καί πάλιν ὁρισμός τῆς. δέν ἐκτείνομαι περισσότερον.

(1) 824 Δεκεμβρίου 1ης

3. Γνωστοποίηση στό Ἐκτελεστικό τῶν οἰκονομικῶν καταχρήσεων Μήλου.

Ἀρ. 430

Πρὸς τό Σεβαστόν Ἐκτελεστικόν Σῶμα.

Περικλείεται ἀναφορά τοῦ Τοποτηρητοῦ τῆς ἐπαρχίας Σίφνου καί ἴσον καταλόγου τῶν ἀρχιερατικῶν εἰσοδημάτων, τά ὅποια εὐρέθησαν ἐπάνω εἰς τόν ἀποθανόντα Μακάριον Βεργῆν, ἀρχιερατικόν ἐπίτροπον τῆς Νήσου Μήλου, διά τῆς ὁποίας ἀναφορᾶς ὁ ρηθεῖς τοποτηρητής ἐγκαλεῖ τόν γαμβρόν τοῦ ρηθέντος μακαρίτου Ἰακωβάκην Ταταράκην ὅτι τά κατακρατεῖ καί δέν ἠθέλησε νά τόν παραδώσῃ τόν καθαυτό λογαριασμόν, τά ὅποια συνάγονται γρόσια τετρακόσια εἰκοσιένα, ἀκόμη κρατεῖ καί πεντακόσια γρόσια ἀπό τήν... ἐκ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἀγίου Γεωργίου συμφωνίαν. Πρὸς τοῦτοις ἀναφέρει ὅτι ὁ ἀποθανὼν Μακάριος ἐπώλησε τρία μουλάρια τοῦ Μοναστηρίου γρόσια χίλια, ἦτοι Νο 1000 καί ἄλλα καί καθὼς διαλαμβάνει... ἡ ἀναφορά περί τῶν

ὁποίων σκεφθεῖσα ἡ Σεβαστὴ Διοίκησις θέλει ἐξετάσει αὐτόν πῶς νά φερθῇ ὡς ζητεῖται.

Τῇ 26 Ἰανουαρίου 1825
Ναύπλιον

εἰς ἀπουσίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας
Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Δανιὴλ Γεωργόπουλος

4. Ἀναφορά Βαρθολομαίου περὶ τῶν καταχρήσεων τῆς Μήλου κ.λπ.

† Τὴν ἀγαπητὴν καὶ περιπόθητόν μοι σοφολογιότητά της ὀλοφύχως ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχόμενος ἡδέως προσαγορεύω.

Καὶ τὴν κη' τοῦ παρελθόντος ἱανουαρίου ἔλαβον τὴν ἐπιταγὴν καὶ γνούς τὰ ἐν αὐτῇ, ἰδοὺ ὅπου περικλείω τό ἴσον τοῦ γενικοῦ μοι καταστίχου ἐνός χρόνου κατ' αὐτάς ἀπὸ τὸν λογαριασμόν ἐξόδων καὶ ἐσόδων, κυρίων καὶ τυχηρῶν, ὡς ὀνομαστί φαίνονται, τό ὁποῖον παρακαλῶ νά τό ἐξιχνιάσῃ ὅλον περιέργως καὶ ἔπειτα ἄς προβάλλῃ καὶ εἴπῃ ὅπου δεῖ ὅτι τὴν φωτίσῃ ὁ ἅγιος Θεός καὶ ἡ ψυχὴ της διότι ὁ πρὸς Θεόν εὐχέτης της εἶναι ὅλος ὅλως πρόθυμος εἰς τὰς σεβαστάς ἐπιταγὰς καὶ πατριώτης ὡς αὐτόθι οἱ πᾶντες γινώσκουσί με, μά τί νά κάμω ὅπου τό ἄλογον ἐφ' ᾧ ἱππεύω ἦναι πάντῃ κουτσόν καὶ ἀδύνατον εἰς τό παντελές, εἶμαι ὅμως εὐχάριστος καὶ ὑπόχρεος εἰς τὴν κοινήν ἡμῶν τροφὴν καὶ μητέρα Σέβ(αστήν) Διοίκησιν καὶ ἵνα μὴ πολυλογῶ ἄς τό συμπεράνῃ ἐκ τε τοῦ καταστίχου καὶ γράμματος τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν γέροντος ἀγίου Ἀνδρούσης· ἐντρέπομαι τέκνον, μά τί νά κάμῃ ὁ κρύος τὸν παγωμένον καὶ πῶς ὁ μὴ δυνάμενος τὸν ἀδύνατον· ὦχ! ἴλεον γενοῦ ἐπὶ πάντας Κύριε. μέ κακοφαίνεται εἰς ἄκρον ὅπου προσωπικῶς δέν τὴν γνωρίζω, πλὴν φθάνουν με ἐνταῦθα καταδεχόμενῃ νά γνωρισθῶμεν διὰ τῆς ἀλληλογραφίας, γράφουσα μοι θαρρούντως ὡς οἰκεῖτον, ἐν οἷς ἱκανόν μέ κρίνῃ καὶ ἔξῃ με διὰ παντός ἐτοιμὸν ὅτ' τὸν καὶ πρό ἡμερῶν ἔστειλα καὶ ἄλλα μου γράμματα πρὸς τό ὑπουργεῖον τῆς θρησκείας, τῶν ὁποίων τὴν ἀπάντησιν εἰσέτι περιμένω· ἀδελφέ κύριε Δανιὴλ, μὴν ἀδιαφορῇτε εἰς τὰ γραφόμενά μας τὰς ἀποκρίσεις διὰ τὸν Κύριον, διότι καίομεν τό ἔθνος τό ἅγιον, τοὺς χριστιανούς, διότι ἡ κεφαλὴ τοῦ λαοῦ ἐστὶν ἀέρα οὐκ ὀλίγον, καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοί, τώρα ἵναι ἐλεύθεροι· ταῦτα ἐν τοσούτῳ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ἄς συμπεράνῃ ἡ βαθύνοιά της τὰ πολλά· ἐγὼ δέ εἰς ὅλα μου τὰ ταπεινά, ὑποσημειοῦμαι τῆς ἀγαπητῆς καὶ περιποθήτου μοι σοφολογιότητός της

(1)825, Φεβρουαρίου 10, ἀπὸ Σίφνου.

ὅλως ὅλως πρόθυμος ἔνθερμος εὐχέτης
καὶ εἰς τοὺς ὀρισμούς

ὁ ἐκκλησιαστικὸς τοποτηρητὴς τῆς ἐπαρχίας Σίφνου
Μοσχον(ησίῳ) Βαρθολομαῖος

5. Ἀναφορά Βαρθολομαίου γιά αὐθαιρεσίες παλαιῶν δανειστῶν τῆς μητροπόλεως Σίφνου.

† Πρὸς δὲ τὰς ὀφειλομένας μοι ἐν Χ(ριστ)ῷ ταπεινάς προσκυνήσεις μου, εἰδοποιῶ τῇ αὐτῆς Σεβασμιότητι· τό ἀπό κ' δεκεμβρίου τοῦ σεβασμίου γράμματος κύρ Δανιήλ Γεωργοπούλου (ὃν καί ἀπό βάθους ψυχῆς εὐχομαι), περί τήν κη' τοῦ παρελθόντος ἰανουαρίου, ἐν διαστήματι (δυσνόητη λέξη) λαβών, εἶδον νά μοῦ γράφη ἡ σοφολογιότης του ὅτι ἡ Σεβαστή Διοίκησις (ἥς τό κράτος αἰεὶ διαικονίζειν) ἐν διαταγῇ αὐτῆς ὑπ' ἀριθμ. 1716 τῇ 14 δεκεμβρίῳ ἐξέδωκεν διαταγὴν αὐτῆς διατάττουσα ἵνα ἅπαντες οἱ καθ' ὅλην τήν ἐλληνικὴν ἐπικράτειαν τοποτηρηταὶ ὑποβάλωσιν ἐνταῦθα ἀκριβῶς τοὺς λογαριασμούς τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων τῆς ἐπαρχίας των ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς παραστάσεώς των· ὅθεν ἐγώ, ὡς πρόθυμος ἀρχῆθεν, καὶ εὐπειθής εἰς τὰς Σεβαστῆς Διοικήσεως διαταγὰς, ἰδοὺ ἐν τῷ ταπεινῷ μοί περικλείῳ διὰ καθαροῦ μοι καταστίχου, τὸν λογαριασμόν ὀνομαστί ἐσόδων καὶ ἐξόδων, χρόνου ἐνός (χθές τελειωθέντος) τῆς δοθείσης μοι ἐπαρχίας Σίφνου, τό ὅποῖον κατάστιχόν μου παρακαλῶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους νά θεωρηθῇ ἐξηκριβωμένον διὰ νά καταλάβητε καὶ ἐπομένως δικαίως κρίνετε ὀρφανόν καὶ δικαιώσετε χήραν· ἐγώ εἶμαι εὐχάριστος εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν τροφὴν καὶ στέργχτιδα Σεβαστὴν Διοίκησιν· πρὸς τούτοις γινώσκετε παρακαλῶ, ὅτι ὁ προκάτοχός μου κύριος Καλλίνικος πρὸ χρόνων ἐσήκωσεν ἀπὸ μερικοὺς Σιφνίους ὑπὲρ τὰς ἐπτὰ χιλιάδας γρόσια, ἄσπρα αὐλικῶν, καὶ οἱ δανεισταὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης εἶναι ὅλοι Σίφνιοι, καὶ οἱ μὲν κατακρατοῦσι δύο μαγαζιά τῆς μητροπόλεως ἐθνικά, ἀπὸ 8 γρόσια τὸν μῆνα τὰ δύο διὰ καιροῦ, οἱ δὲ κατακρατοῦσι παρρησίας τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν καὶ δέν θέλουν νά μοί δώσουν ὀβολόν, ἀλλ' ἐπιστηριζόμενοι εἰς τὰς ἐνεχείρους αὐτῶν ὁμολογίας τὰς αὐλικὰς, μέ ζητοῦσι καὶ ὅλα τὰ διάφορα, ἅτινα πρὸς δέκα τοῖς % ἀριθμοῦνται ὑπὲρ τὰ ἐπτακόσια γρόσια· ἐγώ τοῖς ἀπεκρίθην ὅτι ἡ Σεβ(αστή) Διοίκησις μέ ἔστειλε ἐνταῦθα νά συνάξω τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπαρχίας καὶ ἐξουσία νά πληρώνω διάφορα χρεῖα αὐλικὰ δέν ἔχω καὶ αὐτὰ τὰ κρατεῖτε ληστρικῶς καὶ ἐπιβατικῶς τοῖς (δυσνόητη λέξη) καὶ ὅτι αὐτὰ δέν ἀνήκουσι νά τὰ πληρώσω μόνον ἐγώ, ὡσάν ὅπου ἡ ἐπαρχία διηρέθη, ἀλλὰ πρέπει νά πληρώσῃ τὰ περισσότερα ὁ ἅγιος πρῶην Δημητριάδος, ὅπου ἔχει τὰ καλῆτερα καὶ μεγαλύτερα νησιά καὶ τὰ πλέον ἐπικερδῆ· αὐτοὶ ὅμως, ἔχοντες ἐμέ πρὸ ὀφθαλμῶν (δυσνόητη λέξη) τό τυχόν αὐτῶν συγγενικόν δικαίωμα καθὼς καὶ τὸν καιρόν τῶν εἰρημένων μαγαζίων, ζητοῦντες καὶ τὰ ρέστα καὶ οὕτως ἐμάθαμεν διὰ νά γράψω πρὸς τὴν Διοίκησιν.

Ὅθεν ἰδοὺ ὅπου ἐξηγοῦμαι καὶ ἅς ἔχω σεβ(αστήν) ἐπιταγὴν πῶς νά

κάμω, νά τά πάρω δικά μου (διά) τοῦ ἐπάρχου ἢ οὐ; καί ὅπως κάμνω
τά κοινά διά τόσα καί τόσα χρέη, ἅς κάμουν καί αὐτοί ἔχοντες βάσιν τήν
ὑπομονήν, διότι ἀλλοιοτρόπως δέν (δυσνόητη λέξη) ἡ ἐπιταγή ὅμως
πρός ἐμέ ὅταν φθάσῃ, αὐτοί πληρώνουν καί ἅς ἔχω τήν ἀπάντησιν πῶς
νά φερθῶ καί τί νά πράξω· ταῦτα ἐν τοσοῦτω καί μένω ὡς ὑποσημειοῦμαι
τῆς ὑμετέρας σεβασμιότητος

(1)825 Φεβρουαρίου 10, ἀπό Σίφνον

Ὅλος ὅλως πρόθυμος τῶν ὁρισμῶν
καί σεβασμίων ἐπιταγῶν
ὁ καλός πατριώτης καί τοποτηρητής
ἐκκλησιαστικός τῆς ἐπαρχίας Σίφνου
Μοσχονησίων Βαρθολομαῖος

6. Ἐντολή Διοίκησης γιά ἀπόδοση κατακρατουμένων εἰσοδημάτων.

Περίοδος Γ'
Ἀρ. 3227

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ
Πρός τό Ὑπουργεῖον τῆς Ὁρησκείας

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 430 ἀναφορᾶς τοῦ Ὑπουργείου τούτου
περί τῶν κατακρατουμένων ἀρχιερατικῶν εἰσοδημάτων τοῦ τοποτηρητοῦ
τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου παρά τοῦ γαμβροῦ τοῦ πρώην ἀρχιερατικοῦ ἐπι-
τρόπου τῆς ἰδίας Ἐπαρχίας διατάσσεται τό Ὑπουργεῖον τοῦτο νά διατά-
ξῃ τόν Ἐπαρχον ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας διά νά διατάξῃ νά ἀποδοθοῦν τά
κατακρατούμενα εἰσοδήματα τοῦ τοποτηρητοῦ.

Ναύπλιον τῇ 13 Φεβρουαρίου 1825

Ὁ Πρόεδρος
Γεώργιος Κουντουριώτης
(Τ.Σ.)
Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης
Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης
Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Λ. Μαυροχορδάτος

7. Ἐντολή πρὸς τὸν Ἐπαρχο Σίφνου νά ὑποχρεώσει τοὺς κληρονόμους τοῦ ἀποβιώσ. οἰκονόμου Μήλου σέ ἐπιστροφή τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων.

Ἄρ. 507

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον ἑπαρχον
τῆς ἐπαρχίας Σίφνου

Ἐπαρρησιάσθη εἰς τὴν Διοίκησιν κατάστιχον τῶν κληρικῶν τῆς Μήλου δι' ὅσα εἶχε συνηγμένα ἀρχιερατικά δικαιώματα ὁ μακαρίτης οἰκονόμος τῆς Μήλου, ὡς ἀρχιερατικός ἐπίτροπος, τὰ ὅποια εἶναι 421 γρ(οσια) καὶ 15 παρ(άδες) καὶ τὰ ὅποια κρατοῦν οἱ κληρονόμοι του· περὶ αὐτῶν τῶν γρ(οσιῶν) ἐξεδόθη καὶ Διαταγή τῆς Διοικήσεως ὑπ' ἀριθμ. 3227, Φεβρουαρίου 15, διὰ νά τὰ λάβῃ ὁ Τοποτηρητῆς τῆς ἐπαρχίας Σίφνου Ἅγιος Μοσχονησίων.

Ὅθεν διατάσσεται ἡ εὐγενεία σου νά διατάξῃς τοὺς συγγενεῖς τοῦ ρηθέντος οἰκονόμου νά μετρήσουν ἀνυπερθέτως αὐτά τὰ γρ(οσια) πρὸς τὴν θεοφιλίαν του, ἡδὲ καὶ παρακούσουν θέλεις τοὺς μεταχειρισθῆς μὲ τὴν ἐκτελεστικὴν σου δύναμιν

καὶ εἴης ὑγιαίνων ἐν Κυρίῳ.

Τῇ 14 Φεβρουαρίου 1825

Ἐν Ναυπλίῳ

εἰς ἀπουσίαν

τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας

ὁ Γεν. Γραμματεὺς

8. Ἄρ. 508

Πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου Ἅγιον Μοσχονησίων.

Ἐλήφθησαν αἱ ἀναφοραὶ σου, ἐπαρρησιάσθησαν εἰς τὴν Διοίκησιν· ἐξεδόθη διαταγή τῆς Δ(ιοικήσεως) ὑπ' ἀριθμ. 3227 Φεβρουαρίου 15 νά δοθοῦν πρὸς τὴν θεοφιλίαν σου τὰ 421 γρ(οσια) ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ πρώην οἰκονόμου τῆς Μήλου καὶ περὶ τούτων στέλλεται διαταγή πρὸς τὸν ἑπαρχον καὶ νά διωρίσῃ νά τὰ δώσουν πρὸς τὴν θεοφιλίαν σου.

Περὶ δὲ τῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων ὅπου γράφεις, δέν εἶναι ἱκανὴ ἡ ἀναφορὰ τῆς θεοφιλίας σου καθότι δίδει ὑποψίαν ὅτι ζητεῖς τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νά στέλλωνται: ἀναφορὲς ἀπὸ τοὺς πλησιοχώρους ἐκάστου ἐνός Μοναστηρίου καὶ οὕτω γίνεται ἡ ἀνάλογος διόρθωσις εἰς αὐτά· μ' ὅλον τοῦτο γίνεται ἤδη καὶ ἡ σχέψις παρὰ τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως περὶ τούτων τῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων, εἰς δὲ δεύτερον θέλουν στελεθῇ διαταγαὶ καὶ πρὸς τὴν θεοφιλίαν σου διὰ τὰ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην Μοναστήρια. εἴης ὑγιαίνων ἐν Κυρίῳ.

τῇ 18 Φεβρουαρίου 1825

Ναύπλιον

εἰς ἀπουσίαν τοῦ Ὑπουργοῦ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

9. Διορισμός Ἐπιστάτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων.

Περ. Γ'
Ἀριθ. 4514

Προσωρινή Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος
Τό Ἐκτελεστικόν Σῶμα

Δυνάμει τοῦ ΚΣΤ' παραγράφου τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου

Διατάττει

α". Ὁ ἀρχιμανδρίτης κύριος Γαβριήλ διορίζεται ἐπιστάτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας Σίφνου.

β". Τό ὑπουργεῖον τῆς θρησκείας νά ἐνεργήσῃ τήν Διαταγὴν ταύτην.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 9 Μαρτίου 1825

Ὁ Πρόεδρος

(Τ.Σ.) Γεώργιος Κουντουριώτης

Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης

Ἰωάννης Κωλέττης.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Α. Μαυροκορδάτος

10. Γνωστοποίηση στὸν Ἐπιστάτη ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τοῦ διορισμοῦ του.

Αρ. 615

Πρὸς τὸν Πανοσιώτατον
Ἀρχιμανδρίτην κ. Γαβριήλ

Κατ' ἐπιταγὴν τῆς Σεβ(αστῆς) Διοικήσεως ὑπ' ἀριθμ. 4514 (τῆς ὁποίας ἀντίγραφον σοί περικλείεται) διορίζεσαι ἐπιστάτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας Σίφνου.

Τό Ὑπουργεῖον τοῦτο σπεύδει νά σοί ἀναγγεῖλῃ τὸν ἐκ τῆς Διοικήσεως προσδιορισμὸν τοῦτον, ἐπευχόμενον δέ ἵνα ἀναλάβῃ τὰ βάρη τῆς ἐπιστάσεως ταύτης αἰσίως κατὰ τὸν περικλειόμενον κατάλογον καὶ δειχθῆς πρόθυμος καὶ ἄξιος τοῦ ἔργου τούτου καθ' ἣν ὑπόληψιν ἔλ. χβεν ἡ Σεβ(αστή) Διοίκησις τῷ ὑποκειμένῳ σου·

εἰς ὑγιεῖαν σου μέτ' εὐκλείας

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 10 Μαρτίου 1825

11. Γνωστοποίηση διορισμού ἐπιστάτη ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων σέ
ἱερεῖς καί πιστούς.

Ἀριθ. 616

Πρός τοὺς εὐλαβεῖς Ἱερεῖς καί λοιπούς
ὀρθοδόξους Χριστιανούς τῆς ἐπαρχίας Σίφνου.

Ὁ Πανοσιώτατος Ἀρχιμανδρίτης κύριος Γαβριήλ κατ' ἐπιταγὴν τῆς
Σεβ(αστῆς) Διοικήσεως ὑπ' ἀριθμ. 4514 ἐδιορίσθη ἐπιστάτης τῶν
ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας ταύτης.

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο σπεύδει νά σᾶς ἀναγγεῖλῃ τόν προσδιορισμόν
του καί συγχρόνως νά σᾶς διατάξῃ ἵνα ὑποδεχθῆτε αὐτόν φιλοφρόνως καί
εὐγενῶς καί τά κατ' ἔτος ὀφειλόμενα ἐκκλησιαστικά εἰσοδήματα τῆς
ἐπαρχίας ταύτης, τά εἰθισμένα καί κανονικά, ὀφείλεσθε καί ὑμεῖς ἀπο-
δοῦναι αὐτά τοῦ λοιποῦ πρὸς τὴν Πανοσιότητά του ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμελεί-
ας καί προφάσεως, καθότι μικρά τις παράβασις τῆς διαταγῆς ταύτης λο-
γίζεται ὀλική παρακοή μας· παρακούοντες δέ ἐπισύρεται τὴν δικαίαν
ὀργὴν καί ἀγανάκτησιν τῆς Διοικήσεως.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 10 Μαρτίου 1825

12. Πρὸς τόν δεύτερο τοποτηρητὴ τῆς ἐπαρχίας Σίφνου γνωστοποίηση
διορισμοῦ Ἐπιστάτη ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων

Ἀριθ. 627

Πρὸς τόν Πανιερώτατον
ἅγιον Δημητριάδος, Τοποτηρητὴν
τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου κύριον Ἀθανάσιον.

Ἡ Σεβ(αστή) Διοίκησις μέ διαταγὴν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 4514 ἐδιόρισε
Γεν. Ἐπιστάτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας ταύτης
τόν Πανοσιώτατον Ἅγιον Ἀρχιμανδρίτην κ. Γαβριήλ. Τό ὑπουργεῖον
τοῦτο σπεύδει νά σᾶς ἀναγγεῖλῃ τόν προσδιορισμόν του ἵνα συνδιασκέπη-
τε μετὰ τοῦ εἰρημένου Ἐπιστάτου περὶ πασῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπο-
θέσεων, ἀναφερόμενοι διὰ αὐτῶν μετὰ τῆς πανοσιότητός του ὡς ὑπάλλη-
λοι κλάδοι εἰς τό ὑπουργεῖον τοῦτο, ἔνεκα τῆς συναθροίσεως τῶν κυρίων
καί κανονικῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων ταύτης τῆς Ἐπαρχίας.

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο βέβαιον ὄν περὶ τῆς εὐνοϊκῆς ὑποδέξεώς του, δέν
ἐκτείνεται περισσότερο, εἴης ὑγιαίνων μέτ' εὐχλείας.

Τῇ 11 Μαρτίου 1825

ἐν Ναυπλίῳ

Εἰς ἀπουσίαν τοῦ ὑπουργοῦ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

13. Γνωστοποίηση πρὸς Βαρθολομαῖον διορισμοῦ Ἐπιστάτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων.

Ἀρ. 632 Πρὸς τόν Πανιερώτατον ἅγιον Μοσχονησίων
κύριον Βαρθολομαῖον Τοποτηρητὴν τῆς ἐπαρχίας Σίφνου.

Ἡ Διοίκησις μέ διαταγὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 4514 ἐδιόρισεν Γενικόν Ἐπιστάτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας ταύτης τόν Πανοσιώτατον Ἅγιον Ἀρχιμανδρίτην κ. Γαβριήλ. Τό ὑπουργεῖον τοῦτο σπεύδει νά σᾶς ἀναγγεῖλῃ τόν προσδιορισμόν του ἵνα συνδιασκέπτῃ μετὰ τοῦ εἰρημένου Ἐπιστάτου περὶ πασῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἀναφερόμενοι διὰ αὐτῶν μετὰ τῆς πανοσιότητός του ὡς ὑπάλληλοι κλάδοι εἰς τό ὑπουργεῖον τοῦτο, ἕνεκα τῆς συναθροίσεως τῶν κυρίων καὶ κανονικῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων ταύτης τῆς ἐπαρχίας.

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο βέβαιον ὄν περὶ τῆς εὐνοϊκῆς ὑποδέξεώς του, δέν ἐκτείνεται περισσότερον εἰς ὑγιαίνων μετ' εὐκλείας.

Τῇ 12 Μαρτίου 1825
ἐν Ναυπλίῳ

Εἰς ἀπουσίαν τοῦ ὑπουργοῦ
ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

14. Κατάργησις ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῶν, ἔγκρισις διορισμοῦ ἀρχιερατικῶν ἐπιτροπῶν.

Ἀρ. 645

Πρὸς τόν θεοφιλέστατον
Ἅγιον Μοσχονησίων, Τοποτηρητὴν
τῆς ἐπαρχίας Σίφνου
κύριον Βαρθολομαῖον

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο ἐπληροφορήθη μετὰ βεβαιότητος τὰς ὅσας καταχρήσεις καὶ ἀτοπήματα ἐπισυμβαίνουνσι αὐτόθι ἀπὸ τὰς μερικὰς καὶ ἰδιαιτέρας ἐκκλησιαστικὰς ἐπιτροπὰς.

Διὰ τοῦτο ἡ Σεβ. Διοίκησις ἐδιώρισε Γενικόν Ἐπιστάτην τόν Ἅγιον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Γαβριήλ διὰ νά παύσωσι τοῦ λοιποῦ ὅλα αὐτά. Ἰδεάζεται λοιπόν τὴν θεοφιλίαν σου τό ὑπουργεῖον τοῦτο τὴν κατάργησιν αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῶν καί, κατὰ τὴν ἔκπαλαι συνήθειαν εἰς ἀπουσίαν σου, δύνασαι εἰς κάθε χωρίον τῆς ἐπαρχίας, νά διορίσης ὃν ἡ θεοφιλία σου ἐγκρίνει, συναινέσει τοῦ Γενικοῦ Ἐπιστάτου. Σοῦ περιχλείεται καὶ διαταγὴ πρὸς τόν κύριον Ἐπαρχον περὶ τῶν δύο μαγαζίων τῆς Μητροπόλεως ὅπου χρειὰς τυχούσης νά λάβετε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπαιτούμενην βοήθειαν ἕνεκα τῆς συνάξεως τοῦ ἐνοικίου.

Οὕτω ποιήσον ὥς ἄνωθεν διατάττεσαι καί εἰς ὑγιαίνων ἐν Κυρίῳ.

Τῇ 14 Μαρτίου 1825
ἐν Ναυπλίῳ

Εἰς ἀπουσίαν τοῦ ὑπουργοῦ
τῆς θρησκείας
Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

15. Ἀναφορά τοῦ Παραστάτου Ν. Χρυσογέλου κατὰ παλαιῶν δανειστῶν
τῆς Μητροπόλεως Σίφνου.

Πρὸς τὸ Σεβαστόν Ὑπουργεῖον
τῆς Ἱερᾶς Λατρείας.

Ὁ Τοποτηρητὴς τῆς ἐπαρχίας Σίφνου κύριος Βαρθολομαῖος μέ προ-
τρέπει δι' ἐπιστολῆς του ὑπὸ τὴν τετάρτην τοῦ ἡδὴ μεσοῦντος, νά ἀνα-
φερθῶ πρὸς τὸ Σεβαστόν Ὑπουργεῖον, ὅτι ἡ ἐν Σίφνῳ οἰκογένεια τῶν
Παίδων κατακρατεῖ δύο μαγαζία τῆς μητροπόλεως πρὸ τριῶν χρόνων
χωρὶς νά θέλῃ νά πλερώνῃ τὸ ἐνοίκιον, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ ἐπαρχία Σίφνου
χρεωστεῖ πρὸς αὐτοὺς δι' αὐλικῶν ὁμολογιῶν· καὶ ἄλλος τις Πέτρος
Μυτιληναῖος κατακρατᾷ παρρησίας τοῦ Ἀρχιερέως μέ τὴν αὐτὴν πρόφα-
σιν καὶ οὕτως ὁ Ἀρχιερεὺς στερεῖται τῶν ὀλίγων τυχερῶν, τὰ ὅποια
εἶναι εἰς αὐτόν ὁ μόνος πόρος τοῦ ζῆν, διότι τὰ κύρια εἰσοδήματα τῆς
ἐπαρχίας εἶναι πολὺ ὀλίγα, ἀφοῦ μάλιστα διηρέθη εἰς δύο κατὰ τὸ πα-
ρελθόν ἔτος.

Τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον γνωρίζει ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς Σίφνου δέν ὑπο-
χρεοῦται νά πληρώνῃ διάφορα αὐλικῶν ὁμολογιῶν πρὶν νά ἐκδοθῇ θέ-
σπισμα τῆς Σεβ. Διοικήσεως περὶ κοινῶν χρεῶν, μήτε ἡμπορεῖ νά
ἀπαιτῇ τὰ τοιαῦτα χρέη, τὰ ὅποια κατεγγυῶνται εἰς ὅλην ἐν γένει τὴν
Ἐπαρχίαν Σίφνου, συνισταμένην τὸ πρῶτον ἀπὸ ἑνδεκα νησίου. Διὰ
ταῦτα παρακαλεῖται τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον νά διαταχθῶσιν οἱ ἐρημένοι
καὶ ὅσοι ἐν γένει κατακρατῶσι δικαιώματα ἀρχιερατικά ἐπὶ τοιαύταις
προφάσεσιν, εἴτε κύρια τῆς Ἐπαρχίας, εἴτε τυχερά τοῦ Ἀρχιερέως, νά
τὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὸν ἀρχιερέα κύριον Βαρθολομαῖον. Ἐάν δέ ἀπειθεί-
σωσιν οἱ κατακρατοῦντες νά ζητῇ τὴν υπεράσπισιν τοῦ Ἐπάρχου ὅστις
ἔχει τὴν δύναμιν νά τοὺς ὑποχρεώσῃ· καὶ μένω μέ σέβας βαθύτατον·

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 14 Μαρτίου 1825

Ὁ Παραστάτης τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου
Νικόλαος Χρυσόγελος

16. Ἐντολή στόν Ἐπαρχο Σίφνου νά συνδράμει γιά τήν πληρωμή τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων.

Ἄρ. 646

Πρός τόν εὐγενέστατον Ἐπαρχον
τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο ἐπληροφορήθη ὅτι τινές ἐκ τῶν προυχόντων τῆς Νήσου Σίφνου ἐπί λόγῳ αὐλικοῦ χρέους κατακρατῶσι τά ἐκκλησιαστικά εἰσοδήματα τῆς Μητροπόλεως συγκείμενα ἀπό δύο μαγαζία.

Ἡ Σεβαστή Διοίκησις περί τοιούτων χρεῶν μέχρι τῆς ὥρας Νόμον τοιοῦτον δέν ἐξέδωκεν, μάλιστα τά εἰσοδήματα ταῦτα, ὡς κύρια τυχερά τῆς Μητροπόλεως ὀφείλεται ἡ δόσις των νά δίδωται πρός τόν Τοποτηρητήν καί Ἐπιστάτην, οἵτινες ὀφείλωσιν ἀποδίδοντες ἀκριβῆ λογαριασμόν περί τούτων. Τό ὑπουργεῖον τοῦτο σέ διατάττει ὅπως δώσης τήν προσήκουσαν βοήθειαν πρός τόν Τοποτηρητήν προτρέπων τοὺς κατακρατοῦντας αὐτά νά ἀποδώσωσιν τήν κατ' ὀφειλή εὐκρίνοιαν ἀπό σήμερον ἀνυπερθέτως. οὕτω ποιήσον καί εἰς ὑγιαίνων ἐν Κυρίῳ.

Τῇ 14 Μαρτίου 1825
ἐν Ναυπλίῳ

Εἰς ἀπουσίαν τοῦ Ὑπουργοῦ
ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

17. Ὁ Ἐπαρχος Σίφνου γνωστοποιεῖ ὅτι προῆλθε σέ ἐνέργειες γιά τήν ἀπόδοση τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων.

Περίοδ. Γ'
Ἄριθ. Β

Προσωρινή Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος
Πρός τό Σεβ. Ὑπουργεῖον τῆς Θρησκείας

Ἐλήφθησαν αἱ ὑπ' ἀριθμ. 507 καί 646 διαταγαί τοῦ Σεβ. τούτου ὑπουργείου περί τῶν ἀρχιερατικῶν δικαιωμάτων τά ὅποια ὁ Μακαρίτης Οἰκονόμος ἐν Μήλῳ καί ἐπίτροπος ἀρχιερατικός εἶχε συνάξει καί περί τῶν δύο μαγαζίων ἀφιερωμένων εἰς τήν ἐδῶ Μητρόπολιν, τά ὅποια κατακρατοῦν τινές τῶν ἐδῶ λόγῳ αὐλικοῦ χρέους· εἰς τά ἐν αὐταῖς διαταττόμενα ἐνήργησα πρός τό παρόν καθ' ὅσον ἔπρεπε καί θέλω ἐνεργήσῃ ἕως τέλος αὐτά εἰς ἐναντίον τι μέ δύναμιν ἐκτελεστικήν.

Ἐν Σίφνῳ τῇ 8 Ἀπριλίου 1825

Ὁ Ἐπαρχος Σίφνου καί Μήλου
(Τ.Σ.) Ἀντώνιος Χατζηανδρέου

18. Ὁ Ἐπιστάτης ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων ἀναφέρει ὅτι θά ἐκτελέσει τή διαταγή τοῦ Ὑπουργείου.

Πρός τό Σεβαστόν Ὑπουργεῖον τῆς Λατρείας.

Τάς ὑπ' ἀριθμ. 615 καί 627 διαταγάς τοῦ σεβαστοῦ τούτου ὑπουργείου ἔλαβον ἐν καιρῷ, ἐν αἷς εἶδον ὅτι διορίζομαι ἐπιστάτης γενικός τῆς ἐπαρχίας Σίφνου· σπεύδω λοιπόν νά γνωστοποιήσω τό ὑπουργεῖον ὅτι θέλω προσπαθήσῃ νά ἐκτελέσω καθ' ὅλην τήν ἀκρίβειαν τάς διαταγάς τῆς Σεβαστῆς ἡμῶν Διοικήσεως, ἐπομένως δέ θέλω ἀναφέρει καί τά πρακτικά μου πρός τό Ὑπουργεῖον.

Μένω δέ μέ ὅλον τό βαθύτατον σέβας

Ἐν Σίφνῳ τῇ 8 Ἀπριλίου 1825

Ὁ Γενικός Ἐπιστάτης τῆς ἐπαρχίας Σίφνου
Ἀρχιμανδρ. Γαβριήλ

19. Παραίνεση πρός τοὺς πατέρες τῶν μοναστηριῶν τῶν νησιῶν νά συνεργαστοῦν μέ τόν Ἐπιστάτη ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων.

Ἀριθ. 1163

Πρός τοὺς ὁσιωτάτους Πατέρας τῶν ἱερῶν Μοναστηρίων τῶν εἰς τάς Νήσους Ἰου, Σικίνου, Πολυκάνδρου, Ἀμοργοῦ, Ἀστυπαλαίας, Ἀνάφης καί Μυκόνου.

Ἡ Σεβ. Διοίκησις ἐξέδωκε διαταγὴν ὑπ' ἀριθ. 4514 διορίζουσα τόν πανοσιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Γαβριήλ Σίφνιον Γενικόν ἐπιστάτην τῶν κανονικῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων καθ' ὅλην τήν τῶν ἐπαρχιῶν ἔκτασιν τοῦ θρόνου τῆς ἐπαρχίας Σίφνου, τά ὅποια ὀφείλει νά παραδώσῃ μέ τόν περί τούτων ἀκριβῆ λογαριασμόν διά τοῦ ὑπουργείου τούτου εἰς τό Ἐθνικόν Ταμεῖον.

Διατάττεσθε λοιπόν καί ἡ ὁσιότης σας ὅπως, γνωρίζοντες καί ὑποδεχόμενοι ὡς τοιοῦτον τήν αὐτοῦ πανοσιότητα, ὀφείλετε νά παρέχητε αὐτῷ τά ἀπ' ἀρχῆς συνηθισμένα ἀρχιερατικά φιλότιμα, πειθόμενοι εἰς τάς διαταγάς τῆς Σεβ. Διοικήσεως καθότι ἂν φανῇ κανεῖς ἐναντίος, θέλει παιδευθῇ καί ἐκκλησιαστικῶς παρά τοῦ Ὑπουργείου τούτου καί δι' ἐκτελεστικῆς δυνάμεως παρά τῆς Σεβ. Διοικήσεως.

Μή λείψετε λοιπόν νά δείξετε τήν προσήκουσαν εὐπειθείαν ὡς τέχνα ὑπακοῆς καί συνέσεως διά νά γίνεσθε καί εἰς τοὺς λοιπούς παράδειγμα

εὐταξίας, ἵνα καί τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις καί τό ἄπειρον ἔλεος γένηται μετὰ πάντων ὑμῶν.

Τῇ 22 Ἀπριλίου 1825
ἐν Ναυπλίῳ

Εἰς ἀπουσίαν τοῦ ὑπουργοῦ
ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

Τό ὑπ' ἀριθμ. 1164/22-4-1825, ὁμοίου περιεχομένου, πρὸς «τούς ἐντιμοτάτους κληρικούς, εὐλαβεστάτους ἱερεῖς, φιλοσεβεῖς προύχοντες καί λοιπούς ὀρθοδόξους χριστιανούς» τῶν ἀνωτέρω νησιῶν.

20. Ὁ Παραστάτης Ν. Χρυσόγελος ἀναφέρει καταχρήσεις στή Μονή Ἀγίας Μαρίνης Μήλου.

Πρὸς τό Σεβαστόν ὑπουργεῖον
τῆς Θρησκείας

Ὁ κύριος Ἰωάννης Βασιλείου, ὁ διορισθεὶς μέ διαταγὴν τῆς Σ. Διοικήσεως ἐπιστάτης τοῦ ἐν Μήλῳ Μοναστηρίου τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καί τῶν ἐκεῖ ὀρυκτῶν, ἀναφέρεται δι' ἐμοῦ πρὸς τό Σ. ὑπουργεῖον περὶ τῶν καταχρήσεων τοῦ καθηγουμένου τῆς μονῆς τῆς Ἀγίας Μαρίνης. Οὗτος ἡγουμενεύων ἐπτὰ χρόνους ἀκολούθως καί καρπούμενος μέ πέντε ἕξ πατέρας τά εἰσοδήματα τούτου τοῦ Μοναστηρίου, ὑπερβαίνοντα τάς 7 ἢ 8 χιλιάδας, ἐπώλησεν ἀκόμη πολλά τῶν κινητῶν καί ἀκινήτων κτημάτων αὐτοῦ· ὁ κ. Ἰωάννης οὗτος εἶναι ἀξιόπιστος διὰ τόν ὅποιον ἔδειξεν ζῆλον ὑπέρ τοῦ Ἐθνικοῦ συμφέροντος καί ἡ διαγωγὴ τοῦ ἡγουμένου τούτου εἶναι γνωστή· διὰ τοῦτο παρακαλεῖται τό Σ. ὑπουργεῖον τοῦτο νά λάβῃ πρόνοιαν περὶ τούτου τοῦ Μοναστηρίου καί ἂν ἐγκρίνῃ νά διορισθῇ ὁ Ἐπιστάτης τῶν ἀρχιερατικῶν προσόδων ταύτης τῆς ἐπαρχίας κ. Γαβριήλ ἀρχιμανδρίτης, νά θεωρήσῃ μετὰ τοῦ κυρίου Ἰωάννου Βασιλείου τοὺς λογαριασμούς τοῦ ἡγουμένου τούτου καί νά ἀναφερθῇ πρὸς τό Σ. ὑπουργεῖον, ἀντ' αὐτοῦ δέ νά καταστήσῃ ἡγούμενον Ἰωακείμ τινά Κατζάγριλα ἐντόπιον, ὅστις καί πρότερον ἡγουμενεύων διοίκησε καλῶς, ὥς καί αὐτός ἐγώ εἶμαι πληροφορημένος παρῶν ὅτε ὁ πρῶην Σίφνου Καλλίνικος ἐθεώρησε τοὺς λογαριασμούς του· μένω δέ μέ τό ἀνῆκον σέβας:

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 13 Μαΐου 1825

Ὁ Παραστάτης τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου καί Μήλου
Νικόλαος Χρυσόγελος

21. Μέτρα τοῦ Ὑπουργείου κατὰ τῶν καταχραστῶν τῆς Μονῆς Ἀγίας Μαρίνας Μήλου.

Ἀριθ. 1507

Πρὸς τὸν Πανοσιώτατον

Ἀρχιμ. κ. Γαβριήλ, Ἐπιστάτην τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Εἰσοδημάτων τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου καὶ πρὸς τὸν κ. Ἰω. Βασιλείου.

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο ἔλαβεν ἐναργεῖς πληροφορίας ὅτι αὐτόσε εὐρίσκεται ἐν μονυδρίον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος ἡμῶν Μαρίνης, τοῦ ὁποῖου τὰ κύρια εἰσοδήματα ὑπερβαίνουν σχεδόν τὰς 900 χιλιάδας γρόσια· εἰς αὐτό εὐρίσκεται καὶ τις ἡγούμενος μέ τρεῖς - τέσσαρας πατέρας, ὁ ὁποῖος, καρπούμενος αὐτὴν τὴν ποσότητα τῶν εἰσοδημάτων, διάγει βίον ἄσωτον κατασπαταλῶν τὰ εἰρημένα ἐν ᾧ τό ἔθνος διὰ νά ἀπαντήσῃ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνάγκας δανεῖζεται ἀλλαχόθεν.

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο, λαβὼν περὶ τοῦ Μονυδρίου τούτου τὴν ἀνήκουσαν καὶ ἀπαιτουμένην προστασίαν, διορίζει ὑμᾶς, δυνάμει τῆς παρούσης του διαταγῆς, νά λάβετε ἀκριβῆ λογαριασμόν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου ἀπ' αὐτόν ἀφ' ἧς ὥρας ἔλαβε ταῖς ἰνίαις του καὶ ἐτάχθῃ ἡγούμενος αὐτοῦ τοῦ Μοναστηρίου μέχρι τοῦδε. Ἐπομένως δέ, νά ἀποκαταστήσῃτε προσωρινῶς τὸν Προηγούμενον κ. Ἰωακείμ Κατζάγριλα ἡγούμενον εἰς τό ρηθέν μοναστήριον ἕως ὅτου τό ὑπουργεῖον τοῦτο νά κάμῃ τὴν ἀνήκουσαν σκέψιν περὶ ἐκλογῆς ἐναρέτου ἀνδρός, αὐτόν δέ δυνάμει τοῦ αὐτόσε ἐπάρχου ν' ἀποβάλλετε καὶ βίαις καὶ νά ἀποστείλῃτε ἐνταῦθα διὰ νά ἀπολογηθῇ δι' ὅσα ἐγκαλεῖται. Ὡσαύτως δέ νά ἀποστείλῃτε καὶ τὸν λογαριασμόν τὸν ὁποῖον θέλετε παραλάβῃ ἀπ' αὐτόν.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 13 Μαΐου 1825

Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Θρησκείας
† ὁ πρῶν Δαμαλῶν Ἰωνᾶς

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

22. Ἐντολή τοῦ Ὑπουργείου πρὸς ἡγούμενον Ἀγίας Μαρίνας νά παραδώσῃ λογαριασμούς καὶ μεταβεῖ στό Ναύπλιο.

Ἀριθ. 1508

Πρὸς τὸν Πανοσιώτατον Ἠγούμενον
τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἀγίας Μαρίνης

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο ἐδιώρισε τὸν κ. Ἰω. Βασιλείου καὶ τὸν Πανοσιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κ. Γαβριήλ, Ἐπιστάτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν

είσοδημάτων, νά παραλάβωσι από τήν πανοσιότητά σου ἀκριβῆ λογαριασμόν τῆς ἐπταετοῦς ἡγουμενίας σου, τόν ὅποιον ὀφείλωσι νά διευθύνουσιν εἰς τό ὑπουργεῖον τοῦτο διά νά τόν παραστήσῃ ὑπ' ὄφιν τῆς Σεβ. Διοικήσεως.

Ἐντέλλεσαι λοιπόν ἀνυπερθέτως νά παραδώσῃς εἰς αὐτούς ἀκριβῆ λογαριασμόν τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Μοναστηρίου καί ἐξόδων σου· ἐπομένως δέ νά ἀποσυρθῇς ἐξ αὐτοῦ καί χωρίς ἀναβολήν καιροῦ νά ἔλθῃς ἐνταῦθα διά νά ἀπολογηθῇς δι' ὅσα διαδικαστικῶς ἐγκαλεῖσαι.

Πρόσεξον λοιπόν νά μὴν παρακούσῃς διά νά μὴν ὑποπέσῃς εἰς ἐγκλημα ἀπειθείας, ἐκκλησιαστικῆς τε καί πολιτικῆς, μέ μεγάλην σου μεταμέλειαν.

Οὕτω ποίησον ἀνυπερθέτως, εἴης δέ ὑγιαίνων ἐν Κυρίῳ.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 13 Μαΐου 1825

Ὁ Ὑπουργός τῆς Θρησκείας
† ὁ πρῶην Δαμαλῶν Ἰωνᾶς

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

23. Ἐντολή πρὸς τόν Ἐπαρχο Σίφνου νά ἐκτελεσθοῦν τά διαλαμβανόμενα στή Διαταγή 1508 τοῦ Ὑπουργείου.

Ἀριθ. 1509

Πρὸς τό Ἐπαρχεῖον Σίφνου

Τό ὑπουργεῖον τοῦτο ἐπειδὴ ἐπληροφορήθη τάς μεγάλας καταχρήσεις τοῦ ἡγουμένου ἐν τῇ αὐτόσε ἱερᾷ Μονῇ τῆς Ἀγίας Μαρίνης, ἐδιώρισεν αὐτόθι Ἐπιστάτην τῶν Ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τόν κ. Γαβριήλ καί τόν κ. Ἰω. Βασιλείου, νά παραλάβωσι ἀκριβῆ λογαριασμόν παρ' αὐτοῦ περί τῆς ἰδίας Μονῆς, τῶν τε ἐσόδων καί ἐξόδων ἀφ' ἧς ὥρας ἀπεκατέστη εἰς αὐτήν Ἡγούμενος καί ν' ἀποκαταστήσωσιν ἀντ' αὐτοῦ Ἡγούμενον πρὸς ὥραν τόν κ. Ἰωακείμ Κατζάγριλαν ἕως ὅτου τό ὑπουργεῖον τοῦτο νά κάμῃ τήν ἀνήκουσαν σχέψιν περί ἐκλογῆς ἐναρέτου τούτου Ἡγουμένου. Ὅθεν δυνάμει τοῦ ἐπαρχείου τούτου νά τελεσθῶσι τά εἰρημένα καί νά ἐξαποστείλλῃ αὐτόν εἰς τό ὑπουργεῖον τοῦτο μέ τήν ἀπόδοσιν τοῦ ἀκριβοῦς λογαριασμοῦ του καί μέ αὐτόν τόν ἴδιον λογαριασμόν του διά νά ἀποδώσῃ λόγον περί τοῦ λογαριασμοῦ καί δι' ὅσα ἐγκαλεῖται.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 13 Μαΐου 1825

Ὁ Ὑπουργός τῆς Θρησκείας
† ὁ Δαμαλῶν Ἰωνᾶς

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

24. Ἀναφορά Ν. Χρυσογέλου κατὰ Βαρθολομαίου καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἐπιστάτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων.

Πρὸς τὸ Σεβ. Ὑπουργεῖον τῆς Θρησκείας

Ὁ Ἐπιστάτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου κύριος Γαβριήλ ἀρχιμανδρίτης, δεινοπαθῶς ἀναφέρεται δι' ἐμοῦ πρὸς τὸ Σ. ὑπουργεῖον τοῦτο διὰ τὴν κατάργησίν του ἀπὸ τῆς ἐπιστάσεως, τὴν ὁποίαν διέταξε τὸ Σ. ὑπουργεῖον μέ διαταγὴν του ὑπ' ἀρ. 2013 ἐπὶ λόγῳ ὅτι πάσχει πάθος ἀνίατον τὸ ὅποιον τὸν ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων. Τὴν ἀναφορὰν ταύτην ἔγραψεν ὁ Τοποτηρητὴς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μετὰ τινων ἄλλων, οἵτινες φοβούμενοι τὸν ἐλεγχον τῶν πράξεών των, δὲν θέλουν νὰ ἔχωσι ἐφόρους καὶ μάρτυρας· ἀλλὰ πρὶν ἀναφέρω ὅποιοι εἶναι αὐτοί, ἐκθέτω πρὸς τὸ Σ. ὑπουργεῖον ὅποιον εἶναι τὸ πάθος τοῦ ἀνθρώπου....

(βλ. τὴ συνέχεια στὸν τόμο Δ'/1993, σελ. 111 τοῦ περιοδικοῦ).

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 1 Αὐγούστου 1825

Ὁ Παραστάτης τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου
Ν. Χρυσόγελος

25. Ἐντολὴ πρὸς Βαρθολομαῖον νὰ μὴν κατηγορεῖ τὸν Ἐπιστάτη ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων.

Ἀριθ. 2190 Πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Μοσχονησιῶν,
Τοποτηρητὴν τῆς Ἐπαρχίας Σίφνου

Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ἐπληροφορήθη παρὰ τοῦ παραστάτου Σίφνου κ. Νικολάου Χρυσογέλου μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἤδη ἄφιξίν του, ὅτι τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα τῆς ἀναφορᾶς σας περὶ τοῦ αὐτόσε ἀρχιμανδρίτου κ. Γαβριήλ, ἐπιστάτου τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων εἶναι διαφορετικά. Ὅθεν τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο διατάττει νὰ εἶναι πάλιν ὁ ἴδιος ἐπιστάτης τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων τῆς ἐπαρχίας καὶ ἡ θεοφιλία σου ἐντέλλεται νὰ ἐφησυχάσης κατὰ τούτου· κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργείου, διὰ τὸ συμφέρον ἀμφοτέρων ὑμῶν, εἶναι νὰ ἀγαπᾶτε ἀλλήλους κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου μας διὰ νὰ φαίνεσθε ὅτι τούτου ἐστέ μαθηταὶ δίδοντες καὶ εἰς τὸν κόσμον τὸ παράδειγμα τῆς ἀγάπης σας.

Οὕτω πειθόμενοι εἰς τὰς Σ. Διαταγὰς ἐξακολουθεῖτε ἡσυχάζοντες καὶ εἴητε ὑγιαίνοντες ἐν Κυρίῳ.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 3 Αὐγούστου 1825

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Θρησκείας
Ὁ Δαμαλὼν Ἰωῆς

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Α. Μιλτιάδης

Β'. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ ΛΕΟΝΤΙΟΥ

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἰω. Καποδίστρια ἠθέλησε νά πληροφορηθεῖ τόν ἀριθμό «τῶν προσφύγων καί διασωθέντων ἀρχιερέων εἰς τήν ἑλληνικήν ἐπικράτειαν» ἀπό τήν τουρκική θηριωδίαν. Μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 34/1829 Διάταγμα ζήτησε σχετικές πληροφορίες ἀπό τοὺς Διοικητές τῶν ἐπαρχιῶν καί ὁ Προσωρ. Διοικητής Νάξου, στόν ὁποῖο εἶχε ὑπαχθεῖ καί ἡ Σίφνος, ἀνέφερε μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 1061/22 Δεκεμβρίου 1829 ἔγγραφό του, μεταξύ ἄλλων, ὅτι:

«Εἰς τήν Σίφνον νεωστί ὑπῆγεν εἰς τῶν προσφύγων Ἀρχιερέων, ἐπίσκοπος τοῦ Ἀγίου Ἐφέσου κ. Λεόντιος, ὅστις κατὰ τό πνεῦμα τοῦ διατάγματος θέλει παρουσιάσῃ διὰ τῆς Γραμματείας τὰ ἔγγραφα του πρός τήν σεβ. Κυβέρνησιν»¹.

Ὁ Λεόντιος πού ἐνημερώθηκε σχετικῶς, ἀπέστειλε ἀπό τή Σίφνον τήν ἐπομένη ἐπιστολή στόν Γραμματέα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ν. Χρυσόγελο:

Πρός τόν Ὑπουργόν τῶν Ἑσωτερικῶν
καί τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως

Ὑπέρ τοὺς δύο χρόνους ἔχω ὁποῦ ἔφυγον ἀπό τήν Ἐπαρχίαν τοῦ Ἀγίου Ἐφέσου διότι ἐδοκίμασα τάς μέχρι θανάτου καταδρομάς τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τό διάστημα τοῦτον τοῦ καιροῦ εὐρισκόμην εἰς τήν Νῆσον Σίφνον τοῦ Αἰγαίου Πελάγους· φθάσας δέ ἤδη εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν καί ἀπορίαν, προστρέχω εἰς τό μέγα ἔλεος τῆς ὑμῶν ἐξοχώτητος διὰ νά ἐπινοήσῃ ὡς κοινός πατήρ καί φιλόχριστος προστάτης καί ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιερέως τήν σωτηρίαν. Γέρων εἶμαι ἐξοχώτατε, ταπεινός καί ἄσχετος, οὔτε δύναμιν προφορικὴν ἔχω νά σᾶς ἐξηγηθῶ τήν ἔνδειάν μου, οὔτε μέσον ἄλλον νά σᾶς παραστήσω τάς ἀνάγκας μου.

Δεχθῆτε περιχαλῶ τήν παροῦσαν ταύτην ἀναφοράν μου καί δείξατε καί τήν πρός ἐμέ εὐσπλαγχνίαν σας διὰ τήν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μας καί διὰ τάς ψυχάς τῶν Γονέων σας καί διὰ τήν ζωήν τῆς ἐξοχώτητός σας, ὅπου νά μοί δοθῇ ἢ κανέναν πόρος ὁποῦ νά εὐγάζω καί ἐγώ ὁ δυστυχής τά πρός τό ζῆν ἀναγκαῖα ἢ νά μοῦ γίνῃ κανένα ἔλεος ἀπό τήν ἐξοχώτητά σας, ὁποῦ νά ζήσω τό ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου· οὕτω περιχαλῶ μετά θερμῶν δακρύων. ,αωλ' (1830) Ἰανουαρίου ιε' (15)

Ὑποσημειοῦμαι δέ
ταπεινός πρός θεόν εὐχέτης
Ὁ πρῶν Περικτεράς Λεόντιος
καί ἐπίσκοπος τοῦ Ἐφέσου²

Καί ἐνῶ τό Ὑπουργεῖο συγκέντρωνε τά ἀπαραίτητα στοιχεῖα, ἀρχές Μαΐου τοῦ 1830 ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα ὁ μητροπολίτης Σίφνου Καλλινίκος καί ζήτησε τήν ἀποκατάστασή του, ἡ ὁποία καί πραγματοποιήθηκε μέ Διάταγμα (4-5-1830) τοῦ Κυβερνήτη. Ἔτσι οἱ δύο τοποτηρητές τῆς ἐπαρχίας ἀναγκάστηκαν νά ἀναχωρήσουν ἀπό τά νησιά καί νά παρακαλέσουν τόν Κυβερνήτη νά μήν τοὺς λησμονήσει «καί καταντήσουν ἐπαῖτες καί αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου».

Ὁ Βαρθολομαῖος, πού βρίσκονταν στή Μῆλο ὅταν πληροφορήθηκε τήν ἀποκατάσταση τοῦ Καλλινίκου, πρὶν ἀναχωρήσει ἔγραψε στίς 7 Μαΐου 1830 στή Γραμματεία καί παρεκάλεσε γιά τήν ἀποκατάστασή του. Ὁ Γραμματεὺς Νικ. Χρυσόγελος τοῦ ἀπηύθυνε τό ἐπόμενο ἔγγραφο:

«Ἀριθ. 739

Πρὸς τόν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον
πρώην Μοσχονησίων κύριον Βαρθολομαῖον.

Ἡ Γραμματεία καθυπέβαλεν εἰς τήν Κυβέρνησιν τήν ἀπό 7 Μαΐου ἀναφοράν σας καί σπεύδει νά σᾶς πληροφορήσῃ ὅτι ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ Σ. Κυβερνήτης ἤκουσεν εὐμενῶς τήν αἴτησίν σας καί εἶναι προδιατεθειμένος νά προνοήσῃ ἐκ παντός τρόπου περὶ τῆς ὑμετέρας πανιερότητος καί νά σᾶς δώσῃ συντόμως δείγματα τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνης διὰ τόν ὅποιον ἐδείξατε χαρακτῆρα διέποντες ἀρχιερατικῶς τήν ἐπαρχίαν Σίφνου εἰς τὰς παρελθούσας περιστάσεις μέ ζῆλον ἑνθεον, αὐτό τοῦτο πληροφορεῖσθε καί ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 681.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 12 Μαΐου 1830

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησ. κτλ. Γραμματεὺς»³

Πράγματι, ὁ Βαρθολομαῖος διορίστηκε μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 903/10 Ἰουνίου 1830 Διάταγμα ἐκκλησιαστικός Τοποτηρητὴς Σαλαμῖνος καί Μεγαρῖδος, λίγες δέ ἡμέρες ἀργότερα, μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 1100/23-6-1830 Διάταγμα τοποθετήθηκε τοποτηρητὴς Καλαβρύτων, στήν κενωθεῖσα δέ ἐπισκοπὴ Σαλαμῖνος ἀπεφάσισε ὁ Κυβερνήτης νά ἀποκαταστήσῃ τόν πρώην Περιστερᾶς Λεόντιο. Πρὸς αὐτόν ἀπέστειλε ὁ Ν. Χρυσόγελος στίς 18 Ἰουλίου 1830 τό ἐπόμενο ἔγγραφο:

«Ἡ Α.Ε. ὁ Σ. Κυβερνήτης πληροφορηθεὶς τήν ἑνδειαν εἰς τήν ὁποίαν εὐρίσκεσθε, εὐηρεστήθη νά προνοήσῃ περὶ τῆς θεοφιλίας σας διορίσας εἰς ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν. Διὰ τοῦτο ἅμα λάβετε τήν παροῦσαν θέλετε διευθυνθῇ εἰς τήν καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Ναύπλιον κατ' ἐπιταγὴν τῆς Α. Ἐξοχότητος»¹.

Ὁ διορισμὸς του φαίνεται ὅτι εἶχε ἐνεργηθεῖ ταυτόχρονα μέ τή μετά-

θεση τοῦ Βαρθολομαίου στά Καλάβρυτα, ὅπως συνάγεται ἀπό τό ἐπόμενο ἔγγραφο τῆς Γραμματείας πρὸς αὐτόν:

1103

Ἡ Γραμματεία

Πρὸς τόν θεοφιλέστατον ἐκκλησιαστικόν τοποτηρητὴν
Καλαβρύτων κύριον Βαρθολομαῖον

Ἡ Α. ἐξοχότης ὁ Κυβερνήτης ἡξίωσε νὰ σᾶς διορίσῃ τοποτηρητὴν ἐκκλησιαστικόν Καλαβρύτων διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1100 Διατάγματος ἀντικαταστήσασα εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην τόν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Περιστερᾶς κύριον Λεόντιον, ἡ Γραμματεία αὕτη σπεύδει νὰ σᾶς κοινοποιήσῃ ἀντίγραφον τοῦ Διατάγματος τούτου καὶ ἰδιαίτερον ἐπίσημον τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος, ἐξηγούμενον τοὺς φιλανθρώπους σκοποὺς τῆς Σ. Κυβερνήσεως, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν ἀμφιβάλλει ἡ Γραμματεία αὕτη ὅτι θέλετε συντελέσῃ, ὅσον εἶναι δυνατόν, συγκεκροτημένον μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἀρετὴν καὶ παιδείαν.

Θέλετε δὲ μεταβεῖ ὅπου διορίζεσθε διευθυνόμενος πρῶτον εἰς τὴν καθέδραν τῆς Κυβερνήσεως, ἀφ' οὗ δώσετε εἰς τόν διάδοχόν σας τὰς ἀνηκούσας πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς Ἐπαρχίας ταύτης.

Ἐν Ν(αυπλίω) τῇ 4 Αὐγούστου 1830

Ὁ Γραμματεὺς

Ἔτσι τακτοποιήθηκε καὶ ὁ πρῶτος Περιστερᾶς, γιὰ τόν ὁποῖο, σέ ἀχρονολόγητο πίνακα ἀρχιερέων πού κατέστρωσε ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐπὶ Ἀντιβασιλείας (πιθανόν κατὰ τό 1833), διαβάζουμε:

Ἀρχιερεῖς

ἐλθόντες ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως ἔξωθεν

.....
- Περιστερᾶς Σίφνιος, ἐπίσκοπος ἐπὶ φιλῶ ὀνόματι τοῦ Ἐφέσου, χειροτονηθεὶς τό 1823, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1826, διορισθεὶς ἐκκλησιαστικὸς τοποτηρητὴς Σαλαμῖνος καὶ Δερβενοχωρίων τῷ [1830] ὅπου καὶ διαμένει, ἡλικίας 68 ἐτῶν, ἡμιμαθὴς ἀλλ' ἐναρέτου διαγωγῆς»^ο.

Ἄν ὁ Λεόντιος ἦταν πράγματι Σίφνιος, ὅπως σημειώνεται ἀνωτέρω, δὲν ἔχει διασταυρωθεῖ ἀπὸ ἄλλη πηγή. Τό γεγονός βέβαια ὅτι ἀπὸ τῆ Μ. Ἀσίας κατέφυγε στή Σίφνο γιὰ νὰ διασωθεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀποτελεῖ ἔνδειξη πρὸς τοῦτο. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν νὰ πρόκειται γιὰ τόν Λεόντιον πού προσηλώθηκε στίς 5 Ὀκτωβρίου 1788 στό μοναστήρι τῆς Βρυσιανῆς κατὰ σχετικὴ ἀναγραφὴ στόν κώδικά της⁷.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Πηγή προέλευσης τῶν ἐγγράφων: ΓΑΚ (Γέν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους).

Α'. Ἐνότητα «Υπουργεῖο Ἑσωτερικῶν». Φάκ. 46/Ὀκτωβρ. 1824. Τό ἐγγράφο 1.

Β'. Ἐνότητα «Υπουργεῖο Θρησκείας».

α) Φάκ. μηνός Δεκεμβρ. 1824, Α'-iv-12(β), Ἐκκλησιαστικά. Τό ἐγγράφο 2.

β) Φάκ. μηνός Ἰανουαρ. 1825, Α'-v-1(β), Ἐκκλησιαστικά. Τό ἐγγράφο 3.

γ) Φάκ. μηνός Φεβρουαρ. 1825, Α'-v-2(γ), Ἐκκλησιαστικά. Τά ἐγγράφα ὑπ' ἀριθμ. 4, 5, 6, 7 καί 8.

δ) Φάκ. μηνός Μαρτίου 1825, Α'-v-3(γ), Ἐκκλησιαστικά. Τά ἐγγράφα ὑπ' ἀριθμ. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 καί 16.

ε) Φάκ. μηνός Ἀπριλίου 1825, Α'-v-4(γ), Ἐκκλησιαστικά. Τά ἐγγράφα 17, 18, 19.

στ) Φάκ. μηνός Μαΐου 1825, Α'-v-5(δ), Μοναστηριακά. Τά ἐγγράφα ὑπ' ἀριθμ. 20, 21, 22 καί 23.

ζ) Φάκ. μηνός Αὐγούστου 1825, Α'-v-8(γ), Ἐκκλησιαστικά. Τά ἐγγράφα ὑπ' ἀριθμ. 24 καί 25.

Γ'. Ὑποσημειώσεις περὶ τοῦ Λεοντίου Περιστερᾶς.

1. ΓΑΚ/Υπουργ. Παιδείας, Φάκ. μηνός Δεκεμβρ. 1829, Β'-II-11 (γ), Ἐκκλησιαστικά.

2. Αὐτόθι, Φάκ. Ἰανουαρ. 1830, Β'-III-1(β), Ἐκκλησιαστικά.

3. Αὐτόθι, Φάκ. Μαΐου 1830, Β'-III-5(γ), Ἐκκλησιαστικά.

4. Αὐτόθι, Φάκ. Ἰουλίου 1830, Β'-III-7(β), Ἐκκλησιαστικά.

5. Αὐτόθι, Πρωτόκολλο ἐξερχομένων ἐγγράφων μέ στοιχεῖα Δ'-Α'-2.

6. Αὐτόθι, Μικρές Σειρές, L.8.

7. «Σιφνιακά», τόμος Β'/1992, σελ. 172.

ΝΑΘΑΝΑΗΛ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ,
ΟΙ ΣΙΦΝΙΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΡΟΙΚΙΩΝ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλοί Έλληνες κατά την τουρκοκρατία ἐγκατέλειπαν τὰ πάτρια ἐδάφη καὶ μετέβαιναν σέ μή τουρκοκρατούμενες χώρες καὶ περιοχές ὅπου, μέ τήν ἐργασία τους, κυρίως τό ἐμπόριο, προόδευαν καὶ ἀποκ οὔσαν μεγάλα χρηματικά κεφάλαια καὶ ἀξιόλογη κοινωνική θέση. Ἑλληνες λοιπόν ἀπό τίς δύο μεγάλες πόλεις τῆς Θράκης, τή Φιλιππούπολη καὶ τήν Ἀδριανούπολη, κατ' ἀρχήν, καὶ ἀργότερα ἀπό τή Μακεδονία καὶ τήν Ἡπειρο, μετανάστευσαν, μετά τά μισά τοῦ 18ου αἰῶνα, στίς ἀγγλοκρατούμενες Ἰνδίες, ὅπου ἤχμαζε τό ἐμπόριο, καὶ ἐπιδόθηκαν μέ ἐπιτυχία σ' αὐτό. Στήν ἀρχή ἐγκαταστάθηκαν στήν Καλκούτα, ἔδρα τῆς ἀγγλικῆς Διοίκησης καὶ τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς Ἑταιρείας «τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν», πρὸς τὰ τέλη δέ τοῦ αἰῶνα καὶ στό ἐσωτερικό τῆς Βεγγάλης, στήν πόλη Δάκκα (σημερινή πρωτεύουσα τοῦ Μπαγκλαντές) καὶ τήν περιοχή τοῦ Ναριγγένζ, ὅπου ἀνθίζε τό ἐμπόριο τῶν ὑφασμάτων¹.

Οἱ Ἑλληνες αὐτοὶ τῆς Καλκούτας, μετά τήν οἰκονομική προαγωγή τους, ὀργανώθηκαν καὶ πολιτικά σέ παροικία, μέ ἄδεια τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν, μεταξύ δέ τῶν ἐτῶν 1770-1775 ἀπεφάσισαν νά ἱδρύσουν ἐλληνορθόδοξη Ἐκκλησία γιά τήν πνευματική συσπείρωσή τους καὶ διάσωση τοῦ πατρῶου φρονήματος. Γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τους ζήτησαν τή βοήθεια τοῦ πλησιέστερου στίς Ἰνδίες μεγάλου Ὀρθοδόξου Κέντρου, τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ καὶ παρεκάλεσαν νά τοὺς στείλει ἱερεῖς, τή συντήρηση τῶν ὁποίων θά ἀνελάμβαναν οἱ ἴδιοι καὶ θά ἐνίσχυαν τή Μονή μέ χορηγία 300 γροσίων ἐτησίως. Ἡ Διοίκηση τῆς Μονῆς ἀποδέχτηκε τό αἶτημα καὶ ἀπέστειλε στήν Καλκούτα, πρὸ τοῦ ἔτους 1772, τόν ἱερέα Νικηφόρο, ὁ ὁποῖος ὅμως παρέμεινε γιά μικρό χρονικό διάστημα, ἐπειδὴ ψυχράνθηκαν οἱ σχέσεις του μέ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Κοινότητος. Ἡ Μονή τόν ἀντικατέστησε μέ τόν πρωτοσύγκελλο Ἀνανία, ὁ ὁποῖος ἔφτασε στήν Καλκούτα τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1772. Ἀνθρωπος μέ ἰδιαίτερες ἱκανότητες ὁ Ἀνανίας ὑπηρέτησε λαμπρά τήν Κοινότητα ἐπὶ πέντε χρόνια. Μέ δική του πρωτο-

1. Σπύρου Δ. Λουκάτου, *Ἑλληνες καὶ Φιλέλληνες τῶν Ἰνδιῶν κατά τήν Ἑλληνικήν Ἐπανάστασιν*, Ἀθήναι 1965, σελ. 16 ἐπὶ μ., Σαράντου Ι. Καργάκου, *Δημήτριος Γαλανός ὁ Ἀθηναῖος (1760-1833). Ὁ πρῶτος Εὐρωπαῖος Ἰνδολόγος*, Ἀθήνα 1994, σελ. 19 ἐπὶ μ.

βουλία αγοράστηκε «ένας τόπος έτοιμος», δηλ. «όσπίτιον», τό όποιο χρησιμοποίησαν για Έκκλησία πού πρωτολειτούργησε στίς άρχές του 1774. Ό Άνανίας καί οί πρόκριτοι τής Κοινότητας γνωστοποίησαν τίς ενέργειές τους στή Μονή του Σινά καί παρεκάλεσαν νά τους προμηθεύσει εικόνες «έμπείρου ζωγράφου», κατά προτίμηση από τήν Κρήτη, αλλά καί δεύτερον ιερέα - βοηθό του έφημερίου.

Η Μονή έστειλε άμέσως στήν Καλκούτα, βοηθό του ιερατικού προϊσταμένου τόν Κερκυραίο «παπα κύρ Παρθένιον», γνωστοποίησε δέ στόν Άνανία ότι, μετά τήν ταχτοποίηση τών πραγμάτων τής έκκλησίας καί έφ' όσον τό επιθυμούσε, μπορούσε νά επιστρέψει στό Σινά. Ό Άνανίας έγκατέλειψε τήν Καλκούτα τό 1777, στή θέση του δέ απέστειλε ή Μονή τόν Ναθαναήλ τόν Σίφνιο, πρωτοσύγκελλο Σιναΐτη, μέ έναν καλόγηρο Δαμιανό, οί όποιοι μετέφεραν καί τίς εικόνες πού είχε ζητήσει ή Κοινότητα για τόν ιερό διάκοσμο τής έκκλησίας². Έτσι έφτασε στίς Ινδίες, ό Ναθαναήλ, όπου καί πέρασε τό υπόλοιπο του βίου του καί ένταφιάστηκε εκεί.

Α'. ΝΑΘΑΝΑΗΛ

Ό Ναθαναήλ γεννήθηκε στή Σίφνο τό έτος 1736³ καί θά πρέπει νά θεωρήσουμε ότι σπούδασε στήν περιώνυμη Σχολή της του Παναγίου Τάφου επί τών ήμερών του Διδασκάλου Στεφάνου του Κυπρίου (1745-1753)⁴. Άγνοούμε πότε προσήλθε στόν μοναχισμό καί άν ή κουρά του έγινε στή Σίφνο ή άλλοι. Ως πρός αυτήν καί τό πώς βρέθηκε στή Μονή τής Αγίας Αϊκατερίνης του Θεοβαδίστου Όρους Σινά, θά επιχειρήσουμε τήν έπομένη εύλογοφανή υπόθεση:

Έχουμε ήδη ιστορήσει ότι ό Διδάσκαλος Σίφνου Στέφανος επιλέχτηκε από τόν πατριάρχη Άλεξανδρείας Ματθαίο τόν Άνδριο, ό όποιος γνώριζε καλά τήν έν γένει μόρφωση καί θεολογική κατάρτισή του, προκειμένου «νά διδάξη τήν Όρθοδοξία τής Άνατολής» στόν βασιλέα τής Αϊθιοπίας καί τόν λαό του, κατά παράκληση του βασιλέα. Ό Στέφανος έπήγε στήν Αϊθιοπία τό έτος 1753 έχοντας μαζί του μικρή συνοδεία προ-

2. Λουκάτου, ό.π.π.

3. Λένας Άμπατζή, Έλληνες τής ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ στό μακρινό Μπαγκλαντές, στήν έκδοση Συλλόγου Άποφοίτων Άμερικανικού Κολλεγίου «Άνατόλια», τεύχος Μαρτίου 1996, σελ. 22-28. [Τό άρθρο χρεωστούμε στήν κ. Νίνα Φιλίππου, τήν όποία καί εύχαριστούμε από τής θέσεως αυτής. Άπό τό άρθρο τουτο καί τή δημοσιευόμενη σ' αυτό επίτμβια έπιγραφή μαθαίνουμε τό έτος γέννησης καί θανάτου του Ναθαναήλ].

4. «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 75 έπ.

σώπων, αποτελούμενη από τόν ιατροφιλόσοφο Σισίνιο καί « πε ν τ έ ξ πα ι δ ί α », δηλ. νέους βοηθούς πού θά επικουροῦσαν τό ἔργο του. Δέν αποκλείεται λοιπόν ἕνας ἀπό τούς νέους αὐτούς νά ἦταν ὁ Ναθαναήλ, ἡλικίας τότε 17 ἐτῶν. Ἐκεῖ ξεκίνησαν τό ἔργο τους μέ αἵσιους οἰωνούς, ἀλλ' ὁ βασιλέας τῆς Αἰθιοπίας, πού ἐπιθυμοῦσε νά γίνει ὁ λαός του ὀρθόδοξος, ἀπεβίωσε σύντομα καί ὁ διάδοχος γιός του, «ἀνομοιότατος τοῦ πατρός του», ἐκδίωξε τόν Στέφανο καί τά μέλη τῆς ἱεραποστολῆς πού βρέθηκαν αἰφνίδια ἀπροσάτευτοι σέ ξένο τόπο. Τότε ἀπεβίωσε καί ὁ Σισίνιος, ὁ δέ Στέφανος, τόν ὁποῖο ἐκτίμησε ἕνας τοπικός ἄρχοντας, ἀναγκάστηκε νά διδάσκει σ' ἕνα χωριό τῆς δικαιοδοσίας τοῦ τελευταίου, προκειμένου νά ἐπιβίωσει, ἄγνωστο δέ τί ἀπέγιναν οἱ νέοι τῆς συνοδείας του⁵.

Τότε ὁ Ναθαναήλ, ἄν βέβαια ἦταν ἕνας ἀπ' αὐτούς, κατέφυγε στό Σινᾶ, ὅπου ἐγκαταβίωσε καί ἀναδείχτηκε πρωτοσύγκελλος, ἀλλά καί ἱκανός κωδικογράφος, ὅπως ἀποκαλύψαμε πρόσφατα.

Τά τῆς προσέλευσής του στό Σινᾶ, εἶναι ὑποθετικά, ὅπως προείπαμε. Ἱστορικά διακριβωμένο εἶναι ὅτι τοῦτος βρίσκονταν στή Μονή πρό τοῦ ἔτους 1770, ἀφοῦ κατά τό ἔτος τοῦτο, Μαΐου 8, τελείωσε τόν ὑπ' ἀριθ. 942 σιναϊτικό κώδικα, στόν ὁποῖο περιέχονται εἰκονογραφικά σχέδια, δύο ἀπό τά ὁποῖα δημοσιεύσαμε ἤδη⁶. Τόν ἐν λόγω κώδικα θά μπορούσαμε νά χαρακτηρίσουμε «Εἰκονογραφικό Ὁδηγό» γιά χρήση καλλιτεχνῶν ζωγράφων - εἰκονογράφων. Καί μόνον ἀπό τό ἔργο τοῦτο, δηλ. τά θεματικά στοιχεῖα του (μορφές ἁγίων, συμβολισμοί κ.λπ. στοιχεῖα), συνάγεται ἡ σπουδαία κατάρτιση τοῦ Ναθαναήλ στά Γράμματα καί τήν ὀρθόδοξη Θεολογία. Μετά τίς ἐγκύκλιες σπουδές του στή Σίφνο, φαίνεται πῶς τελειοποίησε τή μόρφωσή του στό Σινᾶ, ὅπου καί εἰδικεύτηκε στήν κωδικογραφία ἀπό εἰδήμονες συμμοναστές του, ὄντας καλλιτεχνικό καί καλλιγραφικό ταλέντο. Ἀσφαλῶς καί θά ἐντρύφησε στά συγγράμματα τῆς σπουδαίας βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς, διευρύνοντας τή γενική μόρφωσή του.

Ὅταν ἔφτασε στίς Ἰνδίες ὁ Ναθαναήλ, ἦταν 41 ἐτῶν. Σέ κώδικα τῆς Μονῆς Σινᾶ, ἀναγράφεται ὅτι, γιά τή μετάβασή του ἐκεῖ μέ τόν καλόγηρο Δαμιανό, τούς χορηγήθηκαν ὅλα τά ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ, «τόσον εἰς ροῦχα τους, ὅσον καί εἰς πεσχέςσια καί εἰς ζωοτροφίαν τους ἅτινα συμποσῶνται γρ(όσια) 348 καί μαῖδιά 17· τούς ἐδώκαμεν καί χαρτζιλίκι διά τόν δρόμον γρ(όσια) μετρητά 20... ἐστείλαμεν δέ (μ' αὐτούς) καί τάς εἰκόνας, ὅπου μᾶς ἔγραψαν οἱ ἐκεῖ πραγματευταί διά νά ζωγραφίσωμεν διά τήν ἐκκλησίαν», ἦταν δέ πέντε μεγάλες δεσποτικές, τοῦ Χριστοῦ, τῆς

5. Αὐτόθι.

6. «Σιφνιακά», τόμος Η'/2000, σέλ.113-115.

Παναγίας, τῆς ἀποτομῆς τοῦ Προδρόμου, τῆς Μεταμορφώσεως καί τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης καί 17 μικρές, ὅπως καί λειτουργικά βιβλία⁷.

Ἔτσι ἡ ἐλληνική παροικία Καλκούτας διέθετε πλέον τήν ἐκκλησίαν τῆς μέ προϊστάμενο τό ἱερομόναχο Παρθένιο καί βοηθοῦς τόν Ναθαναήλ μέ τόν μοναχό Δαμιανό. Ὁ Παρθένιος κατέβαλε προσπάθειες κι' ἐπέτυχε, μέ ἱκανές χορηγίες τῶν ἐμπόρων - ἐνοριτῶν, νά ἀνεγείρει στή θέση τοῦ «ὀσπητίου» τόν πρῶτο ἐλληνορθόδοξο ναό τῆς Καλκούτας τό ἔτος 1780, τετιμημένον στό ὄνομα τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος. Ὁλοκληρώθηκε δηλαδή τότε καί ἡ θρησκευτική συσσωμάτωση τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι, μέ νέες οἰκονομικές συνεισφορές τους, πού τοποθετήθηκαν ἀποδοτικά σέ ἀκίνητα, ἀνέδειξαν τόν ναό αὐτόρχη γιά τή συντήρησή του καί τό κοινωνικό ἔργο του. Πρὸ τοῦ ἔτους 1782, ἀπεβίωσε ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος καί προεστώς ἀνέλαβε ὁ Ναθαναήλ, στόν ὅποιο οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες ἔτρεφαν μεγάλη ἀγάπη καί βαθεῖαν ἐκτίμηση γιά τήν ἱεροπρέπεια καί τό πνευματικό ἔργο του. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, τό 1782, ἡ ἐλληνική παροικία ζήτησε ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Σινᾶ καί παραχωρήθηκε ἡ ἄδεια (μέ συγκατάθεση καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), νά τελοῦν τά μέλη τῆς μεικτοῦς γάμους, ὑπό τόν ὄρο νά βαπτίζουν τά τέκνα τους κατὰ τό ὀρθόδοξο δόγμα⁸.

Λίγα χρόνια ἀργότερα δημιουργήθηκε ρήξη στίς σχέσεις μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τῶν Ἰνδιῶν καί τῆς Διοίκησης τῆς Μονῆς Σινᾶ γιά οἰκονομικούς λόγους. Ἡ Μονή ζητοῦσε αὐξηση τῆς ἐτήσιας οἰκονομικῆς χορηγίας τους καί συμμετοχή στά ἐκκλησιαστικά εἰσοδήματα τοῦ ναοῦ τῆς Καλκούτας, πρᾶγμα πού ἀρνήθηκε ἡ Κοινότητα. Ἡ Μονή, γιά νά ἐκβιάσει τήν κατάσταση ζήτησε ἀπό τόν Ναθαναήλ νά ἐπιστρέφει στή μετάνοιά του, ἀλλ' αὐτός ἀρνήθηκε νά ἐγκαταλείψει τό ποίμνιό του. Καί παρέμεινε στήν Καλκούτα. Τελικά οἱ Σιναῖτες ἔστειλαν στή θέση του τόν ἱερέα Διονύσιο ἀπό τά Μουδανιά, ἀλλά δέν ἔγινε δεκτός ἀπό τήν Κοινότητα. Ὁ Διονύσιος ἔγραψε στόν ἀρχιεπίσκοπο Σινᾶ κατηγορώντας τή Διοίκηση τῆς Κοινότητος καί τόν Ναθαναήλ καί ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνστάντιος καθήρεσε τόν τελευταῖο γιά ἀνυπακοή καί τόν κατεβίβασε στήν τάξη τῶν ἀπλῶν μοναχῶν, πρᾶγμα πού ἐξόργισε τοὺς Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἀρνήθηκαν νά δεχτοῦν ὡς ἱερέα τόν Διονύσιο, ἄνθρωπο «βάρβαρον καί τῷ λόγῳ καί τῷ τρόπῳ»⁹. Ὁ Ναθαναήλ φαίνεται πῶς τότε ἤ λίγο ἀργότερα ἐγκατέλειπε τήν Καλκούτα καί ἐγκαταστάθηκε στή Δάκκα, ὅπου εἶχε ἤδη ἀρχίσει νά συγκροτεῖται δεύτερη Ἑλληνική Κοινότητα, τά μέλη τῆς ὁποίας τόν δέχτηκαν μέ χαρά καί τόν περιέθαλψαν μέχρι τοῦ θανάτου

7. Λουκάτου, ὁ.π.π., σελ. 29-30, ὑποσ. 1.

8. Αὐτόθι, σελ. 32.

9. Αὐτόθι, σελ. 33-34, ὑποσ. 1.

του τό 1810. Ὡς ἀπλός μοναχός προσέφερε πνευματικό μόνο ἔργο καί δίδαξε ἑλληνικά γράμματα στά παιδιά τῆς παροικίας. Μετά τόν θάνατό του, ὁ Δημήτριος Γαλανός, ὁ Ἀθηναῖος, διδάσκαλος καί φιλόσοφος στίς Ἰνδίες, ἀνέφερε ὅτι «ἀπῆλθε τῶν τῆδε ὁ ἅγιος πατήρ ἡμῶν Ναθαναήλ, ἡ ζῶσα εἰκὼν τῆς ἱερωσύνης, τό ἀγλαόν δοχεῖον τῆς παιδείας καί τῆς ἀρετῆς». Ὁ ἴδιος ἔγραψε καί τό ἐπόμενο ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν του:

«Ναθαναήλ τόδε μνῆμα, πατρός δ' ὀσίου καί ἁγίου·
Χριστὸν κηρύττων γάρ, καί λόγῳ καί βίῳ,
Δεύτερος ἀνεφάνη Θωμᾶς, Ἱερεὺς τ' ἀμίμητος·
Εὐδαίμων Δάκκα, καί πατρίς ἅμα Σίφνος,
Ἦ μὲν, ἐν ἣ εἶδε φῶς, ἡ δέ, ἐν ἣ ἀνεπαύθη·
Ὅλβιος καχεῖνος, ὅς τιμᾶων σέβεται»¹⁰.

Ἐντελῶς πρόσφατα, τό 1994, ἡ κ. Λένα Ἀμπατζῆ, ὑπάλληλος τῆς World Bank, πού βρέθηκε μέ εἰδική ἀποστολή στή Δάκκα γιά τά οἰκονομικά τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου, ἀνεκάλυψε στὸν περίβολό του ἓνα μικρὸ κτίριο, τό ὁποῖο ἔφερε στήν πρόσοψή του τὴν ἑλληνικὴ ἐπιγραφή «Μακάριοι οὓς ἐξελέξω καί προσελάβου». Στό ἐσωτερικὸ του βρῆκε ἑννέα τάφους Ἑλλήνων πού εἶχαν ἀποβιώσει ἀπὸ τοῦ 1800-1860. Σέ ἓναν ἀπ' αὐτοὺς, ἡ ταφόπλακα ἔφερε τό ἀνωτέρω κείμενο τοῦ Δημ. Γαλανοῦ, μέ κάποια πρόσθετα στοιχεῖα.

Ἦταν ὁ τάφος, στὸν ὁποῖο ἀναπαύεται στὰ φιλόξενα χώματα τῆς Δάκκας, ὁ ἀείμνηστος Ναθαναήλ ὁ Σίφνιος. Ὁ χαρακτήρας τοῦ ἐπιγράμματος εἶχε προσθέσει, διαφοροποιώντας δύο στίχους του, α) μετὰ τό «πατρίς ἅμα Σίφνος».... «ἐγεννήθη φαῶς εἶδεν 1736» καί β) μετὰ τό «ἐν ἣ ἀνεπαύθη»... «1810 Μαρτ. (ίου) 12», τό ἔτος γέννησής του στή Σίφνο καί ἐκεῖνο τοῦ θανάτου του στή Δάκκα¹¹.

Μετὰ τὴν καθαίρεση τοῦ Ναθαναήλ καί τὴν μὴ ἀποδοχὴ προσφορᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ «βάρβαρου» Διονυσίου, οἱ ἑλληνικὲς παροικίες τῶν Ἰνδιῶν εἶχαν οὐσιαστικὰ στερηθεῖ ἱερέως ἐπὶ χρόνια. Τελικὰ οἱ ἐπίτροποί τους ἔγραφαν στίς 13-12-1811 στοὺς πατέρες τοῦ Σινᾶ, ἀλλὰ καί στοὺς Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, καί παρεκάλεσαν νὰ τοὺς στείλουν δύο ἱερεῖς, ἓναν στήν Καλκούτα καί ἓναν στή Δάκκα. Τό Σινᾶ, μετὰ τὴν ἀποδοχὴ ἀπὸ τίς Κοινότητες τῶν οἰκονομικῶν ὄρων πού ἔθεσε, ἀπέστειλε στήν Καλκούτα τὸν ἀρχιμανδρίτη Βενιαμίν, τό δέ Πατριαρχεῖο τὸν Γρηγόριο τὸν Σίφνιο στή Δάκκα, ὅπου ἔφτασε στίς 29 Μαΐου 1812¹².

10. Καρόλου Ἰω. Γκιών, *Ἱστορία τῆς Νήσου Σίφνου*, ἐν Σύρῳ 1876, σελ. λδ'.

11. Βλ. τὴν ἀνωτέρω ὑποσημ. 3.

12. Λουκάτου, ὁ.π.π., σελ. 34-35. Καργάκου, ὁ.π.π., σελ. 49.

Ὁ Γρηγόριος γεννήθηκε περί τό ἔτος 1780 καί ἀφοῦ σπούδασε τά κοινά γράμματα καί τά Ἑλληνικά στό Σχολεῖο τοῦ Ἀγίου Τάφου τοῦ νησιοῦ του, συμπλήρωσε τή μόρφωσή του σέ δύο ἀκόμη Σχολές, τῆς Μαγνησίας τῆς Ἐφέσου, μέ διδάσκαλο τόν Θεοδόσιο Κοκκινάκη καί τῆς Πάτμου, μέ διδάσκαλο τόν Δανιήλ Κεραμέα¹³. Πιθανολογεῖται ἀκόμη ὅτι ἄκουσε μαθήματα καί ἄλλων διδασκάλων στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου παρέμεινε ἀπό τοῦ ἔτους 1801 μέχρι τοῦ 1811. Τότε, ὅπως ἀναφέραμε, οἱ Ἕλληνες τῶν Ἰνδιῶν ζήτησαν ἀπό τό Πατριαρχεῖο νά τοὺς στείλει ἱερέα, αὐτό δ' ἐπέλεξε τόν Γρηγόριο, ὡς τόν πλέον δόκιμο «ἐπί παιδεία καί ἀρετή»¹⁴. Ἀφοῦ ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Δ' τόν προχείρισε ἀρχιμανδρίτη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὁ Γρηγόριος ἀνεχώρησε γιά τό μακρὺ ταξίδι τῶν Ἰνδιῶν. Ἐφτασε στήν Καλκούτα στίς 6 Ἀπριλίου 1812 καί ἀπ' ἐκεῖ στή Δάκκα στίς 29 Μαΐου, ὅπου ἔτυχε μεγάλης ὑποδοχῆς ἀπό τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνες, τό ποίμνιό του. Ὁ ἴδιος ἔγραψε «καί ὑποδοχῆς, οὐχ οἷαν αὐτός ἐμαυτοῦ ἀξίαν ἡγοῦμαι, ἀλλ' ὄντως ἀξίαν τῶν ὑποδεξαμένων ἀξιωθεῖς»¹⁵.

Στή Δάκκα παρέμεινε πέντε χρόνια καί, μέ τήν ὅλη δράση του, ἀναδείχτηκε ἓνας ἀπό τοὺς πιό σημαντικούς παράγοντες τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας «ἱεουργός τε ὢν ὁ αὐτός καί ἱεροκῆρυξ καί κατηχητής καί διδάσκαλος καί πνευματικὸς πατήρ, ἐφιστάμενος... ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἐν οἴκοις, ἐν πόλεσι, διδάσκων, παρακαλῶν, νουθετῶν, ἐλέγχων, ἐπιτιμῶν, πάντα ποιῶν καί λέγων...»¹⁶, στερεώνοντας στό ἐθνικὸ φρόνημα, τή γλῶσσα καί τήν ὀρθόδοξη πίστη τό ποίμνιό του πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ καί στήν περιοχή τοῦ Ναριγγένζ. Στίς δικές του ἐνέργειες ὀφείλεται καί ἡ σύντομη, μετὰ τήν ἀφίξή του, ἀνέγερση ἐλληνορθόδοξου ναοῦ στή Δάκκα μέ χρηματικὴ δαπάνη τῆς Κοινότητος, τά μέλη τῆς ὁποίας τότε εἶχαν ξεπεράσει σέ ἀριθμό τοὺς Ἕλληνες τῆς Καλκούτας. Τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἔγιναν στίς 3 Νοεμβρίου 1812 μέ πρῶτον ἱεουργό τόν ἴδιο πού ἐκφώνησε καί τόν πανηγυρικό τῆς ἡμέρας τονίζοντας τή σημασία τοῦ γεγονότος γιά τήν παροικία¹⁷.

13. Ἡλία Τανταλίδου, *Ἰνδικὴ Ἀλληλογραφία, ἥτοι Γρηγορίου ἱερομονάχου, Ἀρχιμανδρίτου καί Ἱεροκλήρυκος τοῦ Σιφνίου, ἐπιστολαὶ πρὸς τινὰς ἐν Ἰνδία μετὰ τινων ἀπαντήσεων καί τινων αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῶν ὁμιλιῶν*, Κωνσταντινούπολις 1852, σελ. ιβ', Λουκάτου, ὅ.π.π. σελ. 35 καὶ ὑποσ. 4.

14. Κ.Ν. Σάθα, *Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμπάντων Ἑλλήνων*, ἐν Ἀθήναις 1868, σελ. 651-652.

15. Λουκάτου, ὅ.π.π., σελ. 35, ὑποσ. 3.

16. Τανταλίδου, ὅ.π.π.

17. Τανταλίδου, ὅ.π.π., Λουκάτου, σελ. 36-37.

Στά πέντε χρόνια της θητείας του συνδέθηκε στενά μέ σημαίνοντες Έλληνες και ξένους τών 'Ινδιών, ὅπως δ' ιδιαίτερα μέ τόν Έλληνα σοφό Δημήτριο Γαλανό, τόν Ἀθηναῖο, ἄλλοτε διδάσκαλο τῆς παροικίας Καλκούτας, πού τότε διέμενε στό Benares. Ὁ Γαλανός ἐκτιμοῦσε πολύ τόν Γρηγόριο γιά τήν μόρφωση καί ἱεροπρέπεία του καί διατηροῦσε μαζί του πυκνή ἀλληλογραφία¹⁸. Ἀκόμη καί ὁ Ἀγγλος ἐπίσκοπος τῆς Καλκούτας Θωμᾶς τόν περιέβαλε μέ τήν ἐκτίμηση καί φιλία του. Ὅταν μάλιστα ὁ Γρηγόριος ἀνεχώρησε ἀπό τίς Ἰνδίες, τοῦ δώρησε ἱερατική ράβδο διαδηλώνοντας τήν ἐκτίμηση πού ἔτρεφε γι' αὐτόν¹⁹. Στήν Κωνσταντινούπολη ἔφτασε στίς 20 Ὀκτωβρίου 1818 κι' ἀμέσως ἔδωσε λεπτομερῆ ἀναφορά στόν τότε πατριάρχη Κύριλλο γιά τήν ἐπικρατοῦσα καλή κατάσ αση στίς ἑλληνικές παροικίες τών 'Ινδιών καί τά τοῦ ἔργου του καί πρότεινε ν' ἀνυψωθοῦν αὐτές σέ ἐπισκοπή, γιατί ὑπῆρχαν ὅλες οἱ δυνατότητες πρὸς τοῦτο. Ὁ πατριάρχης ἀξιολόγησε τήν πρότασή του καί σκόπευε νά τήν προωθήσει μέ χειροτονία τοῦ Γρηγορίου σέ ἐπίσκοπο 'Ινδιών, ἀλλά δέν πρόλαβε γιατί τόν διαδέχτηκε στό θρόνο ὁ Γρηγόριος Ε'. Ὁ νέος πατριάρχης, πού δέν γνώριζε τήν ἀξία τοῦ Σιφνιοῦ ἱερομονάχου, δέν ἔδωσε σάρκα καί ὀστά στά σχέδια τοῦ προκατόχου του²⁰.

Ὁ Γρηγόριος γύρισε τότε γιά λίγο στή Σίφνο νά δεῖ τούς δικούς του καί ἀκολούθως ἐπέστρεψε στήν Κωνσταντινούπολη. Στήν ἀρχή τοποθετήθηκε ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στό Βογιατζί-κιοϊ (Βαφειοχώριο), νεοσύστατη κώμη, ὅπου ἱδρύσσε σχολεῖο καί δίδαξε πολλούς μαθητές πού ἀργότερα διέπρεψαν. Μετά τρίχρονη ἱερατεία ἐκεῖ, προσκλήθηκε καί ἀποδέχτηκε τήν ἐφημερία στόν ναό τών Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Σταυροδρομίου, ὅπου ἄφησε ἐποχή μέ τά κηρύγματα τοῦ ἐνώπιον πλήθους πιστῶν πού συνέρρεαν γιά νά τόν ἀκούσουν. Στήν ἐνορία αὐτή ἀπεβίωσε ἀπό λοιμό στίς 12 Νοεμβρίου 1825²¹. Λέγεται ὅτι τότε εἶχε ἡλικία 55 ἐτῶν περίπου.

Ὁμιλίες τοῦ Γρηγορίου καί ἐπιστολές του διασώθηκαν καί δημοσιεύθηκαν μετά τόν θάνατό του. Λέγεται ἀκόμη ὅτι κατά τήν τελευταία ἐπισκεψή του στή Σίφνο (1818/1819) ἄφησε, σέ φύλαξη τῶν δικῶν του, χειρόγραφα καί πολλά βιβλία, ἄγνωστο ὅμως τί ἀπέγιναν. Γό λοιπό ἀρχεῖο καί τήν περιουσία πού δημιούργησε μετά τήν ἐπιστροφή του στήν Κωνσταντινούπολη, παρέλαβε, μετά τόν θάνατό του, κάποιος ἀνιψιός του

18. Λουκάτου, σελ. 35, ὑποσ. 4.

19. Ἐπιστολές τοῦ Γρηγορίου πρὸς τόν ἐπίσκοπο Θωμᾶ καί αὐτοῦ πρὸς τόν Γρηγόριο διέσωσε ὁ Ἡ. Τανταλίδης, ὅ.π.π., σελ. 23-24 καί 21, 22 ἀντίστοιχα.

20. Λουκάτου, αὐτόθι. καί Τανταλίδου, ὅ.π.π.

21. Αὐτόθι.

Ἰωάννης Μεταξᾶς, τὰ ἔχνη τοῦ ὁποίου χάθηκαν. Μὲ προτροπὴ τοῦ συνεφημέριού του στό Σταυροδρόμι Χρῦσανθου, ὁ μαθητὴς τοῦ Γρηγόριου στό Βογιατζί-κιοῖ Γεώργιος Δημητριάδης, ἀντέγραψε ὁμιλίες καὶ ἐπιστολές του. Τὰ ἀντίγραφα αὐτὰ διεφύλαξε ὁ Χρῦσανθος (μετὰ μητροπολίτης Σμύρνης, Κρήτης καὶ Φιλιππουπόλεως), ὁ ὁποῖος τὰ παρεχώρησε στὸν Ἡλία Τανταλίδη, πού τὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς «Ἰνδικῆς Ἀλληλογραφίας» του τό 1852.

Ο ΣΙΦΝΙΟΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΟΣ Ν. ΠΡΑΤΙΚΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ - ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Γιά τόν Σίφνιο εικονογράφο Νικόλαο Πρατικό, έχουμε γράψει και άλλοτε από τίς σελίδες σιφναϊκῶν ἐντύπων, τόσο γιά τήν εἰκόνα - ἔργο του στό νάό τοῦ Ταξιάρχη στό Βαθύ ὅσο καί γιά τήν ἀνάληψη ὑποχρέωσης νά ζωγραφίσει εἰκόνες γιά λογαριασμό τοῦ Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια, ἀλλά καί γιά καταγγελία ἐναντίον του τοῦ τυπογράφου Ἀγγελῆ Ἀχλυμπάρη, τοῦ πρώτου γνωστοῦ Σίφνιου τυπογράφου¹. Στή συνέχεια ὅμως, ἡ ἱστορική ἔρευνα ἀπεκάλυψε καί ἄλλα ἱστορικά στοιχεῖα, ἀνέκδοτα καί ἐκδεδομένα, μέ τά ὁποῖα εἶναι δυνατή μία ἱκανοποιητική περιγραφή τοῦ βίου του, τόσο στήν Τέχνη, ὅσο καί στήν προσφορά ὑπηρεσιῶν κατά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Αὐτή τήν περιγραφή ἐπιχειροῦμε ἐδῶ καί, ἐπιπρόσθετα, γνωστοποιοῦμε ἱστορικά στοιχεῖα γιά τόν ἱερό νάό τῆς Ἀγίας Μαρίνας, στήν Ἀνδρούσα τῆς Πελοποννήσου, σχετικά μέ τό θέμα μας.

Βιογραφικά

Ὁ Νικόλαος Πρατικός γεννήθηκε περί τό 1780, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι κατά τό 1801, ἱκανός πλέον καλλιτέχνης, διακόσμησε μέ τοιχογραφίες τό καθολικό τῆς μονῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό χωριό Σοφικό τῆς Κορινθίας. Στήν πραγματοποίηση τοῦ ἔργου τόν βοήθησε ὁ ἀδελφός του Γεώργιος, ἀγιογράφος ἐπίσης. Ὅτι ὁ Νικόλαος ἦταν ὁ πρωτομάστορας, συνάγεται ἀπό τήν ὑπάρχουσα ἐκεῖ ἐπιγραφή, στήν ὁποία προτάσσεται τό ὄνομά του:

«ὑπο χειρὸς Πρατικοῦ Νικολάου καί Γεωργίου τῶν ἀυταδέλφων (Σ)ιφνέον»².

Στόν Κώδικα Α', φ. 68α, τῆς Μονῆς Παναγίας Βρυσιανῆς - Σίφνου, ἀναγράφεται ἡ ἐπομένη πράξη προσήλωσης τοῦ Γεωργίου:

«1796, Νοεμβρίου 9. Προσήλωσις Γεωργίου παπα-Γεωργίου Πρατικοῦ. † ὁ πρώην Σχύρου Σεραφεῖμ - ὁ καθηγούμενος Κύριλλος ἱερομόναχος»³.

Μποροῦμε, συνεπῶς, νά θεωρήσουμε ὅτι τά δύο αὐτά ἀδέλφια ἦταν

1. Βλ. τή βιβλιογραφία στά «Σιφνιακά», τόμος Η'/2000, σελ. 118, ὑποσ. 62.

2. Αὐτόθι, ὑποσημ. 59.

3. «Σιφνιακά», τόμος Β'/1992, σελ. 173.

τέχνα τοῦ ἱερέα Γεωργίου Πρατικοῦ, ἂν καί εἶναι λίγο περίεργο νά φέρει ὁ Γεώργιος τό ἴδιο ὄνομα μέ τόν πατέρα του. Δέν ἀποκλείεται ὅμως νά ἔφερε τό ὄνομα τοῦ πάππου ἀπό τή μητέρα του. Γιά τόν Γεώργιο δέν ἔχουμε ἄλλες εἰδήσεις, οὔτε γνωρίζουμε πού ἔμαθε, αὐτός καί ὁ Νικόλαος, τήν ἀγιογραφική Τέχνη. Πολύ πιθανόν πλησίον τοῦ συγχωριανοῦ τους στό χωριό 'Εξάμπελα ζωγράφου 'Ιωάννη Μαρούλη⁴.

Μετά τό ἔτος 1801, ὁ Νικόλαος Πρατικός, πρόκριτος πλέον Σίφνου, προσυπέγραψε στίς 6 'Ιουλίου 1813 τήν πράξη παραχώρησης «ἐκκλησίας εἰς τό βουνόν, τιμωμένης εἰς τήν ὀνομασίαν τῶν *Εἰσοδίων* τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, μέ τήν τοποθεσίαν της ὅλην καί μέ τά προαύλιά της, ὁμοῦ καί ἐν χωράφι ἐκεῖ πλησίον» ἀπό τόν ἰδιοκτήτη παπᾶ - 'Ιωάννη Κουλούρη στόν «κύρ Γεώργιον Ἀβρανόπουλον, μέ τό νά ἔχη σκοπόν ὁ ρηθεῖς Γεώργιος νά πηγαίνει εἰς τήν αὐτήν ἐκκλησίαν τοῦ βουνοῦ νά κατοικήσῃ καί νά τό οἰκοδομήσῃ μοναστήριον», τό γνωστό καί περιώνυμο μοναστήρι τῆς «*Παναγίας τοῦ Βουνοῦ*»⁵.

Ἀπό τά ὑπάρχοντα στοιχεῖα, ἡ παρουσία τοῦ Νικολάου Πρατικοῦ στή Σίφνο, δέν ἦταν διαρκής. Προφανῶς περιέρχονταν διαφόρους τόπους στούς ὁποίους προσέφερε τίς ὑπηρεσίες τοῦ εἰκονογράφου γιά τή διακόσμηση ναῶν ἢ τήν ἐκτέλεση ἰδιωτικῶν παραγγελιῶν.

Τό 1821 βρίσκονταν στή Σίφνο. Τότε ζωγράφισε τήν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου «*ἡ Ὁδηγήτρια*», στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ταξιάρχη στό Βαθύ, τό μόνο γνωστό ἐπώνυμο ἔργο του⁶, μετά τίς τοιχογραφίες στό Σοφικό Κορινθίας τό 1801. Ὅπως φαίνεται, τοῦτος ἀκολουθοῦσε τήν παράδοση τῶν ταπεινῶν καί εὐσεβῶν ἀγιογράφων πού δέν ὑπέγραφαν τά ἔργα τους. Πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι ἱκανά, ἀπό τά πολλά ἀνώνυμα ἔργα σέ ναοούς τῆς Σίφνου, εἶναι τοῦ Πρατικοῦ. Αὐτά μόνον εἰδικοί ἐπιστήμονες εἶναι δυνατόν νά προσδιορίσουν μέ ἀξιολόγηση τῆς τεχνικῆς τους βάσει τῶν καλλιτεχνικῶν στοιχείων τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου στό Βαθύ. Ἄλλα ἔργα του πρέπει νά βρίσκονται στήν Κρήτη καί τή Σύρα, ὅπου ἔχει ἐπισημανθεῖ ἡ παρουσία του.

Ἐπῆρε μέρος στήν Ἐπανάσταση τοῦ '21, στό πλευρό τοῦ Νικ. Χρυσογέλου, καί στά χρόνια πού αὐτή κράτησε συμμετέσχε στά ὄργανα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης ὡς «*δημογέρων Ἐξαμπέλων*»⁷. Τό 1824, Μαΐου 16, μέλος τοῦ ἐκλεκτορικοῦ σώματος τῶν κατοίκων Καταβατῆς - Ἐξα-

4. «Σιφνιακά», τόμος Η'/2000, σελ. 110-111.

5. Ἀρχιμ. Φιλαρέτου Ἀπ. Βιτάλη, *Ἡ ἐν Σίφνῳ Ἱερά Μονή τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ἐπικεκλημένη «Παναγία τοῦ Βουνοῦ»*, περιοδ. «Κιμωλιακά», ἐν Ἀθήναις 1973, τόμ. Γ', σελ. 192-193.

6. «Σιφνιακά», τόμος Η'/2000, σελ. 2 καί 118.

7. «Σιφνιακά», τόμος Α'/1991, σελ. 24.

μπέλων, έπηρε μέρος, «κατά τόν *όργανικόν Νόμον*», στήν έκλογή «έκλεκτών πληρεξουσίων» του νησιού για τήν έκλογή Παραστάτου (= βουλευτού) τής έπαρχίας⁸. Στίς 15 'Ιουνίου 1825 συνυπέγραφε έγγραφο άποδοχής γηροκόμησης τής γραίας Μαρίας Θεοδώρου από τό ζεύγος 'Αναγνώστη και Μαργαριτώς 'Αχλυμπάρη, οί όποιοι αναδέχτηκαν και χρέος τής Θεοδώρου προς τρίτον. Για τήν αναδοχή του χρέους κατηγορήθηκε ό Πρατικός από τόν γιό του ζεύγους 'Αχλυμπάρη, 'Αγγελή, «τυπογράφον του Φίλου του *Νόμου*» προς τό «'Υπουργείον Δικαίου». Τό 'Επαρχείο Σίφνου άπήντησε στο 'Υπουργείο (έγγραφο ύπ' αριθμ. 123/5-10-1825) ότι ό Δημογέρον «του χωρίου *'Εξάμπελα*» Νικόλαος Πρατικός δέν ένήργησε μόνος και ιδιωτικώς, άλλ' ως τοπικό όργανο μέ τή συμμετοχή του 'Επαρχου και των λοιπών μελών τής Δημογεροντίας⁹.

Ός μέλος τής Δημογεροντίας, έπίσης, υπέγραψε στίς 16 Νοεμβρίου 1825 διαμαρτυρία - καταγγελία κατά των Σφακιανών προσφύγων πού είχαν καταφύγει στή Σίφνο, οί όποιοι καταπίεζαν, μέ τά όπλα, τούς κατοίκους και είχαν γίνει μάστιγα συμφορών στον τόπο. Τό έγγραφο τουτο μάλιστα ανέλαβε νά μεταφέρει στή Διοίκηση ό ίδιος ό Πρατικός¹⁰.

Όταν τόν 'Ιούλιο του 1831 οί έπιτελείς τής αντιπολίτευσης άπεφάσισαν στήν 'Υδρα τή δυναμική άναμέτρηση μέ τόν 'Ιωάννη Καποδίστρια και προήλθαν σέ ένέργειες άνατροπής των διοικητικών 'Αρχών των νησιών, κατακράτησης των δημοσίων έσόδων κ.λπ. άντικυβερνητικές πράξεις, οί νόμιμοι εκπρόσωποι τής Κυβέρνησης περιήλθαν σέ δυσχερή θέση. Μάλιστα στή Σίφνο έστειλαν οί αντιπολιτευόμενοι τήν ύδραϊκή γολέττα «*Αή-δα*», υπό τόν καπετάν Κιοσέ, μέ έντολή νά συλλάβει τόν Διοικητή 'Ιωάννη Πιττάρη και τόν εύρισκόμενο εκεί 'Υπουργό τής Παιδείας Νικόλαο Χρυσόγελο. Οί δύο άνδρες συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν στή Σύρα στίς 20 Αύγούστου, τίς δέ δημόσιες θέσεις στο νησί κατέλαβαν αντιπολιτευόμενοι πού εκδίωξαν τούς μέχρι τότε κατέχοντες¹¹. Ένας από τούς τελευταίους και ό Νικόλαος Πρατικός, ό όποιος παρέλαβε τά σύνεργα τής Τέχνης του και «*μετέβη εις Κρήτην*», από τήν όποία επέστρεψε στή Σίφνο τέλη Μαρτίου μέ άρχές 'Απριλίου 1833 και, σχεδόν άμέσως, έπήγε στή Σύρα «*δι' οίκιακάς του υποθέσεις*». Από εκεί κατευθύνθηκε και πάλι στήν Κρήτη, όπου φαίνεται είχε παραγγελίες εικόνων νά εκτελέσει και όπου άπεβίωσε στίς 7 Νοεμβρίου 1834, στο χωριό 'Αρμένοι, τής έπαρχίας 'Αποκορώνου¹².

8. Αὐτόθι, σελ. 27.

9. Αὐτόθι, σελ. 121-123.

10. ΓΑΚ /'Εκτελεστικόν, φάκ. 82 (15-30 Νοεμβρ. 1825)

11. 'Ο Πρατικός βρισκόνταν στή Σίφνο τόν 'Ιούλιο του 1831, άφού στίς 26 του μηνός αυτού άνευρίσκεται «*μάρτυς*» σέ «*άλλαξίες κτημάτων*» μεταξύ 'Ιωάννου Κρίνου και Μαργαρίτας Καργιότενας (βλ. «*Σιφνιακά*», τόμ. Β'/1992, σελ. 14).

12. Βλ. τά δημοσιευόμενα στή συνέχεια έγγραφα.

Παραγγελία εικόνων
από τόν Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια

Τόν Ἰούνιο τοῦ 1831, λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τῆ δολοφονία του (3 Ὀκτωβρίου), ὁ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας θέλησε νά προσφέρει στὸν «ἐν Ἀνδρούσῃ» ἀνεγειρόμενο ναὸ τῆς Ἀγίας Μαρίνας ἕξι ἅγιες εἰκόνες καὶ ἀνέθεσε στὸν Νικόλαο Χρυσόγελο, Ὑπουργό τῆς Παιδείας, νά ἀνεύρει πρὸς τοῦτο ἱκανὸν εἰκονογράφο. Ὁ Χρυσόγελος ἐπέλεξε τὸν συμπολίτη του Νικόλαο Πρατικό «ὡς ἄξιον καὶ ἔμπειρον εἰκονογράφον» καὶ μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 2407/18-6-1831 ἔγγραφό του πρὸς τὸν Διοικητὴ Σίφνου τοῦ γνωστοποίησε: «ἔκρινα δέον νά ἐμπιστευθῶ εἰς αὐτόν τό ἔργον, διὰ νά τελεσθῇ μέ ταχύτητα καὶ ἀκρίβειαν» καὶ τοῦ ἀνέθεσε «νά μετακαλέσῃ τὸν εἰρημένον κύριον Πρατικόν καὶ ἀφοῦ συμφωνήσῃ μέτ' αὐτοῦ περὶ τῆς ζητουμένης ἀμοιβῆς τῶν κόπων του», πού δέν ἔπρεπε νά ὑπερβαίνει τὰ 1.000 - 1.200 γρόσια, καὶ «νά τὸν προτρέψῃ νά ἐπιχειρησθῇ τό ἔργον ἀμέσως». Οἱ ἕξι εἰκόνες, «τοῦ Πατρός ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, τοῦ Προδρόμου, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ἀγίας Μαρίνης» ἔπρεπε νά ἔχουν «μῆκος μὲν τεσσάρων ποδῶν Γαλλικῶν ἐκάστη, πλάτους δέ τριῶν». Σημείωσε δ' ἀκόμη ὅτι «ἐάν λάβῃ ἀνάγκην χρημάτων διὰ τὴν προμήθειαν τῆς ἀναγκαίας ὕλης τῶν σανίδων, ἡμπορεῖτε νά τὸν μετρήσετε, διὰ λογαριασμὸν τῆς Γραμματείας, μέρος μικρόν ἢ τό ἐν τρίτον τῆς ἄνωθεν ποσότητος»¹³.

Ὁ Διοικητὴς Σίφνου ἦλθε σέ συνενόηση μέ τὸν Πρατικό, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τό ἔργο καὶ ὑπέγραψε πρὸς τοῦτο τό ἐπόμενο ἀποδεικτικὸ:

«Ὁ ὑποφαινόμενος δηλοποιῶ ὅτι συνεφώνησα μετὰ τοῦ εὐγενεστάτου Διοικητοῦ Σίφνου κυρίου Ἰωάννου Πιτάρη νά ζωγραφίσω διὰ λογαριασμὸν τῆς Α (αὐτοῦ) Ἐξοχότητος τοῦ Σεβαστοῦ Κυβερνήτου ἕξ εἰκόνας, τέσσαρας πόδας Γαλλικοὺς τό μῆκος καὶ τρεῖς τό πλάτος διὰ φοίν(ικας) τετρακοσίους ὀγδοήκοντα, νοῦμ(ερο) 480 καὶ εἰς ἔνδειξιν δέδωκα τό παρόν μου εἰς χεῖρας τοῦ ἰδίου Διοικητοῦ, ὑπογεγραμμένον ἰδιοχείρως μου.

Ἐν Σίφνῳ τῇ 10 Ἰουλίου 1831

Ὁ εἰκονογράφος

Νικόλαος Πρατικός

Ὅτι γνησία ἡ ὑπογραφή τοῦ ἄνω Νικολάου Πρατικοῦ

Οἱ Δημογέροντες

Γεώργιος Κ. Ὁθωναῖος - Π. Ραφελέτος

(Τ.Σ.) Ἀντώνιος Μελισσός»¹⁴

13. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Νικόλαος Πρατικός, ἓνας ἄγνωστος ἀγιογράφος, περιοδ. «ἡ Σιφνιακή», Ἰούλ. - Αὐγ. 1967, τεύχος 7-8, σελ. 100.

14. Αὐτόθι.

Ὁ Διοικητής Σίφνου, μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 558/23-7-1831 ἔγγραφό του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο, ἀνέφερε ὅτι ἡ διαταγή ἐκτελέσθηκε καί ὅτι ὁ Πρατικός ἀναδέχτηκε τὸ ἔργο ἀντὶ 480 φοινίκων καί ὅτι τοῦ «ἐμέτρησε τὸ ἐν τρίτον εἰς προπαρασκευὴν τῆς ἀναγκαίας ὕλης, ὅστις καί ὑπόσχεται περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου νὰ πέμψῃ τὰς δύο πρώτας εἰκόνας». Ἡ χορηγηθεῖσα προκαταβολή ἀνελήφθη ἀπὸ τὸ ταμεῖο ἐσόδων τῆς Διοίκησης Σίφνου, κατὰ τὴν δοθεῖσα ἐντολή τοῦ Χρυσογέλου. Ὁ τελευταῖος, γιὰ τὴν ἰσόποση ἀποκατάσταση τοῦ ταμείου καί ἐπειδὴ ἡ πληρωμὴ τῆς ἀξίας τῶν εἰκόνων ἦταν προσωπικὴ δαπάνη τοῦ Κυβερνήτη, μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 2572/29-7-1831 ἔγγραφό του, ἔδωσε ἐντολή στὸν Διοικητὴ Σύρας «νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν συνάδελφόν του τὸν Διοικητὴν Σίφνου κύριον Ἰωάννην Πιτάρην φοίν(ικας) 200, ἥτοι διακοσίους» ἀπὸ ποσότητα 472, 50 φοινίκων, κατατεθειμένην στὸ Διοικητήριον Σύρας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἰω. Καποδίστρια, ἀνήκουσα σ' αὐτόν «διὰ τὸ ἀναλογῆσαν κέρδος ἐκ τοῦ ἀσφαλιστικοῦ καταστήματος»¹⁵. Ἀντίγραφο τῆς ἴδιας ἐντολῆς ἔστειλε ὁ Χρυσόγελος καί στὸν Διοικητὴ Σίφνου γιὰ ἐνημέρωσή του, πρόσθεσε δὲ ὅτι «ἔχουσα καλῶς ἢ μέτ' αὐτοῦ (τοῦ Πρατικοῦ) συμφωνία, μένει διὰ νὰ ταχύνῃ τὸ ἔργον καί νὰ τελειώσῃ τὰς εἰκόνας κατὰ τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὑποσχέσεις»¹⁶.

Καί ἐνῶ τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς τῶν εἰκόνων ἐξελίσσονταν κανονικά καί γραφειοκρατικά, ἀνέκυψαν τὰ ἀντιπολιτευτικὰ γεγονότα τοῦ Ἰουλίου (σύλληψη Χρυσογέλου καί Διοικητοῦ Σίφνου), πού ἀνάγκασαν τὸν Πρατικό νὰ καταφύγῃ στὴν Κρήτη καί νὰ μὴν προχωρήσῃ στὴν κατασκευὴ τους, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε εἰσπράξῃ καί προκαταβολὴ 200 φοινίκων. Ἀκολούθησε ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια καί ἡ, ἐξ αἰτίας τῆς, κοινωνικὴ καί κυβερνητικὴ ἀναστάτωση καί οἱ εἰκόνες δὲν ἀναζητήθηκαν, οὔτε ὁ Διοικητής Σύρας ἐκταμίευσε ἀπὸ τὰ χρήματα τοῦ Καποδίστρια τὸ ἰσόποσο τῆς προκαταβολῆς γιὰ τὴν τακτοποίηση τοῦ ταμείου τῆς Διοίκησης Σίφνου. Ἀργότερα, ἀρχὲς Νοεμβρίου τοῦ 1831, ὅταν ὁ Χρυσόγελος βρέθηκε στὴ Σύρα ὡς μέλος τῆς Ἐκτάκτου Ἐπιτροπῆς, ἀνεζήτησε καί παρέλαβε ἀπὸ τὸν Διοικητὴ τῆς τὸ σύνολο τῶν χρημάτων τοῦ Καποδίστρια, παραδίδοντας τὴν ἐπομένῃ ἀπόδειξη:

«Ἐλαβον παρὰ τοῦ παύσαντος Διοικητοῦ Σύρας κυρίου Ἰ. Ἀμβροσιάδου φοί(νικας) τετρακοσίους ἑβδομήκοντα δύο καί λεπτά πενήντα, ἀρ. 472,50 ἀνήκοντας εἰς τὸν ἀοίδιμον Κυβερνήτην ἐκ τοῦ προκύφαντος κέρδους ἀπὸ τὴν εἰς τὸ ἀσφαλιστικὸν κατάστημα συμβολήν, κατὰ τὴν πρὸς τὴν Γραμματεῖαν ἀναφορὰν τοῦ κυρίου Ἀμβροσιάδου, ἐναποτεθειμένην εἰς τὰ ἀρχεῖα.

15. ΓΑΚ / Ὑπουργεῖον Παιδείας, Φάκ. Ἰουλίου 1831, Β'-IV-7(β), Ἐκκλησιαστικά.

16. Αὐτόθι.

Τούτους λαβών, κατά διαταγήν τοῦ μακαρίτου, διά τήν ζωγραφίαν τῶν ἑξ εἰκόνων, τάς ὁποίας ἐπρόσφερεν εἰς τήν ἐκκλησίαν Ἀνδρίτζενας, ὀφείλω νά δώσω λόγον ὅπου ἀνήκει. Πρός δέ τόν κύριον Ἀμβροσιάδην δίδω τό παρόν ἰδιόχειρον εἰς ἔνδειξιν.

Ἐν Σύρα τῇ 8 Νοεμβρίου 1831

Ὁ ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καί τῆς Δ. Παιδείσεως Γραμματεὺς
Ν. Χρυσόγελος»¹⁷

Τήν ἀνωτέρω ἀπόδειξη κατέθεσε στή συνέχεια ὁ Ἰ. Ἀμβροσιάδης στή Γραμματεία ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας. Ὅπως ὅμως παρατηρεῖται, ὁ Χρυσόγελος ἀνέγραψε σ' αὐτήν, ἐσφαλμένα, «ἐκκλησία Ἀνδρίτζενας», ἀντὶ Ἀνδρούσης, σφάλμα πού διόρθωσε σέ σχετική ἀναφορά του βραδύτερα. Ἀπὸ τοὺς 472,50 φοίνικες, ὁ Χρυσόγελος ἀπέστειλε στὸν Διοικητὴ Σίφνου Ἰ. Πιττάρη 200, προκειμένου νά τακτοποιήσει τό Ταμεῖο του ἀπὸ τό ὅποιο ἄντλησε τήν ἰσόποση προκαταβολή πρὸς τόν Πρατικό¹⁸, τὰ δ' ὑπολοιπὰ κράτησε ὁ ἴδιος «διὰ νά πληρώσῃ τὸν αὐτὸν ζωγράφον ἢ ἄλλον, κατά διαταγήν τοῦ Κόμητος Αὐγουστίνου», ἀδελφοῦ τοῦ Ἰ. Καποδίστρια. Ὁ Νικόλαος Πρατικός ἐξακολουθοῦσε νά ἀπουσιάζει στήν Κρήτη, ὅπου, προφανῶς ἀσχοῦσε τήν Τέχνην του.

Ἡ ἐπίλυση τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος καί ἐνημέρωση τῶν κατοίκων Ἀνδρούσης

Εἶχε περάσει ἓνας χρόνος, ὅταν ὁ πολίτης Δ. Κανελλόπουλος, ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνδρίτσενας (ὄχι Ἀνδρούσης), πληροφορήθηκε ὅτι ὁ Χρυσόγελος εἶχε παραλάβει τὰ χρήματα τῆς δωρεᾶς Καποδίστρια γιὰ τίς εἰκόνες, οἱ ὁποῖες ἐπρόκειτο νά κοσμήσουν τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τους, ὅπως πίστευε, κι ἐζήτησε μέ τήν, ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1832, ἀναφορά του πρὸς τή Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν «νά διατάξῃ νά παραληφθῶσιν, ὅθεν ἀνήκει, καί νά μέ δοθῶσι νά τάς πέμψω ὅπου ἐπρόσφέρθησαν»¹⁹. Ἡ Γραμματεία, πού ἀγνοοῦσε τίς λεπτομέρειες ἐπὶ τοῦ θέματος, ἀπέστειλε στὸν ἰδιωτεύοντα πλέον στή Σίφνο Νικ. Χρυσόγελο, τό ἐπόμενο ἔγγραφό της:

17. Αὐτόθι.

18. Βλ. κατωτέρω τήν, ἀπὸ 9 Μαρτίου 1833, ἀπάντησιν τοῦ Ν. Χρ. πρὸς τήν Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

19. ΓΑΚ / Γραμματ. Ἐκκλησιαστικῶν, Φάκ. Νοεμβρίου 1832.

Πρὸς τὸν κύριον Ν. Χρυσόγελον

Τὸν Ἰούνιον τοῦ παρελθόντος 1831 ἔτους, κατ' αἴτησιν τῶν κατοίκων τοῦ, κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἀνδρούσης, κειμένου χωρίου Δελῆ - μεμί, ἡ τότε κυβερνήσις ἀνέλαβε τὴν δαπάνην καὶ φροντίδα τῆς ζωγραφίσεως ἑξ εἰκόνων, προσδιωρισμένων διὰ τόν, ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Μαρίνης, οἰκοδομηθέντα ἐκεῖσε ἱερὸν ναὸν καὶ κατὰ πρόσκλησιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας ὁ Διοικητὴς τῆς Σίφνου ἐσυμφώνησε μὲ τόν ἐκεῖ ζωγράφον κύριον Ν. Πρατικόν διὰ φοίνικας 1200 τὴν ζωγραφίαν τῶν ἑξ τούτων εἰκόνων, πληρώσας εἰς αὐτόν λόγῳ προκαταβολῆς καὶ φοίνικας 200, τοὺς ὁποίους προσεκλήθη διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2572 ἐγγράφου τῆς Γραμματείας ὁ τότε Διοικητὴς τῆς Σύρας νά τὸν πληρώσῃ ἐκ τῶν εἰς χεῖρας του εὐρισκομένων 472 φοινίκων καὶ 50 λεπτῶν, ἀνηκόντων εἰς τὸν μακαρίτην Κυβερνήτην ἀπὸ τὴν εἰς τὸ ἀσφαλιστικὸν κατάστημα συμβολήν.

Ἄλλ' ἡ μὲν διαταγὴ αὕτη ἐπεστράφη μετὰ ἑξ μηνῶν ἀνενέργητος, εἰς δὲ τὴν Γραμματείαν δέν εἶναι γνωστὸν ἂν ἐτελείωσαν καὶ ἐστάλησαν αἱ εἰκόνες αὗται, τῶν ὁποίων αἱ δύο πρῶται, κατὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ ζωγράφου, ἔμελλαν νά τελειώσουν πέρυσι τὸν Αὐγούστον.

Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐν Ἀνδριτσαίνῃ σχολῆς, ἀναφερόμενοι ἐσχάτως, ἐξαίτουνται τὴν ἀποστολὴν ἑξ ὁμοίων εἰκόνων, τὰς ὁποίας ὁ κυβερνήτης εἶχε παραγγεῖλει νά ζωγραφισθοῦν διὰ τὴν νεόδμητον ἐπίσης καὶ ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτῆς ἁγίας τιμωμένην ἐκκλησίαν τῆς κωμοπόλεως των, ἐπισυνάπτοντες, πρὸς ἀπόδειξιν, καὶ ἀντίγραφον ἀποδεικτικοῦ τοῦ κ. Ἰ. Ἀμβροσιάδου, πρώην διοικητοῦ τῆς Σύρας, πιστοποιοῦντος ὅτι ἐμέτρησε πρὸ ἐνός ἤδη ἔτους εἰς παραλαβὴν σας τοὺς ἀνωτέρω 472 φοίνικας, ἀντίτιμον τῶν διὰ τὴν ἐκκ' ἡς κν τῆς Ἀνδριτσαίνης προσδιωρισμένων ἑξ εἰκόνων καί, τό παραδοξότερον, αὐτό τοῦτο τό ὄνομα φαίνεται σημειωμένον καὶ εἰς τὰ ἰδιαίτερα τῆς Γραμματείας κατάστιχα ὅπου ἀπεράσθησαν οἱ δοθέντες παρὰ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Σίφνου 200 φοίνικες.

Τό αἰνίγμα τοῦτο μὴ δυναμένη νά σαφηνίσῃ ἄλλως ἢ Γραμματεία, σὰς προσκαλεῖ διὰ τοῦ παρόντος, Κύριε, ἐπισυνάπτουσα καὶ ἀντίγραφον τοῦ προειρημένου ἀποδεικτικοῦ, νά γνωστοποιήσετε πρὸς αὐτὴν ὅ,τι γνωρίζετε περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, προσερχόντες ἐπὶ πᾶσιν ἂν αἱ εἰκόνες ἐτελείωσαν καὶ ἐστάλησαν καὶ εἰς τίνος λογαριασμὸν παρηγγέλθησαν.

Ὁ Γ. γραμματεὺς²⁰

20. ΓΑΚ / Πρωτόκολλο σχεδίων ἐξερχομένων ἐγγράφων, τόμος Δ'-Α'-3, σελ. 30.

Ὁ Χρυσόγελος, μέσω τῆς οἰκογένειας τοῦ Ν. Πρατικοῦ, μέ τήν ὁποία διατηροῦσε ἐπαφή ὁ ζωγράφος, τοῦ ἔγραψε στήν Κρήτη καί ζήτησε νά πληροφορηθεῖ ἂν εἶχε προχωρήσει στήν κατασκευή τῶν εἰκόνων, προκειμένου νά ἐνημερώσει τή Γραμματεία. Ἡ τελευταία, ἐπειδή παρέρχονταν ὁ χρόνος χωρίς νά λαβαίνει ἀπάντηση, ζήτησε ἀπό τόν Διοικητή Σίφνου νά τοῦ ὑπομνήσει τό ζήτημα καί νά στείλει τήν ἀπάντησή του. Ἔτσι ὁ Χρυσόγελος, πού δέν εἶχε πάρει ἀπάντηση τοῦ Πρατικοῦ, ἀπέστειλε στή Γραμματεία τήν ἐπομένη ἐπιστολή, μέ τήν ὁποία ἐξήγησε τό ὅλο θέμα στίς λεπτομέρειές του, διευκρινίζοντας, σέ ὑστερόγραφο, ὅτι ἀπό παραδρομή εἶχε γράψει στήν ἀπόδειξη πού ἔδωσε στόν Διοικητή Σύρας Ἀμβροσιάδη ὅτι οἱ εἰκόνες προορίζονταν γιά τόν ναό τῆς Ἀγίας Μαρίας Ἀνδρίτσαινας, ἐνῶ ἐπρόκειτο γιά τόν ὁμώνυμο ναό τῆς Ἀνδρούσης:

*Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καί τῆς Δ(ημοσίας) Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας*

Ὁ Διοικητής Σίφνου κύριος Ν. Γέροντας μοί διεύθυνε τό ὑπ' ἀριθ. 726 ἐπίσημον τῆς Γραμματείας ταύτης περί τά τέλη τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου, δι' οὗ ζητεῖ παρ' ἐμοῦ πληροφορίας περί τῶν ἑξ εἰκόνων, τάς ὁποίας ὁ ἀοίδιμος Κυβερνήτης διέταξε νά ζωγραφισθῶσι διά τόν Ναόν τῆς Ἀγίας Μαρίνης κατά τήν ἐπαρχίαν Ἀνδρούσης κτλ. Ἡ ὑπόθεση ἔχει οὕτως· ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν προσεκάλεσε τόν τότε Διοικητήν Σίφνου κύριον Ἰ. Πιτάρην νά συμφωνήσῃ μέ τόν ἐκεῖ ζωγράφον κύριον Ν. Πρατικόν τήν ζωγραφίαν τῶν ἑξ τούτων εἰκόνων ὁρίσασα τήν τιμήν μέχρι τῶν φ(οινίκων) 500 ἢ 600 καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι καί ὄχι εἰς φ(οίνικας) 1200, ὡς λέγει ἡ Γραμματεία, νά δώσῃ δέ πρὸς τόν αὐτόν ζωγράφον διά τήν προμήθειαν τῆς ἀναγκαίας ὕλης φ(οίνικας) διακοσίους Νο 200 καί ἐπὶ τούτῳ διεύθυνε πρὸς αὐτόν τήν ὁποίαν σημειοῖ ἡ Γραμματεία διαταγὴν πρὸς τόν Δ(ιοικητήν) Σύρας κύριον Ἀμβροσιάδην, ὅστις διετάττετο νά πληρώσῃ πρὸς αὐτόν φ(οίνικας) 472:50, ἀνήκοντας εἰς τό μακαρίτην Κυβερνήτην.

Ἡ Γραμματεία μή (λαβοῦσα) οὐδεμίαν (πληροφορίαν) ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Ἀμβροσιάδου ἐσημείωσε συγχρόνως τοὺς εἰρημένους 200 φ(οίνικας) τοὺς ὁποίους ὁ Δ(ιοικητής) Σίφνου ἀνέφερε ὅτι ἐμέτρησεν εἰς τόν εἰκονογράφον καί ἐγὼ ἀνεδέχθην μετέπειτα νά πληρώσω πρὸς τόν κύριον Πιτάρην, καθὼς συνεννοήθην μέ τόν ἐπίτροπόν του κύριον Μ(αρίνον) Βάον, ἐπιδημοῦντα ἤδη ἐνταῦθα.

Καθ' ἣν δέ ἐποχὴν ὑπέσχετο ὁ Ζωγράφος νά τελειώσῃ τάς δύο εἰκόνας, ὁ μὲν Διοικητής ἀπήχθη μέτ' ἐμοῦ εἰς Σύραν, κατά τόν Αὐγούστον τοῦ 1831, ὁ δέ ζωγράφος μετέβη εἰς Κρήτην, ὅπου καί διαμένει μέχρι τοῦδε. Κατά δέ τήν 7 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, διατρίβων εἰς Σύραν,

ὡς μέλος τῆς Ἐκτάκτου Ἐπιτροπῆς, ἐζήτησα, κατὰ παραγγελίαν τοῦ Κόμητος Αὐγουστίνου καί ἔλαβον παρά τοῦ Διοικητοῦ κυρίου Ἀμβροσιάδου τοὺς ρηθέντας φ(οίνικας) 472:50 κατὰ τὸ ὅποιον ἔδοσα ἀποδεικτικόν πρὸς τὸν ἴδιον. ἐξ ὧν τοὺς μὲν διακοσίους ἐπλήρωσα πρὸς τὸν κύριον Μ(αρίνον) Βάον, ἐπίτροπον τοῦ κυρίου Πιτάρη, τοὺς δὲ λοιπούς ἔχω ἀνά χεῖρας μέχρι τοῦδε διὰ νὰ πληρώσω τὸν αὐτὸν ζωγράφον ἢ ἄλλον, κατὰ διαταγὴν τοῦ Κόμητος Αὐγουστίνου.

Δέν δύναμαι νὰ βεβαιώσω τὴν γραμματεῖαν ταύτην ἂν ὁ ρηθεὶς Ζωγράφος ἐκπληρώσῃ τὴν μετὰ τοῦ Διοικητοῦ συμφωνίαν, διότι δέν ἔλαβον μέχρι τοῦδε ἀπάντησιν τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ἔγραψα πρὸς αὐτόν, κατὰ συνέπειαν τῆς προσκλήσεως τῆς Γραμματείας, μήτε δὲ εἰς τὴν Γραμματεῖαν ταύτην ἢ νὰ περιμένη τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ζωγράφου, ἢ νὰ λάβῃ παρ' ἐμοῦ τοὺς ὑπολοίπους φ(οίνικας) 272:50, οἱ ὅποιοι θέλουν ἀφιερωθῇ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τὴν θέλῃσιν τοῦ μακαρίτου, οἱ δὲ προκαταβληθέντες φ(οίνικες) 200 θέλουν ἀπαιτηθεῖ παρά τοῦ Ζωγράφου, δι' οὗ τινος ἀνήκει, ἐάν ἐκεῖνος δέν τελειώσῃ τὸ ὅποιον ἀνεδέχθη ἔργον.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 9 Μαρτίου 1833

Ὁ Πολίτης

Ν. Χρυσόγελος

Χρεωστῶ νὰ σημειώσω εἰς τὴν Γραμματεῖαν ὅτι τὸ πρὸς τὸν κύριον Ἀμβροσιάδην ἀποδεικτικόν μου φέρει τὸ ὄνομα Ἀνδριτζαίνης, ἀντὶ Ἀνδρούσης, λάθος τὸ ὅποιον ἠκολούθησε διὰ τὴν συστοιχίαν τῶν ὀνομάτων, ἐπειδὴ ὁ μακαρίτης μήτε ὑπεσχέθη τὸ τοιοῦτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἀνδριτζαίνης, ὡς λέγει ὁ κύριος Κανελλόπουλος, μήτε ὑπάρχει περὶ τούτου ἀναφορὰ εἰς τὴν Γραμμ(ατεῖαν), εἰμὴ τοῦ Διοικητοῦ Ἀνδρούσης.

Ν. Χρυσόγελος²¹

Ἀκολούθως ἡ Γραμματεία, προκειμένου νὰ κλείσῃ τὸ θέμα, ζήτησε ἀπὸ τὸν Χρυσόγελο μέ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 122/11 Μαρτίου 1833 ἔγγραφόν της, νὰ καταθέσῃ σ' αὐτὴν τὸ εὐρισχόμενον στά χέρια τοῦ ὑπόλοιπο τῶν χρημάτων τοῦ Καποδίστρια, καθὼς καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἀποστολῆς τῶν 200 φοινίκων στὸν Διοικητὴ Σίφνου γιὰ τὴν τακτοποίησιν τῆς προκαταβολῆς πρὸς τὸν Πρακτικόν, ἐντολὴς πού αὐτός ἐκτέλεσε ἀμέσως καὶ τοῦ παραχωρήθη σχετικὸ ἀποδεικτικόν, τὸ κεῖμενο τοῦ ὁποίου ἔχει ὡς ἐξῆς:

21. ΓΑΚ / Γραμματεία Ἐκκλησ. Δημοσ. Ἐκπαιδ., Θυρίς 8 - Φάκ. 14 (36/3), Ἀνδρούσης Ἐπισκοπῇ.

«'Αριθ. 121/11 Μαρτίου 1833

Δηλοποιεῖται ὅτι,

ἐκ τῶν 472 φοινίκων καὶ λεπτῶν 50, τοὺς ὁποίους ὁ μὲν μακαρίτης Κυβερνήτης εἶχεν ἀφιερῶσει διὰ τὸ ζωγράφισμα ἑξ εἰκόνων προσδιορισμένων διὰ τὴν εἰς τὸ χωρίον 'Αἷζαμα, τῆς ἐπαρχίας 'Ανδρούσης, οἰκοδομηθεῖσαν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς 'Αγίας Μαρίνης, ὁ δὲ κ. Ν. Χρυσόγελος, παραλαβὼν πρὸ δεκαπέντε μηνῶν παρὰ τοῦ τότε Διοικητοῦ τῆς Σύρας κυρίου 'Ι. 'Αμβροσιάδου, ἐπλήρωσε 200 φοίνικας ἑξ αὐτῶν εἰς τὸν κύριον Μ. Βάον, ἐπίτροπον τοῦ κ. 'Ι. Πιτάρη, τότε Διοικητοῦ τῆς Σίφνου, ὡς δοθέντας παρ' αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὸν ἀναλαμβάνοντα τὸ ζωγράφισμα τῶν εἰκόνων κύριον Ν. Πρατικόν, ἐναπολειφθέντας 272 καὶ 50 Δραχμάς, ἐπληρώθησαν παρὰ τοῦ κ. Ν. Χρυσογέλου εἰς τὴν Γραμματεῖαν ταύτην καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἐδόθη τὸ παρὸν ἐπίσημον ἀποδεικτικόν εἰς τὸν κύριον Ν. Χρυσόγελον.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Γραμματέως
'Ο ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Γραμματεὺς»²²

'Ακολούθως, ἡ Γραμματεία τῶν 'Εκκλησιαστικῶν θέλησε νὰ ἐνημερώσει ἐπὶ τοῦ θέματος τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ Δελημεμῆ (σημερινή Αἰθαία, τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιτροπείας Θουρίας τῆς Μητροπόλεως Μεσσηνίας), ἀλλὰ καὶ νὰ πληροφορηθεῖ γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ἐργασιῶν ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ τῆς 'Αγίας Μαρίνας. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε στοὺς ἐπαρχιακοὺς Δημογέροντες 'Ανδρούσης τὸ ἐπόμενο ἔγγραφόν της:

'Αριθ. 126, Μαρτίου 12, 1833

Πρὸς τοὺς ἐπαρχιακοὺς
δημογέροντας 'Ανδρούσης

Τὸν 'Ιούνιον τοῦ 1831 ἔτους ὁ μακαρίτης Κυβερνήτης εἶχε διατάξει νὰ ζωγραφισθοῦν εἰς Σίφνον ἑξ δεσποτικῆς εἰκόνες, προσδιωρισμέναι διὰ τὴν εἰς τὸ χωρίον 'Αἷζαγα τῆς ἐπαρχίας σας οἰκοδομουμένην τότε ἐκκλησίαν τῆς 'Αγίας Μαρίνης, ἀφιερῶσας ἐπὶ τούτῳ 472 φοίνικας ἀναλογούντας εἰς αὐτόν ἐκ τῶν εἰς τὸ ἀσφαλιστικόν κατάστημα τῆς Σύρας μετοχῆς του.

Αἱ ἐπισυμβάσαι μέτ' οὐ πολὺ ἀνωμαλῖαι καὶ πρὸ πάντων εἰς Κρήτην, ἡ ἀναχώρησις τοῦ ζωγράφου, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει καὶ 200 φοίνικας λόγῳ προκαταβολῆς, ὑποσχεθεὶς νὰ τελειώσῃ τὰς τρεῖς τῶν εἰκόνων τούτων τὸν Αὐγουστο τοῦ αὐτοῦ ἔτους, δέν ἐπέτρεψαν εἰς τὴν Γραμματεῖαν ταύτην νὰ πληροφορηθῇ μέχρι τοῦδε τίποτα περὶ τῆς συμφωνίας ταύτης.

22. Βλ. ὑποσ. 20.

Ἦδη δὲ πληροφορηθεῖσα παρά τοῦ τότε Γραμματέως τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κ. Ν. Χρυσογέλου ὅτι ὁ ζωγράφος οὗτος ὑπέστρεψεν ἐσχάτως εἰς Σίφνον, εἰς μὲν τὸν ἐκεῖ Διοικητὴν γράφει καὶ ζητεῖ πληροφορίας ἀκριβεῖς περὶ τοῦ πράγματος διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ κατὰ συνέπειαν, εἰδοποιεῖ δὲ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς συγχρόνως ὅτι τοὺς ἐναπολειφθέντας 272 φοίνικας παραλαβοῦσα σήμερον παρά τοῦ κ. Ν. Χρυσογέλου εἰς χεῖρας τοῦ ὁποῖου εὐρίσκοντο, φυλάττει τεταμιευμένους εἰς τὸ Γραφεῖον τῆς διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἀφιερώθησαν, περιμένει δὲ νὰ πληροφορηθῇ καὶ παρ' ὑμῶν πότε ἐτελείωσεν ἡ ἐκκλησία, διὰ τὴν ὁποίαν παρηγγέλθησαν αἱ εἰκόνες αὗται.

Ἐν ἀπουσία κ.λπ.

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Γραμματεὺς²³

Ἡ Δημογεροντία ζήτησε πληροφορίες ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Δελμεμῆ, οἱ ὅποιοι ἀπήντησαν περιχαρεῖς μὲ τὸ ἐπόμενο ἔγγραφο:

Πρὸς τοὺς Ἐπαρχιακοὺς
Δημογέροντας Ἱμπλαχίκων

Ἐλάβομεν τὸ πρὸς ἡμᾶς ἔγγραφον τῆς Δημογεροντίας ταύτης δι' οὗ ἐρωτώμεθα, περὶ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ μας νεοκοδομήτου ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Μαρίνης, εἰς ὃ ἀπαντῶμεν, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐτελείωσε κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ παρελθόντος ἔτους. πλὴν ἐν ᾧ τὴν ἐφέρομεν εἰς αὐτὴν τὴν πρὸς ἡμᾶς δυνατὴν ἐντέλειαν, στερεῖται τὴν ἀναγκαιοτάτην στολὴν τῆς, τὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας προλαβόντως ἐζητήσαμεν δι' ἀναφορᾶς μας πρὸς τὸν ἀείμνηστον Κυβερνήτην, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς ἐχαροποίησε τότε ἐγγράφως διὰ τοῦ Διοικητοῦ Ἀνδρούσης κ.λπ. ὅτι περὶ τῶν ἑξ' εἰκόνων ἔλαβε τὴν φροντίδα ἡ Κυβέρνησις. ἀλλὰ διὰ τὰς παρεμπεσούσας ἀνωμαλίας, δέν ἠξιώθημεν νὰ λάβωμεν ἔκτοτε περὶ τούτων παραμικρὰν εἰδήσιν, ἥδη δὲ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 61 ἐγγράφου τῆς Δημογεροντίας ταύτης, ἐρωτωμένης περὶ τούτου παρά τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν σεβ(αστῆς) γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας, πληροφορηθέντες ὑπερεχάρημεν.

Εὐαρεστηθῆτε λοιπὸν νὰ δώσητε τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἶναι τελειωμένη καὶ τὰ εἰκονοστάσια ἔτοιμα καὶ δέν ἀμφιβállομεν ὅτι θέλει ληφθῇ ἡ περὶ τῶν εἰκόνων ἀνήκουσα φροντίς διὰ νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν ἐτοιμὴν θέσιν των εἰς παντοτεινὸν Μνημόσυνον τοῦ αἰτίου καὶ περὶ τούτων δαπανήσαντος καὶ τῶν περὶ τούτων λαβόντων φροντίδα.

23. Αὐτόθι, σελ. 185.

Ὑποσημειούμεθα δέ μέ τήν πρός ὑμᾶς ὑπόληψιν.

Τῇ 12 Ἀπριλίου, Ντελιμεμῇ 1833.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τῶν Ἐμπλαχίκων Δελίμεμη
(ἀκολουθοῦν 21 ὑπογραφαί).

Ἀντίγραφον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ τῇ 29 Ἀπριλίου.

Ἡ Δημογεροντία

Α. Πουλόπουλος

Κωνστ. Δικαῖος²⁴

Ἀναζήτηση εἰκόνων καί εἰκονογράφου
καί ὁ θάνατός του στήν Κρήτη

Παράλληλα μέ τίς ἀνωτέρω ἐνέργειές της, ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 128/14 Μαρτίου ἔγγραφό της, ἔδωσε ἐντολή στό Διοικητή Σίφνου νά καλέσει τόν Νικόλαο Πρατικό, πού «ὑπέστρεψεν μόλις πρό ὀλίγου εἰς τά αὐτόθι», νά τόν ρωτήσῃ καί νά τήν πληροφορήσῃ «ἂν ἐτελείωσεν καί πόσας τῶν εἰκόνων τούτων καί εἰς πόσου καιροῦ διάστημα ὑπόσχεται νά τελειώσῃ, κατὰ τό ἐπισυνάπτόμενον ἀντίγραφον τοῦ συμφωνητικοῦ του, καί τάς ἄλλας»²⁵. Ὁ Διοικητής ἀπήντησε μέ τό ἐπόμενο ἔγγραφο:

«Ἀριθ. 631

Ὁ Διοικητής Σίφνου,
Μήλου καί Κιμῶλου.

Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ.
Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας.

Ἡ ὑπό τῶν 14 τοῦ παρελθόντος καί ὑπ' ἀριθμ. 128 διαταγή τῆς Γραμματείας ταύτης ἐλήφθη κατὰ τήν 30 τοῦ ἰδίου, κατὰ τήν ἔννοιαν τῆς ὁποίας αὐθημερόν ἐπεμψα ἄνθρωπον εἰς τό χωρίον ὅπου κατοικεῖ ὁ Ζωγράφος κ. Ν. Πρατικός διά νά λάβω τάς ἀποχρώσας πληροφορίας περί τῶν ὄσων διετάχθην. Ἀλλ' ἐπληροφορήθην ὅτι πρό τινων ἡμερῶν ἀπῆλθεν εἰς Σύραν δι' οἰκιακάς του ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι εἰσὶ τοιαῦται, ὅπου εἶναι ἐνδεχόμενον νά τόν ὑποχρεώσουν διά νά χρονοτριβήσῃ ἐκεῖ.

Ὅθεν, εἰδοποιῶ τήν Σ. Γραμματείαν κατὰ χρέος, προσθέτω ὅτι ἅμα ἐπανεῖλθῃ, δέν θέλω λείψει νά ἐκτελέσω τά δέοντα καί νά ἀναφέρω.

Ἐν Σίφνῳ τῇ 14 Ἀπριλίου 1833

Ὁ Διοικητής

(Τ.Σ.) Ν. Γέροντας»²⁶

24. ΓΑΚ / Γραμμ. Ἐκκλησ. Δ.Ε., Θυρίς 36, φάκ. 9-3 (15β).

25. Βλ. ὑποσημ. 20.

26. Βλ. ὑποσημ. 24.

Ὁ Νικόλαος Πρατικός φαίνεται πῶς ἀπὸ τῆ Σύρα κατευθύνθηκε στὴν Κρήτη, δεύτερη φορά, πολύ πιθανόν ἐπειδὴ εἶχε ἐκεῖ παραγγελίες κατασκευῆς εἰκόνων, ἢ εὔρισκε εὐκολὰ δουλειές. Δέν ξαναγύρισε ὅμως στὴ Σίφνο. Εὐρισκόμενος στό χωριό Ἀρμένιοι «τῆς ἐπαρχίας Ἀποκουρόνου», ἀπεβίωσε στίς 7 Νοεμβρίου 1834. Τό Προξενεῖο τῆς Ἑλλάδος στήν Κρήτη, πού ἐνημερώθηκε σχετικά, προῆλθε στίς κατάλληλες ἐνέργειες καί ἐνημέρωσε στή συνέχεια τὴ Γραμματεία τῶν Ἐξωτερικῶν μέ τό ἐπόμενο ἔγγραφό του, στό ὁποῖο ἐπεσύναφε καί κατάλογο «τῶν εὐρεθέντων πραγμάτων τοῦ μακαρίτου»²⁷:

«Ἀρ. 231. ἐλ. τήν 5 Ἰανν. 1835
ἀρ. πρ. 82
Προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος
εἰς Κρήτην
Χανιά τήν 15/27 Δεκεμβρ. 1834

Ἑλ. τήν α' Ἰανν. 1835
ἀρ. 27
Πρός τήν
ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου
καί τῶν Ἐξωτερικῶν
Γραμματεῖαν
τῆς Ἐπικρατείας

Κατά συνέπειαν τῶν ὁδηγιῶν μας, εἰδοποιεῖται ἡ Βασιλική Γραμματεία ὅτι ὁ Νικόλαος Πρατικός, τήν τέχνην Ζωγράφος, ἀπεβίωσε κατὰ τήν ἐβδόμην τοῦ παρελθόντος Νοεμβρίου εἰς τό χωρίον Ἀρμένους τῆς ἐπαρχίας Ἀποκουρόνου.

Τά ἐγκαταλειφθέντα πράγματά του, συνιστάμενα εἰς ἐργαλεῖα τῆς τέχνης του, ὀλίγον ἀσήμι καί μάλαγμα, ὡς εἰς τόν ἐπισυναπτόμενον κατάλογον καταγραφέντα διὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Προξενείου, παρεκατετέθησαν ἐσφραγισμένα εἰς τό Προξενεῖον.

Ἡ Δημογεροντία τῆς νήσου Σίφνου εἰδοποιηθεῖσα προσεκλήθη νά ἐνεργήσῃ τά δέοντα.

Ὁ Εὐπειθέστατος Σ. Πέρογλους»

Στό πλάϊ, μέ ἄλλο χέρι:

«Διευθύνεται εἰς τήν, ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας, ἥτις παρακαλεῖται νά μᾶς κοινοποιήσῃ ἂν εἶναι ἀναγκαῖον νά δώσωμεν ἄλλας τινάς περί τοῦ ἀντικειμένου ὁδηγίας εἰς τόν πρόξενον.

Ἀθῆναι τήν 3 Ἰαννουαρίου 1834
Ὁ ἐπὶ τοῦ Β'. Οἴκου Γραμματεὺς
Δ.Π. Πιολάκης»

27. Τά δημοσιευόμενα ἔγγραφα τῶν Ἀρχείων τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν μοῦ παρέχώρησε ὁ κ. Παναγ. Μιχαηλάρης, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν, τόν ὁποῖο καί εὐχαριστῶ θερμά. Τά ἀρχεῖα καὶ τοὺς στοιχεῖα: 1835-ΑΑΚ-Ι'α.

* Ὁ συνημμένος κατάλογος.

Κατάλογος τῶν εἰς χωρίον Ἀρμένους τῆς Ἐπαρχίας Ἀποκορώνου εὐρεθέντων πραγμάτων τοῦ μακαρίτου Νικολάου Πρακτικοῦ τελευτήσαντος τὴν 7 Νοεμβρίου 1834.

μάλαγμα τῆς ζωγραφικῆς	Σεφέδες δύο	} Ἐλλείπουν ἐκ τοῦ μαλάγματος δεξέρια τέσσαρα καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ἀσημίου.
ἀσήμιον τῆς ζωγραφικῆς	Σεφέδες τρεῖς	

δύο παλαιὰ σεντούκια μικρά μέ πινέλα καὶ χρώματα τῆς τέχνης του.
ἓνα μάρμαρον Σωμανή μέ τό τριβήδιον
ἓνα σαληβοτήριον τοῦ μαλάγματος.
ἓνα παλαιόν κουτίον μέ χρώματα.
ἓναν φάκελλον μέ σχέδια.
μία Παλαιά καὶ νέα Διαθήκη
ἓνα παλαιόν πάπλομα καὶ ἓνα φόρεμα, δηλαδή καβάδιον

Ἐν χωρίῳ Ἀρμένους τὴν 11 Νοεμβρίου 1834

Ὅλα τὰ ἄνω ἐλήφθησαν παρὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου.

Κωνσταντῖνος Κουράκης μάρτυρας	Ὁ Γραμματεὺς
Ἰωάννης Πατηνιώτης	Π.Ν. Παρίδης.
Ἀναγνώστης παπα-Ἰωάννου.	

Τό ἔγγραφο τοῦ Προξενείου, διαβιβάστηκε στή Γραμματεία τῆς Δικαιοσύνης, ἡ ὁποία ἀπήντησε στήν ὁμοία τῶν Ἐξωτερικῶν μέ τό ἀκόλουθο ἔγγραφο:

Ἀρ. 82	Βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος
Ἐν Ἀθήναις	Ἡ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
τὴν 12 Ἰανουαρίου 1835	ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Β. Οἴκου Γραμματείαν.

Ἀπὸ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 331 καὶ ἀπὸ 15/27 Δεκεμβρίου τοῦ κατὰ τὴν Κρήτην Ἑλληνικοῦ Προξένου, δέν ἐξάγεται ποῖος ἦτο ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἢ τῆς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς τοῦ ἐν Ἀποκορώνῳ ἀποβιώσαντος Νικολάου Πρακτικοῦ ὅθεν καὶ πρὶν λάβομεν θετικὰς περὶ τούτου πληροφορίας, δέν δυνάμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν τίποτε. Ἀπὸ τόν τελευταῖον τῆς, πε-

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΨΑΡΑΥΤΗΣ
ΕΝΑΣ ΑΞΙΟΤΙΜΗΤΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

[ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ 150ΕΤΙΑΣ]

Μετά την κήρυξη της Έπανάστασης του 1821 στη Σίφνο από τον Νικόλαο Χρυσόγελο, Διδάσκαλο της περιώνυμης Σχολής της του Άγίου Τάφου¹, και πρίν τουτος αναχωρήσει για τὰ πεδία στά όποια διαδραματίζονταν τὰ πολεμικά γεγονότα, επέλεξε για συνεχιστές του εκπαιδευτικού έργου στό νησί δύο ικανούς πρός τουτο μαθητές του. Τόν Νικόλαο Σπεράντσα, μέ ιδιαίτερες σπουδές και στήν περίφημη Σχολή της Χίου, ως αντικαταστάτη του στη Σχολή του Άγίου Τάφου, και τόν Γεώργιο Ψαράυτη, ως διδάσκαλο του πρωτοσύστατου, μόλις τότε, τόν Άπρίλιο του 1821, κατώτερου σχολείου (Δημοτικής εκπαίδευσης, θά τό λέγαμε σήμερα), πού στεγάστηκε στους χώρους του Σιμωνοπετρίτικου μετοχίου του Άγίου Αντίπα².

Ό Γεώργιος Ψαράυτης, τό έτος γέννησης του όποίου άγνοούμε, ικανός νά ασκήσει καθήκοντα δημοδιδασκάλου μέ τίς εύρύτερες γνώσεις πού είχε άποκτήσει στη Σχολή του Άγίου Τάφου και νέος μέ βάθۇτατο αίσθημα φιλοπατρίας, ανέλαβε τότε τό Σχολείο του Άγίου Αντίπα «διδάσκων τὰ παιδιὰ του Άρτεμῶνος και της Άπολλωνίας, κυρίως, μερικά δέ και των Έξαμπέλων»³, τὰ όποια προετοίμαζε καταλλήλως και μεθοδικά, ώστε νά είναι σέ θέση νά παρακολουθήσουν στη συνέχεια τὰ μαθήματα

1. «Σιφνιακά», τόμος Ε΄/1995, σελ. 85-86. Βλ. και σελ. 109 έπ. του παρόντος τόμου.

2. Κρίνουμε σκόπιμο νά έπιστημόνουμε τή σημασία πού έχει ή ίδρυση του σχολείου τουτου μέ πρωτοβουλία του Χρυσογέλου γιατί φανερώνει μιá πρώτη έκφραση των ιδεών και θέσεών του στη διοργάνωση της Έκπαίδευσης της έλληνικής νεολαίας. Ίδεών πού διαμορφώθηκαν από την πολυχρόνια συμμετοχή του στα εκπαιδευτικά πράγματα, τίς γνώσεις του περί αυτά στον εύρωπαϊκό χώρο και την αποφασιστικότητά του, μόλις δόθηκε ή εύκαιρία, για την εφαρμογή τους. Τά μικρά «σχολεία», πού διατηρούσαν σέ όλα τὰ χωριά του νησιού οι λεγόμενοι «γραμματοδιδάσκαλοι» και μάθαιναν τὰ παιδιά μόνο νά γράφουν και διαβάζουν από τό Ψαλτήρι και άλλα εκκλησιαστικά βιβλία, δέν παρείχαν σ' αυτά έφόδια ικανά για τή συνέχιση των σπουδών τους σέ σχολείο Μέσης Παιδείας, όπως ήταν αυτό του Άγίου Τάφου, στό όποιο, όταν προσέρχονταν, ξεκινούσαν από την αρχή. Ήταν λοιπόν ανάγκη ανάπτυξης της Έκπαίδευσης και διαχωρισμού της σέ πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια μέ ικανούς διδασκάλους αναλόγου επιπέδου μόρφωσης και γνώσεων για κάθε βαθμίδα, για την άρτιότερη κατάρτιση της νεολαίας. Λίγο άργότερα, επί Κυβερνήτου, τέθηκαν οι βάσεις αυτές για την αναδιάρθρωση της Έκπαίδευσης, όταν ό Νικ. Χρυσόγελος διατελούσε ύπουργός Παιδείας, μέ καθιέρωση των λεγομένων αλληλοδιδασκτικών σχολείων.

3. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τά Γράμματα στό νησί της Σίφνου*, Πειραιεύς 1962, σελ. 26 (ανάτυπο από την έφημερ. «Κυκλαδικόν Φῶς»).

Μέσης Παιδείας της Σχολής του Ἀγίου Τάφου. Μπορεῖ λοιπόν τοῦτος νά θεωρηθεῖ ὡς ὁ πρῶτος Δημοδιδάσκαλος τῆς Σίφνου. Λεπτομέρειες γιά τή λειτουργία τοῦ Σχολείου τούτου, ὅπως λ.χ. γιά τά διδασκόμενα μαθήματα, τόν ἀριθμό τῶν μαθητῶν κ.λπ.⁴, δέν εἶναι γνωστές. Πρέπει ὅμως νά δίδασκε πολλά παιδιά, ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ Ἀπολλωνία καί ὁ Ἀρτεμῶνας ἦταν τότε χωριά πολυάνθρωπα⁵. Ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος, «τέσσαρας χρόνους ἐδίδασκον τότε, τοὺς μέν δύο χωρίς νά λάβω εἰμή μόνον τριάντα γρόσια ἀπό μερικούς, τό δέ λοιπόν διάστημα ἐλάμβανον ἐν φωμίον πρὸς παρηγορίαν τῆς ἀνάγκης μου»⁶, ἐνῶ ὑπῆρχε «ρητὴ συμφωνία» νά πληρώνεται «ἀπὸ τοὺς τόκους τῶν χρημάτων τῆς Κοινῆς Σχολῆς»⁷. Μὲ ἄλλους λόγους τό σχολεῖο ἀποτελοῦσε τμῆμα τῆς Σχολῆς τοῦ Ἀγίου Τάφου, τό προπαιδευτικό τῆς, ἐξαρτώμενο οἰκονομικά ἀπ' αὐτήν. Ὅμως, μέ τή διακοπὴ τῆς καταβολῆς τῶν τόκων ἀπὸ τοὺς ὑποχρέους δανειολήπτες τῆς Σχολῆς, τά οἰκονομικά τῆς μηδενίστηκαν μέ ἀποτέλεσμα καί αὐτός ὁ Σπεράντσας, ἀπλήρωτος ἐπὶ μῆνες, ν' ἀναγκαστεῖ νά διακόψει τίς παραδόσεις του (ἀπὸ 6 Ὀκτ. 1822-10 Φεβρουαρ. 1825), καί ἡ σχολή τή λειτουργία τῆς. Κατὰ τὴν ἐκ νέου ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του (10 Φεβρ. 1825)⁸, φαίνεται πὺς καταργήθηκε τό σχολεῖο τοῦ Ψαραύτη, ἀπλήρωτου καί αὐτοῦ ὡς τότε, σέ μιά προσπάθεια ἐξοικονόμησης πόρων γιά τὴν πληρωμὴ τουλάχιστον τοῦ Σπεράντσα, πλὴν ματαίως, ὅπως ἔχει ἤδη ἱστορηθεῖ. Ἀπὸ τόν Ἰούλιο τοῦ 1826 διέκοψε τή λειτουργία τῆς καί ἡ Σχολὴ τοῦ Ἀγίου Τάφου μέ νέα παραίτηση τοῦ Σπεράντσα καί ἐκπαιδευτικό ἔργο πρόσφεραν μόνον οἱ «γραμματοδιδάσκαλοι» στά χωριά τοῦ νησιοῦ. Ἡ κατάσταση αὐτὴ κράτησε δύο καί πλέον χρόνια φέρνοντας τὴν ὀπισθοδρόμηση στὴν Ἐκπαίδευση τοῦ νησιοῦ, λόγω τῆς ἐπικρατοῦσης ἀνωμαλίας ἀπὸ τά ἐπαναστατικά γεγονότα καί τὴν ἔλλειψη πόρων. Δέν μπορούσε ὅμως νά κρατήσῃ περισσότερο, ὁπότε ἡ Δημογεροντία καί οἱ πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ ἀπεφάσισαν τὴν ἐπαναλειτουργία τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς μέ διδάσκαλο τόν Γ. Ψαραύτη, πρὸς τόν ὁποῖο ἀπηύθυναν τό ἐπόμενο ἔγγραφο:

4. Τό μετόχι, ἀνιδρυμένο στά 1636 ἀπὸ τόν Σίφνιο Σιμωνοπετρίτη ἱερομόναχο Νικηφόρο Τρουλλίδη, πρέπει νά εἶχε ἀριθμὸ κελλίων, τά ὁποῖα χρησιμοποίησε ἵτε ὁ Ψαραύτης, ὅπως καί τόν ναό.

5. Τό 1828 ὁ Ἀρτεμῶνας εἶχε 1483 κατοίκους, ἡ Ἀπολλωνία 927 καί τά Ἐξάμπελα 575 κατὰ τὴν ἀπογραφή πού πραγματοποιήθηκε τότε (ΓΑΚ / Γέν. Γραμματεία, Φάκ. 195).

6. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα Σίφνου*, ἐφημερ. «Σίφνος», ἀριθ. φ. 299/1959.

7. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τά Γράμματα κ.λπ.*, σελ. 28.

8. «Σιφνιακά», τόμος Γ' / 1993, σελ. 32-33.

Ἀριθ. 85

«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἡ Ἐπαρχιακή

Δημογεροντία Σίφνου

Πρός

τόν κύριον Γεώργιον Ψαραύτην

Ἡ Δημογεροντία αὕτη πρῶτιστον τῶν χρεῶν της νομίζουσα τήν ἀνόρθωσιν καί σύστασιν τοῦ κοινοῦ Ἑλληνομουσείου εἰς Ἐκπαίδευσιν τῆς Νεολαίας, ζητεῖ διδάσκαλον ἱκανόν νά διδάξῃ τά στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης καί στολισμένον μέ ἀρετήν Ἡθῶν. Ἡ Δημογεροντία, συμβουλευομένη καί μετά τῶν προκρίτων τῆς νήσου ταύτης, ἔκρινεν ἱκανήν τήν Ἑλλογιμότητά σου νά εἰσάξῃς τοὺς παῖδας τῶν συμπολιτῶν σου εἰς τήν γνῶσιν τῆς προγονικῆς Γλώσσης καί εἰς τήν ἀρετήν τῶν Ἡθῶν.

Προσκαλεῖσαι διά ταῦτα νά ὑπακούσῃς προθύμως εἰς τήν φωνήν τῆς Πατρίδος καί νά ἀποδώσῃς τά τροφεῖα εἰς τήν κοινὴν μητέρα.

Ἐν Σίφνῳ τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1828

Ὁ οἰκονόμος

Παπα - Κωνσταντῖνος Σπαθάρος

Ἀποστόλης Γρυπάρης

Ι. Ἀρβανιτάκης

Κ. Συριανός

Π. Πάος

Ι. Λειμβαῖος

Ν. Ἀλ. Καμπάνης

Οἱ Δημογέροντες

Κ. Μάτσας

Ν. Βαλέτας

Ν. Χρυσόγελο

Ζ. Ι. Καμπάνης

Π. Μάτσας

Μ. Πάος

Ζ. Ἀλ. Καμπάνης

Ἀναγνώστης Πρόκος⁹

Ἴσον Ἀπαράλλαχτον»

Στίς 9 Ὀκτωβρίου 1828, σέ κοινὴ συνέλευση τῶν δημογερόντων καί τῶν προκρίτων τοῦ νησιοῦ, ἐμφανίστηκε ὁ Ψαραύτης κι' ἐδήλωσε ὅτι ἀποδέχεται τὴ σχολαρχία. Ἀκολούθησε ἡ ὑπογραφή ἐπισήμου συμφωνητικοῦ, μέ τό ὅποιο καθορίστηκαν οἱ ὅροι προσφορᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν του καί ὁ μισθός του (1.100 γρόσια ἐτησίως, τοῦ χρόνου «λογιζομένου ἀπό 1828, Ὀκτωβρίου 2, μέχρι τοῦ 1829, Ὀκτωβρίου 2») καί ὁ διδάσκαλος ἀνέλαβε τά καθήκοντά του μέ πρῶτιστο «νά διδάσκη τήν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον, κατ' ἀρχάς, ἕως νά τελειοποιήσῃ εἰς αὐτὴν νέους ἱκανοὺς νά διευθύνωσι τά συσταθησόμενα Ἀλληλοδιδασκτικὰ Σχολεῖα εἰς τά χωρία τῆς αὐτῆς Νήσου» καί μάλιστα «χωρίς διακοπὰς καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτόν»¹⁰.

9. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς Δημογεροντίας Σίφνου, ἐν Ἀθήναις 1961, σελ. 3 ἐπὶ. (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Α' τόμο τῆς Ἐπετηρίδος Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν).

10. Αὐτόθι.

Ὅπως φαίνεται ὁ Ψαραύτης εἶχε ἐκπαιδευτεῖ ἢ αὐτοδίδαχτεῖ τὴν ἀλληλοδιδασχτική μέθοδο διδασκαλίας, διαφορετικά δὲν θά ἀνελάμβανε παρόμοια ὑποχρέωση, προετοιμασίας δηλ. ἀλληλοδιδασκάλων πού θά ἐπ' ἀνδρῶν τὰ δημοτικά σχολεῖα τοῦ νησιοῦ. Ξεκίνησε λοιπόν τό ἔργο του μέ διοργάνωση τοῦ Σχολείου, χώρισε τοὺς μαθητές, κατὰ τίς γνώσεις τους, σέ τέσσερις τάξεις καί ἐπειδὴ τοῦτο «ὑστερεῖτο ὅλα τὰ βοηθητικά μέσα (λεξικό, γραμματικές, συγγραφεῖς καί ποιητές, ἐλληνική ἱστορία κ.ἄ. βιβλία) τὰ συστεινόντα εἰς τὴν ταχεῖαν καί συστηματικὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν», κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιὰ νά τοὺς βοηθήσει καλύτερα, μέχρι πού «ἐκλεξε τὰ κυριώτερα ἐκ τῆς Γραμματικῆς τοῦ Βάμβα καί ἔκαμε μίαν Ἑπιτομήν Ἑτυμολογικοῦ καί Συντακτικοῦ... μὴ ἔχοντας τὰς ἀναγκαῖας Γραμματικὰς»¹¹.

Κάτω ἀπὸ τίς δυσχερεῖς αὐτές συνθήκες ξεκίνησε τό νέο στάδιο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ του ἔργου ὁ Ψαραύτης, ὁ ὁποῖος μάλιστα κατὰ τὸν πρῶτο χρόνο προσφορᾶς τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἔλαβε, ἀντὶ τῶν 1.100 γροσίων τοῦ μισθοῦ του, μόνο 450 γρόσια, ἐλλεῖπει ἐσόδων τοῦ Σχολείου καί τῆς Κοινότητος. Παρ' ὅλα ταῦτα ἐξακολούθησε νά διδάσκει, ἀρχούμενος σέ τμηματικές καταβολές τῶν μισθῶν του, μέχρι πού ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1831 - τέλους Αὐγούστου 1832, ἔπαυσε ἐντελῶς ἡ καταβολή τους, ὥστε ὥπως ἔγραφε ὁ ἴδιος, «μὴ δυνάμενος πλέον ν' ἀντέχω εἰς τὰς πασιφανεῖς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας μου... νά παύσω τό διδασκαλικόν ἔργον μου»¹². Τὴν κακομεταχείρισή του ἀπὸ τὰ τοπικά διοικητικά ὄργανα ἀπέδιδε ὁ Ψαραύτης στὰ ἀντίθετα «πολιτικά φρονήματα» αὐτοῦ καί «τῶν λοιπῶν συγγενῶν του», τοὺς ὁποίους ἔβλεπε «ἐπιβουλευομένους»¹³ ἀπὸ τοὺς πολιτικά ἀντίθετους. Ἐτσι τό Σχολεῖο διέκοψε τότε τίς ἐργασίες του μέχρι 1ης Μαρτίου 1833, ὅποτε ὁ διδάσκαλος ἐπανῆλθε στὰ καθήκοντά του, ὕστερ' ἀπὸ πρόσκληση τῆς σχολικῆς Ἐφορείας, ἡ ὁποία τοῦ ἔθεσε ὑπόψη τό περιεχόμενο τῆς ὑπ' ἀριθμ. 14 ἐγκυκλίου τῆς Γραμματείας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, πού ὑπέσχετο τὴν τακτοποίηση τῶν σχολικῶν πραγμάτων καί καλοῦσε τοὺς διδασκάλους νά συνεχίσουν τίς παραδόσεις τους. Συνέχισε λοιπόν, ἀπλήρωτος πάντοτε, τὴ διδασκαλία τῶν μαθητῶν του, μέ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Κυβέρνηση, πού προσπαθοῦσε νά ἐξεύρει πόρους καί διοργανώσει τὴν Ἐκπαίδευση, θά ἱκανοποιῶσε καί τίς δικές του ἀπαιτήσεις. Μόνο τὸν Νοέμβριο τοῦ 1833 ἡ Νομαρχία Κυκλάδων, κατόπιν «πολλῶν καί ἀλλεπαλλήλων πρὸς αὐτὴν ἀναφορῶν του» τοῦ ἔστειλε 160 δραχμές, ἐνῶ ἡ Κυβέρνηση μέ ἐγκυκλίους της συνιστοῦσε στοὺς διδασκάλους νά συνεχί-

11. Σίμου Μιλτ. Συμεωνίδη, *Τὰ Γράμματα* κ.λπ., σελ. 30.

12. «Σιφνιακά», τόμος Γ'/1993, σελ. 12.

13. Αὐτόθι, σελ. 9.

ζουν μέ επιμέλεια καί ζήλο τό ἔργο τους¹⁴. Ὄταν, τέλος, «ὄλα τά σχολεῖα τοῦ Κράτους, ὅσα ἦσαν συστημένα ἀπό τήν παλαιάν Κυβέρνησιν, ἔπαυσαν προσωρινῶς ἀπό τοῦ τέλους Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἔτους (1834), ἕωσοῦ ἐκδοθῇ ὁ νέος ὀργανισμός αὐτῶν, καί κατὰ τοῦτον τόν λόγον ἔπρεπε νά παύσῃ καί τό τῆς Σίφνου», ἔγραφε ὁ Ψαραύτης στήν, ἀπό 30 Μαΐου 1835, ἀναφορά του, «δέν ἄφησα τήν νεολαίαν εἰς τό διάστημα τοῦτο νά λησμονήσῃ ὅσα ἔμαθε, οὐδέ νά χάσῃ τόν πολύτιμον της καιρόν, ἀλλά μολονότι μοί ἐπαρουσιάσθη θέσις ἱκανή νά ἐπαρκῇ εἰς τάς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας μου, περιμένων ὡς ἀμοιβήν τῶν τοιούτων ἐκδουλεύσεων καί ἀγώνων, τήν ἐκ νέου σύστασίν μου, εἴτε εἰς τό Σχολεῖον ἐκεῖνο, εἴτε εἰς ἄλλο ἐκ τῶν νεοσυστηθέντων ὁ καταφρονήσας τάς ὠφελείας καί συμφέροντά μου, ἐδίδασκον εὐχαρίστως, τοὺς μέν ἐνδεεστεροὺς τῶν μαθητῶν ἀμισθί, ἀπό δέ τῶν εὐπορωτέρων λαμβάνων ἐλάχιστον καί εὐκαταφρόνητον ἀντιμίσθιον, ἀγωνιζόμενος νά φανῶ ὠφέλιμος εἰς τήν πατρίδα, συμφώνως μέ τόν ὁποῖον ἀπ' ἀρχῆς προεθέμην σκοπόν»¹⁵.

Ὄταν ἡ Κυβέρνηση, προκειμένου νά ἀξιολογήσῃ καί κατατάξῃ τοὺς διδασκάλους σέ βαθμίδες, συνέστησε δύο ἐξεταστικές ἐπιτροπές, μία στό Ναύπλιο καί μία στήν Αἴγινα, στίς ὁποῖες ἔπρεπε νά ἐμφανιστοῦν καί ἐξεταστοῦν ὅλοι οἱ διδάσκαλοι, ὁ Ψαραύτης προσῆλθε σ' ἐκείνην τοῦ Ναυπλίου καί ἐξετάσθηκε ἀπό τόν Διδάσκαλο Λεόντιο Ἀναστασιάδῃ. Ὁ τελευταῖος μέ τό, ἀπό 20-6-1834, ἔγγραφο του πρὸς τή Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἔστειλε τό ἀποτέλεσμα ὁκτώ ἐξετασθέντων διδασκάλων, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τοῦ Γ. Ψαραύτη, γιά τόν ὁποῖο ἀνέγραψε:

«στ'. Γεώργιος Ψαραύτης, Σίφνιος

διδάσκαλος τῶν ἐλληνικῶν εἰς τό κατὰ τήν Σίφνον ἐλληνικόν σχολεῖον· ἐμαθήτευσε παρά τῷ κυρίῳ Νικολάῳ Χρυσογέλω· δούς ἐξετάσεις, ἔδειξε πνεῦμα δεξιόν εἰς κατάληψιν τῶν συγγραφέων καί εἰς τήν ἀνάλυσιν, γνωρίζει ἱκανῶς καί τό ἐτυμολογικόν καί τό συντακτικόν μέρος τῆς γραμματικῆς καί εἶναι ἀξιούστατος ὡς δεύτερος διδάσκαλος εἰς Σχολεῖον Ἑλληνικόν δημόσιον, ἐπειδὴ εἶναι εὖ πεφυκῶς πρὸς τό τοιοῦτον ἔργον καί εἶναι εἰς βελτίωσιν ἑαυτοῦ»¹⁶.

Ἡ πρόταση τοῦ Ἀναστασιάδῃ, ὅτι ὁ Ψαραύτης ἦταν ἱκανός μόνο γιά δεύτερος διδάσκαλος σέ Σχολεῖο καί ὄχι γιά σχολάρχης, περιέπλεξε δυσάρεστα γι' αὐτόν τά πράγματα. Ἀνύποπτος, μετά τίς ἐξετάσεις του, γύρισε στή Σίφνο καί περίμενε ματαίως τόν διορισμό του. Ὅπως ἔγραψε στήν,

14. Αὐτόθι, σελ. 17.

15. ΓΑΚ/ΓΕΔΕ/Θυρίς 139 - Φάκ. 1 (27-24), «οἱ ζητοῦντες διδασκαλικὰς θέσεις».

16. Αὐτόθι, θυρίς 33 - Φάκ. 4.

ἀπό 30 Μαΐου 1835, ἀναφορά του, «ὄχι μόνον δέν διωρίσθην διδάσκαλος εἰς αὐτό (ἐνν. τό Ἑλληνικό Σχολεῖο Σίφνου), καθ' ἃς ἔτρεφον ἐλπίδας, ἀλλ' οὐδεμία διόλου ἔγινε περί ἐμοῦ, οὐδέ μοί ἐχορηγήθη καμμία τοιαύτη θέσις καί ἀληθινά ἀπορῶ πῶς ἡ Σ(εβαστή) Γραμματεία νά λησμονήσῃ τὰ δίκαια καί τούς ἀγῶνας μου...». Ὅχι στή θέση του δέν ἐπανῆλθε ὁ Ψαράύτης, ἀλλ' οὔτε σέ ἄλλο σχολεῖο διορίστηκε ἔστω ὡς δεῦτερος διδάσκαλος! Γεμάτος πικρία πρόσθεσε στήν ἀνωτέρω ἀναφορά του:

«Σιωπῶ, ἄν ἀκριβῶς ἐξεπλήρωσα τά χρέη μου, ἢ ἄν ὠφέλησα, ὅσον τό ἐπ' ἐμοί, τούς μαθητάς μ' ὅλας τάς ἐλλείψεις τῶν ἀναγκαιούντων βιβλίων· αἱ ἀπό καιροῦ εἰς καιρόν συνομολογίαι τῶν κατοίκων καί τό ἐγκλειόμενον ἔγγραφον τῆς Τοπικῆς Ἀρχῆς εἶναι μάρτυρες τούτου. Δι' ὅλους λοιπόν τούς ἐπταετείς ἀγῶνας καί πόνους, τούς ὁποίους κατέβαλλον καθ' ὅλην τήν διάρκειαν τῆς ὑπηρεσίας μου, διά τήν θυσίαν τῶν συμφερόντων μου, διά τήν καθυστέρησιν τῶν ὀφειλομένων εἰς ἐμέ παλαιῶν μισθῶν, παρακαλῶ θερμῶς τήν Σ. Γραμματείαν, ἀφοῦ ἐπιστήσῃ τήν προσοχήν της εἰς τὰ δίκαιά μου, νά μέ διορίσῃ εἰς ὅποιον ἐκ τῶν νεοσυστηθέντων Σχολείων ἐγκρίνει», ἢ σ' ἐκεῖνο τῆς Σίφνου, ἀφοῦ μόνος ὁ Σπεράντσας (πού τότε διορίστηκε σχολάρχης) δέν θά μπορούσε νά διδάσκει «ἐκατόν πεντήκοντα ὡς ἔγγιστα» μαθητές «ἀνίσων δυνάμεων καί ἀρχαρίων, ἐχόντων χρεῖαν ἀγρύπνου καί προσεκτικῆς προστασίας»¹⁷. Γιά τήν ἀνάγκη διορισμοῦ «συνβοηθοῦ» διδασκάλου ἔγραψε ὁ Σπεράντσας, ὅπως καί 97 κάτοικοι τοῦ νησιοῦ μέ ἀναφορά τῆς 13-6-1835¹⁸ καί ἡ Δημογεροντία (ἔγγραφό της ὑπ' ἀριθμ. 122/17-6-1835)¹⁹, πλήν ἡ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀρνήθηκε τήν ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματός τους. Στήν ἀπάντησή της (ὑπ' ἀριθμ. 236/429/17-7-1835) ἐπέσημανε ὅτι, παρά τίς οἰκονομικές δυσχέρειες τοῦ Κράτους, ἡ Κυβέρνηση εὐεργέτησε τή Σίφνο μέ σύσταση Ἑλληνικῆς Σχολῆς καί καταβολή τοῦ μισθοῦ τοῦ σχολάρχου καί «ἄν οἱ Σίφνιοι ἔχουν καί δευτέρου διδασκάλου ἀνάγκην, ἔργον των εἶναι νά φροντίσουν περί τῆς πληρωμῆς του»²⁰.

Ἔτσι θεώρησε ἡ τότε βασιλική κυβέρνηση, ὅτι εἶχε εὐεργετήσῃ τή Σίφνο μέ σύσταση Ἑλληνικῆς Σχολῆς, ἀφοῦ τό νησί τήν διέθετε ἐπίσημα ἀπό τοῦ ἔτους 1687!

Μετά τόσους κόπους καί ἀγῶνες ὁ Γεώργιος Ψαράύτης βρέθηκε ἐκτός τῆς Δημόσιας Ἐκπαίδευσης καί χωρίς ἐργασία. Ἀναγκάστηκε λοιπόν, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, νά δεχτεῖ πρόταση τῶν Σεριφίων νά διδάσκει τά

17. Βλ. ὑποσημ. ἀριθ. 15.

18. Αὐτόθι.

19. Αὐτόθι.

20. «Σιφνιακά», τόμος Γ'/1993, σελ. 27.

παιδιά τους. Ἐπειδή ὅμως στό Σχολεῖο τῆς Σίφνου «συνέρρευσαν πολλοί μαθηταί, εἰς τούς ὁποίους εἰς ὁμόνος (διδάσκαλος) ἦταν φυσικῶς ἀδύνατον νά ἐπαρκέσῃ», ὅπως ἔγραψε ὁ σχολάρχης Ν. Σπεράντσας στήν, ἀπό 20-8-1838 ὑπ' ἀριθμ. 63, ἀναφορά του, «ἀνέφερα εἰς τήν Ἐφορείαν τήν ἀνάγκην ἑνός Διδασκάλου, ἥτις διὰ πράξεως τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, ἐπροσχάλεσε τόν κύριον Γεώργιον Ψαράυτην, Σίφνιον, διδάσκοντα εἰς Σέριφον, ὅστις ἀνέλαβε τά χρέη διδασκάλου ἀπό Βας τοῦ παρελθόντος Ἰουνίου καί διὰ τοῦτο ἡ μόρφωσις τῶν τάξεων τοῦ Σχολείου καί τῶν τμημάτων αὐτῶν»²¹ ἀνεπτύχθησαν καταλλήλως γιά τήν καλύτερη διδασκαλία τῶν μαθητῶν.

Ἔτσι ὁ Ψαράυτης ἐπέστρεψε στό Σχολεῖο τῆς Σίφνου ὡς βοηθός τοῦ Σπεράντσα, μέ μηνιαῖο μισθό 90 δραχμῶν. Γιά τήν πληρωμή τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ, ὁ Σπεράντσας πρόσφερε ἀπό τόν μισθό του 40 δρχ. μηνιαίως, τό δέ Δημοτικό Συμβούλιο ἐνέκρινε «νά συνεισφέρουσι κατὰ μήνα οἱ εὐκατάστατοι γονεῖς τῶν μαθητῶν ἀπό 1 ἤ 1,50 δρχ., τό δέ ἐλλεῖπον εἰς συμπλήρωσιν τῶν 90 δρχ.... νά χορηγῇται ἀπό τά προσδιορισθέντα κεφάλαια δρχ. 200 εἰς τόν Προϋπολογισμόν εἰς συντήρησιν τῶν διδασκτικῶν καταστημάτων τοῦ Δήμου Σίφνου». Μετά τήν ἐπάνοδο τοῦ Ψαράυτη, ὁ Σπεράντσας ἀνέλαβε τή διδασκαλία τῆς ἀνώτερης τάξης τοῦ σχολείου, χωρισμένης σέ δύο τμήματα μέ συνολικό ἀριθμό μαθητῶν δεκαέξι (16) καί ὁ Ψαράυτης τῆς κατώτερης μέ τέσσερα τμήματα καί συνολικό ἀριθμό 95 μαθητῶν²². Στήν ὑποτιμητική γι' αὐτόν θέση παρέμεινε ὁλόκληρη τριετία καί μέ τόν ἐλάχιστο μισθό τῶν 90 δραχμῶν, μέχρι πού, μέ Β.Δ. τῆς 16/28 Ἰουνίου 1841, διορίστηκε «διδάσκαλος εἰς τό Ἑλληνικόν Σχολεῖον τῆς Ναυπλίας»²³ μέ γυμνασιάρχη τόν Λεόντιο Ἀναστασιάδη, τόν ἐξεταστή του πού τόν ἔκρινε ἱκανό μόνο γιά βοηθό διδάσκαλο καί τόν ἀνάγκασε νά ὑποστῇ τόσες δοκιμασίες καί ταπείνωση. Στό Ναύπλιο δίδαξε ἐπί τρία χρόνια ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος μέ μεγάλην ἀπόδοση. Μετά τή συμπλήρωση τῶν τριῶν αὐτῶν χρόνων πῆρε προαγωγή σέ σχολάρχην καί τοῦ προτάθηκε ν' ἀναλάβει τή διεύθυνση τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, ἀλλά προτίμησε νά ἐπιστρέφει στή Σίφνο. Μέ τό Β.Δ. 3592/25-9-1844 ἐγκρίθηκε ἡ μετάθεσή του καί ἀπό 9 Ὀκτωβρίου ἀνέλαβε τά καθήκοντά του μέ βοηθό τόν Ἀγγελο Ἀβρά²⁴.

Στή νέα αὐτή περίοδο διδασκαλίας του στή Σίφνο, ὁ σχολάρχης πλέον Γ. Ψαράυτης ἔδωσε τόν καλύτερο ἑαυτό του γιά τήν ἀρτιώτερη κατάρτι-

21. Αὐτόθι, σελ. 47.

22. Αὐτόθι.

23. Αὐτόθι.

24. Αὐτόθι, σελ. 67.

ση τῶν μαθητῶν του. Διοργάνωσε τίς τάξεις σέ ἀνάλογα μέ τίς γνώσεις τῶν μαθητῶν τμήματα καί μαθήματα καί δίδασκαν, αὐτός καί ὁ Ἀβράς, ἀπό τίς 7 τό πρωῒ μέχρι τίς 5 τό ἀπόγευμα! Οἱ Ἐφοροί τῆς Σχολῆς, σέ ἔχθεσή τους, ἀπό 19-8-1845, ἔγραφαν:

«... ὁ φιλόπονος οὗτος Σχολάρχης ἀναλαβὼν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ διορισμοῦ του χρέη δύο διδασκάλων καί διδάσκων δύο τάξεις, τὰς ἀνωτέρας, τὰ διαγεγραμμένα εἰς τό πρόγραμμα μαθήματα, ἀγωνιζόμενος καθ' ἑκάστην ἀπό πρωῒας μέχρι τῆς ἐσπέρας, εἶναι ἄξιος παντός ἐπαίνου καί ὡς τοιοῦτον συνιστᾷ τοῦτον ἡ Ἐφορεία εἰς τό Σ. Ὑπουργεῖον, διαβιβάζουσα πρὸς αὐτό τὴν εὐγνωμοσύνην ἑαυτῆς καί ὅλων τῶν δημοτῶν διὰ τοῦ διορισμοῦ τοιοῦτου φιλοπόνου καί καλοῦ σχολάρχου»²⁵. Ἀναφέρεται ἀκόμη ὅτι κάθε Τετάρτη, μαζί μέ τὴν ἀνώτατη τάξη, παρακολουθοῦσαν τό μάθημα τῆς Ἱερᾶς Κατήχησης, πού παρέδιδε ὁ σχολάρχης, «καί τινες τῶν ἱερέων τοῦ Δήμου». Τό Ὑπουργεῖο, μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 31817/1159/27-9-1845 ἔγγραφό του, ἀπηύθυνε στὸν Ὑφαυτὴ συγχαρητήρια γιὰ τίς ἐξαιρετικές προσπάθειες πού κατέβαλε ὑπὲρ τῆς ἐκπαίδευσης τῆς νεολαίας τοῦ τόπου του²⁶, ἀλλ' ἡ μεγάλη ἱκανοποίηση αὐτοῦ καί τοῦ Ἀβρά ἦταν πῶς ἔβλεπαν «τελεσφοροῦντας τοὺς ὑπερμέτρους κόπους των» μέ συνεχῆ αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προαγομένων μαθητῶν τους.

Παρά τὴν, κατὰ τ' ἀνωτέρω, σημειωμένη πρόοδο τοῦ Σχολείου μέ θυσίες τῶν διδασκάλων, τό ἔτος 1847, ἔτος πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν τῆς Κυβέρνησης Ἰω. Κωλέττη, ὁ Γ. Ὑφαυτὴς πέρασε ἀκόμη μιά δοκιμασία. Κατηγορήθηκε αὐτός καί ὁ δημοδιδάσκαλος Σίφνου ἀδελφός του Νικόλαος ὅτι ἀναμειγνύονταν «εἰς τὰ πολιτικά καί λαμβανόντων ἐνεργητικὸν εἰς αὐτὰ μέρος, μὴ φειδομένων ἀνοιχείων ἐπικρίσεων ἐπὶ τῆς Κυβερνητικῆς πορείας» καί ζητήθηκε «ἐπικειμένης μάλιστα ἐκλεκτικῆς πάλης» ἢ μετάθεση ἀμφοτέρων σέ ἄλλα μέρη. Στις 22 Ἰουνίου, ἐπιδόθηκε στὸν Γ. Ὑφαυτὴ ὑπουργικὴ διαταγὴ «ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἐκ Σίφνου καί νά μεταβῇ εἰς Ἀθήνας» γιὰ ν' ἀπολογηθῇ, πρᾶγμα πού ἔκανε ἐνῶ προετοίμαζε τίς θερινές ἐξετάσεις τοῦ Σχολείου πού, ἀναγκαστικά, δέν ἔγιναν. Στὴν Ἀθήνα ἀπέδειξε ὅτι οἱ ἐναντίον του κατηγορίες ἦταν «μηχανογραφία προσωπικοῦ ἐχθροῦ προθεμένου» νά τὸν βλάψῃ καί στά μισὰ Αὐγούστου ὁ Ὑπουργός τοῦ ἐπέτρεψε νά ἐπιστρέψῃ στή Σίφνο²⁷. Οἱ ἐξετάσεις πραγματοποιήθηκαν τότε στίς 10 Σεπτεμβρίου μέ μεγάλην ἐπιτυχία καί ἱκανοποίηση τῆς Σχολικῆς Ἐφορείας, ἡ ὁποία, μέ ἀναφορὰ τῆς 15-9-1847, ἔσπευσε «ἀφ' ἑνὸς μέρους νά ἐκφράσῃ τὴν εὐαρέσκειάν της ὡς πρὸς τὴν

26. Αὐτόθι.

27. Αὐτόθι. σελ. 68 ἐπὶ.

πρόοδο τῶν μαθητῶν καί νά γείνη διερμηνεύς πρός τό Σ. Ὑπουργεῖον εὐγνωμοσύνης τῶν Δημοτῶν διά τήν ἐπάνοδον τοῦ πολλά μοχθοῦντος ὑπέρ τῆς ὠφελείας τῶν μαθητῶν διδασκάλου κυρίου Γ. Ψαραύτου, ἀφ' ἑτέρου δέ νά συστήσῃ αὐτόν καί τόν βοηθόν καί τώρα, ὡς καί ἄλλοτε, διά τόν ἀκάματον ζῆλον καί φιλοπονίαν των»²⁸.

Ὁ ἴδιος ὁ Ψαραύτης, στήν ὑπ' ἀριθμ. 47/16-9-1847 ἀναφορά του ἔγραψε «ὅτι καί τῶν τριῶν τάξεων οἱ μαθηταί, ἐπισυναχθέντες (μετά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τήν Ἀθήνα) εἰς τό σχολικό κατάστημα... ἡδυνήθησαν νά εὐχαριστήσωσιν τήν Ἐφορείαν, τοὺς παρευρεθέντας (στίς ἐξετάσεις) καί ἐμέ αὐτόν, εὐδοκίμησαντες οἱ πλείότεροι εἰς ὅλα τά μαθήματα κριθέντες προβιβάσιμοι...»²⁹, παρά τήν ἐπί δυόμισυ μῆνες διακοπή τῶν παραδόσεων του, λόγω τῆς ἀπουσίας του στήν Ἀθήνα.

Ἡ σχολαρχία τοῦ Γ. Ψαραύτη συνεχίστηκε μέχρι καί τοῦ ἔτους 1850, ὅποτε διακόπηκε αἰφνίδια στίς 28 Αὐγούστου³⁰ μέ τόν θάνατό του σέ νέα, σχετικῶς, ἡλικία. Πρίν 150 χρόνια ἀκριβῶς καί μετά τριαντάχρονη προσφορά πνευματικοῦ ἔργου σέ διάφορα σχολεῖα καί τόπους, ὁ ἐξαίρετος ἐκεῖνος Διδάσκαλος ἐγκατέλειπε τά ἐγκόσμια ὡς Σχολάρχης τῆς πατρίδας του Σίφνου, στήν ὁποία πρόσφερε πολλά μορφώνοντας τήν νεολαία της. Ἄς εἶναι ἡ μνήμη του αἰωνία!

28. Αὐτόθι, σελ. 70-71.

29. Αὐτόθι.

30. «Σιφνιακά», τόμος Η'/2000, σελ. 123.

VINCENZO CASTELLI
ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΙΦΝΟΥ
[κατ' Αύγουστον 1711]

Μετα τίς ἐκθέσεις fra Bernardo da Parigi (1652), μονσινιόρ Sebastiani (1667) καί Angelo Venier (1678), πού δημοσιεύσαμε στους τρεῖς προηγούμενους τόμους τοῦ περιοδικοῦ, ἡ ἐκθεσὶς Vincenzo Castelli, πού καταχωρίζεται ἐδῶ, εἶναι ἡ τέταρτη, ἀπὸ τίς πέντε πού κατέχουμε. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι, πρὸ τῆς τελευταίας αὐτῆς, ὑπάρχει καί ὁμοία τοῦ ἔτους 1700 τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Σύρου Antonio Justiniani, ἥδη δημοσιευμένη ἀπὸ τὸν Ἑμμανουήλ Ι. Καρπάθιο, «Ἡ Λατινικὴ Προπαγάνδα καί αἱ Κυκλάδες κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα», ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 18-27. Τὴν ἐκθεσὶς Castelli γιὰ τὰ τρία νησιά Κέα, Κύθνο καί Σίφνο, σέ ἐλληνικὴ τῆς μετάφραση, ἔχουμε δημοσιεύσει ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ἔγκριτου περιοδικοῦ «Κυκλαδικὰ θέματα», Ἀθήνα 1987, τεύχη 19, 21 καί 23. Κατὰ τὴν τάξιν πού ἀκολουθοῦμε στὰ «Σιφνιακά», δημοσιεύουμε κατωτέρω, στὸ ἰταλικὸ κείμενο καί σέ μετάφραση, μόνον τὸ τμήμα τῆς γιὰ τὴ Σίφνο, δίνοντας καί κάποιες διευκρινίσεις σέ ὑποσημειώσεις τῆς ἐλληνικῆς μετάφρασης.

Ὁ Vincenzo Castelli, ἀρχιεπίσκοπος Μαρκιανουπόλεως, ἔλαβε ἀπὸ τὸ Βατικανὸ τὴν ἐντολὴ ἀποστολικῆς ἐπίσκεψης τῶν Λατινικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν Κυκλάδων κατὰ τὸ ἔτος 1709. Κατὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς περιοδείας του δὲν μπόρεσε νά ἐπισκεφεῖ τὰ νησιά Ἄνδρο, Κέα, Κύθνο καί Σίφνο, λόγῳ θαλασσιῶν κινδύνων. Ἀνέθεσε λοιπόν, ὅπως εἶχε δικαίωμα, τὸ ἔργο τοῦτο στὸν γραμματέα τῆς ἀποστολικῆς ἐπίσκεψης Smaragdo Ruggieri, προϊστάμενο τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Νάξου, νά τὸ πραγματοποιήσῃ σέ εὐθετὸ χρόνο. Ὁ Ruggieri ἐπιτέλεσε τὴν ἐπιθεώρηση τῶν τεσσάρων νησιῶν τὸ 1711 καί ἀπέστειλε τίς ἀναφορὰς του στὸν Castelli, ὁ ὁποῖος τίς ἐνσωμάτωσε στὴν ἐκθεσὶς του πού ὑποβλήθηκε στὸ Βατικανὸ σέ δύο ὁγκώδεις τόμους. Οἱ τόμοι αὗτοί ἀποτελοῦν τοὺς σημερινούς φακέλλους 38 καί 39 τῆς σειρᾶς Visite e Collegi τοῦ Ἀρχείου τῆς Sacra Congregazione de Propaganda Fide. Ἀντίγραφο τῶν ἀναφορῶν Ruggieri ὑπάρχει καί στὸν φάκελλο Scr. Arcipelago, vol. 9, ff. 306R-325R, 327R τοῦ ἴδιου Ἀρχείου. Σ' αὐτὸ προτάσσεται ἔγγραφο τοῦ Castelli, ἀπὸ 29 Αὐγούστου 1711, μέ τὴν ἑνδειξὴ Convento della Minerva, στὸ ὁποῖο ἀπαριθμοῦνται ἀναφορὰς καί ὑπομνήματα διαφόρων προσώπων πού τοῦ εἶχαν ἐπιδοθεῖ κατὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπίσκεψης. Ἀπὸ τὸ ἐν λόγω ἀντίγραφο δημοσιεύουμε τὸ κεφάλαιον περὶ Σίφνου, πού ἔχει ὡς ἑξῆς:

Dal Convento della Minerva,
29 Agosto 1711.

Visita di Sifanto fatta da Monsignor Castelli, Arciv(escovo)
di Marcianopoli.

Mentre M(onsigno)r Ill(ustrissi)mo e R(everendissi)mo fra
Vincenzo Castelli, dell' ordine de Predicatori, Arciv(esco)vo di
Marcianopoli e Visitator Ap(osto)lico in queste parti della Grecia, non
poté personalmente proseguire la Visita Ap(osto)lica dell quatro isole
Andros, Zia, Thermia e Sifanto per li pericoli evidenti de Banditi, che
scorrevano quelle rive et impedivano totalmente la navigatione, ha
commesso alla mia debil zza la visita medema, che per tema
dell'istessi che non cessavano le loro scorrerie annidati in quelle
medeme isole sono stato obligato di differire...

.....
Da Thermia passai a Sifanto in distanza d' otto leghe da quella di
Thermia. gira quest' isola 36 miglia, d' aria ottima, fertile, abbontante
in vino et oglio e capari mentre di qua si provvedono le rimanenti
isole. ha la città circondata di mura, mezzo distrutta, v' é una cittadella
dove é il pallazo con l' arme della famiglia Gozzadina che
signoreggiavano l' isola. vi sono quatro ville principali e numerose d'
ambientanti molto industriosi per la coltura dei beni o per la navigatione,
mentre v' escono ottimi marinari. Il traffico di questa isola sono le
telle bombacine, che si fabricano in gran copia e le trasportano in
Turchia et in Morea. L' aria e saluberima, la citta é in un sito bello et
elevato si come anco l' altre ville tengono le loro case con molta
polizia e le loro persone, benche poveramente. si rendono piú
comendabili di tutti l' altri isolani nel tener gran cura delle loro
chiese, che si puo dire sono l'esempio di tutto l' Arcipelagho e
sarano incirca sette milla anime, secondo la relatione che m' é stata
data da chi tiene il registro della contributione che si paga al Turco.

In questa isola non habiano Turchi contentandosi li abitanti per
esser liberi di comprar le decime dal Capitan Bassa e da ogni altro ch'
havesse il comando. V' é un Ves(co)vo Greco sotto la di cui direttione
sono incluse altre sette isole, Micone, Serfo, Policandro, Sichino, Nio,
Amorgo e Stampalia. Il moderno Prelato si mostra alievo del Rito
Latino et ha strapazzato l' attual Vicario non volendo che comunicasse
nelle fontioni della loro chiesa, come praticava per il passato. vi sono
due conventi senza clausura di monache Greche ch' offitiano
giornalm(en)te in chiesa cantando l' officio divino. l' uno si chiama

San Gio(vanni) Crissostomo, l' altro San Gio(vanni) Evangelista: nel p(rimo) si vive licentiosam(en)te et é di mal odore; nel secondo con piu regolarita et edificatione per la direttione buona di un monaco Greco di Candia, per altro catolico e persona di studio provetto in età, che si ritiró apresso quel convento per passar la sua vita e da pochi anni e morto. questi Greci della città e massime le donne hanno gran devotione alla Parochia nostra di Sant' Antonio Abbate e giornalmente verso l' tardi vano in essa chiesa facendo le loro orationi et alle volte vi portano dell' oglio per le lampadi per altro sono humani e non discordanti dalli Latini per il gran commercio ch' hanno in Armata Veneta.

Principai la Visita della Parochia li 7 Luglio e questa posta nella cittadella o castel di dentro come loro dicono e poco distante dal Palazzo di quelli Sig(no)ri Gozzadini, e longa passa 13 e larga 6 d' una sola nave fata in due cupule all' antica senza lume non havendo che quello della porta ed una fenestrella. vi sono due Altari, quello di Sant' Antonio Abbate, e l' altro per parte dell' Evangelio di Sant Antonio di Padova, e per parte dell' Epistola si vede la Sedia Ep(iscopa)le mentre per il passato era Vescovato. Li Altari sono bene mantenuti et il tabernacolo, ma non si conserva is Santissimo scusandosi il vicario di non haver oglio per mantener la lampada accesa, io però ho penetrato ch' oltre la carità che si porta in chiesa dalle donne come già dissi, la chiesa ha diversi olivetti che possono bastare per l' uso del vicario et il tratenimento della lampa.

Ha questa cura una casa contigua alla chiesa il che non hanno l' altre Parochie di Zia e Thermia, ma malam(en)te tenuta dal moderno vicario, anzi, che si vende una piccola camera vicina a quella molto necessaria per la casa Parochiale non havendo ch' una stanza, dove dorme a fa la cucina, riceve anco qualche Religioso o sacerdote forestiere e dice non haver il comodo di somministrar vinti riali per l' una e risarcir l' altra.

Ho scoperto nel medemo testamento, che il q(uo)d(am) s(igno)r Micheletto Condostaulo lascia la terza parte del giardino d' Apacianó alla chiesa d' Andro dispone anche trecento reali per questa chiesa di Sifanto d' esser impiegati a Venetia et il proveniente corrispondersi al Vic(ario) pro tempore per farli tante messe non só se per trascuragine non si siino cercati dalli heredi del fu s(igno)r Micheletto o che l' heredi habbino recalcitrato a questa dispositione potrebbero questi esser ricercati dalla Sacra Cong(regazio)ne dalli heredi Condostauli dimoranti a Venetia. Il sig(no)r Antonio Condostaulo, dottor di legge,

e tutture d' essi heredi, dichiarato nel testamento del s(igno)r Nicolo Condostaulo, fratello di Michieletto, insensio la copia di d(et)to testamento in questi atti.

Andai da questa alla visita della chiesa nostra dell' Annontiatione posta nel territorio detto Chipus, longa di passa 12, larga d' 8, questa é circondata dalli campi ch' appartengono alla chiesa; il vicario moderno l' ha restaurata e fata a quatro navi con la cupula in mezzo molto illuminata et assai piú bella dalla Parochia, ma nuda di suppellettili essendo l' Altare spogliato, non si vede altro che l' imagine della Madonna; vi é un'altra piccola capella dedicata a San Michaela posta nel villaggio d(et) to Artimona tutta nuda, come l' altra. si vedono ancora verso il porto li fondamenti d' un'altra piccola chiesa che per l' incuria delli antecessori o per la poverta loro e caduta in ruina.

Il vicario é dell' isola di Sira di 53 anni; mo(nsigno)r Rosa quando amministrava Sira l' ha ordinato ed é il primo sacerdote ch' ordinó serve questa chiesa dall' anno 1698 havendolo costituito per vicario M(onsigno)r Antonio Camillis, ultimo ves(co)vo di Milo confermato poi da M(onsigno)r Antonio Giustig(nia)ni, Arci(vesco)vo di Naxia, quando era Visitator Apo(sto)lico l' anno 1700 li 28 Luglio, li fú poi mandato breve Ap(osto)lico dal Pontefice Regnante, che lo crea Vicario Ap(osto)lico sotto l' anno 1702, li 8 Luglio, é persona di probità e ben voluto dalli suoi parochiani e dalli stessi Greci; ho osservato però che tiene poca cura delli beni stabili e non fa schuola, m' ha proposto due dubii, il primo se ha sempre a servirsi della facolta Apostoliche, mentre il suo Breve dice, Te in predicta Ecclesia Siphnensi Vicarium Apostolicum cum solitis facultatibus, autté Ap(osto)lica tenore putium ad nostrum et sedis Ap(osto)lica beneplacitum constituimus et deputamus ac declaramus, il secondo, che non essendo sacerdoti Latini si confessa dalli Greci.

Qui sotto s' annotano le suppellettili sacre, inventario de beni stabili; e decreti da me emmanati.

Paramenti della chiesa.

- 1o Una sfera il sole d' argento et il piede d' ottone.
- 2o Due calici con coppo d' argento e li piedi d' ottone con le sue patene d' argento.
- 3o Un missale, un camise con amito e cingolo; sei tovaglie d' altare.
- 4o Tre palii, due di veluto et uno di damasco.
- 5o Sei pianete d' ogni colore.
- 6o Un piviale vechio, che M(onsigno)r Camillis lascio a questa parochia e porto a Milo un bello e nuovo di damasco et il moderno

vicario fa istanza che li sia restituito. Un tabernacolo, una pisside la copa e la coperta d' argento et il piede d' ottone, due sacre pietre e sei candelieri di legno.

Nota delli beni stabili.

Primo il terreno nello luogo detto Plati Yalo.

2o Il terreno sto Placotó.

3o Il terreno sti Seraglia verso il porto.

4o Li terreni ston Gipo in due pezzi.

5o La vigna di Michalachi Cairi ston Gipo; questa vigna é stata permuta con un terreno ch' haveva in Andro la chiesa di Sifanto.

6o Il terreno sti fitiá.

7o Li dui terreni stis Limnes che sono li stessi permutati con la possessione d' Andros.

8o Il terreno sto Afendicó dove é una capella di San Nicheta, che per esser lontana non ho veduta per altro nuda come l' altre.

9o La vigna stú Calambela.

10o Li terreni sto Climati a San Constantino

Li beni stabili che si trovano in Argentiera spettanti alla chiesa di Sifanto.

Primo il terreno stis Aliches.

2o il terreno stis Lefches.

3o il terreno stu Maza.

4o il terreno stis Decha.

5o il terreno sta Prassa.

6o il terreno sta Therma, stus Capsalus.

Frutta trenta riali all' anno piú o meno, paga d' aggravio riali diecisette e si dole di non puoter vivere.

Li decretti rilasciati in questa chiesa.

Noi Smaragdo Ruggieri etc.

Nel visitare questa chiesa di Sifanto, habbiamo stimato necessario lasciar li seguenti ordini per il buon e salutare governo, si spirituale, come temporale della med(esi)ma chiesa, sottoponendo il tutto alli maturi riflessi delli Emi(nentissimi) Sig(no)ri Cardinalli della Sac(r)a Cong(regazio)ne de Prop(agan)da Fide, nostri riveriti Padroni.

E Primo, ordinamo in virtú di santa obediencia al vicario moderno et a qualsisia altro pro tempore esistente di non assentarsi dalla sua cura se non per qualche suo urgentissimo bisogno per ritornar quanto prima acció che l' anime a lui commesse non siano private del soccorso spirituale del loro Pastore, mentre si rafredarebbero nella

- devotione, che potrebbe anco causar alienatione dal Rito vivendo essi tra Greci per li molti esempi che si vedono.
- 2o Che sia esatissimo obligar ogn'uno a fare la sua confessione e comunione Pascale secondo l' uso universale di Santa Chiesa e quando sustinasse procuri di ridurlo con ogni piacevolezza paterna et in caso d' ostinatione proceda ut Juris col vigore che prescrivono i Sacri Canonì.
- 3o Faccia la schuola sopra tuto la dottrina christiana per la buona educatione degli figliuoli. che da piccoli siano instruti nelli articoli della nostra santa fede e vivino da buoni christiani.
- 4o Faccia ogni possibile di far un battisterio, ch' habbia sempre a mente di rinovar ogn' anno dalli Vescovati vicini li ogli santi.
- 5o Procuri di far buon odore di sé conversando divotamente con li suoi parochiani animandoli piú col buon esempio che con parole, fugendo come le peste ogn' occasione di scandalo che sarebbe di gran detrimento all' anime a lui commesse, che potrebbero dire oice trabem del oculo tuo et posteo eicies festucam desculo fraticitai.
- 6o Haverá gran cura d' aumentar le case, e li beni stabili di questa chiesa non considerando solo in proprio mantenimento, m' anche di' quelli che li devono succedere.
- 7o Havendo scoperto ch' alcuni dei nostri latini non hanno altro che il nome e si fano vedere qualche volta per cerimonia alla Parochia non osservando li precetti di Santa Chiesa, accomodandosi per li digiuni il marito alla moglie Greca e non moglie al marito come vi chiede la convenienza; Incarichiamo però la concienza dell' ordinario d' invigilare che per l' avvenire si faci da ogn' uno il suo debito.
- 8o Per ultimo vogliamo che spesso lega questi ordini per il suo proprio profitto e delli suoi parochiani.

Dati e letti a Sifanto li 7 Luglio 1711.

Smaragdo Ruggieri decano ut supra.

Locus sigilli.

METAΦΡΑΣΗ

29 Αὐγούστου 1711

Ἐπίσκεψη Σίφνου τοῦ σεβασμιωτάτου Καστέλλη,
ἀρχιεπισκόπου Μαρχιανουπόλεως.

Ἐπειδὴ ὁ σεβασμιώτατος Βιντσέντσο Καστέλλη, τοῦ τάγματος τῶν

Πρεδικατόρων, ἀρχιεπίσκοπος Μαρκιανουπόλεως καί ἀποστολικός ἐπισκέπτης στά μέρη αὐτά τῆς Ἑλλάδος, ἀδυνατοῦσε νά συνεχίσει αὐτοπροσώπως τήν ἀποστολική ἐπίσκεψη στά τέσσερα νησιά Ἀνδρο, Κέα, Θερμιά καί Σίφνο, λόγω τῶν ὑπαρχόντων κινδύνων ἀπό τοὺς πειρατές πού λυμαίνονται τίς θάλασσες καί ἐμποδίζουν τή ναυσιπλοΐα, ἀνέθεσε στήν ἐλαχιστότητά μου τήν ἀνωτέρω ἐπίσκεψη, τήν ὁποία ἀπό τόν φόβο πρὸς αὐτοὺς, πού δέν σταματοῦν τίς ἐπιδρομές τους φωλιάζοντας σ' αὐτά τὰ νησιά, ἀναγκάστηκα ν' ἀναβάλλω....

Ἀπὸ τὰ Θερμιά πέρασα στή Σίφνο, ἀπέχουσιν ἀπ' αὐτά ὀκτώ λεῦγες. Τό νησί αὐτό ἔχει περίγυρο 36 μιλίων, κλίμα θαυμάσιο καί ὑγιεινό, εἶναι πλούσιο σέ κρασί καί λάδι καί κάπαρι, πού ἐξάγονται καί στά ἄλλα νησιά. Ἔχει τήν πόλη περιτριγυρισμένη μέ τεῖχος, μισοκατεστραμένο, μία ἀκρόπολη μέ τό παλάτι πού φέρει τὰ οἰκόσημα τῆς οἰκογένειας τῶν Γοζαδίνων πού ἡγεμόνευαν στό νησί. ὑπάρχουν τέσσερα κεντρικά χωριά μέ πολλοὺς κατοίκους ἐξαιρετικά ἐργατικούς στήν καλλιέργεια τῶν κτημάτων καί τή ναυτιλία, γι' αὐτό καί γίνονται ἐξαιρετοὶ ναυτικοί. Ἡ μεγάλη (ἐμπορική) κίνηση τοῦ νησιοῦ εἶναι τὰ βαμβάκινα ὑφάσματα πού παράγονται σέ μεγάλες ποσότητες καί ἐξάγονται στήν Τουρκία καί τό Μοριά.

Τό κλίμα εἶναι ὑγιεινότατο, ἡ πόλη βρίσκεται ὑψηλά σέ ὠραία τοποθεσία, ὅπως καί τὰ χωριά στά ὁποῖα (οἱ κάτοικοι) διατηροῦν τὰ σπίτια μέ μεγάλη καθαριότητα, ὅπως καί τοὺς ἑαυτοὺς τους, ἂν καί φτωχοντυμένοι. Θεωροῦνται οἱ πιό ἀξιέπαινοι, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους νησιῶτες, γιατί διατηροῦν μέ μεγάλη φροντίδα τίς ἐκκλησίες τους, ὥστε νά μπορεῖς νά πεῖς ὅτι εἶναι τό παράδειγμα σέ ὅλο τό Ἀρχιπέλαγος, θά εἶναι δέ περίπου ἑπτὰ χιλιάδες ψυχές, ὅπως μοῦ ἀνέφερε αὐτός πού τηρεῖ τόν φορολογικό κατάλογο γιά τήν πληρωμή στόν Τοῦρκο.

Σ' αὐτό τό νησί δέν ἔχουν Τούρκους, πρὸς ἱκανοποίηση τῶν κατοίκων πού εἶναι ἐλεύθεροι νά ἐξαγοράζουν τίς φορολογίες ἀπὸ τόν καπετάν πασᾶ ἢ ἀπὸ ὅποιον ἄλλον ἀρμόδιο. Ὑπάρχει Ἑλληνας ἐπίσκοπος ὑπὸ τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ ὁποίου βρίσκονται ἄλλα ἑπτὰ νησιά, ἡ Μύκονος, ἡ Σέριφος, ἡ Πολύκανδρος, ἡ Σίκινος, ἡ Ἴος, ἡ Ἀμοργός καί ἡ Ἀστυπάλαια. Ὁ νεοεκλεγμένος ἐπίσκοπος φαίνεται πῶς σπούδασε τό Λατινικό δόγμα καί κακομεταχειρίστηκε τόν προκάτοχό του γιατί δέν ἤθελε νά μετέχει στά ζητήματα τῆς ἐπισκοπῆς του¹, ὅπως ἔκανε στό παρελθόν. Ὑπάρχουν δύο μοναστήρια χωρίς αὐστηρό περιορισμό τῶν Ἑλληνίδων μοναζουσῶν,

1. Ἀναφέρεται στόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Μακάριο καί στά γεγονότα μέ τόν προκάτοχό του Γαβριήλ, γιά τὰ ὁποῖα βλ. λεπτομέρειες στά «Σιφνιακά», τόμος Δ'/1994, σελ. 79 ἐπόμε.

οί όποτες καθημερινά ψάλλουν στην έκκλησία τους τή θεϊα λειτουργία. Τό ένα όνομάζεται "Άγιος "Ιωάννης Χρυσόστομος και τό άλλο "Άγιος "Ιωάννης Εύαγγελιστής. Στο πρώτο διαβιούν μέ έλευθεριότητα και έχει κακή φήμη, στο δεύτερο μέ περισσότερη εύταξία και προαγωγή στην άρετή λόγω καλής διοίκησης του από έναν Έλληνα μοναχό από τήν Κρήτη, τό δίχως άλλο καθολικόν και προσωπικότητα μέ μόρφωση, προχωρημένον στην ήλικία, πού άποτραβήχτηκε σ' αυτό τό μοναστήρι για νά περάσει τή ζωή του και απέθανε πρίν λίγα χρόνια². Οί Έλληνες τής πόλης και ιδιαίτερα οί γυναίκες έχουν μεγάλη εύλάβεια στον ένοριακό ναό μας του "Αγίου "Αντωνίου "Αββά και καθημερινά, μέχρι άργά τό βράδυ, πηγαίνουν σ' αυτή τήν έκκλησία και προσεύχονται, προσφέροντας μερικές φορές και λάδι για τά καντήλια· τό δίχως άλλο είναι φιλόανθρωποι και μέ καλή διάθεση προς τούς Λατίνους, λόγω του μεγάλου έμπορίου πού έχουν μέ τή Βενέτικη "Αρμάδα.

"Αρχισα τήν έπιθεώρηση από τόν ένοριακό ναό στις 7 "Ιουλίου· τουτος βρίσκει μέσα στην άκρόπολη ή στο Μέσα Κάστρο όπως τό λέγουν, σέ μικρή άπόσταση από τό παλάτι των Γοζαδίνων· έχει μήκος 13 και πλάτος 6 βημάτων, μέ ένα μόνο κλίτος καμωμένο σέ δύο θόλους σέ παλαιά έποχή, χωρίς φωτισμό, παρά μόνο εκείνον τής εισόδου και ενός μικρού παραθύρου· υπάρχουν δύο ιερά βήματα, εκείνο του "Αββά "Αγίου "Αντωνίου και τό άλλο, προς τήν πλευρά του Εύαγγελίου, στο όνομα του "Αγίου "Αντωνίου τής Πάδοβας και από τήν πλευρά του "Αποστόλου υπάρχει ό έπισκοπικός θρόνος, έπειδή στο παρελθόν ήταν "Επισκοπή. Τά ιερά βήματα διατηρούνται σέ καλή κατάσταση και τό άρτοφόριο, μά δέν διατηρούνται τά άγια δώρα έπειδή ό βικάριος δέν διαθέτει λάδι για νά διατηρεί συνεχώς αναμένο κανδήλι· όπως κατάλαβα όμως έγώ, εκτός από τό προσφερόμενο από τίς γυναίκες, όπως ήδη ανέφερε, ή έκκλησία διαθέτει άρχετα έλαιόδενδρα, ώστε τό λάδι νά είναι άρχετό τόσο για τή χρήση του βικαρίου, όσο και για τή φροντίδα του καντηλιού.

Αυτό τό πρεσβυτέριο έχει ένα οίκημα συνεχόμενο στην έκκλησία, πρᾶγμα πού δέν έχουν τά πρεσβυτέρια Κέας και Θερμίων, όμως κακοδιατηρημένο από τόν νέο βικάριο, αν και πωλείται ένα μικρό δωμάτιο πολύ κοντά, άπαραίτητο για κατοικία του ιερέως, πού δέν έχει παρά μόνο ένα δωμάτιο στο όποτο κοιμάται και μαγειρεύει και θά μπορούσε νά προσλάβει κανέναν κληρικό ή ξένον έφημέριο, αλλά ισχυρίζεται πώς δέν έχει τόν τρόπο νά έξοικονομήσει 20 ρεάλια για τό ένα και νά έπισκευάσει τό άλλο.

Διεπίστωσα ότι μέ τή διαθήκη του, ό άποθανών Μιχελέττος Κοντό-

2. "Εννοεί τόν ιερομόναχο Παρθένιο Χαιρέτη, από τήν Κρήτη, για τόν όποτο βλ. «Σιφνιακά», τόμος Ε'/1995, σελ. 129, ύποσ. 7 και 9.

σταυλος, ἔφησε τό 1/3 τοῦ περιβολιοῦ «Ἀπατσιανό» στήν ἐκκλησία τῆς Ἀνδρου, ἀλλά καί τριακόσια ρεάλια γι' αὐτήν τήν ἐκκλησία τῆς Σίφνου, πού εἶναι ἐπενδεδυμένα στή Βενετία, ὑπέρ τοῦ βικαρίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιά νά κάνει ἀντίστοιχες λειτουργίες. Δέν γνωρίζω ἂν ἀπό ἀμέλεια δέν ἀναζητήθηκαν ἀπό τοὺς κληρονόμους τοῦ μακαρίτη Μιχελέττου, ἢ ἂν αὐτοί ἐναντιώθηκαν στή διαταγή τοῦ διαθέτη, θά μπορούσαν ὅμως νά ἀναζητηθοῦν ἀπό τήν Ἀγία Προπαγάνδα ἀπό τοὺς διαμένοντες στή Βενετία κληρονόμους τῶν Κοντόσταυλων. Ὁ κ. Ἀντώνιος Κοντόσταυλος, δόκτωρ τῆς νομικῆς³, καί ἐκπρόσωπος αὐτῶν τῶν κληρονόμων, διατηρεῖ ἀντίγραφο τῆς εἰρημένης διαθήκης.

Προχώρησα στή συνέχεια σέ ἐπιθεώρηση τῆς Ἐκκλησίας μας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, εὐρισκομένης στή θέση Κῆπος, μήκους 12 καί πλάτους 8 βημάτων καί περιστοιχιζόμενης ἀπό κτήματα πού ἀνήκουν στήν Ἐκκλησία· ὁ νέος βικάριος τήν ἀνακατασκεύασε σέ τετράκλιτη μέ τροῦλλο στό μέσον καί λάμπουσα ἀπό φῶς, εἶναι δέ πιό ὁμορφη ἀπό τόν ἐνοριακό ναό, ἀλλά γυμνή ἀπό στολισμό, τό δέ ἅγιο βῆμα ἀκάθαρτο· δέν βλέπεις τίποτα ἄλλο, παρά μόνο τό εἰκόνισμα τῆς Παναγίας. Ὑπάρχει καί ἄλλη μία μικρή τοῦ Ἀγίου Μιχαήλ στό χωριό τοῦ Ἀρτεμῶνα, παντελῶς γυμνή, ὅπως ἡ προηγούμενη· κοντά στό λιμάνι μπορεῖ ἀκόμη νά δεῖ κανεῖς τά θεμέλια μιᾶς ἄλλης μικρῆς ἐκκλησίας, ἀλλά ἀπό τήν ἔλλειψη μέριμνας τῶν προηγούμενων ἐφημερίων, ἢ ἀπό τήν ἀνέχειά τους, κατέπεσε σέ ἐρείπια⁴.

Ὁ βικάριος, ἡλικίας 53 ἐτῶν, εἶναι ἀπό τή Σύρο· ὁ σεβασμιώτατος Ρόζα, ὅταν διοικοῦσε τή Σύρο, τόν χειροτόνησε καί εἶναι ὁ πρῶτος κληρικός πού χειροτονήθηκε γιά νά ὑπηρετήσῃ αὐτήν τήν ἐκκλησία ἀπό τό ἔτος 1698, διορισμένος μέ τίτλο βικαρίου ἀπό τόν σεβασμιώτατο Ἀντώνιο Καμίλλη, τελευταῖον ἐπίσκοπον Μήλου· ὁ διορισμός του ἐπιβεβαιώθηκε ἀκολούθως ἀπό τόν σεβασμιώτατο Ἀντώνιο Γιουστινιάνι, ἀρχιεπίσκοπο Νάξου, ὅταν διατελοῦσε ἀποστολικός ἐπισκέπτης, τό ἔτος 1700, Ἰουλίου 28 καί, τέλος, τοῦ ἀπεστάλη ἀποστολικό δίπλωμα ἀπό τόν ποντίφηκα, μέ τόν ὁποῖο τόν προήγαγε σέ ἀποστολικό βικάριο κατά τό ἔτος 1702, Ἰουλίου 8, εἶναι προσωπικότητα μέ χρηστότητα, καί ἀποδεκτὴ

3. Πρόκειται γιά τόν γιό τοῦ μεγαλεμπόρου Μιχελέττου Κοντόσταυλου, ἐγκατεστημένον ἀπό παιδικῆς ἡλικίας στή Βενετία. Βλ. σχετικῶς στόν παρόντα τόμο, σελ. 27.

4. Στόν Ἀρτεμῶνα ὑπῆρχε καθολικός ναῖσκος τοῦ Ἀγίου Νικήτα, ὅπως γνωρίζουμε ἀπό τίς ἐκθέσεις τῶν προηγούμενων ἀποστολικῶν ἐπισκεπτῶν καί ἄλλες μαρτυρίες. Ὁ ναῖσκος τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ βρῖσκονταν ἔξω ἀπό τό Κάστρο· γιά τήν ἀνακατασκευή του εἶχε προσφέρει 140 ρεάλια ὁ κουρσάρος καπετάν Μπρόντζας, ἀλλά τά χρήματα κατασπαταλήθηκαν σέ ἄλλες ἀνάγκες (βλ. «Σιφνιακά», τόμος Ζ'/1999, σελ. 130). Κατά τήν ἐπίσκεψη τοῦ Ruggieri εἶχαν ἀπομείνει μόνο τά θεμέλιά του.

από τούς ένορῖτες του καί αὐτούς τούς Ἑλληνες⁵ διεπίστωσα ὅμως ὅτι φροντίζει ἐλάχιστα τήν κτηματική περιουσία καί δέν διατηρεῖ σχολεῖο, ὅπως καί δύο σφάλματά του· τό πρῶτο σχετικά μέ τό ἄν εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἐνεργεῖ τά ἀποστολικά του καθήκοντα, παρά τό γεγονός ὅτι τό δίπλωμα του ἀναφέρει: «Ἐγκρίσει τῆς Ἀποστολικῆς Ἐδρας σέ τοποθετοῦμε στήν εἰρημένη Ἐκκλησία τῆς Σίφνου, σέ ἀναγνωρίζουμε καί ἀνακηρύσσουμε ἀποστολικόν βικάριον μέ τήν συνήθη ἐξουσία καί τήν ἀποστολ. Διδασκαλίαν τῶν ἡμετέρων» καί τό δεύτερο, ὅτι, ἐλλείπει Λατίνων ἱερέων, ἐξομολογεῖται στούς Ἑλληνες.

Κατωτέρω σημειώνονται τά ἱερά ἀντικείμενα, κατάλογος τῶν κτημάτων καί οἱ ἐντολές πού ἔδωσα.

Ἀντικείμενα τῆς Ἐκκλησίας

1. Μία σφαῖρα, ὁ ἥλιος ἀσημένιος καί τό πόδι ἀπό ὀρείχαλκο.
2. Δύο ἅγια ποτήρια, μέ κύπελα ἀσημένια καί τά πόδια ὀρειχάλκινα μέ τά δισκάρια τους ἀσημένια.
3. Ἐνα λειτουργικό βιβλίο, ἓνα φαλόνι μέ (;) καί περιζώνια, ἕξι καλύμματα τῆς ἁγίας τραπέζης.
4. Τρία ὠμοφόρια, δύο ἀπό βελούδο καί ἓνα ἀπό δαμάσκο.
5. Ἐξι φελόνια διαφόρων χρωμάτων.
6. Ἐνα παλαιό ἄμφιο, τό ὁποῖο ἄφησε ὁ σεβασμιώτατος Καμίλλης σ' αὐτή τήν ἐνορία κι' ἐπῆρε στή Μῆλο ἓνα ὠραῖο καί καινούργιο ἀπό δαμάσκο, γιά τό ὁποῖο ὁ νέος βικάριος ζητᾷ νά ἐπιστραφεῖ στή θέση του.

Ἐνα ἄρτοφόριο, μία πυξίδα μέ κύπελο καί σκέπασμα ἀσημένια καί τό πόδι ὀρειχάλκινο, δύο ἱερές πέτρες καί ἕξι ξύλινα κανδηλιέρα.

Κατάλογος τῶν ἀκινήτων κτημάτων.

- Πρῶτο, τό χωράφι στή θέση Πλατύς Γυαλός.
- 2. Κτῆμα στό Πλακωτό.
- 3. Κτῆμα στή Σεράλια, κοντά στό λιμάνι.
- 4. Τά κτήματα στόν Κῆπο, δύο τεμάχια.
- 5. Τό ἀμπέλι τοῦ Μιχαλάκη Καΐρη στόν Κῆπο· τό ἀμπέλι αὐτό ἀνταλλάχτηκε μέ ἀκίνητο πού διατηροῦσε ἡ ἐκκλησία Σίφνου στήν Ἄνδρο.
- 6. Τό κτῆμα στή Φυτιά.
- 7. Τά δύο κτήματα στίς Λίμνες πού προέρχονται ἀπό τήν ἀνταλλαγή τοῦ ἀκινήτου τῆς Ἄνδρου.

5. Ἐννοεῖ τόν Λεονάρδο Πριβιλέτζιο, ἀπό τή Σύρα (βλ. «Σιφνιακά», τόμος Δ' / 1994, σελ. 43).

8. Τό κτῆμα στό Ἀφεντικό, ὅπου εἶναι καί ἓνα ξωκλήσι τοῦ Ἀγίου Νικήτα⁶, τό ὁποῖο δέν μπόρεσα, λόγω ἀπόστασης, νά δῶ, τό δίχως ἄλλο γυμνό, ὅπως καί οἱ ἄλλοι ναοί.
9. Τό ἀμπέλι στοῦ Καλαμπελά.
10. Τά κτήματα στό Κλιμάτι στόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο.

Τά ἀκίνητα πού βρίσκονται στήν Κίμωλο καί ἀνήκουν στήν ἐκκλησία τῆς Σίφνου

1. Ἕνα κτῆμα στίς Ἀλυκές, 2. Ἕνα κτῆμα στίς Λεῦκες.
3. Ἕνα κτῆμα στοῦ Μάτσα, 4. Ἕνα κτῆμα στούς Δέκα.
5. Ἕνα κτῆμα στά Πράσα, 6. Ἕνα κτῆμα στά Θέρμα, στούς Καφάλους.

Ἀποδίδουν (τά ἀκίνητα) εἰσόδημα ἐτήσιο τριάντα ρεαλιῶν περίπου, πληρώνει φορολογία δεκαεπτὰ ρεάλια καί προσκλαίεται ὅτι δέν μπορεῖ νά ζήσει.

Ἐντολές πρός τήν Ἐκκλησία

Ἐμεῖς Smaragdo Ruggieri κ.λπ.

Κατά τήν ἐπίσκεψή τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου, θεωρήσαμε ἀπαραίτητο νά ἀφήσουμε τίς κατωτέρω ἐντολές γιά τήν καλή καί ἀπρόσκοπτη διακυβέρνησή της, τόσο πνευματική, ὅσο καί ἐγκόσμια, οἱ ὁποῖες τίθενται ὑπό τήν ἔγκρισή τῶν σεβασμιωτάτων καρδινάλιων τῆς Ἀγίας Προπαγάνδας, σεβασμίων πατέρων μας.

Κατά πρῶτον καί στό ὄνομα τῆς ἀγίας ὑπακοῆς παραγγέλλομε στόν νέο βικάριο καί σέ ὁποιοδήποτε ἄλλον τόν διαδεχτεῖ νά μὴν ἀπομακρύνεται ἀπό τά καθήκοντά του, παρά μόνο γιά ἐξαιρετική ἀνάγκη καί νά ἐπιστρέφει ἀμέσως, ὥστε οἱ ψυχές πού τοῦ ἔχουν ἐμπιστευθεῖ, νά μὴν ἀποκλείονται τῆς πνευματικῆς συμπαραστάσεως τοῦ ποιμένα τους γιά νά μὴ χαλαρώνεται ἡ εὐσέβεια πού εἶναι δυνατόν νά γίνῃ αἰτία ἀποξένωσης ἀπό τό δόγμα, ἐπειδή διαβιοῦν μεταξύ Ἑλλήνων, λόγω τῶν πολλῶν παραδειγμάτων πού παρατηροῦνται.

2ο. Νά ἐπιδεικνύει ἄκρα ἐπιμέλεια στήν ὑποχρέωση πού ἔχει ὁ καθένας νά ἐξομολογεῖται καί νά μεταλαμβάνει τῶν ἀχράντων μυστηρίων κατὰ τό Πάσχα, σύμφωνα μέ τή γενική συνήθεια τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας, ἃν δέ δέν ὑπακούει, νά φροντίζει νά τόν μεταπέθει μέ ἄκρα πατρική καλωσύνη καί σέ περίπτωση ἐπιμονῆς, νά προέρχεται μέ αὐστηρότητα στά νόμιμα κατὰ τούς Ἱερούς Κανόνες.

3ο. Νά κάνει σχολεῖο καί, πάνω ἀπ' ὅλα, κατήχηση γιά τόν εὐκολο ἔθισμό τῶν παιδιῶν, ὥστε ἀπό μικρά νά ἐκπαιδεύονται στίς ἀρχές τῆς

6. Ὁ ναός τοῦ Ἀγίου Νικήτα τῆς ὑποσημ. 4.

ἀγίας πίστεως μας καί νά ζοῦν σάν καλοί Χριστιανοί.

4ο. Νά κάνει τά ἀδύνατα δυνατά γιά νά κατασκευάσει ἕνα βαπτιστήριο καί νά μεριμνᾷ νά ἀνανεώνεται κάθε χρόνο ἀπό τά γειτονικά ἐπισκοπάτα τό ἅγιο μύρο.

5ο. Νά φροντίζει νά ἔχει καλή φήμη, ὑπηρετώντας εὐλαβῶς τοὺς ἐνορίτας του καί ἐμψυχώνοντάς τους περισσότερο μέ καλό παράδειγμα, παρά μέ λόγια, ἀποφεύγοντας σάν τήν πανώλη κάθε αἰτία σκανδάλου πού ἀποβαίνει σέ βλάβη τῶν ψυχῶν πού τοῦ ἔχουν ἐμπιστευθεῖ.

6ο. Νά ἐπιδείξει μεγάλη φροντίδα στήν αὐξηση σπιτιῶν καί λοιπῶν ἀκινήτων τῆς Ἐκκλησίας, μή περιοριζόμενος μόνο στήν καλή διατήρηση τῶν ὑπαρχόντων, ἀλλά καί ἐκείνων πού θά ἀκολουθήσουν.

7ο. Διεπίστωσα ὅτι κάποιοι ἀπό τοὺς δικούς μας Λατίνους δέν εἶναι πάρα μόνο κατ' ὄνομα πιστοί καί ἐμφανίζονται σέ καμμιά ἱεῖς τελεστίᾳ τῆς ἐνορίας μή τηρώντας τίς ἐντολές τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας, ἀκολουθώντας κατά τίς νηστείες ὁ σύζυγος τήν Ἑλληνίδα σύζυγό του καί ὄχι οἱ γυναῖκες τόν σύζυγο, ὅπως ἐπιτάσσει τό σωστό. Ἀποθέσαμε λοιπόν στή συνείδηση τοῦ ἐφημερίου νά τό προσέξει καί ἐπιβάλλει στόν καθένα τήν ὑποχρέωσή του.

8ο. Ἐπιθυμοῦμε, τέλος, νά διαβάξει συχνά τίς παραγγελίες αὐτές γιά δικό του ὄφελος καί τῶν ἐνοριτῶν του.

Κατεγράφησαν καί ἀναγνώσθησαν στή Σίφνο, 7 Ἰουλίου 1711

(Τ.Σ.) Smaragdo Ruggieri, decano ut supra.

CYMMIKTA

ΕΙΝΑΙ ΠΙΘΑΝΟΝ ΝΑ ΔΙΔΑΞΕ ΣΤΗ ΣΙΦΝΟ Ο ΙΩΣΗΠΟΣ ΜΟΙΣΙΟΔΑΞ [1756-1759]

1.- Μέ δάνειο από τό βιβλίο «*Ι. Μοισιόδαξ*», Ἀθήνα 1985, τοῦ καθηγητοῦ κ. Π.Μ. Κιτρομηλίδη, ἀναφερθήκαμε, πρό πενταετίας καί σέ σύντομο ἀρθρίδιο, στή διέλευση ἀπό τή Σίφνο, κατά τό ἔτος 1756, «τοῦ ἐκλεκτοῦ λογίου» Ἰώσηπου Μοισιόδαχα¹, εἴτε γιά νά γνωρίσει τή Σχολή της, τοῦ Παναγίου Τάφου ἐπιλεγομένην, εἴτε γιά νά διδάξει σ' αὐτήν. Ἡ παραμονή του στή Σίφνο καί ἡ ἐπίσκεψή του ἀπ' αὐτήν τῆς Μυκόνου (ὅπου, ἐπίσης, ὑπῆρχε σχολεῖο, ἐπιλεγόμενο τοῦ Ἀγίου Λουκά)², ὁμολογεῖται ἀπό τόν ἴδιο τόν Μοισιόδαχα στήν αὐτοβιογραφία του μέ τίτλο «*Ἀπολογία*», Vienne 1780, σελ. 188.

2.- Ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ γεννήθηκε περί τό ἔτος 1725 στή Θράκη, στό χωριό Τσερναβόδα τῆς περιοχῆς Δοβρουτσᾶς. Τό κοσμικό ὄνομά του ἦταν Ἰωάννης, ἐνῶ τό Ἰώσηπος (= Ἰωσήφ) ἐπῆρε ὅταν χειροτονήθηκε ἱεροδιάκονος. Τό ἐπώνυμό του δέν εἶναι οἰκογενειακό, ἀλλά δηλωτικό τῆς ἐθνικῆς προέλευσής του. Τό χωριό του ἀνῆκε στούς οἰκισμούς τῶν βλάχικων φύλων πού ζοῦσαν στά νότια τοῦ ποταμοῦ Δούναβη, στόν χῶρο τῆς ἀρχαίας Μυσίας, γι' αὐτό καί οἱ Ἕλληνες λόγιοι τῆς ἐποχῆς χαρακτήριζαν τούς κατοίκους τῶν περιοχῶν αὐτῶν Μοισιόδακες³.

Μετά τίς ἐγκύκλιες σπουδές του, ὁ Ἰώσηπος, ἐκ φύσεως φιλομαθής, ἀνεζήτησε εὐρύτερη μόρφωση καί Παιδεία σέ ἀκουστούς διδασκάλους καί σχολεῖα τῆς ἐποχῆς του, διακαῆς δέ πόθος του ἦταν νά σπουδάσει πανεπιστημιακά στή Δύση. Τό ἔτος 1752 ἀνευρίσκεται νά παρακολουθεῖ τά μαθήματα τοῦ λογίου Ἰαννακοῦ στή Θεσσαλονίκη, τό δέ 1753 τοῦ διδασκάλου Ἱεροθέου Δενδρινοῦ στήν Εὐαγγελική Σχολή τῆς Σμύρνης. Ἐκεῖ, μέσω τοῦ ρέκτη μητροπολίτου Σμύρνης Νεοφύτου, προετοίμαζε τή μετάβασή του στή Δύση, ἀλλά ἡ ἀντίδραση τοῦ Δενδρινοῦ, ἀνθρώπου ἀντιδυτικῶν θέσεων, ματαίωσε τά σχέδιά του. Ἀπό τή Σμύρνη ἐπῆγε στό Ἅγιον Ὄρος καί σπούδασε δύο χρόνια (1754-1755) στήν Ἀθωνιάδα Σχολή μέ διδάσκαλο τόν Εὐγένιο Βούλγαρη, ἀπ' ἐκεῖ δέ πέρασε τό 1756 στή Σίφνο καί ἐπισκέφτηκε τή Μύκονο⁴. Λέγεται ὅτι ἡ παρουσία του στά νησιά πιθανόν νά ὀφειλόταν σέ ἐπαγγελματικές ὑποχρεώσεις στά τοπικά

1. Κ.Θ. Δημαρᾶ, *Εἰδήσεις γιά τόν Μοισιόδαχα ἀπό τά ὕστερά του χρόνια*, περιοδ. «Ἑρανιστής», ἔτος ΙΗ', τόμος 16/1980, σελ. 143 ἐπόμε.

2. Περ. Ζερλέντη, *Περί τοῦ ἐν Μυκόνῳ Σχολείου τοῦ Ἀγίου Λουκά*, περιοδ. Ἑπετηρίς Παρνασσοῦ, ἐν Ἀθήναις 1917, σελ. 176 ἐπ.

3. Π.Μ. Κιτρομηλίδη, *Ι. Μοισιόδαξ*, Ἀθήνα 1985, σελ. 33 ἐπόμε.

4. Αὐτόθι.

σχολεΐα⁵, προκειμένου νά συγκεντρώσει τά ἀπαραίτητα χρήματα γιά τή μετáβασή του στή Δύση, ἀφοῦ, μέ τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς του, θεωρεῖτο, ὕστερ' ἀπό τετραετεῖς σπουδές, ἱκανός νά ἀσκήσει τό διδασκαλικό ἐπάγγελμα. Ἡ ἀποψη εἶναι πολύ πιθανή γιατί, τόσο τό σχολεῖο τῆς Σίφνου, ὅσο καί ἐκεῖνο τῆς Μυχόνου, ἀντιμετώπιζαν τότε πρόβλημα στελέχωσής τους μέ ἱκανούς διδασκάλους.

3.- Κατά τόν Περ. Ζερλέντη, στό σχολεῖο τῆς Μυχόνου δίδασκε ἀπό τοῦ ἔτους 1754 μέχρι τοῦ 1759, μέ ἐνδιάμεσες παύσεις, κάποιος Γρηγόριος⁶. Σ' ἐκεῖνο τῆς Σίφνου, ὅπως ἔχουμε ἱστορήσει⁷, ὁ Ἀποστόλης Ἐφέσιος. Ὁ τελευταῖος εἶχε διαδεχτεῖ, μετά πολλές προσπάθειες ἀνεύρεσης ἱκανοῦ διδασκάλου, τόν ἱερομόναχο Στέφανο τόν Κύπριο, ἀναγεννητή μέ πολλούς κόπους τοῦ Σχολείου τῆς Σίφνου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναδεχτεῖ ἱεροποστολικό ἔργο στήν Αἰθιοπία ὕστερ' ἀπό πρόσκληση τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ματθαίου τοῦ Ἀνδρίου⁸. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ Ἀποστόλης ἀνέλαβε διδάσκαλος Σίφνου μετά τό Πάσχα τοῦ 1753, ἀγνοοῦμε ὅμως ἐπὶ πόσο ἀκριβῶς χρονικό διάστημα πρόσφερε τίς ὑπηρεσίες του. Ἐπειδή οἱ συμφωνίες παροχῆς ὑπηρεσιῶν ἀπό τοὺς διδασκάλους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχαν, συνήθως, πενταετῇ διάρκεια (ἂν καί γιά διαφόρους λόγους οἱ συμφωνίες δέν ἐτηροῦντο), θεωρήσαμε ὅτι τοῦτος δίδαξε ἐπὶ πέντε χρόνια, ὡς τό 1758, ἴσως μάλιστα καί περισσότερο⁹ μέ ἀνανέωση τῆς θητείας του. Τήν ἀποψή μας στηρίξαμε σέ μαρτυρία κατά τήν ὁποία τό σχολεῖο συνέχιζε πάντοτε τή λειτουργία του.

Ἡ ἐν λόγω μαρτυρία περιέχεται στήν, ἀπό 14 Ἰουλίου 1757, διαθήκη τοῦ Μυκονιάτη χατζῆ Ἀντώνη Κανισκά, ὁ ὁποῖος εὐεργέτησε α) τήν πατρίδα του μέ «πεντακόσια γρόσια, ἥτοι γρ. 500, ἂν οὕτως καί κατά καιρόν ἤθελεν κατασταθῇ σχολεῖον κοινόν ἐδῶ εἰς τήν Μύκονον», καί β) τή Σίφνο μέ «τό καίχι ὁποῦ ἔχω μέ τόν Μανόλη τόν Νικουρέζη, ἥγουν τά δύο τημίνα, νά τά πουλοῦν νά δίδουν τά ἐμισά ἄσπρα εἰς τό σχολεῖον τῆς Σίφνου καί τά ἄλλα (μισά) εἰς ἐλεημοσύνην...»¹⁰. Κατά τά διατυπούμενα ἀπό τόν χατζῆ-Κανισκά τότε, τό 1757, τό σχολεῖο τῆς Μυχόνου δέν λειτουργοῦσε ἤ, ἂν λειτουργοῦσε δέν ἦταν σχολεῖο Μέσης Παιδείας, ὅπως ἐκεῖνο τῆς Σίφνου, τό ὁποῖο λειτουργοῦσε καί πρόσφερε Παιδεία ἀνώτερην ἐκείνης τῶν γραμματοδιδασκάλων πού

5. Αὐτόθι, σελ. 55.

6. Ζερλέντη, ὁ.π.π., σελ. 177.

7. «Σιφνιακά», τόμος Ε' / 1995, σελ. 78-79.

8. Αὐτόθι, σελ. 75-78.

9. Αὐτόθι, σελ. 78-79.

10. Γεν. Ἀρχεῖα Κράτους, Συλλογή Περ. Ζερλέντη, Φάκ. 117 καί «Σιφνιακά», ὁ.π.π., σελ. 79.

μάθαιναν στά παιδιά μόνο γραφή και ανάγνωση. Φαίνεται πώς ο διαθέτης τό γνώριζε καλά τοῦτο, εἴτε ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου καί Μυχόνου Μελέτιο, εἴτε, πολύ πιθανόν, ἀπό τόν ἴδιο τόν διδάσκαλό του Ἰώσηπο Μοισιόδακα, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπισκεφεῖ τή Μύκονο τόν προηγούμενο χρόνο. "Όλα αὐτά βέβαια ὑποθετικά μέχρις ἀποδείξεως τους ἀπό αὐθεντικές ιστορικές μαρτυρίες.

1756

4.- Μετά ταῦτα καί ἐπὶ τρία περίπου χρόνια (1756-1759), οἱ πηγές σιωποῦν γιά τήν πορεία τοῦ Μοισιόδακα¹¹. Τό γεγονός ἐνισχύει τήν ὑποθετική σκέψη ὅτι τοῦτος δυνατόν νά παρέμεινε κατά τό διάστημα τοῦτο στή Σίφνο, προσφέροντας διδασκαλικές ὑπηρεσίες, προκειμένου νά ἐξοικονομήσει τά ἔξοδα γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ ὀνείρου του νά σπουδάσει πανεπιστημιακά στή Δύση. Τήν πιθανότητα αὐτή δέν ἀποκλείει καί ὁ κ. Κιτρομηλίδης¹². Ἀλλωστε, ἀπό τή Σίφνο ὑπῆρχε καί ἡ δυνατότητα νά μεταβεῖ στήν Ἰταλία εὐκολα, ἀφοῦ τά σιφνεϊκά ἐμπορικά σκάφη ἐξακολουθοῦσαν νά μεταβαίνουν στήν Ἀδριατική μεταφέροντας ἐμπορεύματα καί ταξιδιώτες¹³.

Πράγματι, τήν ἀνοιξη τοῦ ἔτους 1759 ὁ Μοισιόδαξ βρῖσκονταν στή Βενετία, ὅπου μάλιστα κλήθηκε νά κηρύξει ἀπό τόν ἄμβωνα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος κατά τίς Κυριακές τῆς Σαρακοστῆς ἐκεῖνου τοῦ χρόνου. Γιά τήν ὑπηρεσία του αὐτή πληρώθηκε μέ 50 δουκάτα, γιά τήν εἴσπραξη τῶν ὁποίων ὑπέγραψε στίς 5 Μαΐου 1759 αὐτόγραφη ἀπόδειξη ὡς ἑξῆς: «ἐγώ Ἰώσηπος ἱεροδιάκονος ὁ Μοισιόδαξ ἐπιβεβαιώνω»¹⁴. Κατά τόν κ. Κιτρομηλίδη ἡ ἐν λόγω μαρτυρία ἀποτελεῖ σημαντικό ὀρόσημο στήν πορεία τοῦ ἀνδρός γιατί δίνει τή δυνατότητα προσδιορισμοῦ τῆς ἄφιξης του στήν Ἰταλία, ἀλλά καί τῆς ἐποχῆς τῆς εἰσόδου του στίς τάξεις τοῦ Κλήρου. Ἡ τελευταία φαίνεται πώς εἶχε προηγηθεῖ τῆς μετάβασής του στή Βενετία, κατά τ' ἀνωτέρω, ἂν δέ πράγματι εἶχε παραμείνει στή Σίφνο κατά τήν προηγηθεῖσα τριετία, δέ ἀποκλείεται ἡ χειροτονία του νά πραγματοποιήθηκε ἐκεῖ ἀπό τόν ἀρχιεπίσκοπο Σίφνου Μελέτιο, διακεκριμένον ἱεράρχη καί προστάτη τῶν Γραμμάτων καί τῶν σπουδαστῶν¹⁵.

Στήν Ἰταλία, καί συγκεκριμένα στήν Πάδοβα, ὁ Μοισιόδαξ παρακολούθησε τά μαθήματα τῆς Ἱατροφιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ περιφήμου Πα-

11. Π. Μ. Κιτρομηλίδη, ὁ.π.π., σελ. 55.

12. Αὐτόθι.

13. «Σιφνιακά», Ε'/1995, σελ. 105, ὑποσ. 19, ὅπου πλοῖα-πλοίαρχοι πού μετέβαιναν στήν ἐτήσια ἐμποροπανήγυρι τῆς Senegaglia στήν Ἀνκόνα.

14. Π. Μ. Κιτρομηλίδη, ὁ.π.π., σελ. 57.

15. «Σιφνιακά», ὁ.π.π., σελ. 152, ὅπου ἐπιστολή Γεωργίου Γρυπάρη, πρὸς τόν ἀρχιεπίσκοπο Μελέτιο.

νεπιστημίου της κατά τὰ ἔτη 1759-1760 καί 1760-1761, ἴσως καί τό 1762¹⁶. Τό ὄνειρό του εἶχε γίνει πραγματικότητα. Ἡ, ἐν συνεχείᾳ, ἐκπληκτική, ὅσο καί δραματική πορεία του στή δημοσιοποίηση τῶν ἰδεολογικῶν καί φιλοσοφικῶν θέσεών του, στήν προσφορά στήν Ἑκπαίδευση, στίς μεταφράσεις καί συγγραφές παιδαγωγικῶν βιβλίων κ.λπ., εἶναι πράγματα πολὺ γνωστά στή βιβλιογραφία καί δέν θά ἀναφερθοῦμε σ' αὐτά.

5.- Τέλος, στήν περίπτωση πού ἡ διέλευση τοῦ Μοισιόδακα ἀπό τή Σίφνο ὑπῆρξε πράγματι τριετής, κατά τ' ἀνωτέρω, στό Σχολεῖο της οἱ νέοι διδάχτηκαν τότε τὰ μαθήματα σέ «ἀπλό ὕφος» καί στό νεοτερικό ἐπιστημονικό πνεῦμα πού πρέσβευε καί ἀκολουθοῦσε ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ, θέσεις πού τόν ἔκαναν βραδύτερα στόχο ἐπικρίσεων καί διώξεων. Ἀκόμη, θά πρέπει νά θεωρήσουμε ὅτι ὁ κατάλογος τῶν προσωπικοτήτων πού δίδαξαν στή Σχολή τοῦ Ἀγίου Τάφου, προσλαμβάνει τήν ἐξῆς εἰκόνα:

α) Στέφανος ἱερομόναχος, Κύπριος πρό 1745-1753

β) Ἀποστόλης Ἐφέσιος 1753-1756

γ) Ἰώσηπος Μοισιόδαξ, ἱεροδιάκονος 1756-1759

Ἐπομένως, καί ἡ ὑποτιθέμενη (ἀπό τόν ἱστορικό τῆς Σίφνου Κάρολο Ἰω. Γκιών) κατά τὰ ἤδη ἱστορηθέντα,¹⁷ παροχή διδασκαλικῶν ὑπηρεσιῶν ἀπό τόν Δανιήλ Κεραμέα, καλῶς τοποθετήθηκε ἀπό τοῦ ἔτους 1759 καί ἐξῆς.

16. Π.Μ. Κιτρομηλίδη, *Ἰ. Μοισιόδαξ*, σελ. 61.

17. «Σιφνιακά», Ε'/1995, σελ. 79-80.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

* Ἡ ἀνάδειξη σέ Μητροπολίτη Κασσανδρείας, ὑπέρτιμο καί ἑξαρχο Κόλπου Θερμαϊκοῦ, τοῦ ἐκλεκτοῦ συμπολίτου μας κ. Νικοδήμου Κορακῆ, πέραν τῆς δικαίωσης αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γιά τήν, ἐπί τέσσαρες περίπου δεκαετίες, προσφορά του στήν Ἐκκλησία καί τήν Κοινωνία, εἶναι καί σημαντικό ἱστορικό γεγονός γιά τό νησί μας. Ἡ Σίφνος, πού ἄλλοτε ἀποτελοῦσε πηγὴν ἀντλήσης προσωποποιήσεων γιά τήν ἐπ'ἀνδρῶν περιφανῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐδῶ καί μισόν περίπου αἰῶνα εἶχε στερηθεῖ τῆς τιμῆς αὐτῆς. Ἦδη «χαίρει χαράν μεγάλην» πού ἐκφράστηκε μέ τή μεγαλειώδη συμμετοχὴ τῶν Σιφνίων κατά τίς ἱερές τελετές τῆς χειροτονίας σέ ἐπίσκοπον καί τῆς ἐνθρόνισης τοῦ κ. Νικοδήμου στόν Πολύγυρο Χαλκιδικῆς, ἔδρα τῆς μητροπόλεως, ἀλλά καί μέ τήν παρουσία τοῦ Δημάρχου Σίφν υ.κ. Γιάννη Γεροντῆ, σέ ἀνταπόδοση ἀγάπης γιά τήν προσγενομένη τιμὴ στήν πατρίδα.

Ὁ νέος ἐπίσκοπος, τά προσόντα τοῦ ὁποίου, «κεκρυμένα ἐπιμελῶς» ἀπό ταπεινοφροσύνη, ἰστόρησαν λεπτομερῶς κατά τίς ἱερές τελετές ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος, ὁ πνευματικός Πατέρας του σεβασμ. μητροπολίτης Νέας Κρήνης καί Καλαμαριᾶς κ. Προκόπιος καί πολιτικοί Ἀρχοντες, πού γινώριζαν ἄριστα τόν ἱεροπρεπῆ χαρακτήρα καί τίς ἐξαιρετικές πνευματικές καί κοινωνικές προσφορές καί ἐπιτεύγματά του (ἰδιαίτερα πρὸς τόν θεοσεβῆ Λαό τῆς Κρήνης καί Καλαμαριᾶς, πού ὑποδέχτηκε μέ ἐνθουσιασμό τήν ἐκλογή του), κρίθηκε καί εἶναι Ἀξίος προσφοράς τῶν πλειόνων στό εὐσεβές πλήρωμα τῆς ἱστορικῆς μητροπόλεώς του. Τά «Σιφνιακά» διαδηλώνουν πανηγυρικά τή χαρά τους καί εὐχονται ἀπό καρδιάς στόν σεβασμιώτατο κ. Νικόδημο μακρά καί εὐλογημένην παρά Κυρίου τοῦ Θεοῦ ποιμαντορία.

* Στίς 5 Φεβρουαρίου 2001, ἡμέρα Δευτέρα, πραγματοποιήθηκαν, μέ συρροή πλήθους συμπολιτῶν, τά ἐπίσημα ἐγκαίνια «τοῦ Σπιτιοῦ τῆς Σίφνου» στήν Ἀθήνα, ἀπόκτημα τοῦ παλαίμαχου Συνδέσμου τῶν Σιφνίων καί προσφορά στοὺς πανσιφνίους. Βρίσκεται σέ πολύ κεντρικὸ σημεῖο τῆς πρωτεύουσας, στή συμβολὴ τῶν ὁδῶν Ἰ. Δροσοπούλου καί Ἰθάκης 24, στόν τρίτο ὄροφο παλαιοῦ ἀρχοντικοῦ, ἀπὸ τά λίγα πού μείνανε στήν Ἀθήνα, συνολικοῦ ἐμβαδοῦ 230 τ.μ. Γιά τήν ἀπόκτησή του ἀπαιτήθηκε «μακρόχρονη ἔρευνα, πολὺμηνες διαπραγματεύσεις, οἰκοδομικές καί ἀναπαλαιωτικές δραχμοβόρες ἐργασίες, ὑπεύθυνος καί ἐπιμελής ἔλεγχος καί καθημερινή ἐνασχόληση γιά νά φτάσει σέ αἴσιο τέλος», αὐτό πού ὅλοι εἶδαμε καί θαυμάσαμε. Γιατί, πράγματι, πρόκειται γιά σωστό στολίδι, ὅλο ἀρχοντιά καί ποικίλες χρηστικές δυνατότητες γιά τήν ἱκανοποίηση πλείστων ἀναγκῶν (πολιτιστικῶν, ἐκθεσιακῶν, ἐντευκτηρίου, βιβλιοθήκης, συναντήσεων κ.ἄ.), ἓνα ἀκόμη σπουδαῖο ἔργο τοῦ Συνδέ-

σμου, πού τόσα ἔχει προσφέρει στήν πατρίδα στά ἑκατό καί πλέον χρόνια τῆς ζωῆς του. Στά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, μέ πρόεδρο τόν κ. Γ.Α. Ζαμπέλη, ἀξίζει ἔπαινος καί θερμά συγχαρητήρια, τόσο γιά τήν ἐπιλογή τοῦ κτιρίου, τό εὐπρόσωπο τῶν χώρων του καί τούς ὑπέρμετρους κόπους τους γιά τήν ὁλοκλήρωση τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἔργου, πού τιμᾷ τή Σίφνο καί τούς Σιφνίους. Θέλουμε νά πιστεύουμε ὅτι ὅλοι οἱ συμπολίτες θά ἀξιοποιήσουν καί ἐνισχύσουν μέ κάθε τρόπο τήν προσγενομένη μεγάλη προσφορά τοῦ Συνδέσμου καί πρόθυμα θά ἐνεργοποιηθοῦν καί συμμετάσχουν στή λειτουργικότητα τοῦ «Σπιτιοῦ τῆς Σίφνου», κατά τά προγράμματα πού ἐτοιμάζει ἡ ἔχει ἔτοιμα τό Δ.Σ.

* Ὁ κ. Ἑμμανουήλ Νικολαΐδης, ἰδιοκτήτης ἐδῶ καί λίγα χρόνια κατοικίας στήν Καταβατή, Ἀθηναῖος στήν καταγωγή, δέν ἀρκεστήκε σέ μιά πολύμηνη, κάθε χρόνο, παραμονή στό νησί μας γιά ἀνάπαυση, ἀλλ' ἀξιοποίησε τό χρόνο του ἀπολαμβάνοντάς τον μέ τήν προσφορά ἔργου, σπουδαίου καί ἀξιοτίμητου ἔργου πρὸς τό χωριό καί ἐνορία του, ἀλλά καί τή Σίφνο εὐρύτερα. Μέ κόπους, ὑπομονή, ἄκρα ἐπιμέλεια καί ὑπευθυνότητα, κατέγραψε μέ κάθε λεπτομέρεια τά ἐκκλησιαστικά μνημεῖα τῆς ἐνορίας Καταβατῆς (ἐκκλησίες - παρεκκλήσια - ἐξωκκλήσια, 25 τόν ἀριθμός), τόν ἀγιογραφικό διάκοσμο καί ἱερά βιβλία καί σκεύη τους, τά φωτογράφησε, σχεδίασε κατόψεις, περιέγραψε χώρους καί τοποθεσίες πού βρίσκονται, σπούδασε τή βιβλιογραφία, ἀναζήτησε ἀρχεαρχαία στοιχεῖα, ἔμαθε παραδόσεις καί θρύλους, ἀξιοποίησε ἀντικειμενικά πληροφορίες, κατάρτισε πίνακες, χρονολόγια ἐορτῶν-πανηγύρεων καί ἀποτύπωσε τά πάντα σέ ἕναν τόμο μεγάλου σχήματος, δακτυλογραφημένον μὲν, μέ καλλιέπεια ὅμως καί ωραιότατα εἰκονογραφημένον. Ἡ ἐν λόγω ἐργασία, πού ἀσφαλῶς κόστισε ἱκανά χρήματα στόν κ. Νικολαΐδη, δέν τυπώθηκε σέ βιβλίο γιατί ἡ δαπάνη, ἰδίως τῆς ἑγχρωμῆς εἰκονογράφησης, θά ἦταν μεγάλη. Ἄν κάποιος φορέας ἀνελάμβανε τό κόστος τῆς ἐκτύπωσης, ἡ μνημειακή-ἐκκλησιαστική ἱστορία τῆς Σίφνου θά εἶχε μεγάλο ὄφελος καί προβολή. Γεγονός, πάντως, παραμένει ὅτι ἕνας μὴ εἰδικός, μὴ Σίφνιος(!), πού δέν διεχιδεῖ τίτλους, πραγματοποίησε «ἀπό ἀγάπη» καί μόνο, ὅπως δηλώνει (πού τήν ἀνταποδίδουμε ἀπό καρδιᾶς) ἕνα σπουδαῖο καί πολυσήμαντο «εἰδικό» ἔργο, τό ὁποῖο μελλοντικά θά φανεῖ χρησιμο ἀκόμη καί σέ εἰδικούς ἐπιστήμονες. Στόν κ. Νικολαΐδη ἐκφράζουμε θερμά συγχαρητήρια καί τήν εὐγνωμοσύνη μας. Δέν παραλείπουμε ὅμως καί νά τοῦ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἡ Σίφνος ἔχει καί ἄλλες ἐνορίες, ὅπως λ.χ. ἐκεῖνην τῶν γειτονικῶν του Ἑξαμπέλων...

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΟΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

- Μέρτζιου, Μία διαθήκη = Κων. Δ. Μέρτζιου, Μία διαθήκη ἐκ Σίφνου τοῦ 1662, στήν Ἑπετηρ. τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου ἐν Ἀθήναις 1958, τεῦχος 8ο, σέλ. 103-111.
- Συμεωνίδη, Βρυσιανή, = Σ.Μ. Συμεωνίδη, Ἡ Κυρία Βρυσιανή, ἡγουν συμβολή εἰς τήν Ἱστορίαν τῆς ἐν Σίφνῳ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Ἀθήναι 1966.
- Συμεωνίδη, Μοναστήρια = Σ.Μ. Συμεωνίδη, Μοναστήρια τῆς Σίφνου, Ἀθήνα 1984.
- Συμεωνίδη, Τό Ἀρχιπέλαγος = Σ.Μ. Συμεωνίδη, Τό Ἀρχιπέλαγος κατὰ τόν πόλεμο Τουρκίας - Βενετίας (1645-1669) καί οἱ ἀρχιερατικές ἐναλλαγές στίς ὀρθόδοξες ἐπισκοπές, «Μηλιακά», Ἀθήνα 1989, τόμος Γ', σέλ. 17 - 136.
- Συμεωνίδη, Ἀνδριακά Ἱστορ. Ἐγγραφα = Σ.Μ. Συμεωνίδη, Ἀνδριακά Ἱστορικά Ἐγγραφα ἀπό Ἱταλικές Ἀρχεακές Πηγές (1629-1723), στά «Ἀνδριακά Χρονικά», Ἄνδρος 1994, τόμος 22.
- ΓΑΚ = Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.
- ASV = Archivio di Stato di Venezia.
- SCPF = Sacra Congregazione de Propaganda Fide (Ρώμη).

ΟΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΥ

ἀγιογρ. = ἀγιογράφος
 ἀρχμ. = ἀρχιμανδρίτης
 ἀρχπ. = ἀρχιεπίσκοπος
 βικ. = βικάριος
 ἐπίσκ. = ἐπισκοπή - ος
 ἐπίτρ. = ἐπίτροπος
 ἡγ. = ἡγούμενος
 ἱερ. = ἱερεὺς
 ἱερμχ. = ἱερομόναχος
 μητρ. = μητροπολίτης
 μισσιον. = μισσιονάριος

μον. = μοναχός
 οἰκογ. = οἰκογένεια
 οἶκον. = οἰκονόμος
 πρόξ. = πρόξενος
 πρ. = πρῶην
 προηγ. = προηγούμενος
 πτρχ. ΚΠ. = πατριάρχ. Κων/πόλεως
 πρωτσ. = πρωτοσύγκελλος
 σκευοφ. = σκευοφύλαξ
 χ. = χωριό

I. ONOMATΩN

Ἀβραῆς
 - Ἄγγελος, διδ. 174, 175.
 - Μαρκάκης, 44.
 Ἀβρανόπουλος Γεώργ. 154.
 Ἀγία Προπαγάνδα, 92, 99, 100.
 Ἅγιον Ὄρος, 104, 106, 191.
 Ἀδριανούπολη, 145.
 Ἀθανάσιος
 - πρ. μητρ. Δημητριάδος, 121, 123, 132.
 - Μαρμαράς, ἀρχπ. Σίφνου, 31, 32, 62, 69, 74, 81, 87, 88, 95, 97.
 Ἀθήνα, 24.
 Αἰζαμα, χ. Μεσσηνίας, 162.
 Αἰθαία, χ. Μεσσηνίας, 162.
 Αἰθιοπία, 146, 147, 192.
 Αἰθιοπίας βασιλεὺς, 146.
 Ἀλέξιος, μητρ. Νικαίας, 5.
 Ἀλιπράντης Κων. 29, 81.
 Ἀμβροσιάδης Ι., 157 - 162.
 Ἀμοργός 113, 121, 183.
 Ἀμπατζῆ Λένα, 146, 149.
 Ἀνανίας
 - μητρ. Θηβῶν, 116 - 120.
 - πρωτοσ. Σιναΐτης, 145, 146.
 Ἀναργύρου Ἀναγνώστης, 114.
 Ἀναστασιάδης Λεόντιος, διδ., 172, 174.
 Ἀνάφη, 121.
 Ἀνδρίτζενα, 158, 159 ἐπ.
 Ἄνδρος, 23, 24, 29, 30, 49, 57, 82.
 Ἀνδρούσα, 162.
 Ἀνδρούσης, ἐπισκ., 123, 126.
 Ἀνθιμος Ἀρτουλάνος, μητρ.
 Προύσης, 86.
 Ἀντίπαρος, 65, 67.
 Ἀξελός, φρούραρχος, 113.
 Ἀποστόλης, βλ. Ἰωνᾶς.
 Ἀραγουζέος Ζουάνες, καπετάν, 80.
 Ἀρβανιτάκης Ι., 170.
 Ἀρμακόλας Ἄντων., 57, 79.
 Ἀρμένιοι - Ἀποχωρώνου, 155.
 Ἀστυπάλαια, 121, 183.
 Ἀφρικὴ Βόρεια, 93.
 Ἀχλάδη Χρυσῶ Ἄντ., 34, 70.
 Ἀχλάδης
 - Ἀντώνης, 70.
 - Τζουάνες, καπετάν, 70.
 Ἀχλυμπάρη Μαργαριτῶ, 155.
 Ἀχλυμπάρης
 - Ἀγγελῆς, 153, 155.
 - Ἀναγνώστης, 155.

Βαλέζη Ἑλένη, 118 - 120.
 Βαλέζης
 - Ἰωάννης, 115 - 120.
 - Νικόλαος, 118.
 - Σταμάτης, 115 - 120.
 Βαλέττας Νικ., 170.
 Βᾶος Μαρίνος, 161, 162.
 Βαρβαρίγος, βλ. Ἱερεμίας.
 Βαρθαλίτης Φραντζ. 61.
 Βαρθολομαῖος
 - πτρχ. ΚΠ., 5-9.
 - πρ. Μοσχονησιῶν 121 - 143.
 Βασίλειος, μητρ. Ἑλασσῶνος, 5.
 Βασιλείου Ἰωάνν., 137, 138.
 Βατικανό, 23, 27, 37, 43, 61, 68, 69, 71, 73, 74, 78, 93, 94, 99.
 Βεγγάλη, 145.
 Βενετία, 25, 27, 33, 55, 56, 63, 68, 75.
 Βενιαμίν, ἀρχμ. Σιναΐτης, 149.
 Βενιζέλος Σ., 117.
 Βεργῆς, βλ. Μακάριος.
 Βήχας Πέρος, 125.
 Βισβίνης, βλ. Συνέσιος.
 Βούλγαρης Εὐγένιος, διδ., 191.
 Βρέστ, πρόξ. Μήλου, 113.
 Γαβριήλ
 - ἀρχπ. Σίφνου, 34.
 - ἀρχμ. 132-140, 152.
 Γαλανός Δημ., 149-151.
 Γεράρδης, βλ. Νικόδημος.
 Γερμανός, ἀρχπ. Κέας, 87.
 Γέροντας Ν. 164.
 Γεροντῆς Ἰω., δήμαρχος, 14, 197.
 Γεωργόπουλος Δανιήλ, 127, 128.
 Γιακουμέτος, ἀφέντης, 55.
 Γιουστινιάνι Ἀντώνιος,
 Λατ. ἀρχπ. Νάξου, 185.
 Γκιών Δεναΐζης, 77.
 Γκουάρκι, Λατ. ἐπίσκ. Σύρου, 27, 73.
 Γκούρας Ἰωάννης, στρατηγός, 112.
 Γοζαδίνα Μαργαρίτα, 103.
 Γοζαδῖνος
 - Ἄγγελος Νικ., 19, 60, 98, 100.
 - Ἀντώνιος, βικάριος, 23.
 - Γεώργιος, οἰκονόμος, 46.
 - Ζανῆς, 97.
 - Ἰάκωβος, 98.
 - Ἰωάννης, 86.
 - Νικολός, 98.
 - οἰκονόμος, 103.
 Γραμποῦσα, 113.
 Γρηγόριος

– Ε', πτρχ. ΚΠ., 151.
 – έπιτρ. μητρ. Θηβών, 120.
 – σακελλίων, 126.
 – Σίφνιος, άρχιμ., 145–149.
 – διδ. Μυκόνου 192.
 Γρυπάρη, οίκογένεια, 34.
 Γρυπάρης Άποστόλης, 170.
 Γύζης Μιχαλάκης, 58, 79.

Δάκκα, 145, 149.
 Δανιήλ
 – μητρ. Καισαριανής, 5.
 – Κεραμεύς, διδ., 194.
 Δελή – μεμή (χ. Μεσσηνίας).
 Δελλαγραμμάτικα, οίκογ. 24.
 Δελλαγραμμάτικας
 – Άντώνιος Γάσπ., 24.
 – Γάσπαρης Δομην., 24.
 – Δομήνικος Γ., μισσιον. έπίσκ.
 – Άνδρου, 24, 99.
 – Ιούλιος, 32, 60, 101, 102.
 – Νικολός Γάσπ., 24.
 – Φίλιππος Άντ., 24.
 – Φραντζέσκος Γάσπ., 24.
 Δελλαρόκκας Ιάκ., βικ., 99, 103.
 Δενδρινός, βλ. Ίερόθεος.
 Δημητριάδης Γεώργιος, 152.
 Δημήτριος, έπισκ. Θερμών, 5.
 Δικαίος Κωνσταντίνος, 164.
 Διονύσιος
 – μητρ. Νεαπόλεως, 5.
 – άρχπ. Μήλου, 87.
 – ιερεύς, από Μουδανιά, 148.
 Δουκάτο Αίγαίου, 53.
 Δουνάβης Άνδρέας, 66.

Έβραϊοι, 38, 54, 83.
 Είρηναίος, πρ. Κασσανδρείας, 16.
 Έλαίας, έπίσκ. 123.
 Έταιρεία Άνατ. Ίνδιών 145.
 Ευσέβιος, μητρ. Σάμου, 5.
 Έφέσιος Άποστόλης, διδ., 192.
 Έφέσου, μητρόπολη, 122.

Ζάκυνθος, 24, 79.
 Ζαμπέλη, οίκογ., 34.
 Ζερβός Άλέξ., καπετάν, 80.
 Ζερλέντης Πέρ., 192.

Ήλιάδης, βλ. Καλλίνικος.
 Ήπειρος, 145.

Θέμελης, βλ. Χρυσόστομος.

Θεόκλητος
 – μητρ. Θεσσαλιώτιδος, 5.
 – μητρ. Φλωρίνης, 5.
 Θεοδώρου Μαρία, 155.
 Θερμιά, 57, 66, 79, 183.
 Θήβαι, 116.
 Θράκη, 145.
 Θωμάς, έπίσκ. Καλκούτας, 151.

Ίαννακός, λόγιος, 191.
 Ίγνάτιος
 – μητρ. Δημητριάδος, 5.
 – μητρ. Λαρίσης, 5.
 Ίερεμίας
 – Δ' πτρχ. ΚΠ., 150.
 – Βαρβαρίγος, μητρ. Παροναξίας, 92, 102.
 – Όρφانوϋ, ιερμχ., 94–108.
 Ίερόθεος
 – μητρ. Λήμνου, 5.
 – Δενδρινός, διδ., 191.
 Ίμπλακίκων, έπαρχία, 163.
 Ίνδιες, 145.
 Ίος, 121, 183.
 Ίωακείμ Κατζάγριλας, προηγ. 137.
 Ίωαννίκιος Β', πτρχ. ΚΠ., 86.
 Ίωάννου, παπᾶ Άναγνώστης, 166.
 Ίωνᾶς
 – πρ. έπίσκ. Δαμαλῶν, 138 – 140.
 – Άποστόλης, ήγ. Βρύσης, 86.

Καίρη Μοσχοϋ, 22, 49.
 Καίρης
 – Λεονάρδος, 49, 59.
 – Μιχαήλ Λεον., 22.
 – Μιχαλάκης, 186.
 Καλαβρύτων, έπισκοπή, 142.
 Καλκούτα, 145, 148, 150.
 Καλλίνικος
 – Ήλιάδης, μητρ. Σίφνου, 121, 137, 142.
 – μητρ. Πειραιῶς, 5.
 Καμαριόλης Γεώργ. Θ., 86.
 Καμίλλης Ίωάννης – Άντώνιος, Λατίν. έπίσκ. Μήλου, 68, 74, 185.
 Καμπάνης
 – Ζαννής Άλεξ., 170.
 – Ζαννής Ι. 170.
 – βλ. Λεόντιος
 – Ν. Άλεξάνδρου, 170.
 Κανελλόπουλος Δ., 158.
 Κανισχᾶς Χατζή Άντώνης, 192.
 Καντζηλιέρης

- 'Αλέξανδρος Γεωργ., 86.
- Νικόλαος, 86.
- Καντιώτου Καλλιόπη, 64.
- Καποδίστριας
 - Αύγουστίνος, κόμης, 158.
 - 'Ιωάννης, 153, 155, 156, 157.
- Κάραβος 'Απόστολος, 63.
- Καρδίτση, οίκογ., 34.
- Καρύδης
 - Γιαννάκης, 77.
 - Γιώργης, 77.
- Καστέλλη Βιντσέντσο, 183 επ.
- Κατζάγριλας, βλ. 'Ιωακείμ.
- Κάτζας 'Ιωάννης, παπᾶς, 97.
- Κατζόν
 - Φλωρέζα, 48.
 - Φραζέσκος Ι. 49.
- Κατραζιά Καλή, 65.
- Κέα, 28, 57, 60, 61, 65, 67, 79, 82.
- Κιμωλιάτης Γιάννης, 125.
- Κίμωλος, 60, 65, 67, 81, 121.
- Κίναμος Μαρχαντώνιο, πρόξ. 75.
- Κισές, 28.
- Κιτρομηλίδης Π.Μ., καθηγ. 191 επ.
- Κολαντρούτσος Γεώργ., καπετάν, 114.
- Κολονέλλου, οίκογ., 34.
- Κοντόσταυλος
 - Alvisé Γάσπ., 29.
 - 'Αντώνιος Μιχελ., 27, 28, 185.
 - Γάσπαρος Λεον., 19, 23, 25-88.
 - Λεονάρδος ή Λινάρδος, 24.
 - Λεονάρδος Γάσπ., 29.
 - Λεονάρδος Μιχελ., 27.
 - Μικιέλης, 24, 25.
 - Μιχελέττος Λοεν., 19, 23, 25-88, 184, 185.
 - Michiel, Γάσπ., 29.
 - Νικολός Λεον., 23, 25-88.
 - Νικολός Γάσπ., 29.
- Κοραχίς, βλ. Νικόδημος,
- Κορινθία, 153.
- Κορνέρ 'Ανδρέας, ναύαρχος, 75.
- Κορονέλλος Χρυσάκης, 59, 79.
- Κορυφαίος Βίττωρ ή Βιττόριο, 70, 79.
- Κοσμής 'Αγγελος, 44.
- Κουερίνι, Βάϊλος, 61.
- Κούλουρη, 113.
- Κουντουριώτης Γεώργιος, 129, 131.
- Κουράκης Κων/νος, 166.
- Κρήτη, 29, 33, 52, 78, 146, 154.
- Κρητικοί, 38.
- Κρητικός
 - 'Ιερωνυμάκης, 125.
 - Μανωλάκης, 125.
- Κύθηρα, 22, 27.
- Κύθνος, 82.
- Κύριλλος
 - Α' Λούκαρης πτρχ. ΚΠ., 92, 93, 101, 102.
 - πτρχ. ΚΠ., 151.
 - Κονταρής μητρ. Βεροίας, πτρχ. ΚΠ., 93.
 - μητρ. Κυθήρων, 5.
 - Καθηγούμ. Βρύσης, 153.
- Κωλέτης 'Ιωάννης, 122, 131.
- Κώμης, καπετάν, 58, 79, 80.
- Κωνσταντινούπολη, 29, 61, 91, 92, 100.
- Κωνσταντίνος, άρχπ. Σινᾶ, 148.
- Κώ(ν)στας Δημήτρ., καπετάν, 110, 113-114.
- Κωτάκη
 - Κατερίνα Νικ., 26.
 - Μαρία Νικ., 21.
 - Μοσχού, 21.
- Κωτάκης Νικόλαος, 26, 70, 97.
- Λακωνία, 115.
- Λειμβαίος 'Ιωάννης, 170.
- Λεόντιος
 - επίσκ. Περιστερᾶς, 122, 141-143.
 - Καμπάνης, άρχμ. 121.
- Λέσβιος Βενιαμίν, 113.
- Λεωνίδης Δημήτριος, 113.
- Λογοθέτη Μοσχού, 22.
- Λογοθέτης Βασίλειος, 19, 25-88, 100, 101, 102.
- Μαγχανάρη, οίκογ., 34.
- Μακάριος
 - άρχπ. Σίφνου, 34.
 - Μαμούνης, άρχπ. Μήλου, 92.
 - Βεργής, άρχιερ. επ. Μήλου, 126.
- Μακεδονία, 145.
- Μαμούνης, βλ. Μακάριος.
- Μανοῦσος 'Αντώνης, 125.
- Μάξιμος, μητρ. Σερρών, 5.
- Μαργαρίτα του Φιλίππη, 59.
- Μαρκαδάτος Μιχάλης, 59.
- Μαρμαράς, βλ. 'Αθανάσιος,
- Μαρούλης 'Ιωάννης, ζωγράφος, 154.
- Μαστρογιάννης Μανοῦσος, 125.
- Ματθαίος, πτρχ. 'Αλεξανδρείας, 146, 192.
- Μάτσα, οίκογ., 34.
- Μάτσας
 - Κων/νος, 170.
 - Π(έτρος), 170.

- Μαυροκορδάτος Α., 129, 131.
Μαυρομιχαλαίοι, 115.
Μαυρομιχάλης Κων., 129.
Μελέτιος, ἀρχπ. Σίφνου, 193.
Μελισσός Ἀντώνιος, 156.
Μεταξᾶς
– Ἀνδρέας, 113.
– Ἰωάννης, 152.
– Μῆλα Μαρία, 65.
Μῆλος, 21, 38, 43, 48, 54, 75, 78, 79, 82, 121.
Μεκελλούτσι Φραγκ., 65, 83.
Μιλτιάδης Α. 135.
Μιχαήλ, μητρ. Αὐστρίας, 5, 9, 15.
Μοθωναίου, οἰκογ., 34.
Μοθώνης Φραντζ., 70.
Μοισιόδαξ Ἰώσηπος, 191-194.
Μπαγκλαντές, 145.
Μπαλοῦρδος Πέτρος, 126.
Μπακάλης Σωτήρης, 117.
Μπάος Κων., 34, 70.
Μπάου οἰκογ., 34.
Μπερλούζης Φραντζ., 79.
Μπότασης Παναγιώτης, 122.
Μπρόντζας
– Ζουάνες, 69, 81.
– Λουκάς, 69.
Μύκονος, 60, 121, 183.
Μυσία, 191.
Μυτιληναῖος
– Κων/νος, ἀγωνιστής, 114-115.
– Πέτρος, 134.
Μωραΐτισσα Μαρούσα, 126.
Μωρέσκαζας Ἠλίας, 114.
- Ναδάλης
– Ἀναγνώστης, 33, 62.
– Ζόρζης, 33, 62.
– Ζουάννης, 33.
Ναθανάηλ, Σιναΐτης, 145-149.
Νάξος, 59, 78, 79, 113.
Ναριγγέντζ, 145, 150.
Ναύπακτος, 110.
Ναύπλιο, 70, 113.
Νεῖλος, ἀρχπ. Κέας, 86.
Νεκτάριος, ἡγ. καὶ μητρ. Πάφου, 27, 86.
Νεόφυτος
– Γ' πτερχ. ΚΠ., 102.
– μητρ. Καρύστου, 121.
– μητρ. Σμύρνης, 191.
Νικηφόρος
– μητρ. Διδυμοτεῖχου, 5.
– ἱερμχ. Σιναΐτης, 145.
- Τρουλλίδης, ἱερμχ., 94-108.
Νικοδήμος Γεράρδης, μητρ. Παροναξίας, 60, 87.
– μητρ. Ἱερισσοῦ, 5.
– Κασσανδρείας, 5-18, 197.
Νικολαΐδης Ἐμμαν., 198.
Νικόλας, καπετάν, 80.
Νικουρέζης Μανόλης, 192.
Νταπόλλα, βλ. Πόλλα.
Ντολφίν (Δουλφή), οἰκογ., 34.
- Ξανθάκης Ἰωάννης, 78.
Ὀβριόκαστρο, Τήνου, 54.
Ὀθωναῖος Γεώργιος Κ., 156.
Οἰκονομίδης Χριστόδ., δήμαρχος, 14.
Οἰκονόμου Λάμπρος, 117.
Ὅμηρος Παυλῆς, πρόξ., 81.
Ὀρλώφ Θεόδωρος, 113.
- Πάδοβα, 193.
Παῖσιος
– μητρ. Ἐλευθερουπόλεως, ὁ μετὰ Βιδύνης, 118.
– μητρ. Θηβῶν, 116-117.
– ἐπίσχ. Τυάνων, 5.
Παλαιοῦ, οἰκογ., 34.
Παντελεήμων
– μητρ. Ἀττικῆς, 5.
– μητρ. Θεουπόλεως, 5.
– μητρ. Ξάνθης, 5.
Παρθένιος
– ἀρχπ. Σαντορίνης, 87.
– Χαιρέτης, ἱερμχ., 86.
– παπᾶς - Σιναΐτης, 146-148.
Παροικιά, 28.
Πάρος, 28, 38, 57, 84, 113.
Πατηνιώτης Ἰωάννης, 166.
Πατριαρχεῖο Οἰκουμενικό, 31, 34, 87, 88, 91, 95, 149.
Πειραιῶς, βλ. Καλλίνικος
Περάστο, 38, 81.
Πέρης Γεώργιος, 23, 78.
Πέρογλους Σ., 165.
Πέτα, μάχη, 113.
Πέτρου
– Ἀπόστολος, 110-112.
– Ἰωάννης, 110-112.
Πιάδα, 113.
Πιολάκης Δ.Π., 165.
Πιτάρης Ἰωάννης, 120, 155, 156, 157, 162.
Πλουσιανή Μαρία, 79.
Πολέμης Δημ. Ι, 24.

- Πόλλα
 - Βαρθολομαῖος, 26, 32, 61, 69, 74, 78, 82, 83, 85.
 - Γεώργιος, 32, 57.
 - Μάρκος βικ., 32, 37, 43, 44, 70, 71, 102.
 Πολύγυρος, 5.
 Πορτάντε Κων., νοτ. Ναυπλίου, 70.
 Πουλόπουλος Α., 164.
 Πρατικός
 - Γεώργιος, παπᾶς, 153.
 - Γεώργιος, ἀγιογρ., 153.
 - Νικόλαος, ἀγιογρ. 153-167.
 Πρατικοῦ, οἰκογ., 34.
 Πρέστης Χρῖστος, Κονσόλου, 125.
 Προβηγία, 54.
 Προκόπιος
 - μητρ. Ὑδρας, 7.
 - μητρ. Ν. Κρήνης, 5-14.
 Πρόκος Ἀναγνώστης, 170.
 Ράδος Γ.Π., 122.
 Ραφελέτος Π., 156.
 Ράφος Ἀναγνώστης, 60, 79.
 Ρόζα
 - Μαгдаληνή, 22.
 - Μοσχοῦ, 22.
 - Νικολέτα, 22.
 Ρόζας
 - Ἐνρίκο, 60, 61, 79.
 - Νικόλαος, 22.
 - Πέτρος, 19-88, 103.
 Ρουγκιέρης Σμάραγδος, 37.
 Ρούσσος Γεώργιος, παπᾶς, 97.
 Ρώμη, 92.
 Ρώμης Ἐκκλησία, 91, 93.
 Σαλαμίνος
 - καὶ Δερβανοχωρίων, ἐπισκ., 143.
 - καὶ Μεγαρίδος, ἐπισκ., 142.
 Σαλαμίνα, 118.
 Σαμπολῆς, μουσοῦν, 38, 48, 58, 59, 63, 83.
 Σαντορίνη, 43, 58, 65, 79.
 Σαπουντζῆς Κων., 117.
 Σγουδία Καλλινίκη, 62.
 Σεραφεῖμ,
 - ἐπισκ. πρ. Σκύρου, 153.
 - μητρ. Καστορίας, 5.
 Σέριφος, 38, 65, 67, 121, 183.
 Σερμαρτής, διάκος, 62.
 Σικελία, 38.
 Σίκινος, 57, 65, 67, 121, 183.
 Σιμωνόπετρα, 95, 99.
 Σινᾶ, ἱερὰ Μονή, 145.
 Σισίνιος, ἱατροφιλ., 147.
 Σκούταρης Περάκης, 60.
 Σμύρνη 56, 59, 63.
 Σοφικό Κορινθίας, 154.
 Σπαθάρος Κων., παπᾶς, 170.
 Σπεράντσας Ν., διδ., 168, 173, 174.
 Σπέτσες, 113.
 Σπηλιοτάκης Ἀναγν. 122, 129, 131.
 Σταματέλος, καπετάν, 54.
 Στάης Ἀντωνάκης, 33, 48.
 Στασενός Δημήτρης, 126.
 Στεμνιτσιώτης Ἀργύριος, 113.
 Στέργιος, οἶκον. Μήλου, 126.
 Στέφανος, διδ. Σίφνου, 146, 192.
 Συνέσιος, μητρ. Κασσανδρείας, 8.
 Συριανός Κ., 170.
 Συριανοί, 38.
 Σύρος, 37, 38, 78, 100, 154, 155.
 Σφακιά, 113.
 Σφακιανοί πρόσφυγες, 155.
 Σχολή
 - Ἀγίου Λουκά Μυκόνου, 191.
 - Ἀγίου Τάφου Σίφνου, 30, 109, 146, 168, 169, 191.
 - Ἀθωνιάδα, 191.
 - Εὐαγγελική Σμύρνης, 191.
 - Μαγνησίας, 150.
 - Πάτμου, 150.
 - Χίου, 168.
 Σωτήρχου Νικόλαος, 117.
 Τανταλίδης Ἡλίας, 152.
 Ταταράκης Ἰακωβάκης, 122, 126.
 Τέστας Μιχαήλ, 74.
 Τζαλουμάν Τζελεπῆς, 81.
 Τζανετάκης Γρηγοράκης, 117.
 Τζανωτάκαι, 115.
 Τζιά, 65, 80.
 Τζίας, Ἐπίσκοπος, 66.
 Τζιῶτες, 57, 61.
 Τῆνος, 54, 57.
 Τιμόθεος, ἀρχπ. Σίφνου, 31-32.
 Τίτος, μητρ. Παραμυθίας, 5.
 Τουλῆς
 - Γεώργιος, 49,
 - Ζαννῆς Ιω., 49.
 - Ἰωάννης Γεωργ., 49.
 Τουρλάκης Δημήτρης, 125.
 Τρουλλίδης, βλ. Νικηφόρος,
 Τσερναβόδα, χ., 191.

Υδρα, 113.
Υψηλάντης Δημ., 113.

Φιλάρετος, ἀρχπ. Σίφνου, 32.
Φιλιππούπολη, 145.
Φλωρεντία, 38.
Φολέγανδρος, 65, 67, 121.
Φραγκοκάστελλο, 113.
Φρουδᾶς
– Ἰωάννης, 49.
– Λευτέρης, 49.
Φώσκολος Μάρκος, ἱερ. 25.
Φωτήλας Ἀσημάκης, 122.

Χαιρέτης, βλ. Παρθένιος.
Χαλεπῆς Γιαννάκης, 27.
Χάνδακας, 82.
Χανιά, 29, 165.
Χατζηανδρέου Ἀντ., 135.
Χατζημιχάλης, 113.
Χίοι, 38, 40.
Χίος, 21, 24, 26, 54, 110, 113.
Χριστόδουλος, ἀρχπ. Ἀθηνῶν, 5-14.
Χρύσανθος,
– μητρ. Σμύρνης, Κρήτης, Φιλιππουπόλε-
ως, 152.
Χρυσόγελος Νικ., διδ., 109, 119, 121-
143, 155 ἐπ., 168.
Χρυσόστομος
– Θέμελης, ἐπίσκ. Θαυμακοῦ καὶ Μεσση-
νίας, 5.
– μητρ. Πειραιῶς, 5.
Χωματιανός Ἀναγν., 60, 79.

Ψαράς Ι. Δ., 68.
Ψαυῆτης Γεώργιος, διδ., 168-176.

II. ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΩΝ-ΝΑΩΝ

Ἀγία Αἰκατερίνη, Σινᾶ, 145, 146.
Ἀγία Μαρίνα
– Ἀνδρίτσαινας, 160.
– Ἀνδρούσης, ναός, 153 ἐπ.
– Μήλου, μονή, 139.
Ἅγιος Ἀνδρέας, ἄνδρου, 65.
Ἅγιος Ἀντίπας, μετόχι, 95, 96, 168.
Ἅγιος Ἀντώνιος
– Ἀββάς, λατιν., 23, 65, 184.
– Πάδοβας, λατιν., 184.
Ἅγιος Ἀρτέμιος, μετόχι, 53, 94-108.
Ἅγιος Βασίλειος Πειραιῶς, 5.
Ἅγιος Γεώργιος
– Ἑλλήνων Βενετίας, 193.

– Μήλου, μονή, 122, 126.
– Σύρας, λατιν., 65.
Ἅγιος Ἡλίας, μονή, 65.
Ἅγιος Ἰωάννης
– Βογιατζίκιοι, 151.
– Εὐαγγελιστής, μονή 184.
– Πάτμου, μονή, 94.
– Χρυσόστομος, μονή, 184.
Ἅγιος Νικήτας, λατιν. 185.
Ἅγιος Σώζων καὶ Φανούριος, 75.
Ἀσωμάτων Πετράκη, μονή, 5.
Θεοτόκου Εἰσόδια
– μονή, τοῦ Βουνοῦ, 154.
– Σταυροδρομίου, ναός 151.
Θεοτόκου Κοίμησης – Σοφικοῦ, 153.
Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου ναός λατ., 69, 81,
185.
Μεταμόρφωση Σωτῆρος Καλκούτας, 148.

Παναγία
– Βρυσιανή, μονή, 27, 34, 43, 65, 100,
108, 153.
– Λεοῦσα, κερά, 65.
– Σγουρή, 65.
– στό Κόμμα, 82.
– Φανερωμένη Σαλαμίνας, 118.
Παναγίου Τάφου, μετόχι, 94.
Προφήτης Ἡλίας, μονή, 108.
Σίμωνος Πέτρα, μονή, 94, 96.
Σταυρός Τίμιος, Θερμίων, 82.
Ταξιάρχης
– μονή Σερίφου, 44.
– ναός, στό Βαθύ, 154.
Φυρογίων, μονή, 53.

III. ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Ἀγία Ἀναστασία, 65.
Ἅγιος Κωνσταντῖνος, 187.
Ἀλυκές, 187.
Ἀπολλωνία, 75.
Ἀρτεμῶνας, 40, 48, 84.
Ἀφεντικοῦ, στοῦ, 33, 187.
Δέκα, στοῦς, 187.
Ἐξάμπελα, 40, 84.
Ἐρκιές, 65.
Θέρμα, 187.
Καλαμπελά, 187.
Καταβατή, 40, 84.
Καφάλους, στοῦς, 187.
Κῆπος, 185, 186.
Κουρτσούδι, 43.
Κρούστα, 43.

Λεῦκες, 187.
 Λίμνες, 186.
 Μάτσα, στοῦ 187.
 Ξεπεσᾶ, στοῦ, 44.
 Πετάλι, 40, 84.
 Πλακωτό, 186.
 Πλατύς Γιαλός, 46, 49, 186.
 Ποθητοῦ, στοῦ, 43.
 Πράσα, 187.
 Σεράλια, 75, 77, 186.
 Σιδεροῦ, στοῦ, 43.
 Σταυρί, 40, 84.
 Φάρος, 77.
 Φυρόγια, 44.
 Φυτιά, 186.

IV. ΞΕΝΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ- ΤΟΠΩΝ

Afendico, 181.
 Aliches, 181.
 Almbertino Michele, 104, 105, 106.
 Amorgo, 178.
 Andros, 178, 179.
 Anelo, capitan, 80.
 Annontiatione, 180.
 Argentiera, 181.
 Artimona, 180.
 Benares, 151.
 Bernardo da Parigi, 177.
 Bronza
 – Luca, 81.
 – Piero, 81.
 – Vinzenzo, 81.
 Calambela, 181.
 Camilis Antonio, 180.
 Candia, 179.
 Cairi Michalachis, 181.
 Capsalus, 181.
 Cardi Giovanni, 82.
 Castelli Vinzenzo, 177.
 Climati, 181.
 Condostaulo
 – Antonio, 179.
 – Michel., 179, 180.
 – Nicolo, 180.
 Corner Andrea, 68, 80.
 Corsica, 82.
 Deca, 181.

Giustiniani Antonio, 177, 180.
 Gozzadina, Fam., 178.
 Gozzadini, Signori, 179.
 Lefches, 181.
 Lima Marco, 53, 101.
 Limnes, 181.
 Lorentano Franc., 43.
 Maza, 181.
 Micone, 178.
 Molin Alvise, 29.
 Monti Anelo, 81.
 Morea, 178.
 Napoli, 81.
 Nio, 178.
 Paterii Giov., 23, 38, 107.
 Peris Giorgio, 23.
 Placoto, 181.
 Plati Yalo, 181.
 Policandro, 178.
 Prassa, 181.
 Riccardi, 107.
 Rocca Giacomo, 60.
 Rughieri Smaragdo, 177 ἐπ.
 Sacra Congregazione, 91.
 San Giovanni
 – Evangelista, 179.
 – Chrisostomo, 179.
 San Nicheta, 181.
 San Severo, 25.
 Sant' Antonio
 – Abbate, 179.
 – Padova, 179.
 Saulger Robert, 53, 91.
 Sebastiani, 28, 177.
 Seraglia, 181.
 Serfo, 178.
 Sichino, 178.
 Sifanto, 182.
 Sira, 180.
 Stampalia, 178.
 Therma, 181.
 Thermia, 178, 179.
 Tournefort, 41, 44, 54, 55.
 Tripo, Capitan, 81.
 Trompa Giacomo, 79.
 Tubino Lorenzo, 40.
 Urbano, colleg., 22, 85.
 Venier Angelo, 177.
 Zia, 178, 179.

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.
ΑΡΔΗΤΤΟΥ 12-16 • ΑΘΗΝΑ 116 36
ΤΗΛ.: 9217513 - 9214820 • FAX: 9237033

